

**Demokratik - Ekolojik Toplum
Paradigması İçin**

**Temel
KAVRAMLAR**

**Cilt V
N-R**

**Abdullah ÖCALAN Sosyal Bilimler Akademisi
Yayınları-6**

Abdullah ÖCALAN
Sosyal Bilimler Akademisi
Yayınları -6

Basım Yeri: Azadi Matbaası

Basım Tarihi: Nisan 2010

Demokratik-Ekolojik Toplum Paradigması İçin

**Temel
KAVRAMLAR**

**Cilt V
N-R**

N-n

Naip: Arapça bir kelime olup, çocuk yaştaki hükümdarlara kol kanat geren, onu kollayıp, koruyan kişi demektir. Özünde ise, kralın çeşitli nedenlerle zayıf olduğu dönemlerde perde arkasından devleti yöneten kişi demektir.

Nairiler: MÖ. 12. Yüzyılda Güney Mezopotamya'da giderek güçlenen Asur imparatorluğu, iç bütünlüğünü sağladıktan sonra çevre halklara dönük köleleştirme seferleri düzenler. Bu seferlerin ilkinde de kuzey komşuları olan Mitannilere yapar. Asurlular MÖ. 1250'de Mitannileri yıktıktan sonra Kuzey Mezopotamya'ya, Kürdistan'a hakim olur. Buradan Mısır içlerine, Anadolu içlerine yönelik seferler düzenler.

Mittanilerin yıkılmasından sonra aşiretler halinde çevreye dağılan Kürtler yeniden Zagros'un yamaçla-

rında, Zap suyu kıyılarında toplanıp örgütlenirler. İşte Nairi federasyonu bu dönemde oluşur. Bir Asur adlandırması olan Nairi, "su halkı" anlamındadır. Nairiler, Fırat, Dicle ve Zap ırmakları arasında giderek yoğunlaşıp örgütlenerek mücadeleye girerler. Önce Aşiret federasyonları biçiminde örgütlenmeler de giderek konfederasyona dönüşürler. Asur zulmünden kaçan aşiretler Ağrı dağı çevresinde örgütlenirler. Belli bir örgütlülüğe ulaştıktan sonra merkezlerini Urartu'lara da başkentlik yapmış olan Tuşba'ya (Van'a) taşırlar.

Asur belgelerine göre, Asurlular ile Nairiler arasındaki en büyük savaş MÖ.1128 yılında olmuştur. Bu savaşta Nairilerin toprakları önemli oranda Asurluların eline geçmiştir. Bundan sonra beş büyük savaş daha yaşanmıştır. Yaklaşık 200 yıl devam eden bu çatışmalarda Nairiler direniş

Nakşibendilik

ateşini sürekli canlı tutmuşlardır. Nairiler, Kürt halkı öncülüğündeki Mezopotamya halklarının işgallere karşı direnişini temsil eden önemli bir halkayı oluştururlar. Mittanilerin yıkılışından sonra direnişe öncülük ederler. Uzun bir mücadeleden sonra Nairiler de Asur işgalini durduramazlar. Ancak hep isyan ve ayaklanma halinde olmuşlardır. Son dönemlerde yapılan kazılarda ortaya çıkan Asur yazıtlarında bu çok çarpıcı bir tarzda tasfir edilmiştir.

Nairilerin yıkılmasından sonra direniş geleneğini Urartular sürdürmüşlerdir.

Nakşibendilik: Nakşibendi kelimesi köken olarak Arapça olup, 'kuşların nakışlarını ipek tellerle bağlayıp tezgahı hazırlayan kimse' demektir. Ancak kavram bu anlamından ziyade bir tarikat olarak, siyasal ve dinsel bir düşünce olarak gündeme girmiştir.

Nakşibendilik tarikatı 1318-1389 yılları arasında Orta Asya'nın Buhara bölgesinde yaşayan Mehmet Bahaddin Nakşibend tarafından kurulmuştur. Tarikat, İslam'ın Sünni yorumuna tabidir ve her şeyiyle şeriata bağlı olduğunu öne süren tasavvufi bir tarikattır. Tarikatın kökeni 11. yüzyılda bu bölgede yaşayan Abdulhalik Gondjuwani'ye dayandırılmaktadır. Ancak Abdulhalik Gondjuwani zamanında tarikatın sadece genel doğruları veya esasları oluşturulmuştur. Kaideleri, ilkeleri ve örgütlenme-

si daha sonra olmuştur. Nakşibendî Tarikatı ilk yıllarda fazla yayılamasa da daha sonraları Hindistan'dan Anadolu'ya kadar çok geniş bir alanda yayılım göstermiştir. Bunda Osmanlı devletinin rolü büyüktür.

Tarikatın çıkış yeri olan Buhara o dönemin en işlek ve parlak kentlerinden birisidir. Hem ticaret hem de felsefe ve siyaset alanında böyledir. Kısaca o dönem Buhara'ya dayanmayan bir gücün gelişmesinin fazla imkânı yoktur. Ayrıca şehirde Yahudi etkisi çok fazladır. Zaten Buhara merkezli çıkan birçok akımın örgütlenmesi Masonik bir özellikler göstermektedir. Bu durum Nakşibendîlik için de geçerlidir.

Nakşibendîlik başta tasavvuf esaslarına göre örgütlendirilmiş bir tarikattır. Bu yönüyle diğer tarikatlara benzer. Ancak çok katı bir merkezi sistem geliştirerek her müridi tarikatın liderine bağlar. Tarikatın liderine bağlanmayan müritler münafık ilan edilerek tarikatın dışına atılır.

Nakşibendîlik 15. yüzyıla kadar Buhara ve çevresiyle sınırlı, fazla etkili olmayan bir tarikattır. Farslar ağırlıklı olarak Şii olduklarından bu tarikata kapalıdır. Kürtlerin bir kısmı Alevi olduklarından bu tarikatın dışındadırlar. Sünni Kürtlerin önemli bir bölümü Kadiri Tarikatı'na mensuptur. Kürtler arasında kimi Nakşi şeyhleri olsa da fazla etkileri yoktur. Türkmenlerde ağırlıklı olarak Bektaşilik egemendir. Bu yüzden daha sonra parlayacak olan Nakşi-

bendi Tarikatı bu dönemlerde çok ciddi bir varlık göstermemiştir.

Nakşi tarikatının yükselişe geçişi İngilizlerin Hindistan'ı işgaliyle başlar. Bölgeyi işgal eden İngilizler, bölgeyi denetimlerinde tutabilmek için böyle bir örgütlenmenin geliştirilmesini desteklerler. Bunun için de bölgedeki halkların özelliklerini ve kısmen taleplerini de içerecek şekilde örgütlerler. Bu anlamda Nakşibendilik daha gelişme yıllarında dışa bağımlı, işbirlikçilik tarzda ve milliyetçilik sosuna bandırılarak geliştirilir. Bir Mason örgütü gibi örgütlendiği halklarda milliyetçiliği geliştirmiştir.

Nakşibendiliğin Kürdistan'daki gelişimi de böyledir. Bölge açısından 18. yüzyıl kaosu başlangıcıdır. Avrupa karşısında güç kaybeden Osmanlı İmparatorluğu'nun giderek Kürdistan'a yöneldiği; bu yöneliş sonucunda aşiretler şeklinde örgütlenen Kürt feodalitesiyle çelişip, çatıştığı bir dönemdir. Osmanlılarla araları bozulan Kürt feodalitesi bu yandan Osmanlılara isyan ederken, diğer yandan bölgeye yeni gelen İngilizlerle ilişkilenerak işbirliğine girerler. İşte Kürtlerde Nakşibendilik bu ortamda doğar.

Kürt Nakşiciliği 1778-1826 yılları arasında yaşayan Mevlana Halid tarafından geliştirilir. Bu yüzden Kürt Nakşiciliğine Nakşiciliğin Halidiye Kolu denir. Caf aşiretinden olan Mevlana Halid, Süleymaniye'de doğmuştur. Süleymaniye Kadiriliğinin

merkezi durumundadır. Kadirilik Kürt feodal sınıfıyla özdeşleştiğinden Kürt halkından kopmuştur. Öte yandan Kadirilik babadan oğula geçen, şecerenin de Araplara dayandırıldığı bir tarikattır. Bu özelliklerinden dolayı giderek Kürt toplumunda tepki toplamıştır. Kürt toplumunda her yönlü arayışların başladığı bu dönemde bu arayışların merkezi medreseler olmuştur. Medreseler bu tür sorunların tartışıldığı, çözümlerin arandığı bir yerdir. İşte Mevlana Halid'in sosyal dayanakları bu medreselerdir.

Süleymaniye'nin bir diğer özelliği Caflar ve Babanlar olmak üzere iki büyük aşiretin bulunmasıdır. Bu aşiretlerden Babanlar Kadiridirler ve iktidarı ellerinde tutarlar. Mevlana Halid'in Caf aşiretinden olması anlamlı ve anlaşılırdır. Bu çelişki günümüzdeki Behdinan Soran çelişkisinin de temelini oluşturur.

Mevlana Halid, eğitimi tamamlandıktan sonra Süleymaniye çevresindeki medreselerde dersler vermeye başlar. Bu süreçte Kadiriliğinin gerilediğini, artık çözüm gücü olmadığını görür ve arayışlara girer. Bu süreçte Hindistan'a gider. Hindistan'da başta Nakşibendilik olmak üzere birçok tarikattan icazet alır. Mevlana Halit, Hindistan'da iken Süleymaniye'de Baban aşiretinin lideri Abdurrahman Paşa Osmanlı'ya karşı isyan eder, ancak sonuç alamaz ve yenilir. Mevlana Halid bu isyanda tarafsız kalır, bundan çeşitli sonuçlar

Nakşibendilik

çıkartır. Mevlana Halid'in İngilizlerle ilişkisinin bu dönemde Hindistan'da başladığı söylenmektedir.

İsyanın bastırılmasından sonra Mevlana Halid, Süleymaniye'ye döner. Ancak burada Kadirilerin yoğun tepkisiyle karşılaşınca fazla tutunamaz ve Bağdat'a gider. Bağdat'taki Osmanlı Paşası ona sahip çıkar ve bir okul açarak düşüncesini geliştirmesine izin verir. Bir süre sonra Osmanlı Padişahı olan halifeyle görüşmek üzere İstanbul'a gider, ancak beklediği ilgiyi görmez, padişahla görüşmeden geri döner. Buradan Suriye'ye geçerek orada bir medrese kurar ve çalışmalarına ağırlıklı burada devam eder. Nakşicilik ağırlıklı olarak buradan gelişerek yayılır.

Nakşiciliğin gelişiminde dönemin koşulları belirleyicidir. Osmanlı topraklarında her gün yeni isyanlar çıkmakta, Osmanlı bunlarla baş edemediğinden topraklarını kaybetmektedir. İçeride ise Bektaşilerden kurulu Yeniçeri ordusu, çeşitli nedenlerle siyasete bulaşmış, padişah üzerinde baskı kuran bir duruma gelmiştir. Bu özelliklerinden dolayı savaşçı özelliklerini yitirmişlerdir. Kimi Osmanlı padişahları bu kurumu ıslah etme girişiminde bulunmuşlar da kellelerini kaybetmişlerdir. Bu yüzden Yeniçeri Ordusu tam bir sorun yumağı durumuna gelmiştir. Buna karşılık Arabistan ve Hicaz'da Arap milliyetçiliğini esas alan Vahhabiler isyan etmişlerdir. Yine Balkanlarda da belli isyanlar vardır. Merkezileşmesini

güçlendirmek isteyen Osmanlı imparatorluğu Kürt feodalleriyle çatışma halindedir. Osmanlı padişahı II. Mahmut, yeniçeri gibi bozulmuş, yozlaşmış bir orduyla bu sorunları çözemeyeceğini anladığından işe Yeniçeri Ordusu'nu kaldırmakla başlar. Ancak oluşan bu boşluğu neyle dolduracağı büyük bir soru işaretidir. Osmanlının çatışmalı olmadığı tek örgütlü güç Nakşiler kalmıştır. Bu yüzden Osmanlı padişahı II. Mahmut, denize düşenin yılanı sarılması gibi Nakşilere sarılır. Mevlana Halid'i İstanbul'a davet eder ve onunla görüşür. Bu görüşme Nakşilerin yolunu büyük ölçüde açar. Yeniçerilerin yerine kurulan yeni ordu önemli oranda Nakşilerin eline geçer. Nakşiler Arabistan ve Hicaz'da Vahhabilere, Balkanlarda diğer halklara karşı Osmanlının yanında savaşır. Daha sonraki birçok Osmanlı Padişahı Nakşi olur. Nakşiler, Osmanlının sağladığı kolaylıklara karşılık Osmanlıya karşı gelişen Kürt ayaklanmalarına destek vermezler. Yani kendi çıkarları için Kürt halkına sırtlarını dönerler. Bu durum onların temel karakteri olur.

1850'lerde Bedirhan Bey İsyanının bastırılmasından sonra Kürt feodal sınıfının iradesi kırılır. İradesi kırılan Kürt feodalitesi artık öncülük rolünü de yitirir. Nakşilerin dışında Kürdistan'da oluşan bu boşluğu dolduracak hiçbir güç yoktur. Ve bu boşluğu Nakşiler doldurur. Ondan sonra Kürdistan'da öncülük Nakşi şeyhleri-

ne geçer. Çıkarlarını kaybeden Kadiri şeyhleri de büyük çoğunlukla Nakşîlere katılırlar. Böylece Nakşîlik Kürdistan'daki en büyük ve etkili tarikat olur. Diğer tarikatların fazla bir etkisi kalmaz. Nakşîlerin bu kadar gelişmesinde ideolojik-felsefik ve düşünsel gelişmeden ziyade, konjoktürel durum ve Nakşîlerin örgütlenme disiplini belirleyicidir.

Mevlana Halid bölgede oluşan otorite boşluğunu doldurmak için her tarafa tarikattan icazet almış halifelerini gönderir. Halifeler, tarikatın merkezine mutlak bir bağlılık gösterirler. Bu halifelerin içinde Kürt, Türk ve değişik halklardan kesimler vardır. Bu halifeler gittikleri yerlerde milli kimliklerini tarikat kimliğiyle birleştirirler. Bu anlamda Nakşibendi tarikatıyla milliyetçilik, yan yana, birlikte ve kol kola gelişmiştir. Bu yüzden milliyetçiliği Nakşicilikten, Nakşiciliği milliyetçilikten ayırmak mümkün değildir. Zaten sonraki Kürt isyanlarının büyük çoğunluğuna bu kesimler öncülük etmişlerdir.

Osmanlı devletine karşı şeyhlerin başını çektiği, kimi ulusal temalar dile getirilmekle birlikte halifelik ve dinin korunması gerekçesine dayanırılan, özünde geleneksel devlet yapısının korunmasını amaçlayan isyanların gelişmesi için çok fazla bir zaman gerekmecektir. Bu Kürdistan'da ikinci isyan dalgasıdır ve 20. yüzyılın ortalarına kadar da sürecektir. 1880-1925 yılları arasında gelişen isyanlara biri hariç öncülük ya-

panlar Nakşibendî şeyhleridir. Kadiri olan Şeyh Mahmut Berzenci'nin önderlik ettiği isyanı, bir istisna olarak ele alırsak, diğer hareketlerin hepsinde Nakşîlerin damgası vardır. *"İlkel Kürt milliyetçiliği Nakşibendî şeyhlerin katkısıyla gelişme göstermiştir"*. Osmanlı'nın merkezileşme, idari-siyasi reformuna bir tepki olarak başlayan Kürt isyanlarına öncülük yapan Nakşibendî şeyhleri, daha sonra cumhuriyet karşısında da isyancı bir konumda olmuşlardır. Gerek Osmanlı içindeki reform çabaları, gerek cumhuriyet karşısında esas aldıkları feodal İslam ideolojisi nedeniyle ne Kürtlere sağlıklı bir temsil düzeyi sağlayabilmişler ne de isyanları başarıya ulaştırmışlardır. Dahası pozisyonları ve ideolojik duruşları gereği Kürtlere yönelik inkâr-imha politikasına zemin oluşturarak Kürt kapanının bir tarafını oluşturmuşlardır.

Şeyhlik geleneği Kürtlerin İslamiyet'i kabul edişleriyle beraber oluşmuştur. Ancak oluşan bu kurum siyaset ve iktidardan ziyade din işleriyle, ahiretle, öteki dünyayla, yani manevi dünyayla ilgilenmişleridir. Ancak Nakşîlerle beraber bu durum değişmiştir. Şeyhler artık sadece din işleriyle uğraşmakla kalmayarak, siyaset, devlet, iktidar ve ekonomik işlerle de uğraşmaya başlamışlardır. Böylece dini otoriteyi dünyevi işlerini daha fazla gerçekleştirmek için kullanmışlardır.

Kürdistan'da Nakşibendî tarikatı eliyle yürütülen ve çok geri düzeyde

Nakşibendilik

bir milliyetçiliği içeren Kürt isyancılığı yenilerek çok sert bastırılınca, Nakşibendi tarikatı var olan Kürtlük düşüncesini de hızla işbirlikçiliğe sürükleyerek özünden uzaklaştırır. Nakşi şeyhleri ulusal isyancılıktan ulusal inkarcılığa savrulurlar. Kaybettikleri etkinliklerini yeniden elde etmek için ulusal inkarcılığı ve geri dogmatik İslamcı yaklaşımları savunmaya başlarlar. Böylece hem Kürt inkarına destek oldular, hem de Kürt halkının geri toplumsal zeminde battıkça batmasına yol açtılar.

Kürdistan'da toplumsal önderliği ele geçiren ve bunu 20. yüzyılın son çeyreğine kadar getiren Nakşibendî tarikatı Özgürlük Hareketi'nin gelişimiyle birlikte etkinliğini kaybetmeye başlamıştır. Bu yüzden Özgürlük Hareketi'ne karşı dolaylı direkt tüm saldırıların içinde yer almıştır. Önderliğimiz Kürt Nakşiciliğini şöyle değerlendirmektedir. **“Kürt Nakşiciliği yarı gizli çalıştığı için, Avrupa ve ABD ile Ortadoğu'daki diğer örgütlenmeleri tam kestirilememektedir. Ama en azından Şia kadar etkili olduklarını bilmek gerekir. ABD ile kurdukları ilişkiler stratejik olup, Büyük Ortadoğu Projesinde önemli bir ideolojik ve siyasi rol oynadıkları tartışmasızdır. İlmli İslam esasında Nakşî İslam'dır. ABD ile ittifak halinde Orta Asya'ya kadar bir program dâhilinde hareket ettikleri her geçen gün daha iyi anlaşılmalıdır. Yenilenmiş ilimli İslam ile eski Baasçı Arap milliyetçiliği, CHP'nin**

Kemalist milliyetçiliği, Suudi Arabistan'ın Vahhabi mezhepçiliği, Mısır'ın Müslüman Kardeşçiliği İran'ın Hizbullah'ına alternatif olarak çıkmaktadır.” Kürdistan'da Nakşibendî tarikatı çok geri bir ideolojik gerçeğe dayandığından ve varlık koşullarını geri toplumsal zemin üzerine kurduğundan dolayı bölge egemen güçleri tarafından kullanılmaktan kurtulamamıştır. Özgürlük Hareketi'ne karşı çıkarken de bu zeminin korunması esas alınmıştır. Bu yanıylayla gerici ve işbirlikçi bir konum tercih edilirken, Özgürlük Hareketi'nin gelişimine paralel içine girilen tutum artan bir saldırganlık olmuştur. Önceleri karşı propaganda yürüten Nakşiler giderek işi ajanlık-muhbirliğe, ilerleyen süreçte ise devlet güçlerini bile gölgede bırakan bir silahlı saldırganlığa kadar vardırırmışlardır.

15 Ağustos 1984 Atılımı sonrasında gelişen Kürt Özgürlük ve Demokrasi Hareketi'ne karşı devletten daha fazla kaygı duyan bu kesim olmuştur. Halk eğilimi olan Özgürlük Hareketi'nin gelişmesinde kendi sonlarını gördüklerinden, Özgürlük Hareketi'ne karşı tüm güçlerle işbirliği içine girmişlerdir. Böylece koruculuğun yaygınlaştırılmasında, ajan şebekelerinin oluşturulmasında, Özgürlük Hareketi aleyhine propaganda yapılmasında önemli bir rol oynamışlardır. Necmettin Cevheri, Abdulkadir Aksu, Kamuran İnan, Sedat Bucak, Mustafa Zeydan, Cüneyt Zapsu, Hüseyin Çelik vb. aşiret ağaları ve

Nakşî şeyh aileleri doğrudan Özgürlük Hareketi karşısında mevzilenmişlerdir. Bunların siyasetteki temsilcileri Kürt Özgürlük Hareketi'ne karşı mücadele sürecinde İç İşleri, Dış İşleri, Adalet Bakanlığı gibi devletin en önemli mevkilerinde yer almışlardır.

Özgürlük Hareketi'ne karşı her türlü iç ve dış gerici güçlerle işbirliğine giren Nakşibendilerin tutarlı bir anti sömürgecilik, anti emperyalist yaklaşım sergilemeyecekleri açıktır. Ulusal demokratik değerlerden kaçma, bunları yok sayma, inkar etme en temel özellikleridir. Bu özelliklerinden dolayı çıkarları için Kürt halkını her zaman satma, pazarlama potansiyeline sahiptirler. Bu satma işlemlerini günümüzde de halkın dini duygularını suiistimal ederek sürdürmektedirler.

Namus: Günümüz toplumsal yapısında namus kavramı daha çok kadın üzerinden tanımlanır. Egemenlikli Toplumun bütün hücrelerine işleyen iktidar, günümüzde toplum-birey, toplum-doğa, birey-doğa ve kadın-erkek ilişkilerinde kendini bulmuştur. Tüm bu ilişkilerdeki ifadesi bir birine üstünlük kurma, aralarındaki farklılıkların, niteliklerin bir fark olmasından daha ziyade, üstünlük olarak yorumlanıp, yaşam bulmaktadır. Doğal ilişki tarzı, her canlının bir birine üstünlük sağlamadan ilişkilenebilir, iktidarın oluşması ile birlikte bu ilişki tarzı ters yüz ol-

muştur. Erkek ve erkekliğin sistemli ifadesi olan devlet de toplumsal ilişkilerin bütün alanlarına işlemiş ve bunun sürekliliğini sağlayan kurumlar oluşturmıştır. Oluşan bu kurumlara karşı gelişen her yeni arayış, yine doğal ilişki ve yaşam tarzının açığa çıkması için yürütülen her çaba egemenler tarafından namussuzluk olarak yorumlanmıştır.

Devletin mikro hali olan aile içinde kadına karşı yürütülen her türlü egemenlik savaşı aynı zamanda devlet ve iktidarın yeniden üretilmesi, korunması ve sürdürülmesi anlamına gelmektedir. Kadının aile sistemini sarsacak her türlü arayışı bir namussuzluk olarak yorumlanmıştır. Kadın, erkeğin mülkü sayılmış aynı zamanda devletin de mülkü olarak görülmüştür. Dolayısıyla devlet, baba, abi, vb. iktidar erklerinin dışında, kadının kendi iradesi ile almış olduğu kararlar ya da ilişkileri bir namussuzluk olarak görülmüştür.

Önderlik namus olgusuna yeni bir bakış açısı getirerek, gerçek anlamına kavuşturmaktadır. 5 bin yıllık uygarlık tarihinde egemen erkek zihniyeti tarafından çarpıtılan namus olgusu özünde ev yasasını ifade etmekle, dolayısıyla ekonominin kadının esas rol oynadığı toplumsal faaliyet biçimini ortaya koymaktadır. Bu konuda Önderlik şunları belirtmektedir:

"Namus adına, sevgi adına her gün kadınlar öldürülüyor. Evlilik namusu, onuru denilen şey, esasta 'küçük imparatorun' bütün kahri-

Nano Teknoloji

nın çekilmesidir. Nasıl ki büyük imparator onuru saydığı devlet mülküne bir şey olduğunda bunu savaş nedeni sayarsa, küçük imparator da onuru saydığı mal olarak kadına bir şey yapılırsa bunu büyük namus meselesi, dolayısıyla kavga nedeni sayar.

Yunanca'da "nomos" diye bir kavram var, akıl ve kural anlamında. Türkçede namus olarak kullanılıyor. Namus, Eko-nomos'tan geliyor. Eko-nomos, ev yasası, kadının yaptığı işler, ev işleri, kadına ait işler anlamına geliyor. Ekonomos, ekonomi, kadın işidir, üretime dayalıdır, ekonomist de bu işi yapan-dır, ekonomist kadındır.

Yanlış yorumlanan bir namus kavramı var. Benim namus anlayışında namuslu kadın; kendini özgür kılan ve kurallarını kendi belirleyen, kendi kurallarını dayatan ve yaşatan kadındır. Namus kesinlikle cinsellik değildir. Namus, öz bilinç ve güçlü iradedir." -Önder Apo-

Nano Teknoloji: Yunancadan gelen 'nano' başına geldiği ölçü biriminin milyarda biri anlamına gelir. Örneğin bir saç teli yaklaşık 80 bin nanometre genişliğindedir. 100 nanometreden küçük teknoloji uygulamalarına da Nanoteknoloji adı verilmektedir. Nanoteknoloji uygulamalarının özellikle savunma, enerji ve bilgisayar sektörlerinde devrim yapacağı tahmin edilmektedir. Şu anki Nanoteknoloji uygulamaları henüz

oldukça basittir ancak bu teknoloji hızla gelişme kaydetmektedir. Nano, bilimde kullanılan çok küçük bir birim. Uzunluk ölçüsü olarak aldığımız zaman, bir nanometre bir metrenin bir milyarda biri gibi küçük bir uzunluğa karşılık geliyor. Maddenin en küçük ögesi olarak bildiğimiz atomlardan 3-5 tanesini yan yana koyarak bu uzunluğa kolayca erişebiliriz. Nanoteknolojinin ilgi alanı 1-1000 nanometre boyutlarını kapsıyor. Nanoteknoloji ile tek tek atomları seçerek, taşıyarak ve bir yerde birleştirerek istenen herhangi bir maddeyi yapmak mümkün. Bu tanımla madde olan her şeyin atomlardan başlayarak yapılabilmesi, çağımızın hemen hemen bütün sorunlarına çözüm getiriyor.

Bugünkü teknoloji, daha fazla küçültemediğimiz bilgisayar devrelerini yüz misli küçültebilecek, has-talanan hücrelerimizi tamir edebilecek ve yaşamımızı her alanda değiştirebilecek kapasitede. Yaşadığımız çevrede her şey atomlardan yapıldığı için hammadde kaynağı bol ve ucuz. Tabii maddeyi inşa eden atomları seçerken, taşıırken ve yerine koyarken büyük bir hassasiyet gerekiyor. Her bir değişik atomun doğru olarak yerine konulabilmesi lazım. Bu işlemleri yapacak çok küçük robotlara, çok büyük sayılarda ihtiyaç var. Bu robotların özelliği, aynı zamanda kendisi gibi başka robotlar yapabilmesi olacak. Nanoteknoloji ile fizik kanunlarına aykırı olmayan her bir ya-

prıyı yapmak mümkün ve bu kanunlar ile maddenin davranışının nasıl olacağı önceden hesaplanabiliyor. Bir başka önemli nokta ise nanoteknolojinin ucuz olması. Burada hedef, üretimdeki masrafın, hammadde ve yapımda kullanılan enerjinin toplamına eşit olması.

Nanoteknoloji adı verilen ve atomlar veya molekülleri tek tek alıp hassas şekilde birleştirilerek her istenen ürünü elde etmek olarak tanımlayabileceğimiz bu teknolojinin temel, doğadaki atomik dizilimi taklit etme ilkesine dayanıyor. Nanoteknolojide de atomlar veya moleküller tek tek alınıp hassas şekilde birleştirilerek istenen ürün elde edilir. Bilindiği gibi bütün maddeler atomlardan oluşmuştur. Özelliklerini de atomlarının dizilişlerinden alırlar. Atomları hareket ettirebilecek boyutlarda aletler geliştirilebildiği takdirde, doğadaki atomik dizilim taklit edilerek her şey kopyalanabilir. Çünkü maddeleri farklı kılan; en küçük birim olan atomların dizilişlerindeki çeşitliliktir. Atomları hareket ettirebilecek bir teknoloji de bu çeşitliliğe bir ölçüde ulaşabilir. Sözgelimi kömür moleküllerindeki atomları düzenleyebilirsek aynı moleküllerin farklı bir dizilimi olan elmas elde edebiliriz.

Nanoteknolojiyle ilgili iki kavram daha vardır; mikro montaj ve kendi kendine çoğalma. Mikro montaja olan ihtiyaç moleküler robot sanayisine olan ilgiyi artırıyor. Bu şe-

kilde moleküler boyutlarda ve hassasiyette robotlar üretilmesi söz konusu olabilecek. Bu nanomakineler aslında günlük hayatta kullanılan aletlerin ve sistemlerin çok küçük birer kopyaları olacaktır.

Nanoteknoloji birçok bilim dalını kapsamasına karşın tıp alanında oldukça çarpıcı gelişmelere imkan tanıyacaktır. Uzmanların görüşüne göre; gelecekte mikroskobik robotlar vücudun dolaşım sistemine girerek hücre seviyesinde onarım yapıp hastalıkları iyileştirebilecek. Nano algılayıcılar insan vücudundaki hastalıkları çok önceden saptayarak erken tedavi olanağı tanıyacaktır. Dahası ameliyat esnasında vücudun sadece hastalıklı bölgesine inen mikroskobik cihazlar; yiyecekleri saran ve bakteriyel bozulma olduğunda rengi değişen alüminyum folyo gibi ürünler elde edebileceklerdir. Bu teknolojiyle üretilen minik aygıtlar adeta minik birer denizaltı gibi damarlarımızda dolaşabilecek, yönlendirdiğimiz hücreye alıcıları vasıtasıyla yapışabilecek ve mikro makaslarıyla adeta bir cerrah gibi hücredeki aksaklıkları giderebilecek, hatta DNA üzerinde değişiklikler yapabilecekler. Nanoteknolojide bir sınır yoktur, yapılabilecekler uzmanların hayal gücüne kalmıştır.

Nanoteknolojiyi yakından inceledikçe çok enerji tasarruflu ve çevre dostudur. Günümüzün teknolojileri ise hammaddenin üretimiyle başlıyor ve istenen maddenin saflaştırılması

Napolyon Bonapart

için birçok işlemden geçiyor; artık maddesi çok, çevre düşmanı ve gereksiz enerji tüketiyor. Atmosferde gittikçe artan karbon dioksit gazında ve dünyamızdaki ısı artmasında günümüzün enerjiye aç teknolojilerinin etkisinin büyük olduğunu herkes kabul ediyor. Nanoteknolojide imalat için gereken her şey portatif olabilecek büyüklükte. Ayrıca hammadde-leri çok uzak yerlerden alıp taşımaya gerek kalmıyor, çünkü hammadde olan atomlar her yerde var. Bunların doğal neticesi, ekonomide merkeziyetçilik ortadan kalkacak. Günümüzde küçük bir azınlığın elinde olan ileri teknoloji ve sermaye, coğrafi olarak daha homojen dağılacak, demokratik düzenler daha bir anlam kazanacak. Tabii insanlık böyle bir teknolojiyi kötü yolda da kullanabilir. Moleküler makinelerin, mini robotların biyolojik veya konvansiyonel silah yapımında kullanılma olasılığı da vardır.

Napolyon Bonapart: Napolyon, 1769 yılında Korsika'nın Alaccio şehrinde doğar. İlköğrenimini doğduğu kentte yaptıktan sonra, Paris'teki askeri akademiye kaydolar. Okul yıllarında Jakobenlerle ilişki kurar. Okulu bitirerek 1785 yılında Valence'deki topçu alayına katılır. 25 yaşındayken İtalya'daki topçu birliğine komuta eder. Jakobenler, Fransa'da iktidardan uzaklaştırdıktan sonra, Napolyon da La Vendee'ye gönderilmek istenir. Napolyon bunun

sürgün olduğunu bildiğinden kabul etmez. Bunun sonucunda ordudaki görevinden alınır. Napolyon Paris'e dönünce konvansiyona karşı gelişen hareketi bastırmak için oluşturulan kuvvetlere katılır. Olaylar kısa sürede kontrolden çıkar. Bu olayların sonucunda Fransa, yeni bir anayasa yapar. Bu anayasaya dayanarak Direktuarlık kurulur.

Napolyon, 1795 yılının Ekim ayında Fransız ordusunun başına getirilir. Bir yıl sonra İtalya'daki ordunun da başkomutanı olur. Bu göreve geldikten sonra daha önce bu görevde bulunan General Beauharnais'in dul eşi Josephine ile evlenir. İtalya'daki ordunun genel komutanı olduğu ilk yılda İtalya'ya sefer düzenler. Napolyon'un Napolyon olmasında bu seferin önemi büyüktür. Napolyon bu seferde bütün hünerlerini gösterir ve büyük başarılar elde eder. Bu savaş ününe ün katar. Bu sefer sonucunda İtalya ile yapılan Campo Formio anlaşmasında Venedik İtalyanlara bırakılmasına rağmen, karşılığında Belçika ve Lyon'u alır. Fransa, bu seferle ortaçağın gericiliğini, tutuculuğunu savunan Avusturya imparatorluğunu sınırlar. Fransa'nın İtalya'daki etkinliği de kabul edilir.

Napolyon büyük bir başarıyla İtalya seferinden dönünce, Direktuar tarafından İngiltere'yi ele geçirmekle görevlendirilir. Napolyon, direkt İngilizlere saldırma yerine onlar için çok önemli olan Mısır'ı işgal

eder. Bu sefer sırasında Malta adasını işgal ederek İngilizlerin Akdeniz'deki üstünlüğüne son verir. İngilizler, ani bir baskınla Fransızların Mısır'daki donanmasını yakarak batırırlar. Bundan güç alan İngilizler, Osmanlı, Rusya ve Avusturya ile ittifak yapar. İttifak ordusu, Napolyon'un işgal ettiği birçok yeri geri alır. Napolyon, ittifak ordusunu yenip dağıtmak için yeniden sefer düzenler. Bu sefer sırasında Suriye'yi işgal eder. Ancak burada fazla tutunamaz ve tekrar Mısır'a çekilir. Bir süre sonra, ordusunu Mısır'da bırakarak Fransa'ya döner.

9 Kasım 1799 yılındaki darbe, Fransa tarihinde yeni bir sayfa açar. Anayasa rafa kaldırılır, Direktuvar feshedilir ve Fransa'nın yönetimi üç konsüle bırakılır. Böylece Napolyon birinci konsül olarak Fransa'nın mutlak hakimi olur. Bu durum Fransız tarzı ulus-devlet anlayışının giderek gelişmesi ve oturmasıyla sonuçlanır. 1802 yılında Fransa merkez bankasını kurar. İdari alanda kimi düzenlemeler yapar.

Napolyon, Fransa'da mutlak otorite olduktan ve iç düzenlemelerini yaptıktan sonra yeniden İtalya'ya sefer düzenler. Bu sefer sırasında Avusturya ordusunu yenilgiye uğratır. Avusturya'nın bu yenilgisi Avrupa tarihi açısından büyük önem taşır. O zamana kadar İngiltere ile ittifakta olan Avusturya imparatoru bu ittifakı bozarak Fransa'nın dayattığı Luneville anlaşmasını imzalamak zorunda kalır. Bununla Avusturya imparator-

luğu da Fransa'nın etkisi altına girerken, İngilizler biraz daha sınırlandırılır.

Napolyon savaşları Avrupa'da bir anlamda ulus-devlet anlayışının yaygınlık kazanmasıdır. Bu seferlerle ulus devletler gelişirken, ulus devletlerini geliştiremeyen milletlerde de milliyetçi eğilimlerin gelişmesine yol açar. Böylece bir anlamda Napolyon seferleri milliyetçilik fitilini ateşler. Bu durum iç rahatsızlıklara, direnişlere yol açar.

Napolyon, 1812 yılında Rusya'ya savaş açar. Ancak gerek iç gerekse de dış koşullar bunun için elverişli değildir. Fransa'da kendisine karşı darbe girişiminde bulunulur. Sibirya'nın soğukları, Fransız askerlerini kırar. Bu durum karşısında Napolyon, ordunun komutasını yardımcısına bırakarak Fransa'ya döner. Kendisine karşı yapılan darbe girişimini bastırdıktan sonra, yeni bir ordu oluşturarak yeniden Rusya seferine çıkar. 1813 yılının Ekim ayında Leipzig yakınlarındaki çatışmaları kaybederek geri Fransa'ya çekilir. Rus ordusu Paris sınırlarına dayanınca Napolyon yakalanarak İtalya'nın Toscana bölgesindeki Elbe adasına sürgüne gönderilir. Napolyon'dan sonra Fransa tahtına XVIII. Louis geçer. Napolyon, Elbe adasında fazla kalmaz. Bir yıl sonra 7 Mart 1815 yılında Elbe adasından kaçarak Paris'e döner. Halk tarafından büyük bir coşkuyla karşılanır. İmparatorluğunu ilan ederek hemen bir ordu kurar ve Belçi-

Napolyon Bonapart

ka'ya saldırır. Birkaç küçük muharebeyi kazandıktan sonra Vaterloo'da İngiliz ve Prusya birliklerinden oluşan asıl kuvvetlerle karşılaşır. Buradaki savaşı kaybederek Paris'e döner.

Napolyon, Paris'e dönünce yeniden tutuklanır. Amerika'ya kaçmak ister, ancak başaramayınca İngiliz güçlerine teslim olur. İngilizler, Napolyon'u Atlantik'teki St. Helena adasına sürgün ederler. Napolyon, ömrünün son yıllarını bu küçük adada geçirir ve 5 Mayıs 1821 yılında bu adada ölür. Cenazesi ancak 20 yıl sonra Fransa'ya getirilir.

Napolyon'un ölümü üzerindeki sis perdesi tam aralanamamıştır. Kimilerine göre, mide kanseri sonucunda ölmüş, kimilerine göre ise zehirlenerek öldürülmüştür. Her iki durumda da İngilizlerin Napolyon'u öldürmek için bu adaya göndermeleri söz konusudur. Napolyon St.Hellen adasına sürgüne gönderildiğini gittiği gemide öğrenir ve ilk tepkisi, "Bu ada üç ayda beni öldürür. Ben her gün yirmi fersah at koşturmuş bir adamım. Dünyanın öbür ucundaki kayalıkta ne yapayım? Eğer hükümetiniz beni öldürmek istiyorsa bunu burada da yapabilir" şeklinde olmuştur.

St. Hellen Adası Atlas Okyanusu'nda ve Avrupa'dan yaklaşık iki bin mil uzaklıkta bir adadır. Napoleon'un biyografisini yazan Ludving, kitabında adayı şöyle tanımlar: "Kimse burada yaşayamaz. Bu adada hiç kimse altmış yaşına kadar hayatta kalamaz ve çok az insan ellisine ula-

şabilir. Ekvatorun aşırı sıcaklığının sağanaklara çeşitlilik kazandırdığı, bir saat içerisinde sıcak, rutubetli, durgun ve boğucu havanın yerini soğuk bir yağmura bıraktığı güneşsiz tropiklerdeyiz. Bir yıl boyunca adada kalanlar dizanteri, baş dönmesi ve ateşin yanı sıra kusma ve çarpıntıdan muzdarip olurlar. En çok görülen rahatsızlık ise karaciğer hastalıklarıdır."

Adanın nemli iklimi ve cezaevlerinin rutubetli yapısı sağlığını olumsuz etkiler. Napoleon'un sağlık sorunları giderek artar. Ludving devamla şunları belirtir. "Ölümcül hastalıkları artıyor. Adanın iklimi, karaciğerleri ilk geldiklerinde sağlıklı olan insanlar için bile tehlikelidir. Napolyon'un karaciğer şikayetleri artmaktadır, midesinin ateş gibi yandığını söylemektedir; bazı ağrı nöbetlerinde, büyük ızdırap içerisinde yere yuvarlanır.

Altı yıldır karaciğer rahatsızlığı için kayanın iklimini suçluyordu; sadece birkaç gün önce İngiltere'yi bu sağlıklı hapishanede kendisini öldürmekle itham etmişti".

Napoleon bu koşullara daha fazla dayanamaz ve 5 yıl sürgün yaşadığı adada ölür. Ada doktorlarının yaptıkları otopsi ve hazırladıkları raporlar, ada cezaevlerinin insan bedeni ve sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri gösterir. Ludving aynı çalışmasında bu durumu da şöyle anlatır: "Doktor karaciğeri çıkartmış ve yarmıştır. Organı diğerlerinin incelemesi için yu-

karı kaldırır ve şunları söyler: "Görüyorsunuz baylar, midenin bu ülserli kısmı karaciğere nasıl yapışmış. Bundan çıkartacağımız sonuç nedir? Durum şudur ki, St.Hellen'in iklimi mide rahatsızlığını artırmış ve böylece imparatorun vaktinden önce ölmesine yol açmıştır" Napoleon hakkında Önderlik de şunları belirtmektedir: **"Napoleon'da benim gibi bir adada kaldı, beş yıl dayanabildi, sonra çatladı."** İster ada koşullarından olsun, isterse de zehirlenerek öldürülsün her iki durumda da Napolyon'un ölümünden İngiliz hükümeti sorumludur.

Napolyon, askeri dehası kadar, dönemini en fazla etkileyen siyasi ve politik liderlerden birisidir. Napolyon, Fransız devriminin burjuva kliğini tutmuş, onun düşüncelerini esas almıştır. Fransa'nın eski krallığa dönmesine izin vermediği gibi, devrimin daha da gelişerek halkçı bir karaktere bürünmesini de istememiştir. Bu iki eğilime karşı bir mücadele içinde olmuştur. Bu haliyle tipik bir burjuva siyasetçisidir.

Narodnikler: Rus demokrat hareketinde 1870'lerde egemen olmuş siyasi akımdır. Köylü devrimini kendine acil görev olarak almıştır. Bakunin, Lavrov ve Tkaçyov, 1870'lerdeki Narodizm'in en önde gelen ideologlarıdır. Militan devrimci demokrasinin toplumsal-siyasal ideolojisi olarak, değerlendirilir. Narodnikler uluslararası sosyalist proletarya-

nın tarihi mücadelesine yakınlık duymuşlar, ancak, kapitalizmin kötülüklerini romantik terimlerle açıklamaya çalışmışlar büyük toprak sahipleri ve çarlığa karşı savaşım vermişler ve Rusya'da özel bir gelişme yoluna içtenlikle inanmışlardır.

1870'lerin Narodnik kuramcıları, felsefi pozitivizm'i vaazetmişler: bilimin sınırlarını aşan bir "metafizik genelleştirme" olarak gördükleri maddeci felsefe ile maddeci bilgi kuramını reddetmişlerdir. 1880'lerin ortalarında Narodnizm, derin bir bunalım dönemine girmiştir. Bir gurup devrimci (Plehanov ve daha başkaları) Narodizm'den koparak Marksist akıma katılmışlardır. Liberal eğilim (Mihaylovski, S. Yuvhakov ve daha başkaları) ise Narodnizm içinde kalmışlardır. Narodizm'in 1880'ler ile 1890'larda geliştirdiği ana sav şu olmuştur: Kapitalizmin karşı kutbu küçük köylü çiftçiliğidir. Kimi Narodnikler Rusya'daki kapitalist evrimi ve köylülük içinde ayrışma sürecini kabul etmek zorunda kalmışlar, ancak bu arada "halkın üretimini" kapitalizmden koruyacak ütopyacı-küçük burjuvaca şemalar getirmişlerdir. Liberal Narodnikler Marksizm'e karşı etkin bir mücadeleye girmişlerse de bu mücadele ideolojik bir bozgunla sonuçlanmıştır. 20. yy. başlarında köylü hareketleri ve 1905-1907 Rus devrimleri, Sosyalist Devrimci Parti de içinde olmak üzere Narodnik topluluk ve partilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sosyalist Devrimci

NATO

Parti, Narodnizm'in kimi tezleriyle Marksizm'in kimi ilkelerini bir araya getirerek bir sentez oluşturmaya çalışmıştır. Devrim sırasında, Sosyalist Devrimciler, liberallerin liderliğine boyun eğmeyle toprak ağalarına karşı mücadele arasında sürekli gidip gelmişlerdir. Lenin ile Plehanov, Narodnizm'in derin bir eleştirisini yapmışlardır.

Nasyonal Sosyalizm: Almanya'da Hitler tarafından kurulan ve temelde ırkçılık, sosyalizm, milliyetçilik, halk ve üstün lider fikirlerine dayanan faşist görüş ve yönetim sistemi.

Halk kavramının mistik bir nitelik kazandığı, lider ile halk arasındaki ilişkinin, akla değil de, akıldışı bir takım fikirlere dayandığı bu görüşte, devletin yüceliği ve üstün ırk düşüncesi ön plana çıkar. Bu milliyetçiliğin sosyalizmle geri ve çarpık bir tarzla ilişkilendirilerek yorumlanmasıdır. Bunun siyasal ifadesi faşizmdir. Finans kapitalin en uç yönetimidir. Bu yüzden isminde sosyalizm olsa da kapitalist modernitenin ulus devletçi, endüstriyalist ve sermayeci en uç, en sağcı yönetim biçimidir.

NATO: (North Atlantic Treaty Organisation) Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı. II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'daki Sovyet askeri varlığını dengelemek amacıyla 4 Nisan 1949 tarihli Kuzey Atlantic Antlaşması (yürürlüğe giriş tarihi 24

Ağustos 1949) çerçevesinde kurulmuştur. Sonraki dönemlerde de batılı devletlerin doğu bloğuna karşı en önemli ortak savunma ittifakı olmuştur.

Kuzey Atlantik antlaşmasının özü 5. maddede yer alır. Buna göre üye devletler Avrupa ya da Kuzey Amerika'da aralarından bir ya da bir kaçına karşı girişilecek silahlı bir saldırıyı tüm üye devletlere karşı bir saldırı sayacak ve böyle bir saldırı gerçekleştiğinde de Birleşmiş Milletler antlaşmasının 51. maddesiyle tanıyan tek başına yada toplu olarak kendini savunma hakkı uyarınca tek tek ve öteki üye devletlerle birlikte silahlı kuvvet kullanma da dahil gerekli gördüğü bütün önlemleri alarak saldırıya uğrayan üye devlete yada devletlere yardım edecektir. Antlaşmanın coğrafik çerçevesi 6. maddede üye devletlerden herhangi birinin Avrupa ve Kuzey Amerika'daki topraklarına, Fransa'nın Cezayir iline, üye devletlerin Avrupa'daki askeri birliklerine, Yengeç Dönencesinin kuzeyindeki Kuzey Atlantik bölgesindeki üye devletlerden herhangi birinin egemenliğindeki adalara yönelik bir silahlı saldırıyı kapsayacak biçimde tanımlanmıştır. 15 Şubat 1952 de bu alan Türkiye, Yunanistan ve Akdeniz'deki müttefik kuvvetlerini kapsayacak biçimde genişletilmiştir. 3 Temmuz 1962 tarihinde Cezayir'in bağımsızlığına kavuşmasından sonra Fransa 1963 yılında Cezayir'in antlaşma kapsamından çıkarıldığını

açıklamıştır. Soğuk savaş döneminde kapitalist modernitenin Sovyetler Birliğinin başını çektiği reel sosyalist bloku etkisiz kılmak, dünyada gelişen sosyalist eğilim ve örgütlenmelerin önüne geçmek için gizli-açık faaliyetleri örgütleyip yürüten NATO, soğuk savaş sonrasında finans kapitalin dünya ölçeğindeki çıkarlarının koruyucu gücü olarak yeniden dizayn edilmiştir. Günümüzde kapitalist modernitenin dünyadaki polis gücü olarak rol oynamakta, gizli-açık, meşru-gayri meşru tüm yöntemlerle halkların özgürlük arayışlarını barajlama çalışmalarının başını çekmektedir. Önderliğimiz başta olmak üzere dünyadaki bir çok lider, siyasetçi, bilim insanı yine örgüt ve hareket NATO tarafından hedef alınmakta ve tasfiyeleri temelinde etkin bir çaba yürütülmektedir. Kürt özgürlük hareketine karşı yürütülen başta uluslar arası komplo olmak üzere bir çok saldırı ve komplonun arkasında bu güç bulunmaktadır.

Nedensellik: Bir olayın başka bir olayın nedeni veya sonucu olduğunu, bu anlamda olaylar arasındaki bu bağlantının zorunlu olduğunu öne süren felsefi yaklaşım. Maddeci anlayış, nedenselliği bilincimizden bağımsız, nesnel, mutlak ve evrensel görür. Bunu zorunlu sayar ve bir zincirin halkaları gibi ele alır. Bu determinizmin en büyük özelliklerinden veya ilkelerinden birisidir. Bu yönüyle düz ve kaba bir yoruma gider.

Oluşumların raslantısal özelliğini görmez. Bunun tersi ucunda ise, idealist düşünce nedenselliği tümden reddeder. Nedenselliği olayların arasına öznenin yani insanların koyduğunu söyler.

Oysa bilimdeki son gelişmelerin gösterdiği olaylar ve olgular arasında böylesine düz, mutlak, bilincimizden tamamen bağımsız, nesnel ve evrensel bir ilişkinin bulunmadığı yönündedir. Özellikle gelişen kuantum bilimi bu anlamda yeni bir açılım getirmektedir. Olayları anlayabileceğimiz veya görebileceğimiz nedenlerin dışında başka nedenlerden kaynaklanan rastlantılara yer vermektedir. Bu bir anlamda insanın bilgi ve algı yeteneğini aşan bir durumdur. Buna epistemik rastlantı denir. Ancak bir de hiçbir neden olmaksızın varlığın kendisinden dolayı yeni sonuçların ortaya çıkması vardır. Buna da ontik ya da varlığa özgü rastlantı denir.

Klasik fiziğe göre, her olayın bir nedeni vardır. Olaylar, biz gerçek nedeni anlamasak bile, büsbütün nedensiz olarak ortaya çıkamazlar. Her olayın bir nedeni ve etkisi olduğu savına nedensellik, önceki belirli olayların nedeni, sonraki belirli olayları etkilediğini belirlediğini savunan bu görüşe belirlenimcilik (determinizm) denir. Belirlenimcilik, nedenselliği mantıksal olarak içerirken, nedensellik belirlenimciliği mantıksal olarak gerektirmez. Belirlenimciliğin en aşırı ucunu, Laplace temsil eder.

Nedensellik

Laplace bu konuda şunları belirtir: *'Evrenin şimdiki durumunu, bir önceki durumunun etkisi ve bir sonraki durumunun da nedeni olarak kavramamız gerekir. Doğa'ya canlılık veren tüm güçleri ve onu oluşturan varlıkların bütün konumlarını bilebilen bir zeka olsaydı ve ayrıca bu zeka tüm bu veriyi çözümleyecek ölçüde büyük olsaydı, evrendeki en büyük cisimlerden en ufak atomlara değin her şeyin devinimini bir formül içinde toplayabilirdi. Onun için hiçbir şey kesinlik dışında kalmaz, geçmiş de gelecek de gözünün önünde serili olurdu.'*

Bu yasadan hareket eden Laplace, evrenin geleceğinin hesaplanabilir, formüle edilebilir olduğunu savunur. Oysa evren gibi karışık bir sistemi hem de matematik formüllerle ifade edecek bir algoritma (yöntem, prosedür) yoktur.

Nedensellik felsefesinin öncülerinden ve savunucularından olan David Hume bir makalesinde nedenselliği şöyle formüllendirir:

'A.1) Her olayın bir nedeni (cause) vardır.

A.2) Her olayın belirli bir nedeni vardır.

A.3) Her olayın zorunlu olan belirli bir nedeni vardır.

B.1) Her olayın bir etkisi (effect) vardır.

B.2) Her olayın belirli bir etkisi vardır.

B.3) Her olayın zorunlu olan belirli bir etkisi vardır.

C.1) Evrende (dizgede - sistemde) önceki olaylar sonraki olayları belirler.

C.2) Evrende önceki belli olaylar sonraki belli olayları belirler.

C.3) Evrende önceki belli olaylar sonraki belli olayları zorunlu olarak belirler.'

Bu önermeler düzenli bir sistemin geçerli olduğu bir ortamda geçerli olurlar. Ancak evren bildiğimiz kadarıyla düzenli bir sistem değildir. Evrende düzensizlik düzenden daha fazladır. Zaten geliştirilen Kaos ve Non-lieneer teoriler bunun ifadesidirler. Bu bağlamda önermelere yenden dönersek, önermelerin birinci şikkını öne sürmek yanlış olmamakla beraber, eksik ve yetersiz olduğu kendiliğinden anlaşılır. Bu şıktan hareketle doğayı ifade etmeye kalkmak büyük yetersizlikler, eksiklikler taşır.

Bununla birlikte önermelerin ikinci şikkına bakıldığında bu daha sorunlu bir durumdur. Her olayı sadece bir nedene bağlamak veya her olayın sadece bir sonucu olduğunu öne sürmek ne kadar doğrudur? Oysa en ufak bir olayın birçok nedeni veya sonucu olabilir. Felsefeciler buna nedenler alanı veya nedenler öbeği demektedirler. Bu yaklaşım daha açıklayıcı, çözümleyici ve sonuç alıcıdır.

Önermelerin üçüncü şikkı ise varlığın doğasına terstir. Her olayın zorunlu bir nedeni, sonucu veya önceleyeni olduğunu söylemek günümüz bilimiyle çelişmektedir. Zaten bunun hayatta da fazla bir karşılığı yoktur.

Zorunluluk kimi hallerde olabilir, ancak bunu evrensel bir ilke olarak her şeye uyarlamak doğru değildir. Kadercilik tam da bu olmaktadır. Bu anlamda nedensiz hiçbir olay olmaz önermesi de doğru değildir.

Tersten bir yorum ve değerlendirmeye girmemek için nedenselliği kabul etmeyen ereksellik veya teleoloji olarak ifadelendirilen amaçsallığın yanlışlığını da vurgulamak gerekir. Ereksellik (amaçsallık) nedenselliğin olaylar arasında kurduğu bağı tersten işletir. Örneğin sonucu belirleyen neden değil, nedeni belirleyen sonuçtur. Bu yüzden etki nedenin sonucu değil amacıdır. Örneklerle daha anlaşılır kılınabilir. Örneğin, nedenselcilik, cisimlerin düşmesini yer çekim yasasına göre açıklar. Cisimlerin düşmesi yer çekim yasasının bir sonucudur. Ancak erekselciliğe göre durum bunun tersidir. Cismin düşmesi cismin amacıdır ve bu amacın gerçekleşmesi için yer çekimi vardır.

Buraya kadar belirtilenler klasik fizikteki rastlantılar veya olasılıklardır. Bu cisimlerin veya nedenlerin sonsuz çoklukta olmasından kaynaklanır. Bunun yanında varlığın kendisinden kaynaklı belirsizlik, rastlantı veya olasılık vardır. Kuantumda buna "Belirsizlik ilkesi" denir. Belirsizlik ilkesini formüle eden Heisenberg'e göre, varlığın kendisinden, içyapısından kaynaklı bilinmezlikler vardır. Klasik fizikte bir cismin hızı ve konumu aynı anda bilinebilir. Ancak kuantum fiziğinde bu durum müm-

kün değildir. Bir cismin hızı bilinse konumu bilinmez, konumu bilinse hızı bilinmez. Bu anlamda belirsizlik varlığın doğasında vardır. Kesin belirlenimler olamaz. Bu anlamda burada elde edilebilecek sonuç ancak olasılıklar olur.

Nedensellik pozitivistin en temel argümanlarından. Pozitivizm, varlığın kendisinden olan sorunları veya çelişkileri felsefenin dışına atarak metafiziğin alanına iter. Pozitivizme göre, bilincimizin dışında nesnel bir dünya vardır. Pozitivizmin temel savına göre, nesneleri doğrudan değil, ancak duyum organlarımızda bıraktığı etkiler dolayısıyla bilebildiğimizden, onların algılarımız dışında gerçekten var olduğuna -ya da olmadığına- ilişkin bir kanıtımız yoktur. Pozitivist epistemoloji bu sorunu aşmak için var olmanın ön koşulu olarak algılanabilir olmayı getirir. Varlığa ilişkin olanla algılanan arasındaki ayrımı kaldırır. Ve algılanan ne ise varlığın özünün de o olduğunu, onun dışında varlığın bir anlamı olmadığını belirtir. Algılanabilen cisim ölçülebilen cisimdir. Bu anlamda bağlantıları bilinebilir. Bu da belli yasalara tabi olduğunu gösterir. Nedensellik bu yasaların zorunluluğudur. Bu anlamda nedensellik pozitivistin en temel yaklaşımıdır.

Bilim, pozitivistin her şeyi çözemediğini, anlamlandıramadığını, bu anlamda aşıldığını belirtmektedir. Bunun belki de en görünen yüzü nedensellik ilkesidir. Her şeyin bir zin-

Nefertiti

cirin halkaları gibi birbirini izlemediği her geçen gün daha iyi anlaşılıyor. Zincirin halkaları gibi ardarda diziliş, düz ve mekanik bir yaklaşımdır. Bu topluma uyarlandığında toplum bir makine, insan ise bir robot olur. Oysa ne toplum makinedir, ne de insan robottur. Böyle olsa özgürlüğün bir anlamı kalmaz, özgürlük mücadeleleri de anlamını yitirir. İnsanın ve toplumun ontolojik olarak, kendi varlıklarından dolayı getirdikleri belirsizlikler vardır. Bu özgürlüğe giden yolun başlangıcıdır. Bunları yok saymak veya metafizik alana atmak, yada düz nedenlere bağlamak ciddi sorunlara yol açar.

Sonuç olarak nedenselliği yok saymamak kadar, her şeyi nedensellik kalıbı içinde düz ve mekanik bir rotada açıklamak da doğru değildir.

Nefertiti: Nefertiti, kelime olarak "güzellik geliyor" anlamını taşır. Mısır tarihinin en bilinen kadın şahsiyetidir. Bu bilinmesi hem iktidara katılımıyla ilgilidir, hem de fiziki güzelliğinden dolayıdır. Son yıllarda Mısır'da yapılan kazılardan elde edilen bir mumyadan önce elle, sonra da teknolojik imkanlar kullanılarak üç boyutlu resmi çizilmiş ve buna göre büstü yapılmıştır. Yapılan resim ve çizimler, Nefertiti'nin güzelliği hakkında söylenenleri doğrular niteliktedir.

Nefertiti'nin Mısır tarihinde bu kadar etkin olmasının tek nedeni güzelliği değildir. Nefertiti'yi asıl

önemli kılan yaşadığı dönemde oynadığı roldür. Bu anlamda Mısır tarihini en fazla etkileyen kadın olduğu söylenebilir.

Nefertiti'nin doğum tarihi kesin bilinmemekle beraber MÖ.1370-60 yılları arasında olduğu tahmin edilmektedir. 20'li yaşlarında Firavun Amenhetop'la evlenir. Evliliğinin ikinci yılında bir çocuğu olur. Toplam 7 kız çocuğu olmuştur.

Amenhetop, firavun olur olmaz unvanını değiştirerek Aton'un hizmetkarı anlamına gelen Akhenathon yapar. Bundan sonra Mısır'ın çok tanrılı dini inançlarını yasaklar. Bunun yerine güneş merkezli tek tanrılı bir din geliştirmeye çalışır. Bu yönüyle tek tanrılı dinlerin atası olduğu kabul edilir. Mısır'da yetişen Musa'nın da bundan etkilendiği söylenmektedir. Firavun Akhenathon, iktidarının birinci yılında bir ferman yayınlayarak tüm dinleri yasaklar, sadece güneş tanrısı olan Aton'a ibadet edilmesini emreder. Bu din ve tanrı Mısır dinlerinden etkilense de onlardan ayrılan yönleri vardır. Bunun başında gelen de tek tanrılı olmasıdır. Ancak tek tanrılı düşünce Mısır siyasetinde oldukça etkili olan Rahiplerin çıkarına uymadığından rahiplerin tepkisini çeker. Firavun Akhenathonla rahipler arasında derin bir mücadele başlar. Mısır Rahipleri bir komployla Firavun Akhenathon'u öldürdükten sonra onu sapkın ilan ederler. Yerine küçük yaştaki oğlu Tutankhamon geçse de o da kısa sürede ölür

ve Firavun Akhenathon'un geliřtirmek istedięi tek tanrılı din dūřuncesi sona erer.

Gerek Firavun Akhenaton zamanında gerekse de ölümünden sonra Nefertiti iktidarda olduğa etkilidir. İktidarda neredeyse firavuna eřit yetkilere sahiptir. Firavunu yönlendirmekle kalmaz, bizzat iktidar işlerine de müdahale eder, içinde yer alır. Örneęin firavunun en temel görevlerinden olan cezalandırma vb. kimi işlerde Nefertiti de en az firavun kadar yetkilidir. Dūřünsel yaklaşımıyla da firavunu etkilediği söylenmektedir. Hatta tek tanrılı din dūřuncesinin önemli oranda Nefetiti'ye ait olduğu iddia edilmektedir.

Nefertiti'nin asıl etkili olduğu zaman, firavun Akenaton'un bir komployla öldürölmesinden sonra henüz çok küçük olan oğlu Tutankhamon'un firavun olduğu yıllardır. Bu yıllarda devletin tüm yönetim işlerini eline alır. Bir anlamda devleti o yönetir.

Ancak bu durum erkek egemenlikli Mısır uygarlığında pek kabul görmez. Başta rahipler olmak üzere, zenginler tarafından kabul görmez. Giderek Nefertiti aleyhine komplolar düzenlenir. Salgın hastalıklar bahane edilerek bir komployla öldürölüğü söylenmektedir. Kesin olmamakla beraber ölüm tarihi MÖ. 1334-30 yılları arasındır.

Mısır uygarlığı kadın aleyhine ikinci cinsel kırılmanın yaşandığı uygarlıktır. Nefertiti bu kırılmaya karşı her ne kadar bir ses olmak istemişse

de başarılı olamamıştır. Nefertiti şahsında Mısır uygarlığında kadın dibe vurmuştur. Bu durum Musa-Mariam ikileminde olduğa belirgindir.

Nemrut: Nemrut kelime olarak Sümerce olup kral unvanı anlamına gelmektedir. Bunun dışında Arapça'da da yüzü gülmez, acımasız ve can yakıcı demektir. Her iki tanım da birbirini tamamlamaktadır. Acımasız, baskıcı ve can yakan kral demektir. Mısır'da bunlara Firavun, Hindistan'da Raca, Asurlarda ise Nabukadnazar denir. Tüm bu unvanlar iktidarı elinde tutan kralı simgeler.

Bu unvanın oluşumuna öncölük edenler Sümerler olmuştur. Sümerlerden sonra bu geleneği en fazla geliştirenler de Mısırlılar olmuştur. Firavun geleneği bunun somut ifadesidir.

şehir devletlerinden oluşan Sümerlerin yıkılmasından sonra kurulan Babil devleti giderek merkezi bir krallık geliştirir. Annesini öldürerek tüm tanrıları denetimi altına alan ve kendisini baş tanrı ilan eden Marduk bunun mitolojik ifadesidir. Babil devleti Hammurabi zamanında bölgenin en gaddar ve baskıcı devleti durumuna gelir. Babil devleti iktidarını daha fazla sağlama almak için işgal ettiği yerlere kendisine bağlı valiler atar. İşte merkeze bağlı olan bu valilere Nemrut denir.

En fazla bilinen Nemrut hikayesi Urfa yöresinin valisi durumunda olan ve İbranilerin atası olan İbra-

Neolitik Çağ

him'i ateşe atan Nemrut'ut hikayesidir. Kimi farklılıklar olmakla birlikte her üç ilahi dinin de anlattığı bu hikaye dönemin mitolojik anlatımıdır.

MÖ.2000'li yıllar köleciliğin giderek oturduğu, olgunlaştığı dönemdir. Bu sistemli baskı mekanizmalarının da gelişmesi demektir. Bu dönemin egemen kültüründe krallar tanrı konumundadırlar. Köleler ve diğer insanlar da kralların kulları durumundadırlar. Krallar öldüğünde kulları da onlarla beraber diri diri mezara gömülmektedir. Yapılan arkeolojik kazılar sonucunda açılan birçok mezarda bunu görmek mümkündür.

Bu dönem aynı zamanda kölecilikte bunalımın da ortaya çıktığı, doğal toplum arayışının hızlandığı bir dönemdir. Bunun öncülüğünü de Hz. İbrahim yapar. Hz. İbrahim, insanın tanrı olamayacağını söyleyerek iktidar bloğunu derinden sarsar. Hikayede anlatılan put kırma eylemiyle de Nemrut ve Firavun'ların tanrıyla özdeşleşme çağının geçtiğini haykırır gibidir.

Hz. İbrahim'in bu çıkışı tüccar orta sınıf lehine kölecilik sistemin reformasyonuna dönüktür. İktidara ortak olmak isteyen tüccar orta sınıfların çıkışı olarak da değerlendirilebilir. Somut bir tanrı kral yerine soyut bir tanrı önermesi zihinsel bir sıçrama olduğu kadar yeni bir toplumsal düzenleniş istemini ifade eder.

İbrahim'in bu direnişinin diğer kavim ve kabileleri etkileyebileceğini

düşünen Urfa Nemrut'u çok sert tedbirlere başvurur. İbrahimi ateşlere atarak yakar. Bununla çevre aşiretlere gözdağı vermek ister. Hikayede Nemrut'un ateşi Hz. İbrahim'i yakmaz, odunlar birer balık olur. Urfa'daki balıklı göl efsanesi buraya dayanır. Bu Nemrut'un baskılarının sonuç almayacağını gösterir. Hz. İbrahim ve kabilesi bu baskılara boyun eğmez ve direnişe devam eder. Urfa ve çevresinde daha fazla tutunamayacağını anlayınca da alandan göç eder.

Nemrut kölecilik despotik toplumun ifadesi olurken, Hz. İbrahim'de maddiyatı dolduran kölecilik uygarlık sistemine karşıtlığın, bunun yerine daha ılımlı bir yönetim ve iktidar anlayışını sembolize eder.

Neolitik Çağ: Yeni ya da cıvalı taş çağı olarak da bilinir. Tarih öncesi uygarlığın gelişme sürecinde Mezolitik çağdan sonraki ve Kalkolitik çağdan önceki üçüncü aşamadır. Bu çağa çeşitli yörelerdeki insan toplulukları değişik zamanlarda ulaşmışlardır. Ön Asya'da ve Anadolu'da İ.Ö.8000'lerde başlayıp İ.Ö. 5500'lere değin süren neolitik çağ çanak çömlek öncesi (Akeramik) erken ve geç olmak üzere üç evreye ayrılır. Günümüz iklim koşulları neolitik çağ başlarında oluşmuştur. Bunun üzerine insanlar yaşamakta oldukları mağaraları ve kaya sığınaklarını bırakarak açık yerlerde taş, ağaç ve kerpiç gibi malzemelerle evler yapmaya yerleşmeler kurmaya başlamış-

lardır. Dünya uygarlığının temeli olan insanlık tarihinde en büyük devrimsel gelişmeler bu dönemde gerçekleşmiştir. Örneğin insanlar yiyeceklerini ilk kez neolitik çağda üretmişlerdir. Yani tarım yapmaya başlamışlar, yabani sığır, keçi, koyun, domuz gibi hayvanları ehlileştirip çoğaltarak hayvancılığı geliştirmişlerdir. Ayrıca köpeği evcilleştirmiş avcılığı geliştirmişlerdir. Silah ve aletlerini çakmak taşından başka daha sert olan obsidyenden yapmışlardır. Ekonomide belirgin gelişmeler yaşanmıştır. Yeni araçlar üretilmiş, yiyecekler kaplarda pişirilmeye başlanmıştır. Başlangıçta taştan yapılan kapların yerini önce çamurdan yapılarak güneşte kurutulan kaplar giderek pişmiş kaplar almıştır. Evcilleştirilen hayvanların derilerini kullanma, yünlerini de eğirip kumaş dokuma, sazdan hasır ve sepet örme gibi daha sonraki zanaatçılığın ve sanayinin de temelleri bu dönemin ürünüdür. Renkli taşları, bakır ve kurşun gibi kolay işlenebilir madenleri kullanmayı, hayvan dişlerinden, deniz kabuklarından süs eşyalarını yapmayı bilen bu dönem insanları doğa güçlerinden etkilenecek dinsel inançlara da yönelmişlerdir.

Doğa ve kadın arasında kurulan benzerlik, yine kadının topluluk yaşamında oynadığı öncü rol bu dönemin inanç sisteminin kadın eksenli oluştuğunu göstermektedir. Bu döneme ait çok sayıda kadın ve boğa figürleri bulunmuştur.

Neolitik çağda insanlar ilk kez ölülerini gömmeye başlamışlardır. Zamanla ölülerinin yanına kapkacak, silah, alet ve takı gibi eşyalar bırakmaları bu dünyadan ayrı olarak başka bir dünya inancına ulaştıklarını göstermektedir. Neolitik gelişmelerin beşiği verimli Hilal denilen Orta-doğu, yukarı Mezopotamya en çok da Kürdistan'dır. Bu gelişmeler Ege'de en az bin, Avrupa'da ise yaklaşık dört bin yıl sonra ortaya çıkmıştır.

"Dördüncü buzul döneminin bitiminden sonra, tahminen 17 bin yıl önce kısa bir mezolitik (orta taş devri) dönemden sonra ilk defa ana kol halinde Toros-Zagros dağ sisteminin eteklerinde, iyi cilalanmış taşlar ve obsidyen kullanımından ötürü neolitik (yeni taş devri) olarak adlandırılan, fakat özü tarım ve köy devrimi olan, tarihi önemi büyük bir aşamaya geçiliyor. Yaklaşık 10 bin yıl önce varlığı arkeolojik olarak kanıtlanan bu toplum, ilgili dağ sisteminin iklimi ve çevresinin bitki ve yararlanılabilir hayvanlarla dolu olması nedeniyle büyük bir sıçrama gerçekleştiriyor. Beslenme imkânları artıyor. Dokuma yapılıyor. Mağaradan köy yaşantısına geçiliyor. Bitki ve hayvanlar tarım kültürüne ve evcilleşmeye alınıyor. Yaklaşık M.Ö. 6000'den itibaren çanak çömlek yapılıyor. Özellikle Doğu Akdeniz dağ eteklerinden Zagroslara kadar bir hilal çizen bölgede, çok güçlü ve sık ağlarla birbirine bağlanan bir kültür dönemine (Tel Halaf kültürü) geçiliyor.

Neolitik Çağ

Ana odak Yukarı Mezopotamya oluyor. Toplum yeni icat ve üretim araçlarında bir patlama yaşıyor. Bir nevi neolitiğin endüstri dönemi yaşıyor. Ana kadın bu kültürde ana-tanrıça katına yükseliyor. Büyük ihtimalle yeni toplumun oluşumundaki rolü belirleyicidir. Anacıl düzen klan toplumuna damgasını iyice vuruyor. Erkeklerle çelişki yeni yeni açılmaya başlıyor. Simgesel dile geçilmiştir. Güneyden Semitik ad kazanmış siyah derili grupların ana hat olan bölge üzerinden Asya ve Avrupa'ya göçleri artık eskisi kadar kolayca gerçekleşmiyor. Semitik kültürün oluşumunda bu etken önemli rol oynasa gerekir. Kuzeyden de daha çok sarı ve kızıl derili diyebileceğimiz gruplar bölgeye kolay geçiş yapamıyor. Bir kolu Amerikan kıtasına (Bering Boğazından, tahminen M.Ö. 12.000-7000) geçerken, diğerleri Çin, Orta Asya ve Doğu Avrupa'da yoğunlaşıyor. Ortadaki beyaz tenli Hint-Avrupa grubu, iklim ve beslenme koşulları nedeniyle başat hegemonik rol oynuyor. Özellikle Verimli Hilal'deki grup hegemon gruptur. Uzun süre uygarlık aşamasına kadar bu sıfatını koruyacaktır.

Tarihte ilk defa kanıtlanmış ve kalıcılık arz eden Verimli Hilal kültürü, M.Ö. yaklaşık 6000 yıllarında Aşağı Mezopotamya'ya, 5000'lerde Mısır-Nil vadisine, Balkanlar, İran ve Kuzey Karadeniz steplerine, 4000'lerde tüm Avrupa ve Çin'e ka-

dar taşınıyor. Her ne kadar iç dinamiğiyle bir Çin neolitiğinden bahsedilse de, benim tahminimce, Çin neolitiği ağırlıklı olarak taşınmış kültüre dayanmaktadır. Sığır yetiştirilmesi, obsidyen kullanımının taşınması bu tezi güçlendirmektedir. Tabii olarak uzun süreler söz konusu olduğundan, her ana bölge kendi neolitiğini geliştirme şansına sahiptir. Fakat bütün belirgin işaretler ilk kültürel kıvılcımın ana odak Verimli Hilal'e dayandığını göstermektedir. Yayılmanın sömürgeciliği, işgali söz konusu değildir. Boş alanların genişliği bu tür ilişkilere yer vermiyor. Dünyada kalıcı iz bırakan ve etkisini halen sürdüren ilk büyük küresel hareketin bu temelde geliştiği genel kabul gören bir tarihsel görüş ve sosyolojik bilgidir.

...Efsane, destan ve kutsallıklarla yüklü mitolojiler özellikle neolitik dönemin temel yaşam zihniyetidir.

Zihniyet dönüşümü ve dili, eski klan toplumunun kimliği olan 'totem' sürmekle birlikte, neolitik toplumun simgesi 'ana-tanrıça' figürüdür. Totem figürleri azalırken, ana-tanrıça figürleri ortalığı kaplamaktadır. Ana kadının yükselen rolünü simgeliyor. Dinsel açıdan bu bir üst aşama olup, çok zengin bir kavramlaştırmayı beraberinde getiriyor. Dilde kadın eki öne çıkıyor. Simgesel dil eklerinde kadın ögesi başat durumunu uzun süre koruyor. Bugün bile birçok dilde bu özelliği bulmaktayız. Ana-tanrıçayla birlikte

toplumsallık yoğun bir kutsallığa da bürünüyor. Yeni toplum yeni kavram ve adlandırma demektir.

Neolitik dönemde kadın kültürü zirveye çıkar. Özellikle Zagros-Toros (eteklerinde) sisteminde çok zengin bitki ve hayvan türleri adeta cennet gibi bir yaşam kurgusuna yol açar. Son buzul döneminden sonra, M.Ö. 15 binlerden itibaren, bu dönem günümüze kadar sürecek olan toplumsal gelişmenin ana nehri olarak, yazılı tarih ve uygarlıkla daha da farklılaşarak küreselleşmeye damgasını vurur. Günümüze kadar dil gruplarına dayalı gelişmeler de bu dönemin ürünüdür.

İnsanlığın bu uzun tarihinde kapitalizme ilişkin söylenebilecek tek önemli husus, avcılık kültürünün erkeği gittikçe hegemonlaştırmasıdır. Tespit edilebildiği kadarıyla M.Ö. 10 binlerde kalıcılaşan neolitik kültür kadın ağırlıklıdır. Toplayıcılık sürecinde mağaradan çıkıp yarı-çadırımsı kulübelere geçiş (mağara yakınlarında), bitki tohumlarını ekerek çoğaltma, giderek tarım ve köy devrimine yol açacaktır. Günümüzde yapılan arkeolojik kazılarla bu kültürün tüm Yukarı Mezopotamya'da, özellikle Zagros-Toros sisteminin iç kavislerinde (Bradostıyan, Garzan, Amanos ve Orta Torosların iç etekleri, Nevalı Çori, Çayönü, Çemê Hallan kültürü) geliştiği gözlemlenmektedir. Artık ürün çok sınırlı olsa da biriktirilmektedir.

Ekonomi kavram olarak olmasa bile, öz olarak belki de ilk defa bu tarz birikime dayandırılabilir. Bilindiği gibi, eko-nomos kelimesi Yunanca aile, hane yasası demektir. Kadın etrafında ilk yerleşik tarımsal ailelerin doğması ve çok az da olsa başta dayanıklı gıdalar olmak üzere saklama, ambarlama imkânı ile birlikte ekonomi doğmaktadır. Fakat bu tüccar ve pazar için bir birikim değil, aile için bir birikimdir. İnsani olan ve gerçek ekonomi de bu olsa gerekir. Birikim çok yaygın bir armağan kültürüyle göz koyulacak bir tehlike ögesi olmaktan çıkarılmaktadır. "Mal tamah getirir" ilkesi herhalde bu dönemden kalmadır. Armağan kültürü önemli bir ekonomik biçimdir. İnsanın gelişme ritmiyle de son derece uyumludur.

Kurban kültürünü de bu dönemden başlatmak mümkündür. Tanrılar denen kavramın aslında artan verim karşısında toplulukların kendi kimliklerine saygının ve ilk ifade tarzının sonucu olarak geliştiğini gözlemek anlaşılır bir husustur. Verimlilik hamd etmeyi getirir. Kaynağı topluluk tarzındaki evrime dayandığına göre, kendini kimliklendirme, yüce kılma, dua etme, tapınma ve zihinsel dünyanın artan gelişmesi olarak sunma tarımsal devrimle derinden bağlantılı kültür öğeleridir. Arkeolojik bulgular bu görüşü çarpıcı biçimde doğrulamaktadır. Daha da somut olarak ana-tanrıça ve kutsal ana kavram-

Nesne

ları da doğrulayıcı bir etkindir. Kadın figürlerinin yaygınlığı bu gerçeğe kanıtlayıcı etkenlerin başında gelmektedir.

Neolitik devrim sanatta da devrime yol açar. Basit mağara çizimlerinden sonra, dönem ana-tanrıçanın figürleriyle doludur. İlk sanat nesneleri bu figürlerdir. Heykelciliğin atası sayılır. Uygar toplumla birlikte tanrı ve yönetici figürleri iç içe çizilir. Artan sınıflaşma ve yönetim erki sanatın da din kadar devletleşmesine yol açar. Edebiyat ve müziğin ana kaynağı da neolitik kurumlara dayandırılabilir. Otantik müzik bu dönemi seslendirir gibidir. Çoban kavalı, davul, zurna bu dönemin hüznün, coşku dolu havasını bugün bile yaşatır. Müziğin atası gibidirler.

Tarih boyunca ayakta kalan neolitik toplumun ideolojik kültürünü küçümsememek gerekir. Analık hukuku, toplumsal dayanışma, kardeşlik, çıkarsız ve salt toplum amaçlı sevgi, saygı, iyilik düşüncesi yani ahlak, karşılıksız yardımlaşma, gerçek değer üretenlere ve toplumu yaşatanlara saygı, kutsallık ve tanrısallık kavramlarının saptırılmamış özüne bağlılık, komşuya saygı, eşitliğe ve özgür yaşama özlem gibi ölümsüz değerler bu toplumun temel varlık nedenleridir ve aynı zamanda toplumsal yaşam sürdürükçe varlıklarını asla yitirmeyecek değerlerdir. Uygarlık değerleri baskı, sömürü, gasp, talan, tecavüz, katliam,

vicdansızlık (ahlaksızlık), yok etme, eritme gibi çok sayıda toplum için gereksiz maddi ve manevi kültür öğeleriyle yüklü olduğundan, toplumdaki varlıkları geçicidir. Bunlar daha çok hastalıklı, sorunlu toplumun vasıflarıdır.

Verimli Hilal kaynaklı neolitik toplum kültürünün dünyaya yayılmasına benzer bir süreci ikinci büyük yayılma izleyecektir. Bu sefer 'uygarlık beşiği' olarak rol oynayan Verimli Hilal topraklarında doğurup beşiğinde büyüttükten sonra, yeni evladını (artık kız değil, erkektir) dünyanın yetiştirmiş kızlarıyla evlendirerek kendini çoğaltacaktır. Benzetme yerindedir. Neolitik kültürün yayılmasının daha çok ana-tanrıça kızlarının dünyanın ulaşıldığı her alanında yetişkin hale gelmesiyle kurumlaştığını varsayabiliriz. Erkek egemen kültürü ifade eden uygar toplum ise, yayıldığı alanlarda erkek evladın kurumlaşması anlamına gelecektir. Kız evladı kendisine karşılaştırarak bağlayacak olan uygar erkeğin nesli hepten (kadın ağırlıklı toplum erkek egemenlikli toplum içinde eriyerek) erkekler doğuracak ve günümüze kadar uygarlığımızın erkekliği çoğalarak ve güçlenerek devam edecektir." - Önder Apo-

Nesne: Sözlük anlamı, evrende belli bir ağırlığı ve hacmi, rengi, biçimi ve maddesi olan her türlü varlık, şey, obje demektir. Daha çok cansız

varlıklar için kullanılmaktadır. Kökeni Latince olup, önüne atmak veya karşıya koymak kelimesinin karşılığıdır. İlk defa 14. Yüzyılda Nicolas Oresmus tarafından kullanıldığı söylenmektedir.

Özne-nesne ikilemi düşünce tarihi kadar eskidir. Bilinen felsefi tartışmalar, ayrışmalar ağırlıklı olarak bu tartışmadan çıkmışlardır. Bu tartışmanın bir tarafına göre, insan bilincinden bağımsız bir dış dünya vardır ve bu dünya bilimin konusudur. Bu eğilimi takip eden felsefeciler doğa felsefecileri olarak kendilerini adlandırmış, giderek maddeci (Nesneci) bir yoruma ulaşmışlardır. Bunun karşısında insan bilincinden bağımsız bir dünyanın bulunmadığı, bağımsız denen dünyanın düşüncelerimizin yansımaları olduğu ve bunların asla tümünden bilinemeyeceğini savunanlarda kendilerini fiziğin ötesi anlamına gelen metafizik olarak adlandırmış ve giderek idealist (özneci) bir yoruma ulaşmışlardır. Gerçekliğin öğrenilmesinde önceliği nesneye verenler nesnelci, özneye verenler öznelci olarak tanımlanmıştır.

Bu ayrım, özünde sınıfların felsefede kurduğu bir tuzaktır ve bu tuzığa düşmeyen felsefeci yok gibidir. Felsefenin bir sistem halinde geliştiği Yunan adalarında bu çok çarpıcıdır. Sınıflı toplum tarihi boyunca hakikat rejimi arayışına çıkan tüm felsefeciler önceden döşenen bu yolları gittikleri için bu yol üzerlerinde inşa edilmiş şehir ve kasabalara uğ-

ramaktan kurtulamamışlardır. Bu anlamda yeni ve yaratıcı bir şey geliştirememişlerdir.

Hakikat bir bütündür, parçalanmaya gelmez. Hele bu insan ve toplumu kapsıyorsa daha da böyledir. Çünkü insan bir yönüyle maddi, nesnel yani fiziki bir varlıktır. Bir yönüyle de fizik ötesidir, duygudur, düşüncedir, maneviyattır yani öznel, metafiziktir. İnsan fizik ve metafiziğin toplamıdır. Tek bir yaklaşımla insan ya da toplum gerçeği ifade edilemez. Bu tarzda yapılan ifade ve tanımlamalar yetersiz, dolayısıyla yanlış tanımlamalardır. Bu anlamda özne, nesne ayırımına dayalı her türlü yorum ve değerlendirme yanlıştır.

Bu yaklaşımdan sonra nesne hakkında kısa bir değerlendirme yapılabilir. İnsan bilincinin dışında olan her şey nesnedir. Ve bu nesnenin oluşumu belli yasalara bağlıdır. Bu yasaların bilinmesi durumunda nesne de bilinebilir. Bu anlamda nesne bilimin konusudur. Böylece insan nesnenin bilgisini, yasalarını öğrenerek onu değişime uğratabilir. Ancak insan bu yasayı ancak bilebilir, değiştiremez. Çünkü bu yasalar insan iradesinin dışında vardır.

Maddeci gibi görünen bu eğilimin üzeri biraz kazındığında aslında en sık idealizmden daha kötü bir idealizm olduğu görülecektir. Bu bilimsel kılıf giydirilmiş kadercilik anlayışının değişik bir versiyonudur.

Nesnel yaklaşım özü itibarıyla bilimsel, dışsal yaklaşımdır. Bu da düz

Newton Isaac

ve mekaniktir. Dayanağını Newton fiziği de denen kaba maddeci yaklaşımdan alır. Pozitif bilimlerin temel yaklaşımıdır. Oysa hayat düz bir rotada ve mekanik olarak işlemez. O yüzden de nesnel yaklaşım, bütünü yakalamada, hakikate ulaşmada ciddi bir engeldir.

Nesnel yaklaşımı eleştirmek adına öznel yaklaşıma da düşmemek gerekir. Yukarıda da belirtildiği gibi, özne ve nesne yaklaşımı bir bütünün iki yüzüdür veya madalyonun birer yüzleridirler. Bunları bir birinden ayırmak, hele hele karşı karşıya getirip çatıştırmak doğru ve çözümleyici bir yaklaşım değildir.

Kendi başına özne de gerçekliği tam ifade etmez. Gerçeklik sadece özne ile sınırlı değildir. Bu sınıflı toplumun, 16. Yüzyıldan sonra da özellikle bireyciliği geliştirmek isteyen kapitalizmin yaklaşımıdır. Kendisini dünyanın merkezine koyan ve her şeyi onun etrafında döndüren öznel yaklaşım subjektivizme açıktır. Maddi yaşamdan kopuktur, gerçeklerle bağımlı yitirmiştir.

Newton Isaac: 1642 yılında İngiltere'de doğmuş ve 1727 yılında ölmüş, buluşlarıyla pozitif bilimlerin gelişmesinde büyük rol oynayan ve klasik fiziğin kurucusu kabul edilen İngiliz doğa bilginidir. Fiziğin yanında Matematikle de yakından ilgilenmiştir. Pozitif bilimlerin en önemli öncülerinden biri sayılır. Newton özel olarak felsefeyle ilgilenmemesi-

ne rağmen, pozitif bilimlerdeki buluşlarıyla döneminin ünlü tüm felsefecilerini etkilemiştir. Buluşlarıyla dünyaya yeni bir bakış açısı sunan modern paradigmanın oluşmasında büyük etkisi olmuştur. Özellikle aydınlanma döneminin filozoflarından olan Locke, Kant ve Ansiklopedicileri derinden etkilemiştir.

1687 yılında yazdığı "Doğa Felsefesinin Matematik İlkeleri" adlı yapıtında Evrensel Çekim yasalarını anlatır. Bunun dışında hareketin üç yasasını da belirler. Böylece mekanik hareketi formüle eder. Newton mekanik yasaları şöyle tanımlanır;

İlk yasa, eylemsizlik ilkesidir. Buna göre herhangi bir cisme dışarıdan herhangi bir kuvvet uygulanmadığı sürece hareketini düz, doğrusal yönde ve değişmez tarzda sürdürür.

İkinci yasa, tekdüze olmayan hareketin nedeni kuvvettir.

Üçüncü yasa, etki tepki yasasıdır. Doğadaki her cisim kendisine uygulanan bir etkiye tepki verir.

Newton bu yasalarla hareketin sonsuza kadar var olacağını kanıtlamaya çalışmıştır. Bu hareket içinde cisimlerin hep kendisini tekrar edeceğini belirtir. Ancak bu hareketin başlangıcını açıklayamadığı için bunu dışsal bir gücün etkisine bağlar. O'na göre tanrı evreni bir saat gibi kurmuş, zembereği çevirmiş ve kendi başına bırakmıştır. Newton üzerinde araştırma yapanların vardığı bir diğer ortak nokta da ilk itkidenden kasettiği tanrıdır.

Nietzsche, Friedrich Wilhelm

Newton bu buluşlarla yeni bir bakış açısı ve felsefe de yaratmıştır. Her ne kadar fenomenlerin iç çözümlemesine ilgi gösterse de mekanikle ilgilendiğinden kaba maddeci yaklaşımı aşamamıştır. 'Ben varsayım yapmıyorum' sözünün Avrupa maddeciliği üzerinde büyük etkisi olmuştur. Bu anlamda ampirizmin (deneyciliğin) gelişmesinde önemli rolleri olmuştur.

Newton, bu hareket yasalarının dışında Evrensel Çekim Yasasını da keşfetmiştir. Bu çalışmasında astro-nomiyle ilgilenen Kepler'in çalışmalarından yararlanmış ve onu aşmıştır. Bu yasayla Einstein'ın Görecelilik Kuramını etkilemiştir. Bu yasayı evrenin sırlarını aralayan anahtar olarak değerlendirenler de vardır.

Newton, fizik ve matematiğin dışında teolojiyle de ilgilenmiştir. Kitab-ı Mukaddesi incelemiştir. Laboratuar dışında geçen zamanını teolojiye vermiştir.

Newton, 24 yaşında profesör olmuş, 50 yaşında İngiliz Kraliyet Akademisinde yöneticiliğe başlamış ölünceye kadar da bu görevini sürdürmüştür.

Nicelik: Bir şeyin sayılabilen, ölçülebilen veya azalıp çoğalabilen durumu, kemiyet, miktar.

Bir şeyin eşit parçalara bölünebilen ve ölçülebilir olan yanları

Genellikle sayılabilen, toplamı doğrudan sayı olarak belirtilebilen genel özellik.

Nesnenin ölçme konusu olan ya-nı... Nicelikle nitelik bağımlıdır, birbirlerine dönüşürler, ayrıştırılmazlar. Sadece nicel ya da sadece nitel olan hiçbir şey yoktur. Soyut kavramlar bile bu bağlantıdan koparılmazlar.

Her nesne ve olay, belli bir nitelik ile belli bir niceliğin birleşimidir. Bu birleşimin bozulması o nesne ya da olayı başka bir olaya ya da nesneye dönüştürür. Bir şeyin neyse öyle kalması için niteliksel yanının niceliksel yanıyla belli bir oranda birleşmiş, dengeye girmiş olması gerekir. Denge bozulursa o nesne başka bir nesne olur. Fakat bir nesnenin nitelik değiştirmesi için az da olsa bir nicelik değişimi gereklidir. "Nicelik değişimi olmaksızın nitelik değişmesi mümkün değildir." Nicelikle niteliğin bağımlı birliğinde temel olan niteliktir, çünkü bir nesne ya da olayın az ya da çok sürekli bir biçimi vardır ve niceliksel olarak değişirken bu niteliksel varlık biçimini belli bir sınıra kadar sürdürür. Niteliğin değişmesi için niceliğin değişmesi zorunludur. Ama her nicelik değişimi nitelik değişimini gerektirmez. Örneğin 1-99 ısı dereceleri arasında su niteliğinde olan iki hidrojenle, bir oksijen, 0 derecede buz niteliğinde ve 100 derecede de gaz niteliğindedir. Her nitelik değişimi yeni nicelik değişimlerine de yol açar.

Nietzsche, Friedrich Wilhelm:

Protestan papaz bir baba ve papaz bir aileden gelen bir annenin çocuğu

Nietzsche, Friedrich Wilhelm

olarak, 18 Ekim 1844 yılında, Almanya'nın Lutzen kentinde doğar. Çocukluğu Kant gibi dindar bir çevrede geçer. Babasını kör eden kronik migren hastalığı, genetik olarak Nietzsche'ye de geçer. 1848 yılında babası ölünce, katı geleneklere sahip kadınlar tarafından yetiştirilir. Nietzsche, Naumburg'ta annesi, kız kardeşi ve halasıyla kalır. Evin tek erkek çocuğudur. Bu durum kişilik yapılanmasında derin izler bırakır. İlk öğrenimini bu kentte tamamlar. Ailede dinsel etkilerin ağırlıkta olması ve yönlendirmesi sonucu küçük yaşta dine yönelir, ama dinin çözüm olmadığını anlayınca erkenden vazgeçer. Varoluşun nedenleri hakkında sorular sorarak cevaplar arar. Bu tür soruları daha önce soran felsefecileri inceler. Bu tür sorgulamaların insanı ailesine ve çevresine yabancılaştırdığını görür.

Nietzsche öğrenimini devam ettirebilmek için sahte bir Polonyalı kimliğini çıkarır. 1853 yılının Ekiminde 6 yıl kalacağı Citadelle de Pforta okuluna gider. Okulda neredeyse yarı askeri bir yaşam tarzı vardır. Nietzsche, bu sıkıcı ortama rağmen yaptığı ve çaldığı doğaçlama bestelerle huzur bulur. Bu yıllar belki de yaşamındaki en huzurlu yıllardır.

13 yaşındayken otobiyografisini yazma denemesine girişir. Bu yıllarda adalet ve kötülük duyguları üzerinde yoğunlaşır. İnsanların neden bu kadar acı çektiklerini araştırır. Tüm bunların yaratıcısının nasıl bir tanrı

olduğunu sorgular. Bu sorgulamalarını yazıya, özellikle şiire döker. Bu dönemde yazdıkları şiirlerinde böyle bir sorgulama ve arayış hâkimdir.

Ortaöğrenimini bitirdikten sonra Bonn Üniversitesi'nde ilahiyat dersleri alır. Ancak asıl ilgisini çeken dil bilgisidir. Bu arada felsefeye de ilgi gösterir. Bonn'da istediğini bulamayınca felsefe dersleri için Leipzig'e gider. Burada çeşitli felsefecilerle tanışır. Kendisini en fazla etkileyen felsefeci ise Schopenhauer'dir.

Üniversiteyi bitirdikten sonra hocalarının da yardımıyla Basel Üniversitesi'ne dil bilgisi hocası olarak atanır. 27 yaşında profesör unvanıyla filoloji kürsüsünün başına geçer. 1872 yılında ilk büyük yapıtı olan "Trajedinin Doğuşu"nu yazar. Burada Yunan felsefecilerini inceler. Trajedi tartışmalarına girişir ve kelimenin kökeninden işe başlar. Mevcut verili felsefik çizgiyi itici bulur, daha farklı bir çizgi izlemeye çalışır. 1873-74 yıllarında ise "Zamansız Düşünceler" adlı yapıtını yayınlar. Burada verili tarihe ve kültüre ciddi eleştiriler geliştirir.

Bu yıllarda hastalığında ciddi gelişmeler olur. Görme yetisi zayıflar, babasının hastalığındaki belirtiler onda da görülür. Hastalığının yanında kişiliğinde ve psikolojik dünyasında da bölünmeler olur. Kendisini sosyal yaşamdan çeker, yalnızlığa gömülür. Bu ruh hali içinde iken "Böyle Buyurdu Zerdüş" adlı eserini

yazar. Sahte olmayan bir dostluk arar. Yeniden Basel'e döner, ancak bu sefer Basel'deki yılları üzüntü, umutsuzluk ve mutsuzlukla doludur. Bu dönemde "Bir İtiraf" adlı çalışmasını yayınlar. Bunda ruhsal dünyasını yansıtır. Yaşadığı gerginliği ve çatışmaları yazar. Üniversitede daha fazla kalmanın ve profesörlük yapmanın anlamının kalmadığını düşündüğünden görevinden istifa eder. Genç yaşında ulaştığı bu kariyeri elinin tersiyle itince, kariyer peşinde koşanlar bu yaklaşımını delirdiğine yorarlardı ve öyle yaklaşırlardı.

Nietzsche'nin arkadaşları bir bir kendisinden uzaklaşırlardı. Son kalan arkadaşı onu Venedik'teki Lena Hastanesi'ne götürür. Halisünasyonlar görmeye başlar ve bunlar giderek artar. Hastanede iyileşmeyeceği anlaşılınca evine götürülür. 25 Ağustos 1900'de ölür.

Nietzsche yaşamı bakımından 19. Yüzyıla, felsefesi ve yol açtığı etkiler bakımından ise hem 20. yüzyıla hem de geleceğe aittir. 'Gelecek' kavramı ve 'insanın geleceği' sorunu, onun üzerinde en çok durduğu sorunların başında gelir. Nietzsche, çok yönlü bir insandır: filolog, yazar, filozoftur. Ama aynı zamanda şairdir. Hemen hemen bütün eserlerinde düşünsel yön ile edebi/sanatsal yönlerin iç içe geçmiş olduğunu saptayabiliriz. Nietzsche'de felsefi ve estetik öğeler sürekli birlikte, birbirini gerektiren bir biçimde bulunur. Yani felsefe ile şiir arasındaki ilişki, onun

insan anlayışıyla bağıntılıdır. Nietzsche insanı, yaşama eylemleri içinde gerçekleşecek, ortaya çıkacak bir yetkin varlık (bütünlük) olarak düşündüğü için, bu bütünlüğün gerek oluşmasında gerekse kavranılmasında hem akılsal (felsefi) hem de coşkusallık (estetik) boyutlar ayrılmaz biçimde birbirine bağlıdır.

İnsan ve kültürle ilgili problemler başlıca ilgi konusunu oluşturduğu için, onu bir kültür filozofu olarak görebiliriz. Bir kültür filozofu olarak Nietzsche, tüm yaşamı boyunca, bir insan ve kültür felsefesi oluşturmuştur. (Bu felsefe uğraşında özellikle "nihilizm" problemiyle bir hesaplaşma ve yine bununla bağıntılı olarak "üstinsan" kavramı ve düşüncesinin işlenmesi söz konusudur.) Onun felsefesi aynı zamanda bir kültür eleştirisi olma özelliğini taşımıştır. Nietzsche'nin Avrupa kültürünün en güçlü eleştiricilerinden biri sayılması da, haklı nedenlere dayanmaktadır. Çünkü onun kadar kendisiyle, toplumuyla, tarihiyle ve kültürüyle cesur bir şekilde hesaplaşmayı deneyen kimse pek olmamıştır.

Nietzsche'nin adıyla birlikte çoğu insanın aklına ilk gelen başlıca bazı kavram ve deyimler mevcuttur: "iyinin ve kötünün ötesi", "değerlerin yeniden değerlendirilmesi", "tanrının ölümü", "üstinsan", "güç istemi" vb. Gerçekten de bu ve benzeri kavramlar/sözcükler Nietzsche'nin tüm yapıtlarında sıkça yer alır. Ancak insanların belleğinde iz bıraktığı anlaşılan

Nihilizm

bu kavramların her zaman doğru biçimde ya da filozofun öngördüğü biçimde anlaşılmış olduğunu söylemek de mümkün görünmemektedir. Yani Nietzsche'nin yanlış anlaşılması da söz konusudur. Özellikle "üstinsan" anlayışının çarpıtılması, faşist bir ideolojiye malzeme yapılması söz konusudur.

Kendi döneminde yeterince anlaşılmamış bir düşünür olan Nietzsche'nin geleceğe (20 yüzyıla) ilişkin pekçok öngörüsü gerçekleşmiştir. Yaklaşan çağın savaşımlara, milliyetçi aşırılıklara ve tehlikeli gelişmelere gebe olduğunu düşünen Nietzsche'nin insan ve değerler problemi üzerinde önemle durmasının nedensiz olmadığı anlaşılmaktadır. Evet, onun ölümünden bu yana yüz yıllık bir zaman geçti. Şimdilerde yeni bir çağın başlangıçlarında bulunuyoruz. Ama geçmişte olduğu gibi bugün de gelecek, yani insanın/insanlığın geleceği problemi aklımızdan hiç çıkmayan önemli bir problem. Bu probleme yanıtlar bulmada ve bulunan/verilen yanıtları değerlendirmede Nietzsche'den öğrenilecek şeyler vardır.

Nihilizm: Latince Nihil sözcüğünden türetilmiş bir kavram olup, hiçbir şeyin varolmadığı anlamına gelir. Türkçe karşılığı ise hiççilik, inkarcılık veya yok sayıcılıktır. Buna göre, insanın varoluşu, bilgiyi, değerleri bütünüyle yok sayan, şeyler arasında yararlı ve anlamlı ayrımlar yapmanın gereksiz olduğunu düşü-

nen, bütün değerlerin temelsiz olduğunu, hiçbir şeyin ilkece bilinmesinin yada iletilmesinin olanaklı olmadığını savunan düşünsel, felsefi akımdır. Nihilistte hiçbir şeye inmayan, varolan hiçbir şeye içtenlikle bağlılık duymayan, yıkıp dökmek dışında yaşamda başka bir amaç taşımayan kişi demektir. Bu anlamda yaşama bakışı kötümser ve kuşkucudur.

Başka bir tanımda insanın ve toplumun metafiziğini yok sayar. Sadece bilimin katı bilgilerinin doğru olduğunu söyler. Bu yaklaşım sınıfçı ve devletçi bir yaklaşım olmakla birlikte felsefik bir içeriğe Yunan felsefecileri zamanında kavuşur. MÖ.6. yüzyılda yaşayan Gorgias'ın düşünceleri nihilizmin felsefi temelleri olarak kabul edilir. Gorgias üç önermesinde bu durumu ortaya koyar. Gorgias önermelerini şöyle formüle eder. 'Hiçbir şey yoktur', 'Bir şey olsa da bilinmez', 'Bilinse de başkalarına aktarılamaz' Gorgias'ın dışında Sofistler ve septiklerde bu düşüncenin gelişmesinde etkili olmuşlardır.

Nihilizm en açık anlamda kendisini ahlak alanında gösterir. Nihilizm, hiçbir ahlaki değeri ve kuralı tanımaz. Sosyal baskı ve kontrolü kabul etmez. Bu anlamda ahlaki tanımaz. Bu yönüyle aydınlanma hareketinin temel fikirlerinden olmuştur. Sekülerleşme, dünyevileşme adı altında tanrıyı ahlaki reddetme, aydınlanma felsefesinin önemli dayanağını oluşturur. Turgenyev ve Dos- toyevski gibi romancılar bu durumu

romanlarında çok işlemişlerdir. Nihilizm, siyasal anlamda özellikle XIX. Yüzyılda Rusya'da gelişmiştir. Bu hareket başta, yeni bir toplum yaratmak için eski topluma karşı gelişen bir hareket iken, giderek toplumun her türlü düzenini, toplumun manevi baskısını ve otoritesini reddederek anarşizme yakınlaşmıştır. Bazı yerlerde anarşizmle ortaklaşmıştır.

Nihilistlerin düşüncelerine baktığında, en genel anlamda birbirinden değişik dört ayrı yok sayıcılık türü bulunduğu söylenebilir. Bunlardan ilki, düşünce ile var oluşun ya belli yönleriyle ya da bütünüyle olumsuzlanarak yadsınmasını savunan felsefe yok sayıcılıktır. İkinci, ahlaksal yargıları temellendirmeye ya da eleştirmeye olanak tanıyacak herhangi türden saltık bir dayanağın bulunmadığı, bütün ahlak ilkelerinin özünde öznel duyguların, seçimlerin ya da tercihlerin anlatımlarından öte bir değerleri olmadığı, iyi ile kötü değerlerinin her durumda ya toplumsal ya da duygusal kökenli oldukları düşüncesi üstüne kurulu, ahlaksal yoksayıcılıktır. Üçüncüsü, bilgi savlarının temellendirilerek olurulanmalarına olduğu denli çürütülerek olumsuzlanmalarına da bütünüyle karşı çıkan, evrensel doğruların bulunmamasından ötürü bütün her şeyi açıklayacak temel bir dayanak aranmanın da yersiz olduğunu düşünen bilgi kuramsal yok sayıcılığıdır. Dördüncüsü, gelecekteki olası bir iyi-

leşme adına bütün siyasal kurum ve yapıların ekonomik, toplumsal, kültürel bütün destekleriyle yıkılmasının doğruluğunu sonuna dek savunan, ama çoğu durumda onların yerine neyin konacağını açıklamadan bırakan siyasal yok sayıcılıktır. Bu belli başlı dört yok sayıcılık türü dışında, genelde evren ile doğanın, daha özeldeyse içinde olanlarla birlikte bütün bir dünyanın kavranıp bilinebilir olduğu düşüncesini bütünüyle yadsıyan kozmik yok sayıcılık ile insan yaşamının anlamsız, boş, belli bir amaçtan yoksun olduğunun, dünyanın daha çok ölümü bekleyerek vakit doldurulan bir can sıkıntısı alanı olarak görüldüğü varoluşçu yok sayıcılık öteki iki önemli yok sayıcılık türüdür.

Nihilizm sadece güncel yaşamda sistemin özü olan temel bakış açısının yansımaları da değil, binlerce yıldır oluşmuş bir düşünce biçimidir. Tarihsel gelişimde nihilizmle en çok benzerlik taşıyan ilk felsefe anlayışının kuşkuculuk olduğu görülmektedir. Nitekim Eskiçağ kuşkucuları, şaşmaz bir kesinlik olduğu yönündeki egemen felsefe tasarımını yadsımalarına bağlı olarak geleneksel doğruların temellendirilebilirliklerine karşı çıkarlarken, nihilistlerle aynı yoldan yürümektedirler. MÖ. yaklaşık 371 ile 322 yılları arasında yaşadığı sanılan Demosthenes, 'her insan neye inanmak istiyorsa ona inanır' düşüncesi bunu gösterir. Sonuna dek götürülmüş kuşkuculukta bilgi ile

Nihilizm

doğruluk arasındaki bağı yoksayar. Günümüzde bu yoksayıcılığı kimi post-modernler kullanmaktadır. İnkarcılık ve yoksayıcılık kavramı en çok 18. yüzyılın sonları ile 19. yüzyılın başlarında Avrupa'da daha çokta felsefe, tanrıbilim, siyaset ve yazın alanlarında kullanılır.

Nihilist felsefenin özellikle büyük toplumsal alt-üst oluş süreçlerinde bu kadar bariz açığa çıkması bir tesadüf değildir. Hele hele nihilizmin kuşkuculuk ile birlikte ele alınması, insanın doğayı ve toplumu algılama biçimlerinin çarpılma ve kırılma anlarının bir düşünce biçimidir. İnsanın en çok nihilizm yaşadığı, kuşkuculuğu yaşadığı dönemler eski toplumsal değer yargılarının artık gücünü yitirdiği, onun yerine yeni değer yargılarının henüz kendisini inşa etmediği süreçlerdir. Bu dönemlerde toplum eskinin egemen değer yargılarına karşı büyük bir kuşku beslemekte, var olan kaostan kendisinde yaratmış olduğu daralmadan bir an önce kurtulmak için yeni sistem arayışları peşine düşmektedir. Bu sistem arayışlarını da kendisinin benimsediği bir tarzda kuramayınca büyük bir hayal kırıklığına, karamsarlığa kapılmakta ve yaşam ona anlamsız gelmeye başlamaktadır. Yaşamın anlamsız geldiği bir yerde yeni değerleri üretememe, değersizliği kendisiyle birlikte getirmektedir. Değersiz yaşayan insanın temel özelliği ise yıkıcılıktır. Dolayısıyla eskiye karşı tepkisini, eskinin değer yargı-

larını çok pervasız bir biçimde bir yıkıcılıkla dışa vururken, geleceğe yönelik tasarımlarını da oturtmadığından dolayı büyük bir karamsarlık ve umutsuzluk içerisinde yaşamaktadır. Bu ise yaşamın hiçbir değere oturtulamaması ve dolayısıyla bir hiçlik olarak algılanması biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bu yönüyle de ele alındığında nihilizmin kendisini en çarpıcı bir biçimde ortaya koyduğu süreçler daha çok böylesi toplumsal alt-üst oluş süreçleridir. Yeni ideolojik kimlik arayışlarının geliştiği süreçlerdir. Bu arayışlar çok hızlı bir biçimde yeni bir toplumsal sistem ya da yeni bir düşünce biçiminin oluşumu ile sonuçlanmadığı, onun yerini dolduracak bir düşünce sistematiği oturtulmadığı takdirde sadece düşünsel bir yıkıcılık değil, giderek toplum içerisindeki çelişki ve çatışmaları sürekli tahrik eden, bunları karşı karşıya getirip, çatıştıran ve toplumu tahrip eden bir boyuta gelmektedir.

Avrupa'da yedi yüz yıllık Rönesans sonrası yaşanan çelişki ve çatışmaların eskinin değer yargılarını aşan, yeni değer yargılarını oluşturmaya çalışan çabası feodalizmin aşılmasının hemen ardından büyük toplumsal çelişki ve çatışmaları beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla büyük toplumsal hareketlere yol açmıştır. Bu toplumsal hareketler ilk süreçlerde yeniyi kurma gücünü gösterememişler ancak eskiyi çok güçlü bir biçimde tahrip etmişlerdir. Daha son-

raki süreçlerde kurulan sistemin, kapitalist tarzdaki sistemin kendi değer yargılarını topluma kabul ettirememesi bu anlamda toplumla içine girmiş olduğu çelişik durum, toplumda çok derin bunalımlara neden olmakta ve çatışmaları beraberinde getirmektedir. Bu süreçte ortaya çıkan düşünce yapılarının en temel özelliğinin eskinin hiçbir değer yargısını tanımayan, onları yıkmayı en büyük devrimcilik sayan, onun yerine yeni ütopyalar geliştirmeyi, yeni gelecek tasarımları kurmayı kutsayan ama bunu da hayata geçiremeyince büyük kırılmalar yaşayan, ideolojik ve siyasal hareketler dönemidir. Özellikle 19.yy ilk çeyreğinden sonraki Avrupa'nın durumu tam anlamıyla budur. Nihilizm çoğunlukla doğrudan bir felsefi akım olarak her şeyin reddi-inkârı, büyük bir karamsarlık olarak kendisini dışa vurmamaktadır. Çoğunlukla toplumsal hareketlere içerilmiş ya da farklı düşünce biçimlerine, ideolojilere, felsefelere içerilmiş bir biçimde topluma sunulmakta ya da kendini formüle etmektedir. Söz konusu süreçlerde toplumsallığı mevcut tarzda inkâr eden, reddeden hareketler ya da düşünce biçimleri, sonuçta toplumsallığı ve toplumsallığın temel değer yargılarını parçalamaya üzerinden kendini var eden kapitalist sistemi oldukça güçlü bir şekilde üretmişlerdir. Kapitalizmin özü toplumun temel değer yargıları olan ahlaki değer yargılarını -ki bunlar da toplumun özgürlük eğiliminin ifade-

sidirler- parçalayarak kendisini var etmemdir. Öyle ki, geliştirdiği paradigmal hâkimiyetle çoğunlukla bunu karşıtlıkları üzerinden de geliştirebilme gücünü göstermiştir. Nihayetinde sistemin karakteristik olarak nihilizmi ürettiği kesin bir tespit olarak belirtilebilir

Eskinin değer yargılarının toplumu çok güçlü bir tarzda sardığı topluluklarda ise bu çelişki ve çatışma bütün toplumu kapsayabilecek bir güce ulaşmadığından, yani bütün bir toplumun çözülmediği topraklarda ise farklı bir biçimde, bireysel çıkışlar biçiminde yansımasını bulmaktadır. Kuşkuculuk ya da nihilizmin böylesine büyük toplumsal hareketleri yaratamadığı alanlarda bireysel düzeyde ve çıplak olarak nihilizm tarzında ortaya çıkmaktadır. Bunun en belirgin örneklerinden birini teşkil eden Rusya'da nihilist hareket çıplak bir biçimde ortaya çıkmıştır. Daha sonraki halkçı Narodnik adlandırma bu nihilist yaklaşımın siyasal kimliği haline gelmiştir. Rusya'da bireysel bir tarzda, toplumsal harekete tam dönüştürülemeyen nihilizmin, toplumsal-siyasal bir hareket olarak etkinlik kuramamasına rağmen, özellikle sanat, edebiyat ve felsefe alanında çok güçlü bir etkinlik kurduğu, bu anlamda çok güçlü bir biçimde ifadeye kavuşturulduğu görülmektedir. Günümüze kadar taşıyan birçok edebiyat eserinde nihilizm çok güçlü bir biçimde çözümlenmeye, anlaşılmaya ve aşılmaya

Nihilizm

çalışılmıştır. Ancak nihilizmle ilgili yapılan bu değerlendirme ve çözümlemeler özü itibariyle feodal değer yargılarının aşılmasına dönük birer çaba olduklarından ve feodal değer yargılarını parçaladıklarından dolayı, yıkıcı bir karakterdedirler. Bunlar devrimci bir tarzda yeni bir toplumsallığı üretebilecek bir düzeye gelemediklerinden dolayı da yıkıcılıkları ile sınırlı kalmışlardır. Daha sonra gelişen kimi toplumsal hareketler bu yıkıcılık üzerinden yeni bir toplumu inşa etmenin arayışını beraberinde getirmişlerse de özü itibariyle nihilizmin bireycilik tarzında ya da bireysel bir tarzda geliştiği Rusya'da bu felsefi yaklaşım açık bir kimlik olarak kendisini dışa vurmuştur. Bu dönemde Rusya'da sanat ve edebiyat ile uğraşan ya da devrimle uğraşan birçok kişilik, bu felsefeyi bir biçimde anlamaya, çözümlemeye ve aşmaya çalışmıştır. Günümüzde bile etkileri halen çok güçlü bir biçimde devam eden bu tarz yaklaşımlar, sadece Rusya'da değil, Almanya'da da farklı bir biçimde gelişmiştir. Bu yönüyle ele alındığında Almanya ve Rusya'da nihilizmin bu kadar güçlü gelişmesi, nihilizmin bu kadar kendisini güçlü bir biçimde ifadeye kavuşturması oradaki feodal değer yargılarının katılığı ve oturmuşluğu ile de bağlantılıdır. Dikkat edilirse Rusya'da feodalizm otokrasi tarzında kendisini çok güçlü bir biçimde oturtmuş ve Avrupa'da gelişen kapitalizm, Rusya'da kendi ekonomik ve maddi

alt yapısını bulamadığından dolayı, düşünsel bir boyutta yansımaları bulmuştur. Hem Avrupa ile girmiş olduğu ticari ilişkiler, hem de dinsel bağları nedeniyle çok yoğun bir etkileşim içerisinde olan Rusya'nın kendi siyasal sistemi ve ekonomik yapısı Avrupa'dan farklı olmasına rağmen, düşünsel olarak çok yoğun bir etkilenmeyi yaşamıştır. Nihilizm, Almanya'da ise feodalizmin daha çok Junker tarzı dediğimiz üstten dönüşümcü bir tarzda, yani bütünüyle inkâr edilen, bütünüyle devrimci bir tarzda yıkılan değil de, kapitalizmin ihtiyaçlarına göre şekillenen koşullarıyla bağlantılı olarak bireysel bir tarzda ve daha çok da felsefe ve edebiyat alanında ortaya çıkar. Nihilizmin Almanya'daki gelişimini daha çok Nietzsche şahsında ifadesini bulur.

Nihilizmin toplumsal bunalım dönemlerinin düşünce biçimlerinden biri olduğu, bu düşünce biçiminin daha çok bu dönemlerin olağanüstülüğü altında ezilmiş ve bu ezilmişliğin negatif boyutunun insanın ruh dünyasında karamsarlık ve kötümserlik olarak yıkıcı bir tarzda dışa vuran gerçeği olduğunu bilmek gerekiyor. Dolayısıyla eski toplumu kabul etmeyen, eski toplumu bir biçimde reddeden ama yeniyi yaratamayan insanın ruh halidir. Bu anlamıyla ele alındığında toplumsal alt-üst oluş sürecinden kaynaklı olarak yaşanan boşlukların kimlik arayışları biçiminde dışa vurması bu dönemlerin

en belirgin özelliği olmaktadır. Ancak kimlik sorunun derinliği ile paralel gelişen arayışların çokluğu beraberinde bu tür arayışların çoğunlukla kimliksizliği derinleştiren birer örtü olmanın ötesine geçmemesini de doğurabilmektedir. Ancak böylesi toplumsal alt-üst oluş süreçlerindeki kimlik bunalımının hiçbir örtüye ihtiyaç duymadan ya da esas olarak kimlik bunalımının dibe vurmasından dolayı artık kamuflaj edecek örtüyü kaldırmadığı duruşların ifadesi olarak nihilizm, bu özelliği ile tüm bu kimliksizliklerin de ana kaynağını, çıplak gerçeğini ifade eder.

Nihilizmle özdeşleştirilen Nietzsche'nin bu konudaki yorum ve değerlendirmelerini doğru anlamadan sistem eleştirileri de doğru algılanamaz ve istenen sonuçlar çıkarılamaz. Nietzsche Avrupa kültüründe inkarcılığın, yoksayıcılığın ortaya çıkışını son derece tehlikeli görür ve bunları baş belası bir salgın hastalık olarak değerlendirir. Bu salgını Avrupa'nın her köşesinde görmenin mümkün olduğunu ekler. Nietzsche yazılarında bunun nedenini sorgular. Vardığı sonuç; Hristiyanlık dininin ilk dönemlerindeki özgün anlamını yitirmesi ve tanrıya duyulan inancın sahicilik, içtenlik zemininin yıkılmış olmasına bağlar. Bunun üzerine "Tanrı Öldü" adlı eserini yazar. Nietzsche'ye göre bu durum insanı değerlerden kopararak boşluğa ve karamsarlığa iter. Bunu çürümüşlük ve kokuşmuşluk olarak değerlendirir. Buradan hare-

ketle farklı bir yoksayıcılık yorum ve değerlendirmesini geliştirir. Bu sistemin insana vereceği hiçbir şeyin kalmadığını, bu yüzden bu sistemi yok saymak gerektiğini söyler. Bunlar insanı öldüren moderniteye dönük örtük eleştirilerdir. Ona göre, çürümüş bir binayı tamir etmek, onu yıkıp yapmaktan daha zordur. O yüzden tamir yerine yenisini yapmak gerekir. Bu anlamda sistemi yoksaymak en doğrusudur ve bunu insanın kurtuluşunun son şansı sayar.

Nietzsche'ye göre batı sisteminin özü nihilizm üzerine oturur. Alman filozofu Heidegger'de aynı yoldan gider ve nihilizmin batı insanının doğal durumu haline geldiği tespitini yapar. Nietzsche "Tanrı öldü" derken, artık tanrı ile uğraşmanın, sorunları tanrısal anlayış ve kavramlarla çözümlenmenin sorunları giderek derinleştirdiğini söyler. Tanrının ölmesi ya da batının dayandığı temel düşünce biçimlerinin artık çürümeye başlaması, onun yerine yeni düşünce biçimlerinin geliştirilmesini beraberinde getirmektedir. Oysa özellikle Nietzsche'nin kendi yaşadığı çağda yaşanan temel gerçeklik, Rönesans'ın dini düşünceyi aşma, skolastik felsefeyi aşarak bilimsel düşünce tarzına ulaşma çabalarının restorasyon süreci ile kesintiye uğrama ya da tersine dönme sürecidir. Bir karşı devrim sürecinin içerisinde bu sözleri söylemektedir. Batı'da eskinin dini düşünce kalıplarını aşan, onun yerine bilimsel, özgür düşünceyi geliştir-

Nihilizm

mek isteyen ve bunu da doğal toplumun demokratik- komünal değer yargıları üzerinden yaratmak isteyen Rönesans çabalarını burjuvazinin lehine bir sistem olarak karşı devrim tarzında sisteme dönüştürülmesi biçimindeki gelişmeler karşısında bunları belirtir.

Nietzsche, Tanrı öldü tespitiyle geçici çözümler yerine köklü çözümlerden yanadır. Yani eğer tanrı ölmüşse, onu tekrar diriltmeye çalışmanın, onun parçalarından yeni tanrılar oluşturma'nın bir anlamı yoktur. Onun yerine toplumun kendi öz dinamiklerine dayalı, kendi temel değerlerine uygun yeni bir düşünce sisteminin oluşturulması gerekir. Nietzsche'nin değerlendirme ve çözümlerinde en çok vurgu yaptığı konular ahlak ve vicdan konularıdır. Ahlaklı- erdemli insandan sürekli bahsetmektedir. Ahlaklı ve erdemli insanı üst insan olarak tanımlayan Nietzsche, toplumun bütün düşünce yapılarını aşan, onun yerine çok köklü ve güçlü düşünce devrimlerini yaratan bir insan tipi, modeli çizmektedir.

Çizilen bu insan modelinin düşünce kaynaklarını öncelikle güçlü bir biçimde ortaya koyuyor. Örneğin, Avrupa düşünce yapısının Rönesans ile birlikte kendisini dayandırdığı temel kaynakları çözümlerken, genelde Avrupa'nın aslında analitik düşüncesi temsil eden Apolloncu bir düşünce geleneğini esas aldığını, analitik bakış açısının ise aşırı akılcı, duyguları tamamiyle görmezden gelen,

insanın coşkularını, heyecanlarını, ahlaki değer yargılarını tanımayan bir düşünce olduğuna vurgu yapmakta, onun yerine ise Dionysosçu düşünce geleneğinin esas alınması gerektiğine dikkat çekmektedir. Dionysosçuluk daha çok insanların duygularını, estetik kaygılarını, ahlaki yönünü temsil eden ve doğal toplumun bir yerde düşünce biçimini temsil etmektedir. Batı felsefesinde Dionysosçu gelenek ile Apolloncu gelenek arasındaki çelişki ve çatışmada Dionysosçuluğu esas alması, Nietzsche'nin bilerek ya da bilmeyerek, farkında olarak ya da olmayarak felsefi olarak doğal toplumun düşünce tarzını esas alması anlamına geliyor. Sadece bu da değil, Nietzsche aydınlanma ile birlikte gelişen ve Rönesans'ın doğal toplumu temsil eden düşünce yapılarını özellikle Yunan felsefesi ile aşılması ya da Yunan felsefesinin yeniden yorumlanması, yeni Platonculuk, yeni Aristoculuk tarzındaki yorumları ile aşılması ve aydınlanmanın da Yunan felsefesi üzerine oturtulmasının felsefenin gerçek kaynaklarını ifade etmediğini belirterek yazdığı kitabına 'Zerdüşt Böyle Buyurdu' adını koyarak felsefenin kökenine işaret etmektedir. Böylece felsefenin Yunan merkezli değil, Mezopotamya merkezli olduğunu dile getirir. Mezopotamya düşünce yapısı analitik düşünceden ziyade duygu içeriklidir. Bu da Zerdüşt'de ifadesini bulur. Zaten Zerdüşt ile Dionysos'un bir çok yönü ortaktır. Bu da tesadüf

değildir. Politik ve ahlaki toplum olan doğal toplumdan ve onun geleneklerinden beslenmesinden kaynağını alır.

Nietzsche'nin düşüncelerinde paradokslar, handikaplar olmasına rağmen, nihilizmi anlama, araştırma ve aşma çabası kesindir. Nietzsche ile ilgili yürütülecek olan tartışmalar bu noktada Nietzsche'nin neyi esas aldığı, neyi aşmaya çalıştığı, yöntemlerinin neler olduğu yönünde güçlü bir tartışmayı gerektirmektedir. Önderliğin bu konuda yapmış olduğu değerlendirmeler, Nietzsche ile ilgili yeni bir tartışma gündeminin oluşmasına neden olacaktır. Dolayısıyla burada bizim için önemli olan Nietzsche'nin nihilizmin aşılmasına dönük, bizzat nihilizmin kendisinden yararlanarak, yani nihilizmin mevcut toplumsal gerçekliğe ait bütün değer yargılarını reddeden, inkar eden ve yıkmaya çalışan yaklaşımlarının sonuna kadar götürülmesi ve özellikle batı düşünce sistemini bu noktada kökten bir biçimde sorgulamaya tabi tutmasına yönelik düşüncelerinin özünde devrimci bir yaklaşım olduğudur. Bu devrimci yaklaşımı eğer yeni bir değerler sisteminin oluşturulması tarzında sonuçlandırılabilirse, büyük çıkışları beraberinde getirecek bir yaklaşımdır. Ancak Nietzsche'de nihilizmi nihilizm ile aşma yaklaşımı ve nihilizmin yıkıcı yönünü çok fazla vurgulaması, kendisini de aslında nihilizmin toplum karşıtı, toplumsallık karşıtı tuzağına

düşmesini beraberinde getirmektedir. Kendisinin çıkışsızlığı, yapmış olduğu bazı temel tespitlerin önemini küçültmez. Ancak Adorno'nun belirttiği gibi önceden çizilmiş yollardan gidilirse bu yollar üzerinde kurulu şehirlere uğranır. Onun dışında bir yol yoktur. Bu yüzden sistemi aşmaya çalışan yaklaşımlar, özellikle nihilist yaklaşımlar, doğru çözümlenip aşılmadığı takdirde o kulvardan yürütülecek bir mücadele, sistemi üretmekten kendisini kurtaramaz.

Nil: Dünyanın en uzun nehri olup, 4.187 mil (6,695 km.) uzunluğundadır. Afrika Kıtası'nın üçte birini kaplar. Güneyden kuzeye doğru akarak üç kola ayrılır. Beyaz Nil, Mavi Nil ve Atbera. Nehrin en uzaktaki kaynağı Burundi'deki Doğu Afrika Göller Bölgesi'ndeki Kagera Nehri olarak doğar ve Tanzania, Ruanda ve Uganda sınırlarını oluşturarak Victoria gölüne katılır. Asıl Nil Nehri bu gölden Victoria Nili olarak çıkar. Kyoga ve Albert Göllerinden geçtikten sonra Albert Nili olarak yoluna devam eder. Nimule'de Sudan'a giren nehrin ana kolu, Melekal yakınında Bahrül Gazal ve Sobat Nehirleriyle birleştikleri yere kadar Bahrül Cebel, Mavi Nil Nehri ile birleştiği yere kadar da Beyaz Nil Nehri olarak anılır. Mavi Nil Etiyopya'nın orta kesiminde doğar ve Beyaz Nil'e Hartum yakınlarında doğu kıyısından katılır. Asıl Nil son büyük kolu olan Atbera nehrini Har-

Ninhursaga

tum'un kuzeydoğusunda ve doğu kıyısından alır. Daha sonra kuzeybatıya doğru geniş bir S çizer. Bu arada üç çağlayanı aşarak Nasır Gölüne katılır. Bu gölü oluşturan Assuan Barajı'nın aşağısında Mısır içlerinde kuzeye doğru akar ve Kahire Yakınlarında Nil deltası ile son bulur.

Nil ırmağı Mısır uygarlığının can damarıdır. Bir insanın vücudundaki ana damarlar neyi ifade ediyorsa, Mısır için de Nil aynı şeyi ihtiva eder. Zaten tarihsel süreç içerisinde Mısır'ın gelişimi incelendiğinde ağırlıkla Nil kıyısında konumlandığı görülür. Şehirler ve köyler ya Nil'in kıyısında, yada kollarına yakın yerlerde oluşmuşlardır.

İnsanlığın ilk toplumsallaşmasının coğrafi etkenler belirleyici olmuşlardır. Bunun içinde beslenmeye, yerleşmeye ve güvenliğe uygun yerler seçilmiştir. Nasıl ki, Fırat ve Dicle hafızasında yaşam bulan insanlık, Zağros dağlarıyla güvenliğini sağlamışsa, Mısır'da da Nil kıyısında hayat bulmuş, çölde savunmasını yapmıştır.

Nil, Mısır'ın başta dini, edebi ve kültürel değerlerinde önemli bir yer tutar. Adeta birçok şey Nil'e göre hesaplanır.

Mezopotamya'dan sonra ikinci uygarlık yeri olması veya erkenden Mezopotamya uygarlığını özümseyerek kendi uygarlığını yaratması bu özelliğinden dolayıdır.

Mısır'da Nil Nehri'nin sulama amacıyla kullanılması çok eski bir

geçmişe dayanır. 19. yüzyılda baraj ve kanalların yapımı ile daha geniş bir alanda ve sürekli sulama olanağı sağlanmıştır. Nil Nehri üzerinde bulunan Assuan Barajı hem sulama, hem de elektrik üretiminde Mısır için hayati bir önem taşımaktadır. Nil Nehri tarih boyunca ve günümüzde taşımacılıkta da yoğun olarak kullanılmaktadır.

Ninhursaga: Ninhursaga, ana tanrıçalardan birinin Sümer dilindeki adıdır; 'tanrıların annesi' olarak tanınır ve pek çok tanrı ve tanrıça doğurduğu kabul edilir. Pek çok tanrı kral'da onu kendi 'annesi' olarak adlandırmıştır.

Bir Sümer miti olan 'Enki ve Ninhursaga'da, Ninhursaga (şiirde ona Nintur, Damgalnuna ve Ninsikita adları da verilmiştir) Enki tarafından döllenir, daha sonra Enki, onun doğurduğu kıza tecavüz ederek aile içi tecavüz serisini başlatacaktır. Sonunda Enki ve Ninhursaga tekrar cinsel ilişkiye girerler ve Ninhursaga insanlar tarafından sevilcek sekiz ilah doğurur. Başka bir şiir olan Lugale'de, bir mit Ninhursaga'nın adının kaynağını açıklar: İblis Asag'ı ve onun kayası askerlerden oluşan ordusunu mağlup etmiş olan tanrı Ninurta, bu kayalardan dağlar kurar ve annesi Ninmah'ın adını Ninhursaga ('Dağların Perisi') olarak değiştirmeye karar verir.

Tanrıça Ninmah ile neredeyse özdeş olan Ninhursaga'ya Abad şehrin-

deki E-mah tapınağında ibadet edilmektedir. Öte yandan, zaman zaman 'Keşli Belet-ili' ya da 'Keş'in efendisi' olarak bilindiği için Keş şehriyle de bir bağlantısı vardır.

Ayrıca İnanna köken olarak eski dağ tanrıçası Ninhursag'a bağlanmaktadır. Ninhursag etimolojik olarak -Nin (tanrıça) kur (dağ) sag (bölge) "Dağ bölgesinin tanrıçası" anlamına gelmektedir. Neolitik uygarlığı geliştiren evcil-anayı temsil etmektedir. Ana etrafında yücelen toplumun tanrısal simge olarak kimlik kazanmasıdır.

Yine Sümer İnanna ve Akadçası olan aynı tanrıça İstar'ın kaynağının, bugün bile Kürt kültüründe tanrı, daha sonrası 'en yüce ve büyük' anlamına gelen Star, Sterk sözcüğünden türediği açıktır. Ayrıca tüm araştırmalar, neolitik dönemde tanrı veya tanrıçaların yıldızlarla simgeleştirildiğini göstermektedir. Aşağı Mezopotamya için dağ deyince Zağroslar ve uzantıları akla geldiğine göre, tanrıça kültürünün dağlık alandan indiğini açıklamaktadır.

Nippur: Bugün Niffer ya da Nuffar, Irak'ta El Kadisiye ilinde bir antik kent. Kutsal Nippur; bin yıllar süren kültür, din ve edebiyat merkezlerinden birini oluşturmuştur. Tarihte ilk genelevin (Musakkattin) kültür ve inanç merkezi olarak ünlü Nippur kentinde kurulmuştur. Bir devlet merkezi olmakla birlikte Mezopotamya'nın dinsel yaşamında belirle-

yici rol oynamıştır. Sümer efsanesine göre tanrı Enlil bu kentte yaşamıştır. Dolayısıyla Nippur'un koruyucu tanrısı olarak yer edinmiştir. Bir başka inanca göre Enlil insanı Nippur'da yaratmıştı. Ülkeyi ele geçiren her kral Enlil'in kutsal yönetme gücüne sahip olabilmek için törenler yaparak kendini kutsamaya çalışırdı. Bu nedenle Mezopotamya'yı hangi hanedan yönetirse yönetsin Nippur ve kentteki Enlil tapınağı kutsallığını korudu.

Sümerlerin en önemli destanı "**Agade'nin Lanetlenmesi**", kutsal kent Nippur'un Akadlarca yerle bir edilmesiyle bağlantılıdır. **Agade**, tarihte ilk defa bu nedenle "lanetlenme" unvanına sahiptir.

Nitelik: Bir şeyin nasıl olduğunu belirten, onu başka şeylerden ayıran özellik, vasıf, keyfiyet

Herhangi bir nesnede, nesnenin algılayabilen ve değişime uğrayan yanını ifade eder. Nesnede var olan nicel nitel dengede bozulmayı sağlayan ve o nesneyi dönüştürüp başka bir nesne durumuna getirmesini sağlayan yandır. Yani eğer bir nesne, başka bir nesneye dönüştürülüyorsa dönüşümü sağlayan yan, niteliksel yan olmaktadır.

Toplumlar tarihinde niteliksel değişiklere örnek verecek olursak; Doğal toplum dediğimiz dönemdeki klan toplumlarından hiyerarşik toplum yapısına geçiş bir niteliksel değişiktir. Ahlaki-politik toplum ya-

Norm

pısından devletçi ve egemenlikli toplumsal sisteme geçmek bir niteliksel değişikliktir.

Nomos: Yunanca bir kelime olup, yazılı veya yazılı olmayan yasa, yerleşik kural, gelenek, görenek, töre vb. anlamında kullanılır. Bu kavramı en fazla ilk çağ Yunan filozofları kullanmışlardır.

Norm: İnsanın hareketini, yaşamını, davranışlarını belirleyen kurallara normlar denir. Norm, bu anlamıyla yaşamın ölçülendirilmesidir. İnsan, yaşamında normlar oluşturarak toplumsallığını geliştirmiş, böylece diğer primatlardan ayrılmıştır.

Politik ve ahlaki toplum olan doğal toplumda normlar yaşamdan çıktıklarından baskılatıcı, frenleyici veya zorlayıcı bir rol oynamazlar. Aksine toplumun ortak ve gönüllü birliğini ifade ederler. Bu anlamda toplumun ilk ahlak kurallarıdır demek yanlış değildir. Zaten ahlak, toplumun zora dayanmayan yaşam ölçü ve ilkeleridir (normlarıdır).

Doğal toplumda insan bilinç edindikçe, kendi farkına vardıkça, tecrübe edindikçe güçlenir. Güçlendikçe bu güçlenmesini yaşam ilke ve ölçülerine çevirir. Toplumun yaşamında önemli bir aşama olan totemcilik böyle bir güçlenmeyi ifade eder. Kendisine yaşam verdiğine inandığı nesnelere karşı kutsallık ilkesini geliştirir. Bu herkesin yaşamını ilgilendirdiğinden, herkes gönüllü ola-

rak bu kutsal yasaya uyar. İnsanın toplumsallığı geliştikçe bu kutsallıklar daha fazla gelişir. Doğal toplumdaki 104 ME özünde bu kutsallığın yasaları, ilkeleri veya normlarıdır. Mısır uygarlığında bu yasalara MA-AT yasaları denir. Bu yasalar da yaşam sağlayan kutsallıklardır.

Doğal toplumu örgütleyen, geliştiren kadın olduğundan en fazla normu da kadın koyar. Kadını tanrıça düzeyine yükselten en önemli nedenlerden birisi bu yasa koyma, ilke belirleme, norm geliştirmesidir. Toplumun bu dönemine kadar oluşan bu normlar toplumun içinden çıkmışlardır.

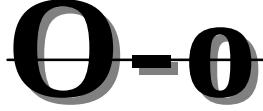
Sınıflı ve devletli toplumun gelişmesiyle beraber, normlar toplum tarafından toplumun ihtiyaçlarını temelinde belirlenmekten çıkarılırlar. Üst toplumu ifade eden egemenler tarafından kendi çıkarlarını ve sistemlerini koruma temelinde geliştirilirler. Bu normlar toplumun ihtiyacına cevap vermediğinden alt toplum tarafından direnişle karşılaşır. Üst toplum bu direnişleri kırmak, kendi normlarını dayatmak için şiddete başvurur. Zorla kabul ettirmeye çalışır. Normlar zorla dayatılınca ahlaki ilke olmaktan çıkıp yazılı normlara, hukuk kurallarına dönüşürler. Bu anlamda ahlak, politik ve ahlaki toplumun normu olurken, hukuk sınıflı ve devletli toplumun normu olur.

Sınıflı toplum tarihi boyunca bu ayrışma hep derinleştirilir. Norm kavramı daha sonra bilimlere de yer-

leşir. Bilimlerin ilkeleri ölçüleri olur. Sosyal bilimler için temel normlar daha iyi, daha güzel ve daha doğru şeklinde formüle edilebilir.

Nötralize: Fransızca bir sıfat olan "nörtr" (tarafsız, yansız) sözcüğünden gelir. Tarafsız ve yansız hale gelme anlamındadır. Değişik bilim dallarından örneğin kimyada turnusol gibi bir ayraç karşısında ne asit ne alkali tepkisi göstermeyen, yansız maddeler için kullanılırken, Fizikte elektriğe karşı hiçbir tepkisi olmayan, yansız maddeler için kullanılır.

Toplumbilim de ise yansız kalma, tarafsız duruma düşme anlamına gelir.

Obje: Fransızca bir kelime olup, maddi varlıklar için kullanılır. Cisim, eşya, nesne, madde vb. Felsefede ise, bilinçten bağımsız olan, nesnel gerçekliği ifade eden maddi şeyler için kullanılır.

Objektif: Herhangi bir varlık ya da durum hakkında nesnel gerçekliğe dayanarak bilgi oluşturma, karar verme ve değerlendirme yapmadır. Bu da duygulardan, ön yargılardan, değişik yargılardan etkilenmeden değer biçmedir. Daha çok veri ve kanıtlarla olayı açıklamadır. Buna tarafsız ve nesnel olmak da denir.

Olgu: Evrende yer alan doğrudan veya dolaylı olarak gözlenebilen herşeye olgu denir. Evrende gerçekleşmiş olan her şey de denmektedir. Bu yüzden tasarımılanan, düşünülen şeylerin karşıtı gibidir. Çünkü bu deyim-

ler gerçekleşmemiş olan şeyleri dile getirirler. Bu olguların gerçekleşmeleri muhtemeldir veya bunların gerçekleştirilmesinin düşünüldüğünü ifade etmektedir. Bu yüzden gerçekleşmemiş şeyler olgu değildir. Çünkü olgu olandır ve somuttur. Bu yüzden olguculuk pozitivizmdir. Olguculuğun felsefik temsilcisi Auguste Comte'dir. Comte'ye göre insanın görevi olguları incelemek ve sonuçlar çıkarmaktır. Bu bilimin de esasıdır. Comte'e göre, bilim olgulardan önermeler çıkarır, sonra bu önermeleri yeniden olgularla kanıtlamaya çalışır. Bu yüzden bir olguyu açıklamak için onu parçalara ayırarak en küçük olguya kadar indirmek gerekir. Buna göre bilim ancak olgularla yapılabilir. Yani olgular, deneyin sağladığı gerçek verilerdir. Deneysel yöntemler mutlaka olgulara dayanmalıdır. Aydınlanma felsefesinin temelini bu

yaklaşım oluşturur. Olguya dayanamayan hiçbir bilgi gerçek kabul edilmez. Tek gerçek bilgi deneyle ispatlanabilen bilgidir. Aydınlanmanın dayandığı bilim anlayışı da budur. Bu beraberinde mekanik bir yaklaşım getirir. Nesnellik adına dışsal özelliklerle, ölçülebilir özelliklerle ilgilenir.

Oysa insan ve toplum fiziksel bir varlık olduğu kadar metafizik bir varlıktır. O yüzden tümünden olgulara indirgenemez ve deneylenemez. Bunu bir şart gibi öne sürmek, kural gibi dayatmak insanın insanlaşmasını devre dışı bırakmaktır. Çünkü insan metafizik yanıyla toplumsallığını oluşturur. İnsan ilişkileri olgulara indirgenemeyecek kadar geniştir ve deneylenemez. Bu konuda bilimsel gelişmeler de bunu doğrulamaktadır.

Olguculuk: Sağlam ve doğru bilginin ancak gözlem ve deneylerle elde edilebileceğini, bunun dışındaki yaklaşımları ise -ister materyalist, isterse de metafizik olsun- olanaksız ve yararsız gören felsefe akımıdır. Buna pozitivizm de denir.

Bu felsefe yöntemin kurucusu olarak Auguste Comte olarak gösterilse de kökleri tarihin derinliklerinde vardır. Yunan sitelerinde felsefenin bir sistem olarak egemen olduğu dönemlerde gelişen Yunan sofistleri bu felsefenin çıkış noktasını oluştururlar. MS.3 yüzyılda yaşayan Latin felsefeci ve düşünür Sextus Empiricus, bunu daha da geliştirmiştir. Ortaçağ karanlığında felsefenin

kaybolmasıyla beraber, bu düşünce de kendisini fazla geliştirememiştir. 15-16. Yüzyıllarla birlikte gelişen aydınlanma dönemi, adeta bu felsefenin gelişmesinde patlamalara yol açmıştır. Bu dönemde yetişen felsefecilerin, düşünürlerin çoğu, kilisenin temsil ettiği teolojiden ve onun bir versiyonu gibi gördükleri felsefeden uzaklaşmaları bu felsefenin hızla gelişmesi için ortam yaratmıştır. Bu anlamda bilimlerde gelişen pozitif yaklaşım buraya da yansımıştır. İngiliz deneyciler ve Fransız ansiklopedistleri bu felsefeyi daha da geliştirmişlerdir.

Olguculuk, gözlem ve deneye dayanan bilginin bilimsel olmadığı, dolayısıyla doğru ve gerçek olmadığını savunur. Mantık ve matematik bilimleri, yetersizlikleri olmakla birlikte esas alırlar. Geleneksel felsefeye metafizik bir anlam yükleyerek olumsuzlayarak dıştalarlar. Comte ve sonrasında gelenlere göre, bilginin metafizik evresi geride kaldığından geçerliliğini yitirmiştir. Nasıl ki, olgunluk çağını yaşayan bir insana göre, gençlik çağı geride kalmışsa metafizikte öyledir. Bilim olgunluk çağını pozitivistlikle yakalamıştır. O yüzden olguculuk felsefesine göre göre en son, en doğru, en bilimsel bilgi gözlem ve deneyle sınanan bilgi, pozitif bilgidir.

-: Oligarşi Yunanca bir kelime olup oligoi'den gelir. Oligoi ise "az sayıda" demektir. Oligarşi bu keli-

Oligarşi

meden türetilmiştir ve "Az sayıda kişinin yönetimi" anlamına gelir.

Daha genel bir tanımla, aristokrasinin daraltıldığı, bir ülkenin veya bir kurumun yönetiminin veya siyasi gücünün birkaç kişilik elit bir grubun elinde toplanmasıdır.

Sınıflı ve devletli toplum ve mekanizması kurulduktan sonra çeşitli yönetim biçimleri gelişmiştir. Bu yönetim biçimleri biçimde kimi farklar gösterebilir de özde ciddi bir fark taşımamışlardır. Tüm yönetimler alt toplumu bunun dışında tutmuşlardır.

Sınıflı ve devletli toplumun ilk iktidar biçimi şaman, rahip ve askeri şefin ittifakından oluşan yönetim şeklidir. Bu yönetim şeklini Sümer şehir devletlerinin ilk hallerinde görmek mümkündür. Bu dönemde iktidar henüz tam kurumlaşmamıştır. İktidar kurumlaştıkça, şehir devletleri merkezi devletler şeklinde birleştiğinde iktidarda kralların tekeline girer. Bu aynı zamanda tek kişinin iktidarıdır. Zamanla üst toplum içinde soylu ve imtiyazlı kesimler oluşur. Bu kesimlerin iktidara ortak olmaları aristokratik yönetim tarzlarını oluşturur.

Aristokratik yönetim en gelişmiş haliyle Yunan ve Roma siteleri ile Kartaca da uygulanmıştır. Ancak soyluluğa dayanan aristokratik yönetim yaşanan sorunları çözmede yetersiz kalınca, yeniden krallıklar oluşmaya başlamıştır. Bu durum en fazla da Yunan sitelerinde görülür. İşte oligarşi kralın bu tek kişilik yak-

laşımına karşı çıkışla başlar. Kralın devrilmesinden sonra soylular yeniden yönetimi alırlar. Ancak bu sefer soylular yasama ve yargı işleriyle uğraşırken içlerinden seçtikleri birkaç kişi de yürütme işini üstlenir. Bu sayı önceleri dokuzdur, sonraları üçe iner. Yürütme giderek çok küçük bir azınlığın elinde toplanır. Buna soyluların da soyluları demek mümkündür.

Roma'da da benzer bir yönetim vardır. Ancak Roma'nın bu durumunun çözüm olmadığını gören Sezar, Senatodan kendisini kral ilan etmesini istemiştir. Roma Sezar'ı kral ilan etme yerine onu öldürür ve yönetimi Triumvirlik denen üç kişiden oluşan bir birime bırakılır. Oligarşi kelimesinin kökeninde olduğu gibi çok küçük bir kesimin yönetimi böylece oluşur.

İktidarın küçük bir azınlığın elinde olması kendi başına oligarşinin oluşmasına yetmez. Bu azınlığın içinde bir ekibin yönetimi eline alması gerekir.

Oligarşinin çeşitli şekilleri vardır. Siyasi partiler içinde küçük bir hizbin partinin faaliyetlerinde, kademelerinde hakimiyet kurarak kendi istekleri doğrultusunda yönlendirmelerine Parti oligarşisi denir. Başta Türkiye olmak üzere birçok ülkedeki partilerde bu durumu görmek mümkündür. Partinin tüm önemli kararları genel başkan ve çevresindeki birkaç kişinin kararlarıyla olur. Mali sermayenin büyük çoğunluğunu elinde

tutanlara da mali oligarşi denir. Bugün dünyadaki mali sermayenin çok büyük bir kesimi sayıları 500'e ulaşmayan ailelerin denetimindedir. Aynı şey Türkiye'de de geçerlidir. Türkiye'deki mali sermaye bir elin parmak sayısını geçmeyecek ailelerin denetimindedir. Sanayiye ellerinde tutanlara da sanayi oligarşisi denmektedir. Bugün dünyadaki birkaç büyük tekel tüm sanayiye hükmetmekte, sanayiye istediği şekilde yönetmektedir. Siyasal anlamda da oligarşi vardır. Günümüzde ABD dünyayı tek başına yönetmek istemektedir. ABD'nin dünya nüfusu içindeki yeri % 5 bile değildir. Bununla % 5'lik kesimin yönetimini % 95'e dayatmaktadır. Aynı şey kültür ve sanat alanında da geçerlidir. Bu alanda Hollywood tam bir oligarşi kurmuş durumdadır.

Türkiye'de de güçlü bir oligarşik yönetim olmasına rağmen fazla çözümlenmemiş, değerlendirme konusu yapılmamıştır. Sonuç olarak üst toplum çıkarlarını korumak için habire toplumu parçalamakta, her parçasında da kendi iktidarını daha fazla tesis etmeye çalışmaktadır. İşte bunu da oligarşikleşerek yapmaktadır.

On Emir: Yazılı kaynaklardan öğrenebildiğimiz ilk manifesto 'On Emir' düzenidir. Hz. Musa'nın Mısır ilkçağ kölecisi sisteminden çıkışını formüle eder. Firavun Akhenaton'un tek tanrı -güneş tanrısı- mezhebinden esinlenmek kadar, ata dini 'Yah-weh' Yahudacılıktan da etkilendiği bilin-

mektedir. 10 Emir ile toplumuna -İbrani kabilesi- düzen vermeye çalışmaktadır. M.Ö 1.300'lerde açıklandığı sanılan bu manifestodan günümüze kadar büyük etkilenmeler olduğu bilinmektedir. Kutsal Kitabın ilk bölümü Ahdi-Atik, On Emirle gelişen bir külliyattır. Kendi içinde birçok ara bölüme ayrıştırılabilecek Ahdi-Atik, tüm kritik dönemlerde peygamber manifestolarıyla Hz. İsa'ya kadar bir bütün olarak gelir.

Musa'nın tek tanrılı dine getirdiği yenilik, tüm İbrani kabilelerini eski kabile anlayışlarından radikal tarzda koparmak ve tek bir kavmin ulusal dini haline getirmek biçiminde olmuştur. Yehova bir milli tanrı olarak, İbrani kabilelerini kendine sıkıca bağlayan ve başlangıçta vahiyle gelen On Emirle bağımlı kılan yapısıyla ileri bir aşamayı temsil etmektedir. Mısır firavunlarına karşı çıkmanın ifadesi olduğundan, özgürlükçü bir yanı da olmaktadır. Aslında Babil ve Mısır monarklarına karşı tepkisel ve daha geri kabileleri birleştirmeye yaranan bir ideolojik kimlik tasarlanmaktadır. Zorunlu olarak iki güçlü kölecilik merkeziyle çatışıldığından ve onlara da sürekli muhtaç olunduğundan, etkilenme ve tepki duyma iç içedir. İki merkezden edindikleri birikimleri kendi özgünlüklerinde yığurup yeni ideolojiyi biçimlendirmektedir. İbrani veya İsrail gerçeğinin tarihi temelinde bu ideoloji yatmaktadır. Kölecisi sisteme karşıt olma, ama onun etki sahasından çıkma gü-

On Emir / Tevrat

cünden yoksunluk, İbranileri bu tarihleri boyunca sürekli yeniliklere zorlayacaktır. Zayıflıklarını uygarlıklardan aldıkları ve kattıklarıyla telafi etme yoluna gideceklerdir. 'On Emir'le birlikte, yeni dini süreç, Musa önderliğinde tahminen 12 kabileden oluşan 25 bin kişilik çöl yürüyüşünün son aşamasında biraz daha şekillenmeye kavuşur. Bu süreçte Musa birçok hukuki, mali ve örgütsel tedbir geliştirir. Yeni dinin temsilini, ideolojik ve mali önderliği kardeşi Harun'a verir. Bir hukuk işleri kurulu oluşturur. Meşhur Yeşu'yu askeri komutan olarak atar. Kabile başkanlarından bir danışma meclisi varlığını korur. Bazı karşı çıkışları çok sert cezalandırır, öldürür. Çatışa çatışa Kudüs yakınlarına kadar ulaşır. Tahminen bu çıkışın kırk yıl sürdüğü söylenmektedir. 'On Emir' düzeniyle anlatılan ilahi çıkış sürdürülmektedir. Daha önce Kenan illerinin genel tanrılarının biri olan 'El', İbrahim'le 'Elohim'e dönüştürülürken, Musa ile Yehova (Tanrı O'dur) adıyla millileştirilir. On Emir düzeni, yeni sosyal ve ideolojik düzenlemeyi ve Musa'nın önderliğini yasa, şeriat haline getirmeyi amaçlamaktadır. Siyasal ve kavmi niteliği gelişmiş İbrani kabileleri, bundan sonra tarih sahnesinde ellerinde, sandukalarında On Emirle başlayan Tevrat ('Töre', Tevrat'tan gelmektedir), şeriat-yasa sahibi bir kavim olarak tanınacaklardır. Bu, uygarlıksal gelişmede bir çizgiyi temsil etmektedir.

İbrani kabilesinin dağılmasını önlerken, yeni dinin savaşımını bütün zorluklara rağmen vererek, İsrail kavmini yaratan Musa'nın on emir düzeyini Tevrat'tan tanımlarsak:

On Emir / Tevrat

1- Karşımda başka ilahların olmayacak.

2- Kendin için oyma put, yukarıda göklerde olanın yahut aşağıda yerde olanın yahut yerin altında sularda olanın hiç suretini yapmayacaksın, onlara eğilmeyeceksin ve onlara ibadet etmeyeceksin.

3- Allah'ın Rab'in ismini boş yere ağza almayacaksın.

4- Sebt gününü takdis etmek için onu hatırında tutacaksın. Altı gün işleyeceksin ve bütün işini yapacaksın, fakat yedinci gün Allah'ın Rab'e Sebt'tir. Sen ve oğlun ve kızın, kölen ve cariyen ve hayvanların ve kapılarında olan garibin hiç bir iş yapmayacaksınız. Çünkü Rab gökleri, yeri ve denizi ve onlarda olan bütün şeyleri altı günde yarattı.

5- Babana ve anana hürmet edeceksin.

6- Katletmeyeceksin.

7- Zina etmeyeceksin.

8- Çalmayacaksın.

9- Komşuna karşı yalan şahadet etmeyeceksin.

10- Komşunun evine tamah etmeyeceksin, komşunun karısına yahut kölesine yahut cariyesine yahut öküzüne yahut eşeğine yahut komşunun hiç bir şeyine tamah etmeyeceksin.

Optimal: Fransızca bir kelime olup, herhangi bir şeyin en uygun, en olabirliklik, en yeterlilik durumunu ifade eder. Buna dengeyi en iyi yakalama da denir.

Evrendeki her şey ikilemli bir özellikte varolur. Bu ikilemler birbirleriyle çelişmelerde sonuçta yeni oluşuma bunların senteziyle ulaşılır. O yüzden bu ikilemlerin bir yanını atmak, yok saymak, gerekli değeri vermemek veya birisine çok değer vererek öne çıkarmak, doğal gelişimden bir sapmayı ifade eder. Doğal gelişim çelişkilerin bir bütünlük içinde senteze ulaşmasıdır. Sentez veya en iyi sonuç, bu çelişkilerin optimal düzeyde birliğini yakalamakla mümkündür. Bu evrendeki varlıkların oluşum ilkesidir.

Katı ve doğmatik yorumu olmadıkça bu ilke toplumsallık için de böyledir. -Zaten katı doğmatiklik, kaba maddecilik optimal dengeyi bozar. Örneğin toplum, ortak iradeyle bireylerin iradesinden oluşur. Bireyin iradesini küçültmek, yok saymak veya her şeyin başına koyarak ortak iradeyi dışalamak toplumsal gelişmeyi sakatlar, doğal gelişmesini engeller. Sonuçta sıkıntılı ve hastalıklı bir toplum ortaya çıkarır.

Organik Toplum Kuramı:

Darvin'in geliştirdiği evrim teorisinin toplum alanına uyarlanmasıdır. Bu anlamda toplumu biyolojik kurallarla izah etmeye çalışan veya öyle teorisleştiren bir analogidir.

Bu kuramı ilk defa Fransız sosyolog Emile Durkheim kullanmıştır. Ancak Durkheim bu teoriyi daha sonra kullanılan anlamının dışında kullanmıştır. Durkheim, toplumun mekanik yasalarla ifade edilemeyeceğini belirtmek için bu teoriyi geliştirmiştir. Yani başta mekanik ve organik farkı belirtmek için geliştirilmiştir. Durkheim bu teorisiyle, toplumsal gelişmede, ya da organik dayanışmada, parçaların önemi ve etkinliği kadar bütünün de önemli ve etkin olması gerektiğini öne sürmüştür. Bu anlamda bütünün etkisinin daha belirleyici olduğunu belirtmiştir. Bu durum o zaman bilimlerde varolan pozitif ve olgucu yaklaşımlardan kısmen farklıdır. Pozitif ve olgucu yaklaşımlar toplumu fizik gibi ele alıp, en küçük parçalara bölüp, mekanik yaklaşırken, Durkheim bunu kısmen aşmıştır.

Durkheim'de bu bilimsel ve pozitif yöntemden etkilenmiştir. O'da toplumu herhangi bir nesnenin niteliklerini ele alır gibi almıştır, ancak bunu bir analogi olmanın ötesine geçirmemiştir.

Toplumu da biyolojik varlıklar gibi bir organizma olduğu görüşünü en hararetli savunan ve geliştiren ise Herbert Spencer'dir. Spencer, analogi ile gerçeklik arasındaki farkı fazla işlememiş, gözardı etmiş veya biraz görmüştür.

Spencer'e göre homojen toplumdan heterojen topluma geçişe damgasını vuran şey, bireyleşme ve fark-

Organik Toplum

lilaşmadır. Bu süreçte hem bireyleşme, hem de farklılaşmanın hem yapısı, hem de işlevi oluşmaktadır. Bunu da sanayi devrimine dayanarak açıklar. O'na göre sanayi devrimi devrimci bir nitelik taşır ve insanlığı ileri götürdüğünü savunur. Bu gelişimi olumlar. Bu, o dönemin temel yaklaşımlarından birisidir. Gelişen kapitalizm, feodalizmden daha ileridir, bu yüzden olumludur ve desteklenmelidir. Bu Avrupa'da özellikle de İngiltere'de Victoria dönemi denen dönemin temel özelliğidir.

Spencer'e göre, sanayi devrimi toplumu büyütüp karmaşık hale getirmektedir. Bunu sürdürecektir bir mekanizmanın bilinçle oluşturulması gerektiğini belirtir. Spencer'in belirttiği en önemli mekanizma ise, birkaç yıl öncesinde evrim teorisini açıklayan Darwin'in çalışmalarının temelini oluşturan doğal ayıklama yaklaşımıdır. Buna göre, en uygun olanların hayatta kalması gerekir. Bu da canlılar arasında yaşam savaşında yoğun bir rekabet demektir. Bu ilkenin tüm yönleriyle topluma uyarlanması durumunda ideal toplumun oluşacağını söyler. Böylece sosyal Darvencilik geliştirir. Bununla toplumdaki farklılıkları, eşitsizlikleri meşrulaştırır,

Spencer'in bu teorisi Avrupa'dan çok Amerika'da tutulur. Amerika'da adeta sosyolojinin peygamberi olarak kabul edilir. Spencer'in bu vb. teorileri günümüzde bile liberal ve laik kesimlerin ekonomi ve toplum-

sal politikalarında köşe taşı durumundadır. Durkheim'in belirttiği ve Spencer'in geliştirdiği organik toplum teorisi, özde biyoloji kurallarının topluma uyarlanması isteyen bir akımdır.

Organik Toplum: Evrenin canlı olduğu bilimin her geçen günü tespitlerinde daha da kesinlik kazanıyor. Bu canlılık bir bütünlük oluşturur. Bütünlük, tamamlayıcılık, bağlılık temel özelliğidir. Bu özelliğiyle evren organik bir bütünlük oluşturur.

Kaba ve mekanik yorumla yaklaşılmadığı sürece benzer ilkeler toplum içinde geçerlidir. Toplum özünde canlıdır. Toplumda her şey bir birine bağlıdır. Dayanışma ve tamamlayıcılık gösterir. Bu yüzden toplum tıpkı bir organizma gibidir.

Bu özellik toplumun en temel özelliğidir. Bu özellikle gelişen toplum, normal ve sağlam bir toplumdur. Politik ve ahlaki toplumu oluşturan doğal toplum bu özellikleri taşır. Yani toplumsallığın gelişimine uygun bir seyir izler. Nasıl ki, canlı varlığın doğası sürekli bir değişim içindeyse toplum da böyle bir değişim içindedir. Ancak bu değişim oluşum ilkesiyle çelişmez, ona ters düşmez.

Organizmada herhangi bir organ bir başka organın üstünde veya daha önemli değildir. Adeta bir eşitler bütünlüğünü oluşturur. Herhangi bir ayrıcalık veya öncelik, o organizmanın bütünlüğünü bozar, sakatlar.

Toplumun oluşumunda da bu ilke geçerlidir. İnsan doğanın bir parçası veya doğanın düşünce gücü olduğundan doğanın dışında veya onun üstünde değildir. Aksine doğayla bir bütünlük oluşturur. O yüzden insan ile doğa arasında herhangi bitirici bir çelişki yoktur. Temel ilişki, doğa insanı besler, insan doğayı geliştirir. Bu anlamıyla ekolojiktir.

Benzer ilişki toplumu oluşturan bireyler arasında da geçerlidir. Toplum bireyleri arasında da farklılık veya üstünlük yoktur. Kimsenin doğuştan getirdiği bir ayrıcalığı veya fazlalığı yoktur. Aksine her insanın bir değeri ve yeri vardır. Herkes kendi cephesinde önemlidir. Bu yüzden insanlar arasında da zayıflatıcı veya bitirici bir çelişki yoktur. Nasıl ki, ağrıyan bir dişin acısını tüm beden duyuyorsa, toplumdaki dayanışma da böyledir. Temel ilişkisi hepimiz birimiz, birimiz hepimiz içindir. Bu ilişkide baskı, sömürü, tahakküm ve hiyerarşi olmadığından demokratiktir. Yani insanların birbirleriyle ilişkileri demokratik çerçevededir.

Varlığı oluşturan temel organlar arasında da bir fark veya üstünlük yoktur. Bunda da esas olan tamamlamalıdır. Toplum kadın ve erkekten oluşur. Kadın ve erkek farklı cinsler olarak çelişkinin bir ucunu oluştursalar da bir birini zayıflatma, bitirme ve yok etme yoktur. Aksine yaşam bu cinslerin birliğinden veya sentezinden oluşur. Bu anlamda bir cinsin üstünlüğüne dayanan, cinsiyetçi bir

ilişki ve yaklaşım yoktur. Cinsiyetler özgürce kendilerini ifade edip geliştirirler.

Bir organizmayı meydana getiren organlar arasındaki ilişkiyi kimine göre ruh sağlar, kimine göre de enerji. Enerjinin kesilmesi, ruhun bedenden ayrılması durumunda organizma bütünlüğünü yitirir ve dağılır. Bu anlamda toplumsallığın kök hücresi olan komünal toplumun enerji veya ruhu da ahlak ve politikadır. Bu yüzden "Politik ve Ahlaki Toplum" deniyor. Ahlakın ve politikanın ortadan kaldırılması durumunda doğal toplum da dağılır. Nitekim doğal toplumdaki sonradan gelişen sınıflı ve devletli toplum ahlak ve politikayı ortadan kaldırdığı için tarihin tanıdığı ilk organik toplum olan doğal toplumu parçalamış ve zayıflatmıştır.

Organik: Fransızca bir kelime olup, canlı varlığı oluşturan yapıların oluşturduğu sisteme denir. Genelde canlı, bütünlükçü, tamamlamalı ve dayanışmacı oluşumlara da denir. Bu yönüyle biyolojik anlamının dışında siyasal, ekonomik, kültürel ve toplumsal oluşumlar için de kullanılır.

Organizasyon: Örgütlenme. Farklı birimlerin bir araya getirilerek ya da birleştirilerek ortak bir bütün içinde teşkilatlandırılmasıdır. Günlük konuşma dilinde siyasal, sosyal, kültürel ve sanatsal her etkinliğin ve çalışmanın planlanıp örgütlenmesine organizasyon denir. Organize

Ortadoğu

etmek, bütün bu çalışmaları yönetmek idare etmek anlamına gelir.

Organizma: Fransızca bir kelime olup, organların sistemli bütünlüğünü oluşturan yapıya denir. Canlılarda belli bir işlev üstlenecek biçimde duyarlı kılınmış ve sınırları belirlenmiş doku gruplarına organ denir. Bu organların bir araya gelerek daha üst bir sistem oluşturmalarına ise organizma denir. Organizma daha çok canlıların anatomisini açıklamak için kullanılsa da toplumsal oluşumları ifadelendirmek için de kullanılır.

Orijin: Fransızca bir kelime olup herhangi bir şeyin kökü, kökeni, menşei, aslı demektir.

Orta Asya: Asya kıtasının orta bölgesi için kullanılmış bir terimdir. Orta Asya tanımlanması her zaman aynı bölgeyi anlatmaz. Bazı bilginlerce Doğu Türkistan yani Karanlık Dağları, Altun Dağ ve Altay Dağları arasında kalan ve günümüzde Uygurların oturduğu Çin'e bağlı Sinhiang Uygur özerk bölgesi için kullanılır. Bazıları da bu sözcükle daha batıdaki bir yöreyi bugün Özbekistan ve Türkmenistan'ın bulunduğu Tian Shan (Tanrı Dağları) ile Aral Gölü arasındaki Batı Türkistan'ı anlatırlar. Bu ikisini birleştiren hatta sınırlarını daha da genişleterek Kuzeyde kutup yöresi de içinde olmak üzere Sibirya'yı, Moğolistan'ı, güneyde ise Tibet, Nepal ve Afganistan'ı bu bölge

içinde gösteren kaynaklara da rastlanmaktadır. Bu bölgede yaşayan topluluklar gerek etnik köken, gerek kültürel yapı olarak çeşitlilik gösterir. Dinsel yapı olarak Şamanizm'in ege-men olduğu bölgenin doğusu Budacılığın, batısı İslamın etkisi altında kalmıştır. Step uygarlıkları, bozkır kültürleri gibi ortak adlarla anlatılan bu toplumlar arasında Partlar gibi İskit, Hunlar ve Uygurlar gibi Türk, Cengizliler ve Timurlar gibi Moğol kökenli kavimler olmuş, bunlar da zaman zaman Orta Asya'ya kadar uzanan geniş bir alanda devletler kurmuşlardır. Günümüzde Sovyetlerin parçalanmasıyla bölge yeniden yapılanma sürecini yaşamaktadır. Kazakistan, Türkmenistan, Tacikistan, Özbekistan, Kırgızistan, Afganistan, Moğolistan ve Doğu Türkistan bu bölgenin siyasal ve toplumsal yapısını oluşturmaktadır. Dünyanın ekonomik sosyal, siyasal ve kültürel bakımından en geri kalmış bölgelerinin başında gelmektedir.

Ortadoğu: Yaklaşık 15 milyom km2 bir alana ve yarım milyarlık nüfusuyla dünyanın en önemli bölgelerinin başında gelir. Bu önemi siyasal, ekonomik, kültürel, tarihi birçok konuda öyledir. Bu yüzden tüm devletlerin bölge üzerinde egemen olma, hegemonya kurma planları, beklentileri, politikaları ve yaklaşımları vardır. Yer altı ve yerüstü kaynaklarının zeninliğinden dolayı tüm gözler buraya çevrilmiştir. Günün

müzdeki çatışmalar, planlar, pazarlıklar bölgenin bu stratejik konumundan dolayıdır.

Nil'den Fırat'a kadar olan bölgeyi kapsamasına rağmen bölgede egemen olan devletlerin yaklaşımıyla bu sınırlar değiştirilmiştir. Ortadoğu ile ciddi bir bağları ve tarihsel dayanakları olmayan Pakistan ve Afganistan bile, 1950'lerden sonra egemen devletlerin çıkarı için bu alana dahil edilmişlerdir.

Ortadoğu deyimini ilk defa Alman şarkiyatçı (doğu bilimci) Udo Steinback kullanmıştır. Steinbacka göre, ortadoğu ülkeleri şunlardır: Fas, Cezayir, Tunus, Libya, Mısır, Sudan, Birleşik Arap Emirlikleri, Lübnan, Ürdün, İsrail, Suriye, Irak, Katar, Umman, Suudi Arabistan, Bahreyn, Kuveyt, Yemen, İran, Afganistan, Pakistan ve Türkiye'dir. Bu toprakların merkezinde yer almasına rağmen, inkar edildiği için Kürdistan sayılmamaktadır.

Bölgeyi işgal eden veya denetiminde tutan her emperyalist ülke, sınırları kendi çıkarlarına göre çizmiştir. Günümüzdeki Ortadoğu'nun sınırları önemli oranda İngiltere ve Fransa arasında masa başında, büyük pazarlıklar sonucunda cetvelle çizilmiştir. Bu sınırlar henüz birinci dünya savaşı sona ermeden 1916 yılında gizliden yapılan Sykes-Pickot anlaşmasıyla çizilmiştir. Sonradan bu güçlerin yerini ABD almıştır. Bu sınırlar daha sonra 1922'deki Kahire antlaşmasıyla tescil edilmiştir. Son-

rasında yapılan tek değişiklik 1948 yılında bir Yahudi devleti olarak İsrail'in kurulmasıdır.

Afrika riftinden çıkan insanın ilk yerleşim yeri bu bölgedir. Bu anlamda insanlığın kuluçkaya yattığı yer veya insanlığın beşiği demek yanlış değildir. İnsanlık bu topraklarda yerleşik yaşama geçmiş, bitki evcilleştirerek tarım yapmış, hayvanları evcilleştirerek hayvancılık yapmıştır. İnsanlığın tanıdığı ilk büyük devrim olan tarım ve köy devrimi bu topraklarda gelişmiştir. İlk düşünceler, mitolojiler, dinler burada gelişmiştir. Harran'da olduğu gibi, bugünkü üniversitelerin kökü olan bilim merkezleri bu bölgede kurulmuştur. Bu anlamda insanların yerleşik yaşama geçişle birlikte yaratılan kültür ve uygarlığın merkezidir.

İnsanlığın ilk hafızası olan politik ve ahlaki toplum olarak da ifade edilen ana kadın öncülüğünde gelişen doğal toplumun merkezidir. İnsanlık hafızasının yaklaşık % 98'i bu topraklarda şekillenmiştir. Bugünkü bilimsel gelişmelerin temelini teşkil eden ilk icatlar burada bulunmuştur. Cennet olarak tasfir edilen veya ütopyası kurulan alanlar burasıdır. Zamanla politik ve ahlaki topluma karşıt bir tarzda gelişen ve belki de tarihin tanıdığı ilk karşı devrim olan sınıflı topluma, devlet egemenlikli topluma bu topraklarda geçildi. Sınıflı ve devletli toplumla beraber, toplumsal gelişmelerde bir parçalanma, dağılma bu topraklarda yaşanır.

Ortodoks Mezhebi

İnsanlığın tanıdığı Sargon gibi en büyük diktatörler bu topraklarda çıkmıştır, yine insanlığın tanıdığı en büyük direniş mekanları buralardır. Newroz bayramı hikayesinde dile gelen bu direniştir.

Politik ve ahlaki toplumda demokrasinin temellerini atarak bir sistem gibi onu yaşatan bölge sınıflı ve devletli topluma geçişle bu özelliğini kaybetmiştir. Her ne kadar dağların doruklarında, çöllerin derinliklerinde etniselerde demokrasi yaşatılsa da sistem olarak dağıtılmıştır. Politika bu alanda oluşturulmasına rağmen politikadan uzaklaştırılmıştır. Toplumun harcı olan ahlakı en fazla bu topraklar geliştirmiştir. Zerdüşt gibi, ahlakçı bir felsefe ve inanç boyvermiştir. Ancak giderek bu özelliğinden uzaklaştırıldığını görürüz. Ahlakı bozulmuş, politika dışına itilmiştir. Yeni bir demokrasi kanalı açarak bunu gidermek isteyen tek tanrılı dinler bu topraklarda boy vermesine rağmen, sonrasında amaçlarıyla ters düşerek, ahlaksızlığın ve politikasızlığın ifadesi olmuşlardır. İnsanlığın beşiği olan bu kutsal topraklar kan ve gözyaşının yurduna çevrilmiş, mitolojilerdeki cennet olan bu topraklar, bu dünyanın cehennemi durumuna getirilmiştir.

Ortadoğu günümüzde tarihsel konumuyla tezat bir durumu yaşamaktadır. Yerleşik yaşama geçişe analık etmiş bölgede adeta yaşam kurutulmuş durumdadır. Tarım ve köy devrimini yaparak insanlığın yaşadığı so-

runlara köklü bir çözüm geliştirmesine rağmen, günümüzde yaşadığı sorunlarla kördüğüm olmuş durumdadır.

Cennetle özdeş bir maddi zenginliği olmasına rağmen, dünyanın en yoksul bölgesi konumundadır.

Ortodoks Mezhebi: Yunancada

Ortodoks, "doğru görüş, inanç ve doğru itiraf" anlamına gelir. Bu mezhebin dinler tarihindeki diğer isimleri şunlardır: Doğunun Ortodoks, Katolik ve Apostolik Kilisesi, Ortodoks Doğu Kilisesi, Doğu Kilisesi, Ortodoks Kilisesi ve Rum Ortodoks Kilisesi.

Hristiyanlığın Katoliklik ve Ortodoksluk olarak ikiye ayrılması, 1054'teki büyük tartışma sonrasında gerçekleşmiştir. Yayıldıkları alanlar adeta parçalanan Roma İmparatorluğu ölçü alınarak yapılmış gibidir. Katoliklik Batı Roma İmparatorluğu'nun yayılım alanlarını esas alırken; Ortodoksluk, Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu'nun egemenlik alanları başta olmak üzere, Asya'yı esas alarak bir yayılım göstermiştir. Başlangıçta Doğu Avrupa, Balkanlar ve Ortadoğu'da yaygınlık kazanmıştır. Ortodoksluk, 11. yy.da Doğu Avrupa ile Batı Avrupa'da feodalizmin gelişme biçimleri arasındaki farklılığın bir sonucu olarak son biçimini almıştır. Fener Rum Patrikliği biçiminde örgütlenen Doğu Kilisesi, kendisini Ortodoksluk olarak tanımlamış ve Slav kökenli dillerin konuşulduğu

alanlar üzerinde egemen olmuştur. Ortodoksluğun doğmaca ayrıldığı konular şunlardır:

Kutsal ruh yalnızca tanrıdan gelmiştir, bir bütün olarak kilisenin yanılmazlığı görüşü ve doğmaların değişmezliğinin kabulü, cehennemin reddi vb. Dinsel tapınma ve kural ayrılıkları arasında da şunlar yer alır: ikonlara tapınma, laik din adamları için zorunlu evlilik, özel (Bizanssal) bir kilise ilahisi biçimi vb.

Katoliklerden ayrılan yön ise; Ortodoksuluk tek bir merkez değildir, on beş bağımsız (kendi başına) Ortodoks kilisesinden oluşur. Tutuculuk, Ortodoksluğun en belirgin özelliğidir. Rus Ortodoksluğu, otokrasiye bağlı kalmış ve otokrasinin bağımlı ana direklerinden biri olmuştur. Büyük Pedro döneminden 1917'ye kadar devlet mekanizmasının bir parçası olmuştur. Devrimci harekete düşmanca tavır almış olan Rus Ortodoksluğu, Ekim Devrimi'nden özellikle de 1930'lar ile 1940'lardan sonra, bu karşı-devrimci politikasını değiştirmiş, Sovyet hükümetine bağlılığın yanında yer almıştır. Ortodoks ideologları, onu bugünkü koşullara uyarlamaya, Ortodoksluğun doğma kurallarını modernleştirmeye çalışmaktadır. Ortodoks dinsel felsefecilerin temsilcileri; Komyakov, Bulga-ku ve Florenski'dir. Ortodoks dünyasının dört büyük patrikliği (İstanbul, İskenderiye, Antakya, Kudüs) vardır. Diğer bölgelerdeki milli kiliseler, idari yapı itibarıyla bu dört patrikliğe

bağlıdır. Buna göre, ruhani başkan Patrik'tir, Papa yanılabilir, O İsa'nın vekili değildir. Her ülke ibadetini kendi diliyle yapmakta serbesttir, Haç sağdan sola çıkarılır ve Haç'ın kolları birbirine eşittir.

OSMANLI VE OTOKRATİK CUMHURİYET

Otokrasi: Anayasal sınırlamaları olmayan baskıcı yönetim tarzı, iktidarın sadece tek bir bireyde toplandığı rejim biçimi.

Otokrasi, genellikle 18.-19. yüzyıl Rusya'sında Çarlık rejimini tanımlamak amacıyla kullanılan bir terimdir. Bu terim, sadece baskıcı, özgürlüklerin boğulduğu, yolsuzluk ve polisye önlemlerle sürdürülen bir rejimi nitelemek amacıyla muhalifler tarafından kullanılmış değildir. Çarlar, "büyük otokrat" unvanını siyasal muhaliflerin kullandığının zıddı bir anlamda telaffuz ederlerdi. Bunun yanı sıra, Rusya'da Büyük Petro'dan itibaren yaşanan modernleşmenin başına "otokratik" sıfatı eklenir. Büyük Petro, ülkesinin çağdaşlaşması yolunda orduyu, idareyi, maliyeyi modernleştirmiş, eğitim sistemini genel olarak yeniden düzenleyip iktisadi alanda da girişimci bir sınıf yaratmıştır. Genel anlamda otokrasi, can ve mal güvenliğini hiçe sayan müsadereci bir rejim değildir. Otokratik rejim, eğitimi geliştirir, ancak genç kuşakların, eğitim yoluyla laik bir dünya görüşünde ve özgür düşünce sahibi olmalarını istemez. Bu

Otokrasi

nedenle tarih, felsefe, hukuk alanında sansürlü bir eğitim uygular. Bu rejimde bürokrasi güçlenir, uzmanlaşır, ama en güçlü yönetim aygıtı kolluk kuvvetleridir. Otokratik rejimde siyasal özgürlükler, siyasal katılım ve çoğulcu siyasal denetim mekanizması bulunmaz.

Osmanlı, kapitalizmin geliştirdiği bir anda şekillenen feodal ve merkezi bir devlettir. Batı ilerlemeyi temsil ederken, Osmanlı despotik yanı güçlü, feodal merkezi bir devlete gitmiştir. Padişahın etkinliğinin güçlü olduğu bu yapılanmada toprak genel olarak devlete aittir. Sadece Kürdistan'da ağa ve derebeyi gibi feodallere ait mülkiyete fazla dokunulmaz ama genel olarak diğer bütün yerlerde devletçilik egemendir. Toprak mülkiyetinin devlete ait olması, ister istemez her şeyin devlete bağlanmasını beraberinde getirmiştir. Devlet yapılanması, görevlileri, askeri gücü ağırlıklı olarak devşirmelerden oluşur.

Osmanlı, Batı da ilerlemenin olduğu bir dönemde geç kalan bir merkezileşmedir. Bu anlamda gerici bir merkezileşmedir. Onun için çağdaş gelişmelere, kapitalist gelişmelere cevap verecek düzeyde bir merkezileşme değildir. Talancı, diğer toplumları askeri zor kullanarak denetleme almaya çalışan bir merkezileşmedir. Dolayısıyla bir vatan duygusu da yoktur. Yine feodal bir merkezileşme olduğu için bilinen anlamda bir vatandaşlık yoktur, "Kul" vardır. O da,

Osmanlıya bağlı olanlardır. Böyle bir şekillenmesi olan Osmanlı'da 1800'lerde Tanzimat olarak adlandırılan, çeşitli reformlar gündeme gelmiştir. 1800'lerde dengeler üzerinde yürüten Osmanlı devleti fazla istikrarlı değildir. Gerileme sürecine girmiş ve toprak kaybetmektedir. Ekonomik olarak Batıya karşı kendisini koruyacak durumda değildir. Genç Osmanlılar yada Tanzimat aydınları diyebileceğimiz Batı'dan, burjuva düşüncelerden etkilenen aydınların çabaları vardır. Bütün bunlardan hareketle ya kendisini değiştirmesi yada yeni gelişmeleri kendi iç yapısına uyarlaması bir gereklilik olmuştur. Fakat bunu çok fazla yapamamıştır. Gerileme sürecine girdiğinde giderek hakimiyeti düşmüştür. Çeşitli derebeylikler veya uç beylikleri padişahın yetkisini paylaşmaya başlamışlar genel otorite zayıflamıştır. Fakat bu durum burjuva demokratik bir çıkışa dönüştürülememiştir. Batı'daki gelişmelerden etkilenen devlet memurları veya üst bürokrasi diyebileceğimiz yine aydın diyebileceğimiz kesimler vardır ama mevcut durumda bir burjuva harekete yol açamamışlardır. Onlar da değişimi devlet eliyle yapmaya çalışmışlardır. Burjuva hareketler zaten yoktur ve toplum yapısı da buna müsait değildir. Çeşitli halk kesimlerinin özgürlükler için yada demokratik gelişmeler için demokratik mücadeleye girişi söz konusu değildir. Bu işler toplumun kendisine kapalıdır ve bu konuda çok fazla bir

gelenek de oluşmuş değildir. O açıdan işler daha çok üstten yapmaya çalışılmaktadır. Tanzimat fermarıyla bazı açılımlara gidilir. Ekonomik olarak açılma yanında, devlet denetiminde kısmen bazı reformlar düşünülür. Yine 1800'lerde yeniçeri ordusunun kaldırılması hedeflenir ki, bu yeni bir devletleşmeye gitmenin adımı olur. II. Mahmut ve diğerleri devleti yeniden düzenlemek isterler. Bunu yaparken de Batı'dan bazı şeyleri alırlar fakat demokratik bir gelişime de girmek istemezler. Sadece Batılı devletler karşısında zorlanmaktadırlar ve kendilerini koruma temel kaygıdır. Burjuva düşüncelerden etkilenme söz konusudur fakat bunun da kapitalist bir gelişime gidecek gücü yoktur. Dolayısıyla üstten, yama yada değiştirme durumu gelişmiştir. Bu toplumun kendi içinde çok fazla bir hareketliliğe yol açmamıştır. Nitekim daha sonra Osmanlının devlet yapısının değişmesi talebiyle gelişen İttihat-Terakki vb. hareketler de ordu içindeki subaylara veya devlet içindeki çeşitli kesimlere dayanmıştır.

Bu açıdan da değişikliklerin pek bir hükmü olmaz. Örneğin 1876'da anayasa ilan edilir. Fakat çok fazla bir işlevi olmaz ve zaten kısa bir süre sonra da kaldırılır. Bu I. Anayasada padişah yoğun yetkilere sahiptir ve fazla bir sınırlama yoktur. Yine de çok kısa bir ömrü olmuştur.

Osmanlı'da vatandaşlık değil kul-luk ilişkisi vardır. Hukuk düzenlemeleri padişah-kul ilişkisine göredir.

Devlet yapılanması -TC'de de olduğu gibi "Devlet baba" mantığına göre oluşturulmuş, bir çok şey devletin eline verilmiştir. O açıdan padişah geniş yetkilere sahiptir. I. Anayasada vatandaşlık tanımı yapılsa bile çok fazla işlememiş, pratiğe de geçirilememiştir. Yarattığı kısmi bazı etkiler olsa bile toplum açısından ne kapsamlı bir tanıma kavuşturulmuş ne de uygulanabilmiştir. Şüphesiz kısmi bazı gelişmelere yol açmıştır ama toplumla fazla etkilemeyen, üstten bir denemedir.

Tanzimat'la ilgili gelişmeler olurken Kürtler kapalı bir toplum durumundadır. Osmanlılık, daha sonra Pan-İslamizm kullanıldığında en çok destekleyenler Kürtlerdir. Kürtlerin kendisi de Müslüman'dır ve Kürtlerde Balkanlardaki gibi bir burjuva uyanışı söz konusu değildir. Ulusal uyanış ise çok sınırlıdır. Osmanlıyla ilişkiler açısından Osmanlının Kürdistan'a yaklaşımı eskiden beri diğerlerinden farklıdır. Diğerlerinde devlet hakimiyeti ve topraklara el koymasına rağmen Kürdistan da bu yoktur. Zamanla yetkileri sınırlansa bile feodal beylerle Osmanlı devleti arasında belli bir ilişki vardır. Bu Osmanlının son dönemine kadar da sürmüştür. İlk baştaki kadar geniş olmasa da yine de farklılıkları kabul etmektedir.

Burada görülmesi gereken; Osmanlı devleti çökerken bile cumhuriyet döneminde kaldırılan, yok sayılan, eritilmek istenen farklılıkları

Otokrasi

kabul etmektedir. Göze çarpan önemli bir nokta budur. Daha Türklerde, Türk ulusçuluğu gelişmemiş, Kürtlerde de ulusçuluk zaten yoktur. Osmanlıcılık hepsini birleştiren ortak paydadır. Bütün topraklar Osmanlı topraklarıdır ve vatan-vatandaşlık kavramları çok net değildir. Osmanlılara bağlı olan herkesin uyruğu kabul edilmesine rağmen, onların da vatan düşüncesi gerçekten nereyi kapsıyor belli değildir. Bunlar belirsizdir ve ancak 1900'lerden sonra ortaya çıkar. Cumhuriyetin kuruluşuyla netleşir. Ondan önce bu tür düşünceler çok fazla yoktur. Örneğin Genç Osmanlılarda da, onu izleyenlerde de doğru bir vatan-vatandaşlık tanımı yoktur. "Vatan" derken Türk ulusu için hangi toprakları kastediyorlar bu çok fazla belli değildir. Vatandaşlık yada bir vatan üzerinde vatandaşlık ilişkisi nasıl olacak? Devlet hukuku nasıl gelişecek? Çok belirgin düşünceleri yoktur. Hem Osmanlıyı koruma istemleri ağırlıktadır hem de Türk ulusçuluğunun somut olarak dayanabileceği veya vatandaşlığı ilan edebileceği bir zemin yoktur. Genç Osmanlıcılık da, Osmanlıcılıkta dönem itibariyle uluslaşmayan pek çok topluluğu kapsayacak bir özelliğe sahip değildir. O açıdan da bu her zaman Osmanlı'nın çelişkisi olmuştur. Osmanlı yönünü Pan-islamizme çevirirken de bu bir sorundur.

II. Meşrutiyet ilan edildiğinde ve ya anayasa kabul edildiğinde bu da

üstten gelmez. Daha çok ordu içinde geliştiği için üstten gelme bir harekettir. Bu süreçte Türklerle-Kürtlerin ilişkilerine baktığımızda II. Meşrutiyete kadar bir inkar yoktur 1800'ler boyunca isyanlar olsa, bastırmalar yaşansa bile Kürtleri tanıma durumu söz konusu değildir. II. Mahmut'tan sonra merkezileşmeye yönelik Osmanlı yeni bir sistem geliştirmek ister. Toprak kaybı özellikle Balkan ve Arabistan alanlarında artmaktadır. Osmanlı aydınlanması veya onun içinden çıkan ulusçu düşünceler giderek artan toprak kaybindan büyük bir korkuya kapılmaktadırlar. Ve giderek daha çok merkezileşmeye ağırlık verirler. "Osmanlı son döneminde dağılma sürecindeydi, 'çöker' diyorlardı, biz otorite ve merkezileşmeyle kazandık" sözü bu dönem çindir. Belki çok etkili olmaz ama Osmanlıların son dönemi bunun mücadelesiyle geçer.

Diğer taraftan toplumda gelişebilecek kısmi hareketlenmeler çok fazla burjuva yada demokratik içeriğe sahip değildir. Bütün bunların sonucu, "Ne yaparsa devlet yapar" yaklaşımı hakim olur. Devletin içindeki güce dayanarak hareket etme durumu, merkezileşme fikri ve çabasını da geliştirir. Kürt isyanları bastırılırken Kürtlerle Türklerin yazılı veya yazısız ama bir hukukları vardır. Çok fazla yasal biçimlere kavuşturulmasa da belli ilişki biçimleri vardır. Fakat Osmanlı genel bir gerileme sürecine girdiğinden elinde tuttuğu alanlar

üzerinde yoğunlaşır. İsyanlar bastırılır, merkezileşme ve otorite arttırılır. Buradaki toplumlarla uzlaşarak ve zaten kabul ettikleri farklılıkları yeni biçime dönüştürerek kabul etme yerine; giderek onları dışlama hakim olur.

Oysa ki Kürtlerle farklılığı kabul etme temelinde bir ilişki biçimine gidilmiştir. Örneğin diğer alanlarda topraklara devlet adına el konurken Kürt feodallerinin topraklarına el koyamamışlardır. Kürt feodalleri de Osmanlının yanında yer almalarına ve onunla ilişkilenelemelerine karşı topraklarını devlete vermemişlerdir. Parça parça da olsa uzun bir dönem belli bir otoriteleri vardır ve devletle o şekilde ilişkilenebilmişlerdir. Bu durum adım adım geriletilmiş, bu ilişki 1900'lere gelindiğinde kesilmiştir. Devlet kendisini dönüştürmek istemekte dönüştürememektedir. Çünkü mevcut yapısı dönüştürmeye çok fazla müsait değildir. Dolayısıyla dengelere oturmak istemektedir. Bir tanımlama vardır; "Osmanlıda çok sorun vardı ama Osmanlı içten yıkılmadı, dıştan yıkıldı" denilir. Ama içten de devletin topluma yönelmesi vardır. Hiçbir yeniliğe, değişime fırsat vermez ve dikkat edilirse değişiklik en son gündeme gelir. Ekonomi, siyaset, hukuk ve yargı tüm alanlarda işlemeyecek noktaya gelir ancak ondan sonra değişim denir. "Tanzimat kafası" denilen budur ve bugün de etkindir. Bu günkü devlet yönetiminin çoğunluğu bu kafaya sahiptir. Değişim için farklı yaklaşımlar olmakla birlikte devlet yapılanmasında böyle düşünenler çoktur.

Böyle bir kafa yapısı devlette kesin bir dönüşüme gitmez, buna izin vermez. Ancak çöküş gelip kapıya dayandığında "Biraz değiştirelim" denir. Değiştirirken de en baskıcı, anti-demokratik yöntemler kullanılır. Kendi içlerinde de bir kesim bir şey mi istiyor onları da bastırırlar. Bu yaklaşım devlet içinde bugün de az değildir. Örneğin AKP sekiz yıldır iktidarda olmasına rağmen yeni yeni "değişim" diyor ama eskiden de değişim gerekiyordu ve değişim taleplerine karşı diğer güçler gibi direniyordu. Değişimi reddederek değişimi savunan güçlere yöneliyordu. Kürt halkının dışında çok az bir kesim değişime sahip çıkıyordu. Bu gün ortaya çıkan bir sonuçtur. Bugün ekonomi çökmüştür ve bu yakın bir dönemin sorunu değildir. Eskiden de bu durum vardı fakat kabul edilmiyordu. Osmanlıların da gerçekleri kısmen kabul etmesinin nedeni budur. Değişim bu şekilde gerçekleşiyor. İttihat Terakki de ulusçu düşüncelerden etkileniyor fakat gerçek bir değişimi önüne koymuyor, ağırlıklı olarak devleti kurtarmak öne çıkıyor. Devlette de imparatoru kurtarmayı ön plana çıkarıp buna göre bir vatan- daşlık ve ulus yaklaşımı içine girince diğer geniş halk kesimlerini bir tarafa itiyor. Zaten çok fazla yurtseverlik, vatandaşlık ve ulus tanımlaması yine buna bağlı olarak demokratik

Otokrasi

bir yaklaşımı söz konusu değildir. O açıdan Osmanlı'da da, Türkiye'de de ulusçuluk gelişirken demokratizme karşı bir tavır vardır. Devlet içinde zorunlu bir düzenleme yapılıyor fakat demokratizme karşı da hep bir tavır alınıyor. Bu durum Osmanlıdaki gelişimin her zaman çelişkili yanı olmuştur. Oysaki demokratizme tavır alarak salt ulusçulukla sorunları çözmek mümkün değildir. Batı da burjuva hareketler geliştiğinde, feodal tutucu egemenliğe karşıtlık temelinde gelişiyor. Kapitalizm gelişebilmek için kendine meşruiyet kazandırabilmek için toplumun tepkisini çeken feodal egemenliği pragmatik ve istismarcı bir tarzda da olsa hedefliyor. Osmanlıda ise böyle bir hedef yoktur. Bu açıdan demokratik içerik sınırlı bazı hedefler çerçevesinde sözkonusudur. 1908'deki II.Meşrutiyet ilanı da böyledir. Meşrutiyet ilan ediliyor, padişahın yetkileri sınırlandırılıyor, kısmen ulus-vatandaşlık tanımlaması da yapılıyor fakat bu seferde, tutmayan Osmanlıcılık, Pan-İslamizm akımlarının yerine Pan-Türkizm'e yöneliniyor. Pan-Türkizme yönelme durumu olduğunda kendi toplumsal dinamikleriyle veya farklı topluluklarla birleşme durumu ortadan kalkıyor. Bu açıdan bazı özgürlük tanımlamaları, sınırlı bazı değişimler getiriyorlar ama bu toplumun değişik kesimlerine ulaşmıyor. Üstten gerçekleşiyor. O açıdan daha çok devlet içi bir düzenleme olarak gündeme geliyor. Devlet içi düzenleme

de toplumun bütün kesimlerinde etkili ve egemen olmuyor. Dolayısıyla II. Meşrutiyette getirilen kimi düzenlemeler çok fazla ilerleme sağlamıyor. Böyle bir durum toplumu, toplumun belli düzeyde aydınlanmayı yaşayan kesimlerini ve değişik çevreleri etkiliyor, onları yeni düşüncelere yönlendiriyor. Bunlar yapılması gerekenleri cumhuriyet olarak tanımlamıyorlar ama bunun bazı adımlarını da geliştiriyorlar. Cumhuriyet tanımlaması getirmeseler bile "Hürriyet" diyorlar. Özgürlük tanımlamaları yapıyorlar ve bu kısmen bazı kesimlere ulaşıyor.

Bu dönemde çeşitli halklardan ve değişik azınlıklardan aydınlar, ortaya çıkan İttihat Terakki vb. oluşumlar içinde yer alıyorlar. Bunların içinde Kürt aydınları da vardır ve kısmi aydınlanma düzeyleri söz konusudur. Bu anlamda Kürt gerçeği fazla reddedilmiyor. Kürt aydınlanması kısmen oluştuğunda Kürtler için otonomi veya kültürel haklar gibi konular en azından İstanbul vb. yerlerde tartışılıyor. Belki Kürt toplumuna çok fazla yansımıyor ama böylesi oluşumlar ortaya çıkıyor. İlkel biçimi de geçmiyor veya çok fazla politikaya, örgütlenmeye de dönüşmüyor ama düşünce itibarıyla Osmanlı ile beraber yürüme yine ittihat-Terakki ile beraber hareket etme gibi arayışları vardır. Çok fazla kopmak istemiyorlar, öyle bir sorunları da yok. Fakat Kürtlerle ilgili ilk düşünceleri de bu şekilde oluşuyor. Osmanlı'da okuyan

daha çokta aşiret mekteplerindeki ağa-bey-şeyh çocuklarından oluşan Kürt aydınları Kürtlerin dilini, kültürünü, varlığını yeniden biçimlendirme arayışlarına giriyor. Bu Kürtler açısından bir adımdır. Türklerde ve diğer halklarda aydınlar düzeyinde biraz aydınlanma gerçekleşiyor Kürtlerde belli düzeyde etkileniyorlar. Ve İstanbul da bazı düşünceler geliştiriyor, dergi, gazete, dernek vb. kurumlar kuruyorlar. Türklerde yaygınlaştığı oranda Kürtler de -en azından belli merkezlerde-bundan etkileniyorlar.

Bu süreçte Kürtler Türk-Osmanlı aydınlarından etkileniyorlar, o açıdan da düşünce düzeyi veya yaklaşım düzeyi onları geçmiyor. Onlarla ilişkilenebilir temelde bir arayış ortaya çıkıyor. Bütün bunlar olurken Osmanlı son döneminde ilişkiye çok kapalı değildir. Merkezileşme çabaları olsa da bunu ciddi anlamda gerçekleştiremiyor. Yine politika icabı değişik taktikler izlese de diğer halklar kaybedildiğinden dolayı böyle bir ilişki arıyor. Özellikle Araplar da ayrıldıktan sonra çoğunluk olarak Türklerle Kürtler kalıyorlar. Daha öncesinden olmakla birlikte özellikle bu dönemde Kürtlerle yine bir ilişki arayışı vardır. Mecburiyetten yada değişik nedenlerden kaynaklansa, elde tutmak amacıyla da olsa ilişki arama çabaları vardır. Bir ilişkilenebilir biçimi vardır. O açıdan bu cumhuriyetin kuruluşuna da biraz yansıyor. TC devleti kurulmak, cumhuriyet

ilan edilmek üzereyken Osmanlıda genel tablo biraz böyledir.

Osmanlı çöküntüye uğradıktan sonra da bir hareketlenme vardır. İttihat-Terakkinin içinden çıkan önemli bir kesim savaş suçundan aranır bir duruma geliyorlar. Fakat bunun dışındakiler, özellikle ordu içinde kalanlar belli bir arayışı sürdürüyorlar. 1900'lerden sonra gelişen hareketlerin devamı olarak İslamcılar, Kürtler, sosyalistler, yine değişik hareketler ortaya çıkıyor. Osmanlı çökünce bu hareketlenmeler daha da hızlanıyor ve arayışlar başlıyor. Osmanlı'yı düzenlemek isteyenlerin başarısızlığı ortadadır. İmparatorluk çökmüş, bunu sürdürmek isteyenler yeni bir cumhuriyet kurmakla yüz yüzedir. Bunların böyle bir arayışları varken diğer halk kesimlerinin de bir arayışı söz konusudur.

Cumhuriyet kurulurken herkes içindedir. Mücadele edilirken herkes şu veya bu düzeyde mücadelenin içinde yer alıyor ama kuruluşa geldiğinde kuruluştaki yer alamıyor. Cumhuriyetin yapısında görülmesi ve çözülmesi gereken bir nokta burasıdır. TC'nin bu günkü temel sorunları da buradan kaynaklanmaktadır. Kuruluştaki Kürtler vardır ve Türk Kürt ilişkileri söz konusudur. Hatta otonomidir, kültürel haklardır tartışılıyor, görüşmelerde "Yönetimi beraber oluşturalım" biçiminde yaklaşımlar benimseniyor. İnönü Lozan'a giderken yine Lozan'da taktik icabı da olsa "Bizim hükümetimiz Türk-

Otokrasi

lerle Kürtlerin hükümetidir" diyor. Daha öncesinde M. Kemal'in söyledikleri vardır. Yaklaşım itibariyle çok fazla gönüllü değildirler ama hem mecburiyet durumları söz konusudur hem de çok fazla reddedebilecek bir durumları yoktur. Bu belli bir ilişki-ki-lenmeye yol açıyor.

Kuruluş süreci olması itibariyle İslami kesimlere yaklaşımları da benzerdir. Onlar da cumhuriyetin kuruluşuna katılıyorlar. Yeşil Ordu, Çerkez Ethem güçleri de katılıyorlar. Sosyalist eğilim, kısmen Mustafa Suphi'ler de katılmak istiyorlar. Hemen hemen tüm güçler ve çevreler Cumhuriyetin kuruluş mücadelesine katılıyorlar. Fakat işin garibi mücadelesinde yoğunca yer aldıkları cumhuriyetin kuruluşunda bu güçlerin hiç biri yer alamıyorlar. M. Kemal'in kendisi Doğu'ya yani Kürdistan'a gidiyor. İstanbul'a değil ağırlıklı bura-ya dayanıyor. İç Anadolu'da Çerkez Ethem'in Kuvayi Seyyare güçlerine dayanıyor, bunların yanında işgal güçlerine karşı halk hareketleri vardır. Cumhuriyet kurulurken bütün bunlar birleştiriliyor. Bunlar harekete geçirilerek cumhuriyetin kuruluşu gerçekleştiriliyor. O zaman şunu diyebiliriz; mücadelesine katılan güçlerin kuruluşuna da katılması gerekirdi, o zaman cumhuriyet şekillenmesi biraz daha farklı olurdu. Ancak böyle olmuyor.

Cumhuriyetin mücadelesine katılanları kuruluşunda tasfiye etmek çok çarpık bir şekillenmeyi getirmiş-

tir. Ve bu TC'de parlamenter diyebileceğimiz demokrasinin gelişmesi önündeki en temel engel olmuştur. Mücadeleye katılan, ilk anayasa ilanı ve meclis açılışında kısmen temsilini bulan bu güçler kuruluştaki kendilerini yansıtabilselerdi, Cumhuriyetin gelişimi daha farklı olurdu. Ama bu gerçekleşmemiştir. İlk mecliste kısmen de olsa renklerini yansıtabilen bu güçler ondan sonraki mecliste tasfiye edilmişlerdir. İlk meclisteki kısmi renklilik ondan sonra kaldırılmıştır. Dünya şekillenmesi de ulus devletçilik ve milliyetçilik temelinde tek renkli gelişmeye el verdiği için CHP tekçi otoriteye dayalı bir gelişme yaklaşımı içine girmiştir. Serbest Fırka ve başka parti denemeleri olmuştur. Ancak bu partiler denenirken bunlardan biri çok ciddi değil, kısmi bir değişikliğin sözünü ettiğinde veya biraz halkın onayını kazanmaya başladığında bile tehdit olarak algılanmış ve kapatılmışlardır. Cumhuriyet böyle bir şekillenmeyi yaşıyor. Cumhuriyet üzerinde dış baskılar da olmasına rağmen birlikte mücadele ettikleri halklar ve güçlerle uzlaşmıyor, kuruluşu onlarla gerçekleştirmiyor. Hem dış baskılar, hem de içindeki bazı yönelimler ister istemez cumhuriyeti savunma refleksine götürüyor, otokratik bir cumhuriyet olmaya götürüyor. Değişik kesimler katılsa uzlaşma kültürü gelişebilir, farklılıkları -kısmen de olsa- kabul etme yaklaşımı gelişebilir ama buna izin verilmiyor. Çünkü farklı kesimlerin şu

veya bu şekilde devlet yönetimine, parlamentoya yansımaları kabul ettiğinde bu demokratikleşmeye hizmet edecektir. Farklılıkları baştan reddettiğinde gittikçe derinleşen bir anti-demokratiz gelişiyor.

Cumhuriyet çatışmaları da "Ya siyahtır, ya beyazdır" tarzında bir çatışmaya dönüşmüştür. Böyle bir çatışmaya dönüştükten sonra da Türkiye de tek yanlı bir şekillenme hakim olmuştur. Ondan sonra otokrasi diyebileceğimiz veya despotizmle birleşen bir yapılanma gerçekleşmiştir. Kimi dönemler Abdulhamit'in yetkilerinden daha fazla yetki ortaya çıkmıştır. Cumhuriyetin ilk döneminde böyle bir gerçek vardır.

Kuruluştan dışlanan kesimlerin söylendiği gibi emperyalizmle ciddi bir ilişkileri yoktur. Belki bazı küçük ilişkiler olmuştur, fakat asıl itibariyle ciddi bir ilişkiden bahsedilemez. Çerkez Ethem'dir, komünistlerdir veya Kürtlerdir bunların çok fazla ilişki aradıkları da yoktur. İlişki kurmak isteyenlerin de ne bağları, nede çok ciddi ilişkileri vardır. Emperyalizm elbette kullanmak istemektedir fakat öyle çok ciddi ilişki arayanlar da yoktur. Zeki bir yaklaşım sergilense, "Yıkılırız veya yok oluruz" psikolojisine girilirse durum çok farklı gelişmeye açıktır.

Mantık, "İmparatorluk çökmüş yeni bir devlet kurmuşuz, o zaman bu devleti koruyalım" yaklaşımı üzerine şekillendiği için demokrasiye kapalılık, demokrasi korkusu, farklı-

lıkları tehdit olarak algılama hakimdir. Türk uluslaşmasını geliştirmek ve bunu da farklılıkları reddederek yapmak istemektedirler. Bu nedenle Türk uluslaşması konusunda belli gelişmeler sağlanmış ancak demokrasiye kapılar sıkı sıkıya kapatılmıştır. Bağlantı kurarsak; Osmanlı'nın da böyle bir korkusu vardır. Cumhuriyet kurulduğunda da devletin korkusu budur. Devleti yönetenler de böyle bir korkuyla devleti yönetmektedirler ondan dolayı da değişim yaparken bile devletin üstünde yapıyorlar. Halkçılık cumhuriyetin altı ilkesinden biri olmasına rağmen, cumhuriyet kurulup farklı kesimler dışlandıktan sonra halka dayanmadan iş yapma yaklaşımı esas alınmıştır. Halkın katılımı yoktur. Oysa cumhuriyetin kurtuluş sürecinde halkın katılımı vardır. Şu veya bu düzeyde de olsa vardır. Ama kurulaşa halk katılmıyor. Kuruluşu kim yapıyor? Devlet yapıyor. Kuruluşunda halkın bulunmadığı bir yapı sağlıklı olamaz. Toplumsal dayanaklarından kendisini kopardığı için ister istemez otoriter ve baskıcı olma hakim yan olmuştur.

Farklılıklar kabul edilse demokrasi kısmen gelişebilirdi. İstenen düzeyde olmazdı belki ama en azından bir zemin olurdu. Baskılar gelişip bunun üstüne eskiden beri varolan devleti kurtarma-kollama yaklaşımı ön plana çıkınca, bütün düşünce ve kurgular bunun üzerine kurulunca ister istemez özgürlükçü gelişmeler yaşa-

Otokrasi

namazdı. Uluslaşma yönünde gelişme sağlandı ama demokratikleşmeye de kapalı kalındı. Burjuva düşünce geliştirdi ama devlete dayalı bir burjuva düşünce geliştirdi. Meclis de geliştirdi, bunun hukuku vb.de geliştirdi. Bu tür gelişmeler yaşanmasına rağmen demokratikleşme boyutuyla ciddi bir adım atılmadı. Zaten kimse de ciddi anlamda demokrasi talep etmemektedir. Herkes Cumhuriyet üzerinde duruyor. Özel bir demokrasi tanımlaması da söz konusu olmuyor. Esas üzerinde durulan cumhuriyet oluyor. Cumhuriyet de ulusçulukla, burjuvazinin gelişmesine hizmet edecek bir şekilde düzenleniyor. CHP'nin tek parti yönetimi bunun üzerinde şekilleniyor. Bu şekillenme içinde inkar politikası netleşiyor. Kürtlere karşı inkar politikası dayatılıyor. Diğer yandan sosyalist, demokrat ve komünistlere karşı da aynı yaklaşım izleniyor. İslami yaklaşımı benimseyenlere karşı da aynı tutum takınılıyor. O açıdan dikkat edilirse bu gün de arayışları olanlar yine bu kesimlerdir. Farklı yol ve yöntemler izlese, farklı amaçlara sahip olsalar da mücadele etmektedirler. Cumhuriyetin başında bazı şeyler yapılmadığı için aynı şey bu güne taşırılmıştır. Durumlar değişmiş, farklılıklar olmuş bu hareketlerin özleri değişmiş ama ilk başta ortaya çıkan yanları hala devam etmektedir. Bir; sol ve sosyalistler, iki; inkar ve imhaya tabi tutulan Kürtler, üç; İslami kesimler olmak üzere kuruluştaki yer verilme-

yenlerin mücadelesi bugün de sürmektedir.

İslamiyet bu toplumun kültürüdür. Tümünden dışlayıp, inkarcı yaklaşıldı yada devlet tekeline alınırsa değişime, pozitif bir noktaya götürülemez. Burada dikkat çeken bir nokta; bunlar dışlanarak, din tümüyle devletin tekeline alınarak laiklik geliştirilmek istenmiştir. Şüphesiz bir cumhuriyet laik olabilir, buna karşı çıkamaz. Dinin devlet işlerinden, siyasetten ayrışması doğrudur ama dinin devlet tekeline konması da bir o kadar yanlıştır ve buna karşı çıkmak gerekir. Padişahın denetiminden alıp devletin denetimine koymak, devlet tekeline almak, devlete bağlı örgütlemek ve devlete hizmet edecek biçimde kullanmak da doğru değildir. Cumhuriyetin "Laiklik" dediğinde yaptığı budur. Bu bir gelişmeye yol açamaz. Bu giderek topluma karşı kullanılacak duruma gelmiş, bazı muhalefet güçlerini sınırlamak için kullanılmıştır. Örneğin Kürt mücadelesi geliştiğinde onu sınırlamak için kullanılmıştır.

Avrupa'da mücadeleye dayalı bir laiklik gelişir, bu Kilisede somutlaşan feodal otoriteye karşı mücadeleyi, Türkiye'de mücadeleye dayalı bir laiklik gelişmemiştir. Cumhuriyet kurulduğunda; o zamana kadar feodal-dini otoriteye karşı ciddi anlamda bir mücadele verilmemiştir. Meşrutiyet döneminde padişahın yetkileri kısmen sınırlanmıştır ama bunun için ciddi bir mücadele yoktur. Cum-

huriyet kurulduğunda hilafet, tekke ve zaviye vb. kurumlar kaldırılmıştır fakat kaldırılınca da çözüm olarak ne bulunmuştur? Devletin hizmetinde örgütlenme. Buna bağlı olarak çeşitli yasaklamalar, olmayınca baskılar gündeme gelmiş ve bu giderek toplumsal bir soruna dönüşmüştür. Bu günde hala böyle bir sorun vardır. İnanç özgürlüğü sağlanmadığı, toplumsal kesimler dini kimliklerini özgürce belirleyemedikleri için sorun bugüne de taşınmıştır.

Türkiye'de demokrasi ve sosyalizmi savunanlar açısından veya demokratik devrimi savunanlar açısından da o günden bu güne bir mücadele sürmektedir. Mesela Yeşil Ordu, köylüler ve kısmen orta kesimin demokratik taleplerini ifade ediyordu. Ciddi bir demokrasi programları olmasa da bu yaklaşımları vardı. Sosyalist kesimler için de benzerdir. Bir demokrasi yaklaşımları vardır, sosyalizmi geliştirme amaçları vardır. Doğru veya yanlış ama bu tür girişimleri söz konusudur. Bunlar her zaman Türkiye'nin gündeminde kalmıştır. 60'lar 70'ler, 70'lerden sonra Kürdistan da gelişen mücadeleler hatırlanırsa bunların her zaman toplumun gündeminde kalan mücadeleler olduğu görülecektir. 60'lardan sonra bu mücadeleler hem Türkiye de, hem Kürdistan da yoğunlaşarak gelişmiştir. Hala da bu sürüyor. Bu durum; halledilmeyen veya cumhuriyetin doğru yaklaşmadığı bir çok sorunun yakın dönemde toplumun

değişimini de dikkate alarak yeniden gündeme çıkmasıdır. 60'lardan bu yana, Türkiye ve Kürdistan'da demokrasi mücadelesi gelişmiştir. Cumhuriyet tarihinin bir boyutu da budur.

O açıdan kuruluştan bugüne kadar değerlendirildiğinde; Cumhuriyet gelişmiş ama farklılıkları tanımamıştır. Dahası Osmanlının kısmen tanıdığı farklılıkları da ortadan kaldırmak istemiştir. Bu cumhuriyette giderek inkarcılığın egemen olmasını sağlamış ve çeşitli kesimlere karşı bir politika durumuna dönüşmüştür. Bu yaklaşım hiçbir sorunu çözmediği gibi derinleştirmiştir. Herhangi bir talep, devlet ve millet karşıtlığıyla suçlanmıştır.

Bu açıdan Türkiye'de demokrasi-nin, toplumsal barışın gelişmesi için çeşitli kesimlere yönelik inkarcılığı sorgulamak ve aşmak zorunludur. Devlet o günden bu güne değişmiştir; o zaman otokrasidir, sonra oligarşiye dönüşmüş yine despotik yönünü korumuştur. Kuruluşundaki devletçilik her şeyi devlet eliyle yapma, gücü devlet elinde biriktirme giderek değişmiş ve devlet, sermaye şekillenmesine bağlı olarak bir kesimin eline geçmiştir. Toplum sorunlar karşısında çözümsüz bırakılarak, gelişen bazı arayışlar da engellenerek her şeyi çıkmaza sokmak, sonra da devleti kurtarıcı gibi devreye koymak devletçi bir toplumsal gerçekliğe yol açmıştır. Bu bir toplumsal psikoloji olarak halka yansımıştır. Bazı çıkış-

Otorite

lar ve arayışlar bastırıldığından ve bu süreklileştirilip toplumun iradesi kırıldığından aydınlar da dahil bütün toplum artık böyle yaklaşmaktadır. Tanzimat mantığı denilen şey budur. Aydınlar tartışır, Türkiye'deki aydınların bu özellikleri vardır. İleriye dönük iyi şeyler de söyler fakat çözüm sürecine, bunun gerektirdiği mücadeleye katılmazlar. Çözümü kim gerçekleştirecek? Ordu mu yapar, devlet mi yapar karışmaz, ortada bırakırlar. Bugün de bu tür eğilimler ağırlıktadır.

Devlete böyle yaklaşmak başlı başına demokrasinin gelişmesi önünde engeldir. Bugün, "Devlet vatandaşın hizmetinde olsun" diye tartışılıyor. Ama cumhuriyet kurulduğundan bu yana vatandaş devletin hizmetindedir. Bütün düzenlemeler devleti korumaya yöneliktir. 12 Eylül anayasası bile devletin güvenliğini korumaya yöneliktir. İlk anayasada da kuruluş öyle düzenlenmiş ki; zayıf olanların veya çeşitli toplulukların, kesimlerin haklarını korumaktan çok devleti ve devletin haklarını korumak ön plana çıkmıştır. Devleti vatandaşına karşı, toplumsal bazı gruplara, cemaatlara karşı korumak ön plana çıkmıştır. Böyle bir yaklaşım demokrasiye götürmez. Her zaman egemenliklerini bu yönüyle dayatmışlardır o yüzden de, politikalar gerici olmuştur. Siyaset de gerici olmuştur ve böyle geri bir yönetme tarzı ortaya çıkmıştır. Devlete böyle yaklaşıldığından dolayı devlet en bü-

yük sorun kaynağına dönüşmüştür. Madem bu şekilde güvenceye alınmış, vatandaşına karşı kendini koruyan bir devlet var; herkes gerici politikaları veya eski yapılanmaları sürdürebilmek için bu devlete sarılmıştır. Devlet bu güne kadar kendi vatandaşına karşı, kendini korumanın yasalarını yapmıştır.

Mantık o günden bu güne kadar değişmiş ama devlete yaklaşım değişmemiştir. Cumhuriyet kurulunca toplumla bağlarını koparmışlar, yukarıda belirttiğimiz toplumsal hareketleri tasfiye etmişlerdir. Böyle bir yasaklama yaklaşımı içinde doğal olarak demokrasiye adım atılamaz. Demokrasiye adım atılabilmesi için bazı katılımların olması gerekir. Katılımın gerçekleşmesi ise devlete karşı bir tehlike olarak görülüyor. TC'de değişmesi gereken budur. Demokratikleşme olacaksa bunun değiştirilmesi gerekir.

Bu yaklaşım demokrasiyi geliştiremez. Değişimi de geliştiremez. Devletin toplumun başına konulması yanlıştır. Bu güne kadar da bu şekilde getirilmiştir. Bu mantıkla artık hiçbir sorun çözülemez. Devletin her şeyin yerine konması yanlıştır. Türkiye de gerçekleşen ve karşı çıkması gereken nokta burasıdır.

Otantik: Gerçek olan, gerçeğe veya aslına dayanan, bu anlamda taklit olmayan orijinal şeylere denir.

Otorite: Otorite Fansızca bir kelime olup yetki, güç vesayet demek-

tir. Bu tanım sınıflı uygarlığın yaptığı tanımdır. Bu haliyle toplumun doğasıyla tezatlık oluşturur. Oysa insanın toplumsallaşmaya başlamasıyla birlikte otorite de varolmuştur. Bu yüzden otorite topluma yabancı değil, aksine tamamlayıcı bir parçasıdır. Toplumun bir parçası olan otorite toplum karşıtı bir duruma nasıl getirildi? Bu sorunun yanıtı sınıflı uygarlığın tarihi kadar derinlikli bir konudur ve çözümlenmeye ihtiyaç vardır.

İnsanda varolan yeteneklerin dışı vurumunda ortaya çıkan saygınlığa otorite denir. Yada İnsan eyleminin olumlu, faydalı işleri sonucunda ortaya çıkan yaratımın getirdiği saygınlıktır. Bu tanımlar esas alındığında otorite saygınlıkla eş anlamlıdır ve bu pratikteki yararlılıkla ölçülür. Bu saygınlıkta tahakküm veya baskılama yoktur. Bu anlamda bunlar toplumun iç tasalarını oluştururlar. İçsel özellik taşırlar. Dışarıdan zorla dayatılan bir durum yoktur.

Toplumsal hafızanın % 98'lik kısmında insanlar dışardan dayatılan bir otorite ve yetki olmadan yaşamışlardır. Ancak bu otoritesiz yaşadıkları anlamına gelmez. Burada da belli bir otorite ve saygınlık vardır. Politik ve ahlaki toplumdaki ilişkiler organik ve dayanışmacı olduğundan dayanışmayı en fazla geliştirenler en büyük saygıyı, dolayısıyla otoriteyi alırlar. Bunu yapan da başta kadındır. Kadını ana tanrıçılığa taşıyan bu özelliğidir. Bu konuda Önder APO şunları belirtir: **"Kadın-ana etrafındaki iliş-**

kinin bir güç, otorite ilişkisinden ziyade organik dayanışma tarzında olması, doğal toplumun özüne uygundur. Bir sapmayı teşkil etmez. Devlet otoritesine kapalıdır. Organik oluşumdan ötürü zor ve yalana dayanma ihtiyacı duymaz."

Anarşizmin babası olarak kabul edilen Bakunin, otoriteyi 'iç yasalar' olarak açıklar. Ve **'bu yasalar bizim dışımızda değildirler; bunlar bizim doğamızda bulunurlar; bizim varlığımızı, fiziksel, entelektüel ve ahlaki açılardan tüm varlığımızı meydana getirirler; bizler yalnızca bu yasalar sayesinde yaşar, nefes alır, düşünür, arzularız. Bunlar olmadan biz bir hiçbir, yokuzdur. Öyleyse onlara isyan etme gücünü ve arzusunu nereden alıyoruz? İnsanın doğal yasalarla olan ilişkisinde tek bir hürriyet insan için olasıdır. İnsanlığın kolektif ve bireysel kurtuluşu amacına uygun bir şekilde bunların farkına varılması ve giderek genişleyen bir ölçekte uygulanması. Bu yasalar bir ke-re kabullenildiklerinde, insan kitlesi tarafından asla tartışma konusu edilemeyecek bir otorite icra ederler'**

Toplumu toplum yapan yasalar veya kanunlar vardır. Bunların başında toplumsallık, politiklik ve ahlak gelmektedir. Bunlar toplumda saygınlık yaratan, giderek otorite olan yaklaşımlardır. Ancak bunlarda bir zorlama yoktur. Gönüllü bir kabul-niş veya uygulanış vardır. Bundan dolayıdır ki, politik ve ahlaki olan

Otorite

doğal toplum, insanlığın hafızasında cennet olarak yer edinmiş, insanları, arayışlarını hep ona çekmiştir.

Doğal toplumun sonlarına doğru, doğal toplumun bağrından bir sapma gibi çıkan ve doğal toplumu kemirerek zayıflatan hiyerarşi gelişir. Hiyerarşi toplumun kendi iç yasalarıyla bütünleştiğinde ciddi bir sorun olmadığı gibi, 'yararlı hiyerarşi' denen bir rol de oynamıştır. Ancak bu oluşum, doğal toplumdaki kadının otoritesinden farklıdır. Sınıflı toplumdan önceki veya şafak vaktindeki bu gelişme, tarihin en önemli dönüm noktalarından birini teşkil etmektedir. Bu ana kadın kültüründen nitelikçe farklıdır. Ana kadın kültüründeki temel faaliyet, toplayıcılıktır. Sonrasında geliştirilen bitkilerin evcilleştirilmesi ve üretilmesi savaşı gerektirmeyen barışçıl bir faaliyettir. Av faaliyeti ise daha zordur. Bu yüzden daha fazla otorite gerektirir. Bu faaliyet savaşın da kökenini oluşturur. Bu kültürün egemen olması ataerkil otoritenin kök salması demektir. Ancak buna rağmen otorite bireyseldir ve kurumlaşmamıştır.

Bu kültür, dini otorite olan rahip ve şaman otoritesiyle birleşince yeni bir kültür oluşturur. Bu sınıflı ve devletli toplum kültürüdür. Bu doğal topluma ters bir gelişim seyri izler. MÖ.4000'li yıllar bu otoritenin geliştiği yıllardır. Sümer şehir devletlerinin oluşumuyla bu kendisini gösterir. Mitolojik hikayeler veya anlatımlar bunun oluşumuyla doludur. Oluşan

bu yeni toplumda askerler güç kazanır. Asker krallar bunun en belirgin özellikleridir. Bunun sonucunda kabile çatışmaları artar. Bu çatışmaların sonucunda teslimiyet veya imha yaklaşımları esas alınır. Bu çatışmalarda yenilenler köle, yenenler de köle sahibi olurlar. Yenilenler için kölelikten başka yaşama şansları yoktur. Bu da doğal katılım yerine zorunlu katılımı getirir. Zorunlu katılım köle katılımıdır. Bu otoritenin yoğunlaşması, sınıflaşmasıyla beraber devlet otoritesine dönüşür. Önder APO bu konuda şunları belirtir: ***“Devlet, otoritesini oluşturduğu yasalar ve kanunlarla sürdürür. Toplum bu yasalar ve kanunlara göre düşünüp-konuşacak, çalışacaktır. Hal ve hareketleri, davranışları vb. noktalarda devlete göre olup bunun dışına çıkmak suç sayılır. Devlet bunlar olmayınca otoritesinin sarsıldığı korkusuna kapılarak cezaevleri, yargılamalarla bastırıp ehlileştirme yöntemiyle otoritesini korur.”***

Önder APO'dan yaptığımız alıntılardan da anlaşılacağı gibi sınıflı ve devletçi toplum otoritesiyle, politik ve ahlaki bir toplum olan doğal toplumdaki otorite arasında niteliksel olarak fark vardır. Bu anlamda sınıflı uygarlık, doğal toplumun kavram ve yaklaşımlarını ters yüz etmiştir. Organik bir toplum olan doğal toplumda otorite içsel iken, mekanik bir toplum olan sınıflı toplumda ise dışsaldır. Doğal toplumda otoritenin kaynağını oluşturan saygınlık yetenekle-

re, faydalara dayanır ve bireyseldir. Ancak sınıflı toplumda zora, çıkara dayalı ve kurumlaşmıştır.

Sınıflı ve devletli toplum otoritesinin iki temel özelliği vardır. Bunlardan birincisi dışarıdan zorla dayatılmasıdır. Bir diğeri de buna boyun eğme ve itaat etmedir. Bu iki yaklaşım, insanda tepkiye yol açtığı için otoriteyi reddedici bir yaklaşımın gelişmesine neden olmuştur. Bundan hareketle saygıya dayalı otorite de reddedilmiştir. Bu durum tam da sınıflı toplumun geliştirmek istediği durumdur. Otoriteye itaat veya saygıya dayalı otorite dahil tüm otoritelerin reddi aynı madalyonun değişik yüzleridir ve bunlar bir birini besler. Zorla dayatılan otorite köleliğe yol açarken, saygıya dayalı otoriteyi reddetmek ahlaksızlığa götürür. Kölelik veya ahlaksızlık toplumun gelişim dinamiklerini parçalayan, dağıtan yaklaşımlardır. Her iki yaklaşım da otoriteyi besleyip derinleştiren, kurumlaştırıp kalıcı kılan yaklaşımlardır. Her iki yaklaşım da ifadesini zorla bulduğundan barışçıl ve toplumun yararına değildir.

Sınıflı toplum tarihi boyunca geliştirilen bu yaklaşım, kapitalist toplumda daha da inceltilerek derinleştirilmiştir. İnsanı her yönüyle sisteme tutsak etmiştir. Bu anlamda adeta toplumda gönüllü köleliği geliştirmiştir.

Sınıflı toplumun köleleştirici otoritesine karşı durmak, mücadele etmek, insanlık mücadelesini vermek

tir. İnsanın insanlaşması bir anlamda bu otoriteye karşı mücadelesinde gelişir. Bu aynı zamanda özgürlük anlamına gelir. Bu anlamda özgürlükle otorite arasında kopmaz bağ vardır. Birey veya toplum kendi iç yasalarının farkına vardıkça, bir organizmada olduğu gibi dayanışmacı bir tarzda geliştirdikçe, topluma yararlı ve faydalı üretimler yaptıkça toplumdan saygı görür. Saygıya dayalı bu otoritenin geliştirilerek yaşam tarzına dönüştürülmesi de özgürlüktür.

Otuz Yıl Savaşları: 1618'de başlayıp 1648 yılına kadar başta Almanya olmak üzere birçok ülkenin topraklarında devam eden, birçok gücün karıştığı, Katoliklerle Protestanlar arasındaki savaşlardır. Bunlara Din savaşları da denir.

Bu savaşların nedenleri değişik ve karmaşık olmasına rağmen en genel anlamda 1555 yılında yapılan Augsburg anlaşmasının uygulanmamasına bağlanır.

16. yüzyıl Hristiyanlık için mezhep ayrılıkların giderek geliştiği, bunların da çatışmaya dönüştüğü yıllardır. Giderek gelişen burjuvazi kilise vesayetinden kurtulmak için mücadelesini dinsel kisve altında sürdürür. Bu anlamda Protestanlık bir burjuva yaklaşımı olarak gelişir. Martin Luther'in Katolik kilisesinin verdiği aforoz kâğıdını yırtarak kararını tanımaması bardağı taşıran son damla olur. Böylece Katoliklerle, Katolik olmayanlar arasında şiddetli

Otuz yıl Savaşları

bir mücadele başlar. İşte 1555 yılında yapılan Augsburg anlaşması bu çatışmaları sonlandırır. Bu anlaşmaya göre herkes dinini özgürce belirleme hakkına sahiptir. Katolik kilisesi zorla dinini kabul ettiremez.

Bu anlaşmayla çıkarları zedelenen Katolik kilisesi, ruhban sınıfı ve kimi feodaller bu anlaşmayı uygulamazlar. Bu durum Protestanların tepkisine yol açar. Protestanlar kendi aralarında birliklerini sağladıktan sonra 1618'de Bohemya'da 30 yıl savaşlarına yol açacak ayaklanmayı başlatırlar. Protestanlar dış destek sağlamak için başta İngiltere, Hollanda ve Fransa olmak üzere çeşitli ülkelerle ilişkiye geçerler. Buna karşılık, 1555'teki Augsburg anlaşmasını zararlarına bulan Katolik Alman prensleri 1609 yılında Kutsal Roma Katolik kilisesinin desteğini de alarak Bavyera prensi II. Ferdinand öncülüğünde birleşerek Kutsal Roma-Germen ittifakını kurarlar. Böylece savaştan önce iki kamp biçiminde ayrışma olur. İşte savaş bir anlamda bu iki kamp arasında geçer. Kimilerine göre bu savaş Alman prensleri arasında geçtiğinden bir iç savaş (Almanya iç savaşı), kimine göre de Katolik kilisesine karşı -ki bu Roma imparatorluğunu temsil ediyor- diğer halkların bağımsızlık savaşlarıdır. Ayrıca savaşa neredeyse Avrupa'nın büyük kısmı katıldığından uluslar arası bir nitelik taşır.

Fransa, Katolik olmasına rağmen Habsburg krallığıyla çelişkilerinden

dolayı Protestanları destekler. Protestanları desteklemesinin bir diğer nedeni de İspanya topraklarını denetimine almaktır. Coğrafi keşiflerle birlikte dünyanın büyük kısmını işgal eden Fransa bu durumunu sürdürebilmek için kendisini kuşatan Katolik krallıkların hâkimiyetini kırmak zorundaydı. Katolik Fransızları Protestanların yanında savaşa girmesine yol açan bu ve benzeri nedenlerdir.

Savaş, 1648 yılında yapılan Westphalia (Vestfalya) anlaşmasıyla Protestanların zaferiyle son bulur. Bu anlaşma aynı zamanda Avrupa'da ulus-devletlerin ortaya çıktığı ve geliştiği dönemdir. Katolik kilisesi denetiminde olan birçok yer bu savaşa katılmış, Katolik kilisesine karşı savaşıp bağımsızlıklarını kazanmışlardır.

Bu anlaşmayla Avrupa'daki güç dengeleri önemli oranda değişmiştir. Merkezi ve Katolik olan krallıklar önemli oranda güç kaybederken, Protestan olanlar güç kazanmışlardır. İspanya, Kutsal Roma ve Habsburglar güç kaybederken, Fransa Avrupa'nın en etkili gücü haline gelmiştir. İsveç Baltık denizi çevresinde üstünlüğü ele geçirmiş, Flemenkler de kendilerine bir ulus devlet yaratmışlardır. Ayrıca bu anlaşmayla Katolik kilisesinin gücü önemli oranda sınırlandırılmıştır. O zamana kadar ki uluslararası toplantılar dinsel nitelikte iken bu anlaşmayla beraber dinsel özelliğini kaybetmiş ve sekülerleş-

miştir. O zamana kadar ki anlaşmaların belgeleri papalığa onaylatılırken bu anlaşmanıninkiler onaylatılmamıştır. Ondan sonra da anlaşmalara kiliselerin onaylama zorunluluğu kaldırılmıştır. Protestanlık ve Calvenizm'de yasal dinler haline gelmiştir.

Westphalia anlaşmasında daha çok devlet, iktidar ve savaş sorunları ele alınmıştır. Bu anlamda ilk laik antlaşmadır denebilir. Bu anlaşma sürecinde yapılan toplantı ve konferanslarda papalığın temsilcileri dinlenmemiştir.

Kimi değişiklikler olmakla beraber bugünkü Avrupa sisteminin temeli bu antlaşmayla atılmıştır. Ve bu hükümler günümüzde halen geçerliliklerini korumaktadır. Bu anlaşmanın en önemli özelliğinden biri de, Avrupa kıtasında kendi kanunlarına göre davranan, kendi politik ve ekonomik kaygılarını gözetin, çıkarına göre ittifak kuran veya bozan modern ulus devletlerin oluşmasıdır.

Ozon: Ozon gazı üç oksijenden (O₃) oluşan renksiz ve zehirli bir gazdır. Ozon sıvı haline getirildiğinde lacivert rengine dönüşür. Gökyüzünün mavi görünmesini sağlayan bu gazdır. Ozon gazı atmosferde bulunduğu yere göre yararlı ve zararlı olmak üzere farklı özellikler gösterir. Atmosferin üst katmanı olan stratosfer tabakasındaki ozon canlılar için yararlı iken, dünya yüzeyine yakın atmosferin alt tabakası olan troposferde bulunan ozonun % 10'u geçme-

si canlılar için olumsuz sonuçlara yol açar. Atmosferde bulunan ozonun %90'ı 10-40 km arası yükseklikte bulunur.

Ozon çok zehirli bir gazdır. Bir gramın ikiyüzde biri kadar ozonun alınması öldürücü olabilir. Başka bir ifadeyle bir saç spreyi içine konan saf ozon ortalama 14 bin kişiyi öldürebilir.

Ozon gazının en önemli görevi güneşten gelen ultraviole ışınlarına karşı bir kalkan görevini görmesi ve bu ışınları kırarak emmesidir. Ayrıca ozon, güneşten gelen zararlı ışınların önemli bir kısmını da geri yansıtır. Yine bir filtre işlevini görerek ışınları canlı varlıklar için yararlı hale getirir. Böylece bu ışınların canlılara, tarım ürünlerine ve doğal kaynaklara zarar vermesini önler. Ozon bu kalkan ve filtre görevini yerine getiremediğinde güneşten gelen ultraviole b ışınları direk yeryüzüne ulaşır. Bu da radyasyona yol açar. Bu radyasyonda canlıların genetik yapısına zarar vermesinin yanında güneş yanığı ve cilt kanserine de yol açar.

Ozon tabakasının incelmesi, zayıflaması, delinmesi veya kirlenmesi iki yoldan olur.

Birincisi özellikle kozmetik sanayinde kullanılan kloroflorokarbon (CFC) gazların aşırı kullanılmasıdır. Bu gazların aşırı olması ozon gazını zayıflatır, inceltir, giderek delinmesine yol açar. Diğer yolda güneş ışınlarıyla kimyasal tepkimelere giren egzoz gazları, hava kirliliğine yol

Ozon

açan duman bulutları ozon ve nitrojen dioksit oluşturlar. Bu da dünya yüzeyine yakın yerlerde ozon birikmesine, ozon oranının artmasına ve giderek zararlı hale gelmesine yol açar.

Ozon tabakasının delinmesi çağımızın en büyük ekolojik felaketlerinden birisidir. Bunu böyle kabul eden Birleşmiş Milletler de 1985 yılında Avusturya'nın başkenti Viyana'da gerçekleştirdikleri konferansta bu konuya ilişkin kararlar almıştır. Türkiye'de bu kararı 1 Ağustos 1990'da imzalamıştır. Kanun 8 Eylül 1990'da resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Bu kanun çevrenin korunmasında bir adım olmakla beraber, sorunun özüne inmediğinden geliştirdiği çözümlerde geçici ve palyatiftir. Ozon tabakasının incilmesi veya delinmesi ya da ozon kirliliğini mevcut dünya sisteminin bir parçası olarak görmek ve değerlendirmek daha doğru sonuçlara götürür. Azami kar için üretimin yapıldığı bir sistemde kimi kanunlarla ozon tabakasının delinmesini önlemek mümkün değildir. Çünkü ozon tabakasına en fazla zarar veren sanayi dalları en revaçta olan dallardır.

Ekolojik sorunlar sistemin özülle ilgili olan sorunlardır. Sisteme karşı mücadele etmeden, örgütlenmeden, eyleme geçmeden ekolojik sorunları iyileştirme veya düzeltme mümkün değildir. Bunun en bariz örneği de Ozon tabakasının delinmesidir.

Ö-ö

Önerme: Bir teoriyi, bir düşünceyi anlatmak, kavratmak ve karşındakini ikna etmek için söylenen düzgün cümlelerdir. Önerme, doğru veya yanlış olabilir. Aslında çoğu zaman bir paradoks gibi olsa da her iki durumu ifade eder.

Öz yönetim: Bireyin veya toplumun kendi kendini yönetmesidir. Bireyin veya toplumun kendisini ilgilendiren tüm konularda söz, karar ve uygulama sahibi olmasıdır. Bu da doğrudan demokrasidir ve insanlığın oluşum ilkesidir. Doğrudan demokراسي, halkın halk tarafından yönetilmesini öngörmektedir. Dolayısıyla doğrudan demokrasi sistemi, demokراسinin ideal anlamına en yakın olan sistemdir.

Öz: Varlığı varlık yapan şeylerin tümüne öz denir. Bir varlığın tüm

özelliklerini kendinde taşıyan çevherine öz denir. Neredeyse öze ilişkin tanım ve değerlendirme yapmayan felsefeci veya düşünür yoktur. Her felsefeci kendi felsefesinin özünü teşkil edecek bir kavram geliştirmiştir ve varlığın kavramını o özle ifade etmiştir. Bu yüzden üzerinde en fazla yazı yazılan, düşünce geliştirilen kavramdır. Platon, felsefesinin esasını oluşturan ideaları öz saymıştır. Ona göre bütün varlıkların özü ideadır. Aristoteles ise özü iki anlamda kullanmıştır. Birinci anlamı maddi olandan yani nesnel gerçeklikten kopuktur, soyuttur ve düşünseldir. İkinci anlamda ise, maddi dünyadaki varlıkları belirtmek için kullanmıştır. Buradaki kullanımı ise somut ve maddi varlıktır.

Varoluşçulara göre ise, öz varoluşla birlikte oluşur. Varoluştan önce öz diye bir şey yoktur. Yani öz ya-

pılır, yaratılır. Başka bir deyişle, insan kendisini nasıl yaparsa odur. Bu noktada insanın özü diğer varlıkların özünden ayrılır. İnsan dışındaki varlıkların önceden bir özü vardır. Ancak insanın önceden belirlenmiş bir özü yoktur. İnsan oluşum sürecinde özünü yaratır.

Kant ise özü daha karmaşık hale getirir ve varlıkların asla bilinemeyecek özelliklerini ifade eder. Ona göre varlıkların özünü bilmeyiz, ancak varlıkların görünüşünü bilebiliriz. Varlıkların ne olduğunu bilemeyiz.

Felsefedeki parçalanmadan dolayı, üzerinde anlaşılmış, mutabakat sağlanmış bir öz tanımı yoktur. Her felsefeci kendi dünya görüşüne göre bir tanım geliştirmiştir. Bu durum, felsefi sorunları veya özü anlaşılır kılma yerine daha anlaşılmaz ve içinden çıkılmaz hale getirmiştir. Varlık bir bütündür ve bütünlüklü bakılmadığı sürece bütünlüyci ve tanımlayıcı bilgiye ulaşamaz. Mevcut felsefe de bütünlükten çok, olaylara parçalı baktığından ancak görebildiği kadar bir tanımlama yapmaktadır. Bu da eksik ve yetersiz bir tanımlamadır.

Öze yaklaşım veya özü tanımlama paradigmatik bir yaklaşımdır. Demokratik, ekolojik, cinsiyet özgürlükçü toplum paradigmasına göre ise, öz varlıkların temelini, çekirdeğini, cevherini oluşturan şeydir. Bunun bir kısmı önceden vardır, bir kısmı da sonradan yaratılır. Bu toplumsal varlık olarak insanın hem maddi, hem de manevi bir varlık olmasından

dolayıdır. Örneğin biyolojik bir varlık olarak insanın özü, kromozomlarında vardır, ancak toplumsal bir varlık olarak insanın özü kromozomlarında yoktur. Toplumsal bir varlık olarak insanın özü tarihsel süreçte yaratılır.

İçinde yaşanan toplum gerçekliğinin tarihsel süreçte yaratılmış özünü yok saymak doğru bir yaklaşım değildir. Bir şeyin özü, onun ilk oluşum sürecinde görülür. Sonrasında bu özelliklere ters düşmemek koşuluyla bunların geliştirilmesiyle büyür. Bu perspektifle baktığımızda, toplumun ilk oluşumundaki özelliklerle, sınıflı toplumun özellikleri taban tabana zıttırlar. Toplumun kök hücreleri politik ve ahlaki toplum olarak tarif edilen doğal toplumda oluşmuştur. Sınıflı toplum, doğal toplumun bu özellikleri üzerinden gelişmemiştir. Aksine bu özellikleri ters-yüz ederek gelişmiştir. Bir anlamda politik ve ahlaki topluma karşı bir karşı darbe gibi gelişmiştir. Bu yüzden sınıflı toplum gerçekliğini toplumun özü değil, özüne karşı yapılmış bir karşı darbe olarak görmek gerekir. Böyle yaklaşıldığında sorun daha anlaşılır olur.

Benzer durum birey için de geçerlidir. Sınıflı toplum gerçekliği içinde yetişen bireyde oluşan öz, kendine yabancılaşmadır. Bu sistem bireyde politik ve ahlaki toplumdaki kalan değerleri yıkar, dağıtır ve kendisine yabancılaştırır. Sınıflı toplum insanının bu kadar kendisine yabancı

olmasının altındaki en büyük neden budur. Bu yüzden sınıflı toplum gerçekliği toplumların olduğu kadar insanların da özü değildir.

Özel mülkiyet: Özel mülkiyet üretim araçlarının ve üretimden elde edilecek tüm karların özel kişi ve şahıslara ait olması anlamına gelir. Kapitalizmin temel taşlarından birisidir. Yani özel mülkiyet olmadan kapitalizmin var olması imkansızdır. Özel mülkiyet genel olarak mülkiyetten sahip olunan malın bütün ürünlerinden yararlanmayla ayrılır. Buysa, en gelişmiş ifadesini kapitalist sistemde bulur. Çünkü kapitalist sistemde üretim araçlarının kendisi özel mülktür.

Özel mülkiyet tarihsel süreçte oluşmuş bir mülkiyet biçimidir. Toplumsallık komünaliteyle başladığından mülkiyetin özel biçimine kapalıdır. Politik ve ahlaki toplum olarak ifadelendirilen doğal toplumda yaşam kolektif ve ortaktır. İnsan toplumsallaşması uzun yıllar bu tarzla yaşamıştır. Bu insan hafızasının neredeyse % 98'ini oluşturmaktadır. Ancak, şaman, tecrübeli yaşlı ve güçlü avcı erkek ittifakı sonucunda yeni bir sistem oluşur. Hiyerarşik sistem olarak ifadelendirilen bu sürecin ucu açıktır ve yüzü devlete dönüktür. Bu dönemde toplumun kolektif yapısında bozulmalar gelişir. İşte özel mülkiyetin de temeli bu dönemde atılır. İlk özel mülkiyet, erkeğin kadın üzerinde kurduğu mülkiyettir. Politik ve Ahlaki toplumun öncüsü

olan kadın, artık erkeğin mülkü durumuna getirilir. Bu aynı zamanda tarihin tanıdığı ilk köleleşmedir. Sonrasında erkek, etrafını duvarla ördüğü ve kimsenin izinsiz girmeyeceği ev ve tarlasını oluşturur. Kadından sonra ev ve bahçede özel mülk konusu olur. Hiyerarşik sistem kurumlaştıkça, oluşan bu mülkiyet biçimi de derinleşir. Mirasa dönüşerek babadan oğula geçer.

Sınıflı toplum tarihi bu mülkiyet biçiminin geliştirilip derinleştirilmesi tarihidir. Toplumun büyük çoğunluğunu mülksüzleştirip, kendi mülkü haline getirme tarihidir.

Özerklik: Bir kişinin, bir kurumun, bir toplumun, bir ulusun bağlı kalarak uyacağı yasaları kendisinin yapmasına denir. Bu anlamda yaşanan toplumsal sorunların çözümünde önemli bir çözüm yöntemidir. Çağımızda başta siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik olmak üzere toplumun çok değişik sorunları vardır. Bu sorunlar yalnızca merkezi belirlenecek politikalarla çözülemeyecek kadar ağırdır. Buna çevre, kadın, yerel yönetimler, sağlık, trafik vb. sorunları kattığımızda sorunun büyüklüğü kendiliğinden anlaşılır.

Tekçi anlayışa göre kurulmuş ve gelişmiş cumhuriyetlerde tüm bu sorunlar ağırlaşarak varlığını sürdürürler. Bu sorunlar adeta toplumun enerjisini emen kara delikler gibidir. Ulus-devlette bu kara delikleri aşma yerine, ha bire derinleştirir. Bu yüz-

Özerklik

den yaşanan sorunlar çözülmediği gibi, bir cenaze gibi ortada kalarak her geçen gün daha da ağırlaşmaktadır.

Özerklik politik bir kavram olarak anlaşıldığından en fazla da ulusal sorunların çözümünde kullanılmıştır. Kapitalist sistem yaşanan ulusal sorunları çözme yerine, pazarı ele geçirmeye dayanan ulus devlet modelini geliştirmiştir. Bu yüzden ulusal sorunun çözümü denince hep ayrı ve bağımsız bir devlet kurma anlaşılmıştır. Bunun dışındaki çözüm yöntemleri denenmediği gibi uygulanmamıştır da.

Günümüzde ulus-devletin tıkan-
dığı ve yaşanan sorunlara çözüm ge-
tiremediği anlaşıldığından çeşitli ara-
yışlar ve uygulamalar gündeme gel-
miştir. Ancak bunların hepsine dev-
letçi paradigmalara bakıldığından
kimi iyileştirmelerin ötesinde köklü
çözümler getirmemiştir.

Sınıflı, devletli toplum paradig-
masında ulusal sorun ulus-devlet an-
layışı ve ayrı bir devletle çözülürken,
demokratik ekolojik cinsiyet özgür-
lükçü toplum paradigmasında ulusal
sorun demokratik ulus ve ayrı bir
devlet kurmadan demokratik özerk-
likle çözülür. Bu iki anlayış farkı
kavramı ele alma, yorumlama ve uy-
gulamada büyük farklılıklar yaratır.

Özerkliği daha iyi tanımlayıp uy-
gulayabilmek için tarihsel gelişimine
bakmak gerekir. Bunun için de ulusal
sorun ve ulus-devlet kavramını ince-
lemek gerekir.

Ulus-devlet kavramı kapitalizm
çağının başlamasıyla birlikte burju-
vazinin savunduğu bir devlet bi-
çimidir. Aynı etnik topluluğun ya da
uluslaşma sürecine giren halkların
yaşadığı ülke sınırlarının ulus-devlet
çizgileriyle kuşatılarak sömür tekeli-
ni ele geçirme burjuvaların temel
amacı olmuştur. Kapitalizmin ge-
lişmesi için elverişli bir çerçeve ola-
rak görülen ulus-devletler, ağırlıklı
olarak tek bir ulusu esas alarak ku-
rulmuştur. Bu devletlerin sınırları
içinde ağırlıklı bir ulus var olsa da,
birçoğunda farklı halklar da yaşadığı-
ndan, zaman içinde bu halklarla
söz konusu devletlerarasında sorun-
lar yaşanmaya başlamıştır. Devlet
içinde ağırlığı bulunan ulusun ayrı-
calıklı olması ya da kendilerini baskı
altında görmeleri bu uluslar, halklar
ve etnik toplulukların hâkim ulus
adına hareket ettiğini söyleyen ulus-
devletlere karşı bir mücadele içine
girmelerini beraberinde getirmiştir.
20. yüzyılın bir yönünün de ezilen
ulusların ulusal devletlere karşı mü-
cadele yüzyılı olması gerçeği böyle
ortaya çıkmıştır.

Ulus-devlet zihniyeti her ulusa
bir devlet yaklaşımının ürünü oldu-
ğundan, ezilen uluslar da benzer bir
zihniyetle ulus-devlet olmak istemiş-
lerdir. Öyle ki, bu zihniyet Birleşmiş
Milletler tarafından da benimsen-
miştir. Sosyalistler de esasında bur-
juva yaklaşımı olan bu düşünce ve
pratiklerden etkilenecek, ulusların
kendi kaderlerini ele almalarını ağır-

lıkları olarak bir devlet olma biçiminde yorumlayıp burjuva ulus-devlet anlayışına meşruiyet kazandırmışlardır. Ezilen ulusların 20. yüzyılda devlet amaçlı mücadele etmelerinde bu sol düşüncenin ağırlıklı etkisi vardır.

Her ulusa bir devlet anlayışı dışında diğer bir çözüm biçimi olarak da federasyon gündeme getirilmiştir. Federasyonlar söz konusu ulus-devletin anayasası çerçevesinde ulus-devlet sınırları içindeki bir halka ya da ulusa verilen özerklik biçimlerinden biridir. Federasyon kimi ülkelerde daha geniş, kimi ülkelerde daha dar bir özelliğe sahiptir. Genel olarak federe devlet denen ünitelerin anayasada belirlenmiş çerçevede federal devlet denilen merkez üniteye bağlı olmasını ifade eder. Federe birimin ayrı meclisi, hükümeti ve kurumları bulunur. Ancak bu meclis ve hükümetlerin hangi konuları ele alacağı veya alamayacağı anayasada belirtilmiştir. Bu anayasanın demokratik olup olmaması şart değildir. Federasyon yalnız demokrasiye duyarlı devletlerde değil, demokratik olmayan ülkelerde de uygulanabilir.

Federasyonlara yakın bir başka sistem de eyalet sistemidir. Eyalet sistemi olan ülkeler federal devletlere yakın özelliklere sahiptir. Zaten birçok federal devletin yerel birimleri veya üniteleri eyalet olarak tanımlanmaktadır. Almanya federal bir devlettir, ama alt birimleri eyalet olarak anılmaktadır. ABD Birleşik Devletler olarak ifade edilir, hükümetine

de Federal Hükümet denir. Alt birimleri ise eyalet olarak adlandırılır. Bu sistemlerde eyaletlerin görev ve sorumluluk alanları da anayasalarla belirlenmiştir. Bu eyalet sistemlerinin anayasada belirlenmiş yetki ve görev sınırları da aynı değildir. Eyalet sisteminin uygulanması söz konusu ülkenin demokratik olup olmamasıyla ilgili bir konu değildir. Örneğin Pakistan ve İran'da da eyalet sistemi vardır. Ancak bu ülkelerde demokrasi bilinci ve kültürü gelişmediği gibi, kurumları da fazla gelişmemiştir.

Federasyon ve eyalet sistemleri dışında bölgesel özerklik denen statüler de vardır. Bunların da sınırları merkezi devlet anayasası tarafından çizilmiştir. Bu yerel birimlerin kullandığı yetkiler, federe devletlerin kullandıklarına göre daha azdır. Bu nedenle federal devletlerdeki yerel ünitelere devletçik adlandırması da yapılmaktadır. Ulus-devletler içinde coğrafi sınırları belirlenmiş bölgesel özerklik veya yerel otonomi gibi uygulamaları da söz konusudur. Federasyon, eyalet ya da bölgesel özerklik bu devletlerin demokrasiye duyarlı oldukları anlamına gelmez. Bu devletlerde de yerel birim şu yetkileri kullanır, şu işleri yapar denilerek sorumluluk çerçeveleri çizilir. Bu sorumlulukları demokratik kurallar içinde yapması gibi bir koşul aranmaz. Söz konusu ulus-devlet demokrasiye duyarlı ise, bölgesel birimlerde de demokratikleşme gelişir. Öte yandan bölgesel özerkliği oluşturan

Özerklik

üniteler eğer mücadele verirlerse, merkezi devletin yetkilerini daha fazla sınırlandırabilirler.

Ulusal sorunların çözümünde tartışılan ve bazı ülkelerde uygulanan bir model de kültürel özerkliktir. 19. ve 20. yüzyılda bu tür çözüm modelleri görüldüğü gibi, bugün de kültürel özerklik bir model olarak birçok yerde uygulanmaktadır. Kimi ulusal topluluklar için kültürel özerklik bir çözüm biçimi olarak gündeme gelmiştir. Bu özerklik biçiminde esas alınan, söz konusu ulus veya topluluğun kültürel haklarını kullanmasıdır. Bu nedenle coğrafi tanımla ifade eden federe, eyalet veya bölgesel kavramları kullanılmaz. Bazı yerlerde bölgesel kültürel özerklik tanımı yapılırsa da, burada ağırlıklı olarak öne çıkan yine de kültürel özerklik yanısırdır. Kültürel özerklikte de esas olan, federe ya da bölgesel özerklikte olduğu gibi bir toplumun devletle ilişkilenebilir düzeyinin tanımlanmasıdır.

Kültürel özerklik bir toplumun kimlik, dil ve kültürünün tanınmasını ve bu hakların söz konusu toplum tarafından kullanılmasını ifade eder. Bu özerklik biçiminde söz konusu toplumun veya ulusun okulları ve kültür kurumları olur. Bunların yönetimi ve çalıştırması merkezi devletin yasalarına uyulmak koşuluyla bu topluma verilir. Bu özerklikte herhangi bir siyasi yetki düzeyi yoktur. Kültürel özerklik dışında bu topluma devletle ilişkilerini düzenleyen farklı inisi-

yatif, özerklik alanları tanınmamıştır. Eğer söz konusu topluluk bir coğrafya üzerinde homojen bir biçimde yaşıyorsa, bunun için bölgesel kültürel özerklik tanımının yapıldığı da olmuştur. Ancak bölgesel kavramının kullanılması söz konusu topluma kültürel haklar dışında bir sorumluluk alanı vermemiş, kültürel alan dışındaki tüm yetki söz konusu merkezi hükümete ait olmuştur. Bugün Bulgaristan'da yaşayan Türkler kültürel özerkliğe sahiptirler.

Kültürel özerklik tartışmalarının en fazla bilineni Rusya'da Yahudiler için önerilendir. Yahudiler tüm Rusya'ya dağılmış olduğundan, bulundukları her yerde kendi kültürlerini geliştirmelerine imkân tanınmasına ve böyle bir statüye kavuşmalarına kültürel özerklik denilmiştir.

Diğer çözüm biçimlerinde olduğu gibi, kültürel özerklik için de söz konusu devletlerin demokrasiye duyarlı olup olmaması koşul değildir. Ancak ulus-devlet gerçeğinin diğer ulusları ve kültürleri eritme eğilimi dikkate alındığında, farklı toplumların kimliğinin tanınarak dil ve kültürünün gelişimine imkân verilmesi, söz konusu ülke demokratik olmasa da, demokrasinin gelişimi açısından bir engelin ortadan kalkması olarak görülebilir.

Bugün kültürel özerklik yaygın bir uygulama alanına kavuşmuştur. Birçok devlet içinde azınlık diye tanımlanan halk grupları ve topluluklar bulunmaktadır. Bu devletlerde demokratikleşme geliştikçe, bu toplu-

lukların kimlik, dil ve kültür sorunlarının demokrasi içinde çözüme kavuşturulması, hatta kültürlerinin canlanması için bu toplulukların birçok bakımdan desteklenip dil, kültür ve kimliklerini geliştirmelerinin teşvik edilmesi gerekli görülmektedir. Demokratik her gelişme, geçmişte inkâr edilen ve bastırılan farklı kimliklerin kendisine gelmesi, kültürel olarak açılıp serpilerek insanlık açısından birer zenginlik halini alması süreci olarak görülmelidir. Demokratik gelişim en fazla da ezilen uluslar, halklar, topluluklar ve kültürler açısından özgür yaşamın önünün açılması anlamına gelmektedir.

Önder APO'nun ifade ettiği demokratik özerklik ise, belirtilenlerden farklı bir yaklaşımı ifade eder. Demokratik özerklik tüm modellerden belli etkilenmeleri olsa da özünde farklı bir çözüm yöntemidir. Kültürel özerkliği çağrıştıran bazı yanlışları görülse de, ondan da farklıdır. Demokratik özerklik demokrasinin varlığını önkoşul olarak kabul eden bir özerklik biçimidir.

Demokratik özerkliğin diğer temel bir özelliği, devletin sınırları içinde yaşayan halkların ulusal kimliğini tanıyıp anayasa çerçevesinde kabul etmesidir. Örneğin Türk devletinin Kürt kimliğini kabul ederek anayasal güvenceye almasıdır. Ulusal kimliğin kabul edilmesiyle birlikte Kürtçenin eğitim dili haline gelmesi ve kültürel gelişimi için tüm engellerin kaldırılması gerekmektedir.

Diğer diller ve kültürler hangi olaktan yararlanıyorlarsa, Kürt dili ve kültürünün de aynı olanaklardan yararlanması Kürt kimliğini tanımış olmanın ve demokrasinin gereğidir. Buraya kadar tanınanların bir kısmı kültürel özerkliğe denk düşmektedir. Aslında bu bir halkın olmazsa olmaz haklarını kullanmasıdır. Bunlar bireyin yaşam haklarını tanıma gibi bir halkın, bir ulusun, bir kültürün yaşam hakkının tanınması olmaktadır.

Demokratik özerklik modeli sınırları belli ve kendini devletin yerine geçiren ya da proto-devlet olan federasyon değildir. Demokratik özerklik, öz itibarıyla demokrasi koşullarında bir halkın temel demokratik haklarının yaşam bulmasını ve kendi iradesini bir meclisle ifadelendirmesini tanımlamaktadır. Günümüzde halklar ve tüm toplumlar iradelerini meclisleriyle ifade ediyorlar. Bir yerel meclisin varlığı devletle çatışmayı değil, gerilimi azaltan ya da çelişkilere dayanan gerilimin demokratik mücadele kuralları içerisinde kalmasını sağlayacak bir faktör olarak işlev görür.

Demokratik özerklik, Türk Devletinin Kürtlerin tümüyle (siyasi görüşü ve sosyal statüsü ne olursa olsun) yeni bir birlik sözleşmesi yapmasıdır. Zora ve asimilasyona dayanan birlik yerine, demokratik bir siyasi birliğin kurulmasıdır. Bu bir yönüyle yalnız PKK ya da Koma Cıvâkên Kurdistan sistemiyle değil, tüm Kürtlerle yapılan bir anayasal sözleş-

Özerklik

me olmaktadır. Tabii bu çözüm önerisi PKK ve Koma Cıvaken Kurdistan'ın siyasi projesinin kabulüdür. Esas olarak PKK'nin başlattığı ve otuz beş yıl kesintisiz yürüttüğü mücadelenin sonucu olmaktadır.

Demokratik özerklik genel meclisi ve Türkiye Cumhuriyeti hükümetini yok saymamaktadır. Ancak inkârcılıktan vazgeçildiği için, bu meclis ve hükümet Kürtlerin Kurdistan'da demokratik örgütlenmesini ve kurumlarını kabul eder hale gelmiştir. Kürtlerin temel demokratik haklarının kabulü ve yerelde bazı işleri üzerine alması, genel meclisi ve hükümeti zorlayan değil, aksine onu tamamlayan ve Kürt halkıyla yakınlaşmasını sağlayan bir rol oynayacaktır. Böyle bir Türkiye, Kürtlerin kendi kimlikleriyle parti kurma dâhil her türlü demokratik örgütlenmesini demokrasinin gereği olarak kabul eden bir demokratik duyarlılığa kavuşmuş ve birçok konuda reforma uğramış bir devlet haline gelmiş olacaktır.

Demokratik özerklik yalnız Kürt halkının demokratik haklarını kabul etmeyip, aynı zamanda kendini de demokratik reforma uğratan bir devlet gerçekliğinde pratikleşen bir çözüm modelidir. Demokratik özerkliğin şu köyden, şu kasabadan geçen bir sınırı yoktur. Ancak Kürt halkının kimliğini, temel demokratik haklarını ve -meclis oluşturma dahil- demokratik kurumlaşmasını kabul ettiğinden, doğal olarak Özerk Demokratik Kurdistan gerçekliği ortaya çıkmış olacaktır.

Bu özerklik devlet yetkilerini paylaşmayı değil, farklı bir ulusun kendi özgünlüğünü her alanda ifade etmesini içermektedir. Demokratik haklarını ve özgürlüklerini demokrasi içinde yaşayacağından, bu demokratik özerklik aynı zamanda Özgür Kürdistan gerçeği olmaktadır. Demokrasi özgürlüklerin en fazla yaşanacağı vahaysa, demokratik özerk Kürdistan'dır.

İsviçre'nin kantonları demokratik özerkliğin bölgesel uygulamasıdır. İngiltere'de İskoçya ve Galler, İspanya'da Bask ve Katalan özerk bölgeleri de demokratik özerkliğin farklı bir biçimi olarak görülebilir. Ancak tek farkları, oralandaki özerk yönetimlerde iktidarı paylaşma eğiliminin varlığıdır. Kurdistan'da öngördüğümüz demokratik özerklik ise, iktidar olma ve iktidarı paylaşmadan öte, halkın demokratik iradesinin ve temel haklarının tanındığı bir siyasal ilişki biçimini ifade eder. Fransa'da Korsika adasının da benzer bir demokratik özerkliğe doğru ilerlemiş olduğu söylenebilir.

Ulusal sorunun çözümünün devlet ya da federasyon olarak algılanmasının, tarih sahnesine yeni çıkıp gelişme eğilimi gösteren burjuvazinin sömürü tekeli o günkü koşullarda en iyi gerçekleştirebileceği çerçevede olan ulusal devlet anlayışının türevi olduğu açıktır. Öte yandan demokrasinin olmadığı ya da ulusal devletlerde hâkim ulus adına hareket ettiğini söyleyen kesimlerin şovenist

ve baskıcı olmaları da ulusları bu tür eğilimler içine girmeye zorlamıştır. Demokratikleşme eğiliminin arttığı ve ulusal sorunların demokratikleşme temelinde çözüme kavuşturulmasının imkân dahiline girdiği günümüzde, eğer devlet ve iktidar olmak amaçlı savaşlarla çözüm aranmayacaksa, demokratik özerklik de önemli bir çözüm alternatifidir. Böyle bir imkânı kavuşulduğunda, ulus üstünde bir iktidar ve devlet olma arzusu bulunmuyorsa, uluslar demokratik kurumlaşmalarını sağlayarak her türlü özgürlüğünü demokratik halk gücüyle yaşayabilirler. 'Devlet ve federasyondan modelleri dışında başka yollarla ulusal sorunlar çözülmez' demek, ulus-devletçi anlayışın dışavurumudur.

Demokratik özerklik bir ulusun dil, kimlik ve örgütlenme özgürlüğünden vazgeçmek değil, aksine kimliği, dili ve kültürüyle demokratik koşullarda ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeyi en derin ve yüksek düzeyde yaşamayı sağlayan özgürlükçü demokratik bir çözüm modelidir.

Özgürlük: Genelde toplumda özgürlük, tartışması yürütüldüğünde ilk akla gelen tanımlama kimsenin kimseye karışmadığı bir ütopya olarak tanımlanır. Bu da özgürlüğün ya hiç bir zaman mümkün olmayacağı ya da özgürlüğün başladığı yerde bir diğerrinin özgürlüğüne sınırlama olacağı düşüncesinden kaynaklanır. Bu

tanımlama daha çok ikili evren ve evren içinde gerçekleşen olay ve olgulara felsefik bakış açısıyla bağlantılıdır. Oysaki ikili -düalist- felsefe, insan bilincinde hakim olmadan önce, yani doğal toplumda özgürlük yaşanmış bir gerçekliktir. Günümüzdeki bilimsel arayışlar ile açıklamaya çalışırsak eğer; insanın hangi zihniyet aşamasında şekillendiği önemini halen koruyan bir konudur. Bununla ilintili olarak öncelik zihniyete mi, yoksa yapılanma ve aletlere mi verilmelidir? Bu sorunun yanıtı önemlidir. Tarih boyunca gelişen idealist ve materyalist felsefe anlayışlarının temelinde bu ikilem yatmaktadır. Bilimin en son vardığı sınırlar olarak 'kuantum' ve 'kozmos' bize hayli ilginç yaklaşımlar sunmaktadır. Atom altı parçacık ve dalga fiziği olarak kuantum bambaşka alanlar açmaktadır. Sezgili, özgür tercihli düzenlerden tutalım, aynı anda farklı iki şey olmak, insan yapısından ötürü belirsizliği asla tam aşamama kuralına kadar tespitlere ulaşılmaktadır. Kaba, cansız madde anlayışı tamamen bir tarafa bırakılmaktadır. Tersine son derece canlı, özgür bir evren karşımıza çıkmaktadır.

Doğada gerçekleşen biçimiyle artık atom parçacıklarının da ötesinde, dalga-parçacık evreninde olup bitenler başta 'canlılık' özelliği olmak üzere, varlıkların her çeşidini oluşturuyor. Gerçekten bu kadar doğal çeşitlilik ancak büyük bir zekâ ve özgürlük tercihiyle mümkün olabilir.

Özgürlük

Kaba, cansız maddeden nasıl bu kadar bitki, çiçek, canlı ve insan zekâsı türeyebilir? Her ne kadar canlı metabolizması molekül temelde oluşmaktadır denilse de, moleküllerin atom ve atomların parçacık, parçacıkların dalga-parçacık düzeni ve ötesinde olup bitenler izah edilememiz mümkün görünmemektedir. Aynı çözümleme tarzını kozmosa ilişkin de yürütebiliriz. Evrenin büyüklüğünün son sınırlarında (eğer varsa) olup bitenler de kuantum alanındaki olup bitenlere benzemektedir. Burada karşımıza canlı bir evren anlayışı çıkmaktadır. Evrenin kendisi zihni ve maddesi ile bir canlı varlık olamaz mı? Kozmolojide gittikçe tartışılacak bir sorudur bu.

Özgürlüğü, insanın oluştuğu tüm materyaller üzerinden değerlendirmeye çalışırsak; canlılık, sezgisellik, özgürlük özellikleri olmasaydı, tüm bu özelliklerin toplu ifadesi olarak insan canlılığı, sezgisi ve özgürlüğü de gelişmeyecekti. Şüphesiz insan türü bir organizasyon ve toplum olmadan, bilgili varlık gelişmez. Ama bu organizasyon ve toplumda rol oynayan materyalin bilgisel, sezgisel, anlamsal, özgürlüksel özellikleri olmadan da bilginin vücut bulamayacağı anlaşılır bir husustur. Doğruya daha yakın görüş, kozmos ve kuantum evrenindeki oluşum özelliklerinin insanda da yaşandığıdır. Tabii kendi özgünlüğü temelinde bu yasalar işlemektedir. Evrenler insanda di-

le gelmektedir. Çıkan sonuç, evrenin yetkin kavranışı insanın yetkin kavranışından geçer. Felsefede çok ünlü 'kendini bil' yargısı bu gerçeği dile getirmektedir. Kendini bilme tüm bilmelerin temelidir. Kendini bilmekten edinilecek tüm diğer bilmeler bir saplantı olmaktan öteye gidemeyecektir. Bu nedenle de insan toplumunda kendini bilmeden ortaya çıkan tüm kurum ve davranışların sapkın, çarpık bir role bürünmesi kaçınılmazdır. İnsanın kendi bilgisine dayanmayan bilginin yol açtığı tüm toplumsal sistemlerin anormal, çelişkili, kanlı, sömürülü karakteri bu saplantılı bilgidен ileri gelmektedir. O halde insan toplumunun kabul edilebilir doğal gelişme süreci insanın kendine özgü bilgisinden kaynaklanmalı derken, en temel evrensel, dolaşısıyla toplumsal kuraldan bahsetmiş oluyoruz.

"Evrenin temel taşları olarak parçacık-enerji ikilemini düşündüğümüzde, enerjinin özgürlük demek olduğunu çekinmeden vurgularım. Maddi parçacığın ise, mahkûm haldeki enerji paketçisi olduğuna inanırım. Işık bir enerji halidir. Işığın ne kadar özgür bir akışkanlığa sahip olduğu inkâr edilebilir mi? Enerjinin en küçük parçacık hali olarak tanımlanan kuantaların, günümüzde neredeyse tüm çeşitliliği izah eden etken olarak anlamlandırılmasına da katılmak durumundayız. Evet, kuantumsal hareket tüm çeşitliliğin yaratıcı gücüdür.

Özgürlük konusunda bencil olmamak, insan indirgemeciliğine düşmemek bence önemlidir. Kafesteki hayvanın büyük özgürlük çırpınışı yadsınabilir mi? Bülbülün şakıması en değme senfoniye geride bırakırken, bu gerçekliği özgürlük dışında hangi kavramla izah edebiliriz? Daha da ileri gidersek, evrenin tüm sesleri, renkleri özgürlüğü düşündürmüyor mu? İnsan toplumunun en derin ilk ve son köleleri olarak kadının tüm çırpınışları özgürlük arayışından başka hangi kavramla izah edilebilir

Toplumun zekâ yoğunluğu en gelişkin doğa olarak tanımı, özgürlük çözümlemesi konusunda da aydınlatıcıdır. Zekânın yoğun alanları özgürlüğe hassas alanlardır. Herhangi bir toplum zekâ, kültür, akıl gücü olarak kendini ne kadar yoğunlaştırmışsa, o denli özgürlüğe yatkın kılınmıştır demek yerinde bir söylemdir. Yine bir toplum kendini bu zekâ, akıl ve kültür değerlerinden ne kadar yoksun kılınmışsa veya yoksun bırakılmışsa, o denli köleliği yaşamaktadır deyimlemesi de doğru bir söylemdir.

Özgürlüğü evrendeki çoğullaşma, çeşitlenme, farklılaşma olarak tanımlamak toplumsal ahlak açıklamasında da kolaylık sağlar. Çoğullaşma, çeşitlenme ve farklılaşma, zımnen de olsa, bağrında hep zeki bir varlığın seçim yapma kabiliyetini düşündürür. Bitkileri çeşitliliğe yönelten bir zekânın mevcudiyetini

bilimsel araştırmalar da doğrulamaktadır. Bir canlı hücresindeki oluşumları şimdye dek hiçbir insan elinden çıkma fabrika eli sağlayamamıştır. Belki Hegel kadar evrensel zekâdan (Geist) bahsedemeyiz. Ama yine de evrende zekâyı benzer bir varlıktan bahsetmek tümüyle saçmalık olarak yargılanamaz. Farklılaşmayı zekâ varlığı dışında başka bir anlatımla dile getiremeyiz. Çoğullaşma ve çeşitlenmenin hep özgürlüğü çağrıştırmayı, temellerindeki zekâ kıvılcımlarından ötürü olsa gerekir. İnsanı bilebileceği kadarıyla evrenin en zeki varlığı olarak tanımlamak mümkündür. Peki, insan bu zekâsını nasıl edinmiştir? Bilimsel (fiziki, biyolojik, psikolojik ve sosyolojik) olarak insanı evrensel tarihin özeti olarak da tanımlamıştım. Bu tarifte insan, evrensel zekânın birikimi olarak tanımlanmaktadır. Birçok felsefi ekolde insanın evrenin bir maketi olarak sunulması da bu nedenledir.

İnsan toplumundaki zekâ düzeyi ve esnekliği, toplumsal insanın gerçek temelini teşkil etmektedir. Özgürlüğü bu anlamda toplumsal inşa gücü olarak da tanımlamak yerindedir. Buna ilk insan topluluklarından itibaren ahlaki tutum denildiğini biliyoruz. O halde toplumsal ahlak ancak özgürlükle mümkündür. Daha doğrusu, özgürlük ahlakın kaynağıdır. Ahlaka özgürlüğün katılmış hali, geleneği veya kuralı da diyebiliriz. Eğer ahlaki seçim öz-

Özgürlük

gürlük kaynaklıysa, özgürlüğün ze-kâyla, bilinç ve akılla bağı göz önüne getirildiğinde, ahlaka toplumun kolektif bilinci (vicdanı) demek de daha anlaşılır oluyor.

Toplumsal politikayla özgürlük bağlantısı da görünür bir durumdur. Politik alan uzgören akılların en çok çarpışıp yoğunlaştıkları ve sonuç almaya çalıştıkları alandır. Bir anlamda katılan öznelere kendilerini politik sanat aracılığıyla özgürleştirdikleri alan olarak tanımlamak da mümkündür. Toplumsal politika geliştirmeyen her toplumun, bunun karşılığının özgürlükten yoksunluk olarak kendisine döneceğini, bedelinin kendisine fatura edileceğini bilmesi gerekir. Politik sanatın yüceliği bu anlamda karşımıza çıkar. Politikasını geliştiremeyen her toplum (klan, kabile, kavim, ulus, sınıf, hatta devlet ve iktidar aygıtları) kaybetmeye mahkûmdur. Zaten politika geliştirememek demek, kendi vicdanını, hayati çıkarlarını ve öz kimliğini tanımamak demektir. Herhangi bir toplum için bundan daha ağır bir düşüş, kaybediş söz konusu olamaz. Özgürlük talebi bu tür toplumlar için ancak öz çıkar, kimlik ve kolektif vicdanları için ayağa kalktuklarında, diğer bir deyişle politik mücadeleye atıldıklarında söz konusu olabilir. Politikasız özgürlük istemleri vahim bir yanılgıdır.

Politikayla özgürlük arasındaki ilişkinin çarpıtılmaması açısından,

iktidar ve devlet politikaları (Aslında politikasızlık demek daha doğrudur) ile aralarındaki farkın özenle çizilmesi gerekir. İktidar ve devlet aygıtlarının işleri için strateji ve taktikleri olabilir, ama gerçek anlamda politikaları olmaz. Zaten iktidar ve devletin kendileri toplumsal politikanın inkârının sağlandığı aşamada vücut bulurlar. Politika-nın bittiği yerde iktidar ve devlet yapıları işbaşında olur. İktidar ve devlet politik sözün, dolayısıyla özgürlüğün bittiği yerdir. Orada sadece idare etme, söz dinleme, buyruk alma ve verme söz konusudur; kanun, tüzük vardır. Donmuş bir akıldır her iktidar ve devlet. Güçlerini de, güçsüzlüklerini de bu özelliklerinden alırlar. O halde devlet ve iktidar alanları özgürlüklerin arandığı, sağlandığı alanlar olamaz. Hegel'in devleti özgürlüğün sağlandığı gerçek alan olarak sunması, modernitenin tüm tahakkümcü görüş ve yapılanmalarının temelini oluşturur. Öyle ki, Hitler faşizmi bu görüşün nelere yol açabileceğini açıklayan örneklerin başında gelmektedir.

Toplumsal politik alan ne kadar özgürlük doğurucuysa, iktidar ve devlet alanları da o denli özgürlük yitirim alanlarıdır.

Özgürlük ve demokrasi arasındaki ilişkiler daha da karmaşıktır. Hangisinin hangisinden kaynaklandığı sürekli tartışmalıdır. Fakat her iki ilişki yoğunluğunun da birbirini beslediğini rahatlıkla belirte-

biliriz. Toplumsal politikayı özgürlükle bağlantılı düşündüğümüz kadar, demokrasiyle de bağlantılandırabiliriz. Toplumsal politikanın en somut hali demokratik siyasettir. Dolayısıyla demokratik siyaset özgürleşmenin gerçek sanatı olarak da tanımlanabilir. Demokratik siyaset yürütmeden, genelde toplumun, özelde de her halkın ve topluluğun ne politikleşmesi ne de politik yoldan özgürleşmesi mümkündür. Demokratik siyaset özgürlüğün öğrenildiği, yaşandığı gerçek okullarıdır. Politikanın işleri ne kadar demokratik özneler yarattırsa, demokratik siyaset de toplumu o denli politikleştirir, dolayısıyla özgürleştirir. Politikleşmeyi özgürleşmenin ana biçimi olarak kabul edersek, her toplumu politikleştirdikçe özgürleştirebileceğimizi, tersi olarak da toplumu özgürleştirdikçe daha fazla politikleştirdiğimizi bilmek durumundayız. Şüphesiz özgürlük ve politikayı besleyen, başta ideolojik kaynaklar olmak üzere, birçok toplumsal alan mevcuttur. Ama esasta birbirini doğurup besleyen temel iki kaynak, toplumsal politika ve özgürlüktür.

Eşitlikle özgürlük ilişkisi çoklukla karıştırılır. Hâlbuki en az demokrasiyle ilişkiler kadar, ikisi arasındaki ilişkiler de karmaşık ve problemlidir. Tam eşitliğin bazen özgürlüğün bedel vermesi karşılığında sağlandığını görürüz. İkisinin birlikte olamayacağı, birinden

taviz vermenin gereği sıkça vurgulanır. Özgürlüğün de bazen bedel olarak eşitlikten taviz vermeyi gerekli kıldığı belirtilir.

Bireysel ve kolektif özgürlük kavramları arasındaki tartışmaya değinmeden geçemeyiz. Negatif ve pozitif özgürlük olarak da tanımlanmak istenen bu iki kategori arasındaki ilişkiyi açıklamak halen önemini korumaktadır. Bireysel özgürlüğü (negatif özgürlük) şahlandıran kapitalist modernite, şüphesiz bunu toplum kolektivitesinin büyük tahribatı pahasına gerçekleştirdi. Bireysel özgürlüğün günümüzde toplumsal politikayı en az iktidar olgusu kadar tükettiğini belirlemek büyük önem taşır. Bireyciliğin toplum yıkıcılığındaki, özellikle de ahlakın ve politikanın inkârındaki rolünü aydınlatmak, özgürlük tartışmalarının can alıcı sorunudur. Bireycilikle atomize edilen toplumun hiçbir sermaye ve iktidar aygıtına karşı direnme takatinin kalmadığını söylediğimizde, toplumsal problemin kanserleşme riskini daha iyi anlayabiliriz. Liberal bireyciliğin toplumsal politika ve özgürlüğü tüketen temel kaynak olarak belirlenmesi, anlamlı bir çıkışa zemin sunabilir. Şüphesiz burada bireyselliği söz konusu etmiyoruz, bireyselliğin gerekli olduğunu tartışmıyoruz. Tartışılan, idealize edilerek toplumsal politika ve özgürlüğü tüketen ideolojik bireyciliktir, liberalizmdir.

Asıl özgürlüğün bireysellik kadar her tür topluluğun (kabile, kavim, ulus, sınıf, meslek vb.) kimliğini belirlemek, çıkarlarını sağlamak ve güvenliğini savunmaktan geçtiğini, bu temellerde anlam bulabileceğini önemle belirtmeliyiz. Bu temellerde ancak bireysel ve kolektif özgürlükler uyumlulaştığında başarılı optimal bir özgür toplum düzeninden bahsedebiliriz.

Gerçek özgürlük bir toplumda ancak toplumsal boyutla desteklendiğinde anlam kazanabilir. Toplumca desteklenmeyen bireysel özgürlükler ancak tekellerin insafına bağlı olarak anlam bulabilir ki, bu da özgürlüğün ruhuna aykırı bir durumu ifade eder." (Reber Apo, Özgürlük Sosyolojisi)

Özne: Bilen varlık... Diyalektik materyalizme göre özne, bilinçli ve iradeli, bundan ötürü de etkin insandır. Ne var ki bu insan, soyut bir şey değil, toplumsal bir varlıktır ve ancak toplumsal-tarihsel bir süreçte biçimlenir. Buysa onun, bilinçten bağımsız olarak var bulunan nesne'yle ilişkisinde karşılıklı etkisini ortaya koyar. İnsan, kökeninde elbette bir doğa ürünüdür, özdeksel bir yapıdır ve bu bakımdan bütün nesneler gibi bir nesnedir. Ama bilinci insan olmakla özne'leşmiş ve nesnel olanla belirlendiği kadar kendi öznelliğiyle nesnel olanı belirlemiştir. Demek ki, birbirleriyle olan ilişkilerinin dışında, ne nesne ne de özne kavramının

bir anlamı vardır. Bu iki kavram, ancak birbirleriyle olan ilişkileri içinde, eşdeyişle özne ve nesne bütünlüğü içinde bir anlam kazanırlar. Bu bütünlük, birini öbürünün ürünü saymakla değil, karşılıklı etkisel ilişkilerini kavramakla ortaya konur. Özneyle nesne arasındaki karşılıklı etkisel ilişkiler, insanın toplumsal-tarihsel eylemlerinde gerçekleşir. İnsan ancak bu toplumsal-tarihsel biçimlenişinden nesneyle ilişkili olarak özneleşir. İnsan, nesneyi yöneten yasalrı tanıyıp bilmekle onları kendi öznel amaçlarına uygular; kendi hizmetine koşar. Böylelikle nesneyi değiştirdiği gibi kendisini eşdeyişle öznesini de değiştirir, geliştirir. Özne böylece, hem öznel amaçlarıyla ve hem de nesnel koşullarla belirlenir ve güçlenir. Toplumsal-tarihsel süreçte öznenin etkinliği gittikçe artmaktadır. Bu etkinlik, özne gerçek özne olunca, eşdeyişle insan gerçek insan olunca çok daha artacaktır.

Öznellik ve nesnellik ayrımının derinleştirilmesinde ve birçok ikileme yansıtılmasındaki amacın, bireycilik (özne) tarafından toplumun (nesnenin) her türlü istismara açık bir kaynak olarak değerlendirilmesi olduğunu görmek gerekir.

Özne analitik düşüncenin en meşru geçerli faktörü iken, nesne de üzerinde her tür spekülasyonun yapılabileceği 'maddi' öğedir.

Özne ve nesne ayrımını açıkça yapmakla yaşamın kavranmak istenmesi, insan yaşamını ortaçağdan da-

ha geri ve silik kılmakta ve maddi boğuntuya taşımaktadır. Dogmatik yöntemin nefessiz bıraktığı ve özgürlükten yoksun kıldığı insan yaşamı, kapitalist modernitede özne-nesne ayırımına dayalı olarak paramparça edilmektedir. Yaşamın tüm alanlarında derinden bir yarıma inşa edilmektedir. 'Bilimsel disiplin'lerle bütünlüğün hücrelerine kadar parçalanmasıyla yitirilen en büyük değer, toplumsal yaşamın mekân ve zamanla kayıtlı bütünlüğü ve bölünmezliğidir

Modernitenin bireyini egoist yapan anlayış, öznelcilikle yakından bağlantılıdır. Bunun sağlıklı 'ben' yerine bencillığe yol açması, tüketim toplumuna götüren temel güdümlenime bağlanır.

“En önemli yöntem kavramlarından olan özne-nesne ayırımının gelişimi doğaya hükmetmeyle ilişkilidir. Sermaye ve iktidarın yeni birikim aygıtları, hem fiziksel-biyolojik hem toplumsal doğa kaynaklarına yüklendikçe, bu kaynakların nedensel avantajlı olduklarını kavramakta gecikmediler. Her iki doğa kaynakları nesneleştirildikçe, sermaye ve iktidar birikimine artan katkıları peşi sıra sunuyorlardı. Bu maddi gelişmenin düşüncedeki karşılığı özne-nesne ayırımıdır. Bu durum Bacon'da objektif-subjektif ayırımı halinde kendini yansıtırken, Descartes'te ruh-beden keskin ikiliği biçiminde yansıma bulur. Galileo'da matematik, doğanın dili ola-

rak en gelişmiş bir nesne ölçütü olarak kendisini ortaya koyar.

Bacon'la, Descartes'lerle başlayan nesne-özne ayrımları tüm bilimlere taşınmış oldu. Bilimde nesnel olma çok övülür. Hâlbuki en temel felaketin kapısı nesnellik-öznel-lik ayırımının keskinleşmesiyle açıldı. Ardından ben-öteki ayırımıyla derinleşti. Ardından birbirini yok eden diyalektik uçlara dönüştü. Bu ikilemler kesinlikle ahlaki ve politik toplumla sermaye ve iktidar ayrışmasının, çelişkisinin bir yansımasıdır. Doğanın, ardından kadın ve kölenin, en son tüm toplumun nesne konumuna indirgenmesi, bilimde halen kullanılan çok ünlü 'nesnellik kuralı' olarak karşımıza çıktı. Eskinin tanrı-kul ilişkisi, özne-nesne ilişkisine dönüştü. Daha eskinin canlı doğa anlayışı yerini ölü nesne doğa ve üzerinde tanrısal özne insana bıraktı.

Merkezi uygarlık sistemlerinde özne her zaman sermaye ve iktidar kaynaklıdır. Bilinci, söylemi ve hür iradeyi temsil eder. Bazen fert bazen kurumdur, ama hep vardır. Nesnenin payına düşen ise, hep iktidar dışı barbarlar, halklar ve kadınlardır. Ancak doğa gibi özneye kaynak hizmeti gördükçe akla gelirler. Başka tür anlamlarının olması doğası gereği düşünülemez. Sümer mitolojisinde insanın kul olarak tanrıların dışkısından, kadınların ise erkeklerin kaburga kemiklerinden yaratılış öyküleri, nesneleştirmenin boyutla-

Öznel

rını tarihin derinliklerinde yansıtmaktadır. Bu nesne ve özne yaklaşımının Avrupa düşüncesine taşınması şüphesiz önemli dönüşümlerden sonra mümkün olmuştur.

Günümüzde özne-nesne ayrımının silikleşmesi, finans-kapitalin başatlığıyla bağlantılıdır. Merkezi uygarlık sisteminde finans-kapitalin simgesel hegemonyası, özne-nesnenin tüm eski hallerini çözmüştür. Herkesin kendisini yeri geldiğinde özne, yeri geldiğinde nesne yerine koyması, sermaye ve iktidar birikiminin yeni biçimleriyle sıkıca bağlantılıdır. Toplum hem gerçek, hem sanal boyutlarda çığ gibi çoğaltılan (milliyetçilik, dincilik, cinsiyetçilik ve bilimcilik kaynaklı) sermaye ve iktidar aygıtlarıyla ahtapot misali sarmalanmıştır. Bu koşullarda herkes ve her kurum kendini yeterince özne ve nesne konumunda bulabilir.

Hâlbuki bize gerekli olan, demokratik özne olmak ve adilce paylaşmaktır.” (Reber APO, Özgürlük Sosyolojisi).

Öznel: Yerleşik felsefe dilinde en genel anlamda, salt öznenin bilincinde ya da zihninde var olma; dış dünyada herkes için geçerli nesnel bir dayanağı bulunmama; nesnelin karşıtı olarak tek bir özneyle ilgili, tek bir özneye ilişkin ya da tek bir özneye ait olma; bilen kişinin kendi bireysel yaşantıları, duyumları ve algıları doğrultusunda dile getirilmiş olma; evrensel anlamında doğruluğu

ya da geçerliliği olmama, kişisel ve keyfi yargılardan kaynaklanma; bütün kamuya açık olmama, kişiye ya da belli kişilere özel olma; salt "ben" tarafından deneyimlenmiş, ben'le belirlenmiş, salt ben'in kendisi için geçerli olma durumunu anlatan felsefe terimi.

Özellikle Descartes ile başlayan felsefenin "ben" ile "ben olmayan" ayrımının doğal bir içerimi olarak felsefenin söz dağarcığına giren "öznel" terimi, öznenin dışında olup biten şeylere ya da olaylara değil de algılayan, bilen, kavrayan öznenin kendine ya da onun zihin ile yaşantı durumuna gönderme yapmaktadır. Çoğunluk dış dünyadan, nesnel dayanaklardan ya da kaynaklardan değil de iç dünyadan, ben yaşantısından, kişiye özel algılardan türetilmiş olması nedeniyle "öznel" terimine bütün insanları bağlamayan, felsefi bakımdan eksik yargıları nitelendirmek için başvurulur. Bu anlamıyla öznel olan bir şey, çoğunluk belli bir ben'e ya da o ben'in belli bir zihin durumuna ait olmasıyla tasarlanmakta, buna bağlı olarak da genellikle "nesnel olmayan" ile özdeş bir anlamda kullanılmaktadır. O nedenle öznel olma niteliğine konu olan hemen bütün düşünceler, salt bilinçte ya da zihninde var olan, nesnel dünyada ise temeli, karşılığı ya da doğrulaması bulunmadığından ötürü evrensel anlamda geçerli olmayan, dolayısıyla da felsefece değerleri her zaman için kuşkuya açık düşüncelerdir.

Felsefedeki bu kullanımın dışında gündelik dilde öznel teriminin doğruluk ya da geçerlilikten yoksun kişisel tercihi ya da beğenileri belirtmek için kötücül bir anlamda kullanılması söz konusudur. Bu gündelik kullanımı, karşıdaki kişinin savunduğu düşünsel konumu, o an için söylediklerini ya da ortaya attığı savı çürütme görevi güden retorik bir stratejidir. Yine gündelik anlamıyla doğru orantılı bir biçimde, bilim çevrelerinden öznel terimi bilimsel doğrular ile bilimsel olmayan doğrular arasına sınır çekmek amacıyla başvuru bir terimdir. Nesnel, deneyle doğrulanmış, kamu önünde eleştirel tartışmaya açık bilimsel doğrulara açık bilimsel doğrulara karşı, bu niteliklerin hiç birini taşımayan, daha çok öznel var oluş alanını ilgilendiren doğrular "öznel doğrular" diye adlandırılmaktadır. Olgucu felsefenin önde gelen Viyana çevresi düşünürleri, nesnellik ile olan karşıtlık ilişkisi temelinde öznel olmayı ağır bir dille eleştirmişler, öznel etmenleri bilimden ve her türlü nesnel bilgi sürecinden olabildiğince uzaklaştırmaya çalışmışlardır. Buna karşı özellikle var oluşçu felsefe, yorum bilgisi, görüngübilim gibi yaşam felsefesi ağırlıklı felsefe akımlarında, yapıp etmelerinin ayırıcılığı olan, yaşamdan ne isteyip ne beklediğinin bilincinde olan, özette geleceğine ve yaşamına yön çizme yeisi taşıyan kişinin taşıdığı bu olumlu var oluş durumu "öznel" diye betimlenmektedir.

P-p

Paganizm: Çok tanrılılık demektir. Latince köylü anlamına gelen paganus kelimesinden türetilmiştir. Daha çok Hristiyan literatürde kullanılır. Hristiyanlık öncesi Avrupa köy ve tarım toplumları için kullanılmaktadır.

Hristiyanlıktan önce Roma imparatorluğu çok tanrılı bir dine sahipti. Hristiyanlık yıllarca bu anlayışlarla mücadele etti. Roma imparatorluğuna karşı mücadele eden Hristiyanlık şehirlerde gelişirken, köyler eski inançlarını, çok tanrılı inançlarını sürdürdüler. Şehirli tek tanrılı dinlere mensup olurken, köylüler çok tanrılı inançlarını uzun süre korudular.

Çok tanrılılık inancı özü itibarıyla doğal toplumun inanç tarzıdır ve özgürlüğü ifade eder. Zaten sonrasında gelişen direnişlerde bunun etkisi büyüktür. Orta çağ karanlığına karşı

mücadelenin öncülüğünü özgür kadınları temsil eden cadılar ve bilimin öncüleri olan simyacılarla beraber çoklu toplumun özgür ruhunu temsil eden çok tanrılı tarım ve köy toplulukları yapmışlardır. Bu anlamda paganizm, tarihsel gelişmede özgürlüğü temsil eden önemli ayaklardan birisidir. Geri ve ilkel olarak tanımlamak devletçi uygarlığın bir karalaması ve tarihin demokratik uygarlık ayağının inkârı temelinde geliştirilmiştir.

Paleolitik: İnsanlığın ilk ortaya çıkışından, M.Ö. yaklaşık 10.000 yıl öncesine, neolitik çağın başlangıcına kadar süren arkeolojik çağ. Bu döneme Epipaleolitik, Eski taş, Yontma taş, Kabataş devri de denmektedir. Arkeolojide bu döneme Pleistosen dönemi de denir.

Son buzul çağından Mezolitik veya Neolitik döneme kadar devam

eden dönemdir. Bu dönem tüm insanlık hafızasının % 99'unu oluşturur. Bu dönemde temelde taştan aletler kullanılır ve doğanın verdikleriyle yetinilir. Bu yüzden doğanın denetimi ve baskısı altındadır. Avcılık ve toplayıcılık bu dönemin temel özelliğidir. Kullandıkları taşlardan dolayı araştırmacılar bu dönem kültürünü Oldowan kültürü olarak da adlandıırırlar.

Bu kültürün izlerine Afrika rifinde ve rif üzerindeki yerlerde rastlanmıştır. Bu belirtiler daha çok iskeletler ve kullandıkları aletlerdir. Afrika Rifinden çıkıp etrafa yayılan ilk insansı primat Homo Erectus'dur.

Arkeologlar, Paleolitik dönemi kullandıkları araçlar ve insanın gelişimine göre üç evreye ayırırlar.

Birinci evre; Alt Paleolitik dönem denen evredir. Bu evrede kullanılan araçlar çok az biçimlendirilmiştir. İnsanlığın gelişimi henüz Homo Erectus düzeyindedir. Oluşan kültürde Oldowan denilen kaba taş kültürüdür.

İkinci evre Orta Paleolitik dönem denen evredir. Bu dönemin insanı Neanderthal'dir. Bu dönem insanı kullandığı aletlere belli oranda biçim vermiştir. Afrika rifinin dışında ki kimi yerlerde de bu dönemden kalma fosiller bulunmuştur.

Üçüncü evre ise Üst Paleolitik dönem denen evredir. Bu dönem insanı, günümüz insanının atası kabul edilen Homo Sapienstir. Ateşi bulmuş, taşın dışında mızrak vb. fırlatılabilen araçlar kullanmaya başla-

mıştır. Genelde mağaralarda veya ağaç kovuklarında yaşamıştır. Avladığı veya gördüğü hayvan resimlerini bu mağara duvarlarına çizmiştir. Resmin ve sanatın kökleri bu dönemde çizilen mağara resimlerine dayanırılır.

Alt paleolitik evrenin sonunda iklim hızla soğumuş, adeta buzullar yeniden geri gelmişlerdir. Orta paleolitik dönem bu anlamda buzulların altında geçmiştir. İnsanların bu dönemi atlatmalarında ateşi bulmaları ve mağaralarda yaşamalarının payı büyüktür. Ayrıca gergedan, mamut vb. büyük hayvanları avlayarak uzun süreli besin ihtiyacı karşılanmıştır.

Orta Paleolitik evresinin sonlarına doğru iklim yeniden ısınır, buzullar geri çekilir. Buzulların çekildiği alanlarda yeniden yaşam boy verir. Bu durum üst paleolitik dönem insanının yaşamına da yansır. Bu en fazla da kullanılan aletlerde kendisini göstermiştir. Bu dönemde başta iki tarafı keskin el baltaları olmak üzere, kazıyıcılar, taş delgiler, taş kalemler, yaprak biçimli uçlar, kimi mekanik aletler yapılmıştır. Taşın dışında kemik ve boynuzdan aletlere de rastlanılmıştır.

Orta paleolitik evrede düşüncede belli bir gelişme vardır. Yapılan kimi yer kazılarında bu yerlerde bir takım dini motiflere rastlanılmıştır.

Üst Paleolitik aşamada insanlar klanlar halinde yaşamaya başlamışlardır. Bu aynı zamanda toplumsallığa geçişin de ilk adımları olmaktadır.

Pan-İslamcılık

Bu dönem insanları ekonomik açıdan avcılık ve toplayıcılıkla geçinmişlerdir. Çakmak taşından, hayvan kemiklerinden, ağaçlardan ve doğal madenleri de kullanarak araç yapmaya başlamışlardır. Genelde verimli ve sulak alanlardaki mağaralarda kalmışlardır. Bu tür mağaraların olmadığı yerlerde kendileri mağaralar yapmışlardır. Henüz tarım ve hayvancılığı bilmediklerinden bulundukları ortamdaki bitkileri toplayarak, hayvanları da avlayarak beslenmişlerdir. Bitki ve hayvanlar bittiğinde bulundukları alanları terk etmişlerdir. Yani henüz yerleşik hayata geçmemişlerdir.

Üst paleolitik dönemde klanlar biraz daha büyümüşlerdir. Düşünce de belli gelişmeler olmuştur. Doğayı kendisi gibi canlı gören animist anlayış gelişmiştir. Bunun daha gelişmiş hali totemdir. Totem, klanın gücünü sembolize eden temel motiftir. Bu anlamda dinsel düşüncenin yanında giderek dinsel ritüellerde gelişir.

Mezolitik gibi 4-5bin yıllık bir ara devreden sonra Neolitik döneme geçilmiştir.

Pan-İslamcılık: İslamcılık düşüncesi, dünyanın değişik yerlerinde yaşayan Müslümanların baskı ve zulüm altında olduklarını, bundan kurtulmanın yolunun kendi aralarında örgütlenerek birliklerini sağlama olduğunu, bu anlamda Müslümanlar arasında bir birliğin sağlanmasını,

bunun için de Batılı devletlerin geliştirdiği laik devlet yerine, din birliğine dayanan bir devlet ve bunun sosyal ilişkisini geliştirmeyi hedefleyen politikadır.

Bu politikayı başta halife II. Abdülhamit olmak üzere 19. Yüzyıldaki İslam liderlerinin çoğu benimsemiştir. Osmanlı halifesi bu politikayı geliştirmek için özel bir önem göstermiştir. Bunun ilk adımı da Hicaz demir yolunun yapılmasıdır.

19.yy.ın ortalarından itibaren Müslüman olmayan halkların İngiltere'nin körüklediği ulus-devletçilik ve milliyetçilik akımlarından etkilenerek bir bir Osmanlıdan kopması Osmanlı devletini oldukça daraltmış ve zorlamıştır. Bu düşüncenin Müslümanlar arasında da yayılmaması için bu yönlü bir politika geliştirilmiştir. Bu politikayla Müslüman halkların milliyetçilikten etkilenmemesi ve Osmanlı birliğine bağlı kalması sağlanmaya çalışılmıştır.

Pan-İslamcılık Osmanlılarda değişik biçimlerde uygulansa da özünde iki noktada odaklanmıştır.

1- Osmanlı devletinin dış politika doktrini olarak uygulanmıştır. Günümüzde bile bu siyasetin belli etkileri vardır.

2- Kimi Osmanlı aydınlarının bilim, sanat, hukuk, siyaset vb. alanlarda batı tarzı aydınlanmanın dışında İslam temelli aydınlanmasını savunan bir ideolojik akıma dönüşmüştür. Bunun başlıca savunucuları Mehmet Akif, Ersoy, Sait Halim Paşa, Cema-

lettin Afgani, M.Şemsettin ve Musa Kazım gibi kişilerdir. Bu akımı ideolojik olarak geliştiren Cemalettin Afgani'dir. Cemalettin Afgani kadar etkili olmasa da bu akımın bir diğer ideologu Abdullah Sahraverdi'dir. Abdullah Sahraverdi 1903 yılında İngiltere'nin başkenti Londra'da Pan-İslamizm adlı bir dernek kurmuştur. Bu dernekle amaçladığı İslam dünyasının bütünlüğünü, birliğini ve örgütlülüğünü sağlamaktır. Bunun için de çeşitli Müslüman mezheplerini farklılıklarını bir yana bırakıp birleşmeye çağırmıştır. Özellikle Şiilik ve Suniliği birleştirmeye çalışmıştır.

Bu politika en fazla I.Dünya savaşı yıllarında uygulanmış, Müslüman olan halklarla, Müslüman olmayan halklar arasında tam bir kırım getirmiştir. Günümüzdeki din düşmanlıklarının bu politikayla ilişkisi çok yoğundur.

1908 yılında İttihat Terakkîli Jön Türklerin bir darbeyle II. Abdülhamit'i tahttan indirmeleri, anayasayı yeniden kabul ederek Mebusan meclisini açmaları bu politikanın etkinliğini azaltmıştır. 1909 yılında II. Abdülhamit'in ölmesiyle bu politika önemli oranda etkisizleşmiştir.

Osmanlı İmparatorluğunun I.-Dünya savaşı'ndan yenik çıkması, Atatürk önderliğinde geliştirilen kuruluş savaşı'ndan sonra 1924 yılında hilafetin resmen kaldırılması, dünyadaki diğer Müslümanları Pan-İslamizm dışında yeni arayışlara itmiştir. Özellikle Hindistan ve Afrika Müs-

lumanları bu arayışın başını çekmiştir. 1926 yılında Mekke ve Kahire'de hilafetin geri getirilmesi kongreleri yapılmışsa da sonuç alınamamıştır.

Başta İngiltere olmak üzere batılı devletlerin kışkırtma ve yönlendirmeleri sonucu birçok Müslüman halk da Osmanlı devletinden ayrılmak için ayaklanmışlardır. Bunun sonucunda Osmanlı devleti Müslüman topraklarında da otoritesini kaybetmiştir. Girilen yeni politika arayışı ise Türklerin yaşadığı yerleri ve onların birliğini hedefleyen ırkçı kafatasçı Pan-Türkist bir politikayla sonuçlanmışdır.

Bkz: Pan-Osmanlıcılık, Pan-Türkizm

Pan-Osmanlıcılık: Avrupa'da gelişen kapitalist sistem karşısında tutunamayan Osmanlı devleti giderek toprak kaybetmeye başlar. Bunun bir nedeni Osmanlı yönetiminin çağın gereklerine cevap verememesi ve giderek daha fazla iç kapanıp tutuculaşması iken, diğer neden de 30 yıl savaşlarından sonra yapılan Westfalya anlaşmasından sonra ulus-devlet ve bunun ideolojik kimliği olan milliyetçiliğin gelişmesidir.

Osmanlı'nın içinde bulunduğu açmazı gören ve bundan faydalanmak isteyen değişik haklar, Osmanlıya karşı başkaldırmış ve 'bağımsızlıklarını' elde etmişlerdir. Bu durum Osmanlı imparatorluğunun yaşadığı çıkmazı daha da derinleştirmiştir. İşte Pan Osmancılık yaşanan bu çıkmazı aşmak için geliştirilen bir dev-

Pandoranın Kutusu

let politikasıdır. Devletin Osmanlı sınırları içinde yaşayan herkesi imparatorluğun birinci sınıf vatandaşı olarak görmesi biçiminde ifade edilebilir.

Bu düşünce ağırlıkta Tanzimat devrinin sonlarına doğru ortaya çıkıp gelişmiş ve II. Abdülhamit döneminde uygulanmıştır. Devletin sınırları içinde yaşayan fertler arasında dil, ırk, kültür ve din bakımından hiçbir fark gözetilmeksizin hepsinin aynı hak ve yetkilere sahip olmasını savunan ve tüm vatandaşları birinci sınıf vatandaş olarak tanımlayan Kanuni Esasiye (Türkiye'deki anayasaların temelini teşkil eden anayasa) oluşturulmuştur.

Bu politika Avrupa'ya gidip eğitim görmüş, batı yaşam tarzını beğenmiş, ona öykünmüş bürokratlar tarafından geliştirilmiştir. Bu bürokratlar Genç Osmanlılar adı altında bir dernek kurmuşlardır. Bu derneğin amacı, Osmanlı imparatorluğunun işgali altında yaşayan ve ayrılmak isteyen halkların sorunlarına çareler bulmak ve hükümetin çalışmalarını denetlemektir. Ayrılmak isteyen halkların da katılımıyla yeni bir Osmanlı birliği yaratmaktır.

Pan-Osmanlılık düşüncesi II. Abdülhamit'in tahta çıkmasından sonra pratikleşmiştir. Padişah, Mithat paşanın etkileriyle anayasayı kabul etmiştir. Buna göre, her halkın kendisini ifade ettiği Mebusan meclisi kurulmuştur. Böylece her halkın temsilcileri meclise taşırılmış, kanun

önünde eşitlik sağlanmıştır. Bununla Osmanlının milli birliği, milli düşünce ve ideallerinin sağlamlaştırılması hedeflenmiştir.

Ancak bu politika beklenen sonucu vermemiş, halkların bağımsızlık isteminin önüne geçerek Osmanlı imparatorluğunun birliğini koruyamamıştır. Bu politikanın sonuç almasının çok değişik nedenleri olmakla birlikte temelde iki nedene dayanır. Bunlar;

1- Mebusan meclisinde bulunan halkların temsilcilerinin milliyetçi ve ayrılıkçı düşünceden vazgeçmemeleri, aksine bu düşüncelerini ve isteklerini daha da geliştirerek ilerletmeleri,

2- Osmanlı-Rus savaşında Balkan halklarının Osmanlı'yı değil, Rusların tarafını tutarak, Osmanlılara savaş açmalarıdır.

Bu gelişmeler üzerine II. Abdülhamit, sorunlara çözüm olmayan Mebusan meclisini feshetmiş, anayasayı yürürlükten kaldırmıştır. Bu Pan-Osmancılık politikasının sonu olmuştur.

Bundan sonra Osmanlı'da giderek Müslüman halklar üzerinde otorite kurmayı denetimde tutmayı amaçlayan Pan-İslamist bir politika gelişmektedir.

Bkz: Pan-İslam, Pan-Türkizm

Pandoranın Kutusu: Yunan mitolojisine göre içinde bin bir türlü kötülüğün yanında umudun da bulunduğu kutu. Yunan mitolojisi, öz-

günlüğü olmakla birlikte Mezopotamya mitolojisinin değişik bir versiyonudur. Kullanılan argümanlar benzerdir. Yunan mitolojisi de diğer mitolojiler gibi yaratımlardan ilişkilere kadar erkek egemenlikli bir mitolojidir. Belki de erkek egemenliği en fazla Yunan mitolojisinde görülür. Yunan mitolojisi, kadının olmadığı, sadece erkeklerden oluşan bir toplumdur.

Yunan Mitolojisinde önce tanrılar ve titanlar yaratılmıştır. Tanrı ve titanların yaratımından sonra uzun bir süre yaratım işi durur. Yeniden yaratıma ilişkin anlatımlar MÖ.5. yüzyılda görülmektedir. Bir titanın oğlu olan ve tanrıların başına bela olan Prometheus'u cezalandırmak için yeniden yaratım işine başlanmıştır. Bu yaratım esasında insanların oluşumunu konu alır. Burada ilginç olan tanrılarla titanlar arasındaki mücadelede insanların, özellikle de kadının cezalandırma aracı olmasıdır. Bu durum o dönemin toplumsal yapılanmasını da resmeder. Zenginlerle orta sınıf arasındaki çıkar mücadelesinde alt toplumun kullanılması söz konusudur. Bunun için de o zaman yurttaş olmayan kadının kullanılması anlaşılırdır.

Mitolojiye göre, Titan İapetos'un dört çocuğu vardır. Bu çocuklar akıl gücü bakımından tanrılardan üstündürler ve bu yüzden sürekli tanrılara kafa tutarlar. Bu durum, baş tanrı Zeus'un zoruna gider. Bu yüzden titanlara ve onların çocuklarına kin ve öfke duyar. Bu kin ve öfke özünde sı-

nıf kini ve öfkesidir. Gelişen orta sınıfları temsil eden titanlar, aristokrat ve zengin sınıfın temsilcisi olan tanrılarını zorladığından tanrılarının böyle bir kin ve öfke beslemesi anlaşılırdır.

Tanrılarla titanlar arasındaki savaşta istediği fırsatı yakalayan baş tanrı Zeus, titan İapetos'un büyük oğlu Atlas'a gök kubbeyi yükler. Böylece onu diskalifiye eder. Titanın ikinci oğlu Hades'i de yer altına -ölüler diyarı- gönderir. Buna rağmen öfkesi geçmez. Kendisinden ateşi çalarak insanlara veren Prometheus'u da kayalıklara zincirleterek ciğerlerini kartallara parçalatır.

Mitolojiye göre, insanları titanlar yaratmıştır. Bu yüzden Zeus insanlara tepkilidir. İnsanlardan intikam almak için bir kadın yaratır. Mitolojinin ilginç yönlerinden birisi de budur. Erkek insanlar titanlar tarafından yaratılıp tanrılarının başına bela edilirken, kadın tanrılar tarafından titanların ve insanların başına bela olması için yaratılmıştır.

Zeus'un talimatıyla tanrı Hephaistos, su ve topraktan ilk kadın heykelini yapar. Bu yönüyle tek tanrılı dinlerdeki insanların çamurdan yaratılması hikâyesine benzer. Her tanrı kendinden bir parçayı yapılan heykele verir. Böylece tanrılarının yaptığı bu kadına "tanrılarının armağanı" anlamına gelen Pandora ismi verilir. Zeus heykele yüreğine yerleştirdiği kıvılcımla can verir. Böylece insanların yaratımı tamamlanmış olur. Aphrodite Pandora'ya güzelliğini, Mi-

Panteizm (Tüm tanrıcılık)

nevra çekiciliğini, Hermes yalancılığı ve kurnazlığını, diğer tanrılar da çeşitli özelliklerini verirler. Böylece kadın daha yaratılırken tüm tanrıların toplamı olur. Tanrılar kendilerinde bulunmayan akıl ve duygu dışında her şeylerini Pandora'ya verirler. Böylece Pandora'yı insanların arasına göndererek intikamlarını almak isterler.

Tanrılar tarafından yaratılan Pandora da tanrılar gibi bencil ve duygusuzdur. Kendi istekleri için yapamayacağı hiçbir şey yoktur. Aklı olmadığından düşünemez. Bu yüzden tanrılar tarafından yönlendirilir. Zeus, Pandora'ya bir kutu vererek insanların arasına gönderir. Bu kutuya insanın aklına gelebilecek bütün kötülükleri, acıları, hastalıkları, üzüntü veren şeyler yanında bir de umudu koyar.

Aşırı merakçı olan Pandora'nın bir gün mutlaka kutuyu açacağını bilmektedir. Yunan mitolojisi bu yönüyle de tek tanrılı dinlerin yaratılış hikayesine benzer. Kadının merakçı özelliğinden dolayı tüm kötülükler ona mal edilir.

Prometheus, kardeşi Epimetheus'u uyarak, Zeus'dan gelecek hiçbir hediye kabul etmemesini söyler. Ancak Pandora'nın çekiciliğine dayanamayan Epimetheus, kardeşinin uyarısını unuttur ve Pandora'yla evlenir. Bir süre sonra kutuyu merak eden Pandora kutuyu açar. Kutunun içindeki tüm kötülükler çevreye dağılır, umutta kutudan çıkmak üze-

reyken, Pandora kutunun kapağını kapatır. Böylece kutuda bir tek umut kalır.

Bkz:Prometheus

Panteizm (Tüm tanrıcılık): Evrenin tümünü tanrı olarak kabul eden felsefi görüş. Bu görüşe göre, evrende var olan her şey tanrının bir parçası olarak kabul edilir. Bu yüzden her şey tanrının bir parçasıdır ve tanrı da her şeyde vardır. Buna göre, evrenden ayrı, bağımsız veya evren dışında, üstünde bir tanrı yoktur. Tanrı doğadaki tüm nesnelere vardır.

Panteizm, kelime olarak "tüm tanrıcılık" demektir. Buna göre tanrı evrenden ayrı ve bağımsız değildir. Tanrı doğada, insanda, nesne de vardır. Tanrı her şeydir, her şey de tanrının bir parçasıdır. Bu yüzden tanrının evrenin kendisi olduğu savunulur. Panteist düşünceye göre, evrende hissedilebilen ve algılanabilen şeylerin toplamı tanrıyı oluşturur. Bu anlamda evrende olan her şey tanrı oluşumdur. Bu düşüncenin en çarpıcı ve ilginç olan yanı ise insanın da tanrının bir parçası veya tanrının kendisi olduğudur. Bu anlamda tanrı, evren, insan, canlı, cansız ayrımı yoktur. Bu düşünceye göre dışsal ve yaratıcı bir tanrı yoktur. Bu felsefi yaklaşım uzak doğu dinlerinde özellikle de Budizm'de ve Hinduizm'de belirgindir. Ortadoğu'daki mistik gelenekte de benzer yaklaşımlar vardır.

Panteizmin felsefi bir nitelik alması antik çağ Yunan felsefecilerinden 205-270 yılları arasında yaşamış olan Plotinos'la başlamıştır. Yunan Stoacılığı'nda bu eğilimi geliştirmiştir. Rönesans döneminde bu düşüncenin öncülüğünü Giordiano Bruno ve Spinoza yapmışlardır. Daha sonra Hegel de bu gelenekten etkilenmiş ve bunu geliştirmiştir. Bu yaklaşım evrenin ruhu düşüncesiyle Spinoza ve Hegel felsefesinde önemli bir yer tutmuştur.

Tek tanrılı dinlerin temel yaklaşımı olan evren dışındaki tanrı anlayışı, yaratan-yaratılan anlayışı panteizmde yoktur. Buna göre tanrılar yaratan değil, evrende var olan şeylerdir, bu şeylerin toplamıdır. Bu anlamda evrenin bir başlangıcı ve sonu yoktur. Evrendeki canlı cansız şeylerin toplamı tanrıyı oluşturur. Bu anlamda evrenin küçük bir özeti olan ve mikro kozmos olarak tanımlanan insan tanrıdır.

Bu düşüncenin sosyolojik çözümlenmesi yapıldığında toplum henüz bölünmediği, sınıfların, egemenlerin oluşmadığı, eşitlikçi ve adil bir yaşamın hüküm sürdüğü doğal toplumun düşünsel yapısı olduğu anlaşılar. Bu bir anlamda animizmdir.

Politik ve ahlaki toplum olan doğal toplum insanının zihniyetini oluşturan bu düşünce akımı, her ne kadar bastırılrsa ve geriletilse de varlığını hep korumuştur. Nasıl ki politik ve ahlaki toplum, komünal değerler tümünden ortadan kaldırılamamışsa

bu düşünce de tümünden ortadan kaldırılamamıştır. Bu düşünce de kendisini toplumun çatlaklarında tarikatlar şeklinde yaşatmıştır. Bazen yasaklanıp sapkın olarak ilan edilse de varlığını hep sürdürmüştür. Yasaklama ve baskılarla bu düşüncüyü bitiremeyeceklerini sezen egemenler, bu düşüncüyü sulandırmaya, içten bozmaya çalışmışlardır. Bu anlamda günümüzde bu düşüncenin devamı gibi olan birçok akım içten bozulmuş, çürümüş, tersten egemenlerin hizmetine girmiştir.

Felsefedeki Stoacılık ve yeni Platonculuk özünde bu anlayışın devamıdır. Ancak önemli oranda içsel değerlerinden uzaklaşmıştır. Yahudi Kabalacılığı da bu düşüncenin İbraniler arasındaki versiyonudur. Resmi Yahudi düşüncesi her ne kadar Kabalacılığı bir sapma olarak görse de önemli oranda içten bozulmuş, yozlaştırmıştır. Ortadoğu geleneğinde Batınlık genelde bu düşünceye denk gelmektedir. Daha somut olarak Vahdet-i Vücut anlayışı bu felsefi yaklaşımın Ortadoğu'daki yansımasıdır. "İnsan ölümlü tanrı, tanrı ölümsüz insandır" diyen Suhreverdi, "En-el Hak" diyen Hallac-ı Mansur bu geleneğin bilinen en büyük bilgeleridir.

Yahudi, Hristiyan ve Müslüman panteist filozoflar olmasına rağmen, her üç semavi dinde bu düşüncüyü reddeder. Bunun temel nedeni toplumsal alanda yarattıkları bölünmeyi devam ettirmektir. Öncesiz ve sonsuz, yaratıcı ve yöneten bir tanrı yok-

Pan-Türkizm

sa eğer, onun adına insanları yönetecek kişilere, dolayısıyla sınıflara ve devletlere de ihtiyaç yoktur. Bu yaklaşım egemen sınıfların çıkarını tehlikeye düşürdüğünden egemenler bu düşüncüyü yasaklayarak baskılamışlardır.

Bu düşünsel yaklaşım gizemci yaklaşımların hiçbirini kabul etmez. Tanrıyı örtük hale getirmenin, görünmez ve erişilmez kılmanın bir anlamı yoktur. Semavi dinler bu panteist düşünceden oldukça etkilenmelerine rağmen onu yok saymaları, kendi varlıklarını onun yokluğu üzerine inşa etmelerinden kaynaklıdır. Her üç semavi din de tanrının insana nefesini üflediğini, bu anlamda insanın tanrının bir parçası olduğunu belirtmelerine rağmen, bununla çelişir durumdadırlar.

Panteizm, kendi içinde üçe ayrılır. Bunlar;

1- Tabiatçı panteizmde denen ve tek realiteyi tabiat, doğa kabul eden yaklaşımdır. Bu eğilime göre tanrı tabiatın içindedir. Dideron, Boron d'Holbach gibi felsefeciler bu akımın öncüleridirler.

2- İdealist Panteizm olarak ifade edilen ve tek realiteyi ide ya da ruhu gören yaklaşımdır. Bu eğilime göre tanrı ruhun özünde vardır veya ruh, tanrısal özellik taşır. Hegel, Fichte, Brunschvicg gibi felsefecilerde bu eğilimin geliştiricileridirler.

3- Teolojik Panteizm denen ve evrende tek realitenin tanrı olduğunu söyleyen eğilimdir. Tanrının dışındaki bütün varlıklar, evren, dünya,

tabiat, insan, ruh vb. her şey tanrının varlığında oluşmuştur ve asıl felsefi panteizm de budur. Bruno, Boehme, Spinoza gibi felsefeciler bunun öncülüğünü yapmışlardır. Giderek monist (tek-ilkeci)düşünce tasavvufun içine yerleşir. Mevlana da bu gelektendir.

Bkz: Hegel, Vahdet-i Vücut, Spinoza,

Panteon: Yunanca bir kavram olup, Pan (bütün) ve theos (tanrı) kavramlarının birleşmesinden oluşturulmuştur. Mitolojilerdeki veya dinlerde tüm tanrıların birliği veya tanrılar topluluğuna denir. Ayrıca Antik Yunan ve Roma mimarisinde tanrıların hepsine adanmış tapınaklara verilen addır. Bu türden en önemli panteon Roma'da bulunan dairesel planlı kubbeli yapıdır. Roma imparatoru Agrippa tarafından inşa ettirilen yapı günümüzde kilise olarak kullanılmaktadır. Günümüzde Avrupa devletlerine büyük yararlılıklar göstermiş, devlet büyüklerinin gömüldüğü ulusal anıtlara da panteon denmektedir. Örneğin Paris'te Fransız devriminden sonra St.Genevieve kilisesi panteon haline getirilmiştir. Yine İngiltere'deki Westminster Abbey'de İngiliz devlet büyüklerinin gömüldüğü bir panteondur.

Pan-Türkizm: Dünyadaki tüm Türkleri bir devlet veya herhangi bir birlik içinde bir araya getirip örgütleme ideolojisidir. Bu ideolojinin da-

ha genel ismi ise Turancılıktır. Pan-Türkizmin bir ideoloji olarak gelişmesinin değişik nedenleri olmakla beraber, iki etken öne çıkmaktadır. Bunlardan birincisi, Osmanlı hâkimiyeti altında yaşayan milletlerin milliyetçi düşüncelerden etkilenecek Osmanlı devletinden kopmalarıdır. Osmanlı devlet yönetimi bu kopuşları engellemek için önce Osmanlı topraklarında yaşayan herkesi anayasa önünde eşit gören ve mecliste temsil hakkı tanıyan Pan-Osmanlıcı bir politika geliştirmiştir. Ancak bu politika etkili olmayınca bu sefer de Osmanlı topraklarındaki Müslümanların birliğini esas alan Pan-İslamist bir politikaya yönelmiştir. Ancak bu politika da tutmayınca milliyetçi düşüncelere kayılmış, Türklerin birliğine dayanan Pan-Türkist politika veya diğer adıyla Turancı politikaya geçilmiştir.

Diğer önemli bir neden de Fransız devriminden sonra batıda gelişen aydınlanmaya duyulan özlemdir. Bu özlem Türklüğün aşağılanması seviyesine vardır. Avrupa'da eğitim gören Türk aydınları Türk kimliğinden utanır, kaçır bir hale gelirler. Türk aydınının halktan bu kadar uzak ve ters olması onun bu mayasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca Kafkaslarda ve Orta Asya'da yayılmacı bir politika izleyen Ruslardan kaçan Türklerin de bu düşüncenin gelişmesinde payları vardır.

Pan-Türkizm, coğrafyada, dilde, kültürde, tarihte birlik ve bütünlüğü

savunmasına rağmen, II. Abdülhamit döneminde bir düşünce akımı olmanın ötesine geçememiş, bir politika ve uygulama gücüne ulaşamamıştır. Bu düşüncenin politikaya dönüşerek yönetim anlayışı haline gelmesi II. Meşrutiyetin ilanından sonra İttihat ve Terakki'nin yönetimi ele geçirmesiyle olmuştur. Bu anlamda Pan-Türkizm asıl gücünü İttihat ve Terakki politika ve uygulamalarından almıştır.

Bu düşüncenin kurucuları ve geliştiricileri Ziya Gökalp, Mehmet Emin Yurdakul, Ömer Seyfettin gibi yazarlardır. Ziya Gökalp, ilk defa Türkçülüğün esaslarını yazmış, Türklükle ilgili sosyolojik bir araştırma yapmış ve parçalı, dağınık olan bilgileri derleyip toparlamıştır. Ziya Gökalp, bu düşüncelerini üçlü saç ayağı üzerine oturtmuştur. Bunlar,

1. Türkçü olmak, dilde, sanatta, ahlak, kültür ve hukukta Türk değerlerine bağlı olmak,

2. İslam ümmetinden olmak; Laikliği savunmakla beraber İslam dinini esas almak,

3. Batı uygarlığını benimsemek; batıda gelişen bilim ve teknoloji almak.

Ziya Gökalp'ın belirttiği esaslar dikkatle incelendiğinde özünde batı uygarlığının veya Fransız devriminden sonra yayılan milliyetçi ve pozitivist yaklaşımın Türklere uyarlanmasıdır. O yüzden bu politika iddia edildiği gibi Türk halkının çıkarına değil, batının çıkarlarına Türk giysi-

Pan-Türkizm

sini giydirmektedir. Bu düşüncenin öncülerinin ağırlıklı Türk olmayan halklardan olmaları, batı hayranlığını derin yaşamaları da bunu gösterir.

Bu politikayı daha iyi tanıyabilmek için bunu devlet politikası haline getiren İttihat ve Terakki Partisini tanımak gerekir. Çünkü bu düşünce veya eğilim İttihat ve Terakki partisinin resmi düşüncesidir. Sonradan bir halklar mozaiği olan Anadolu'yu halklar mezarlığına çeviren yaklaşım budur.

İttihat ve Terakki, II. Abdülhamit'in politikalarına karşı 21 Mayıs 1889 yılında İttihat-ı Osmaniye adıyla gizli kurulan ve illegal faaliyet yürüten bir partidir. Paris, Bükreş, Kahire, Selanik ve İstanbul'da örgütlenirler. Örgütlenme modeli veya tarzı Masoniktir. Bu durum bile İttihat Terakki için yeterli bilgi vermektedir.

II. Meşrutiyetin ilan edilmesinde büyük rolü vardır. 1908'den 1913 yılına kadar perde arkasından iktidarı yönlendirir. 23 Ocak 1913 yılında gerçekleştirdiği Babıâli baskınıyla fiili bir darbe gerçekleştirir ve iktidarı direkt denetimine alır. Bu aslında Türkiye tarihindeki darbelerin de başlangıcı olur. Bu anlamda İttihat ve Terakkicilik veya Pan-Türkizm özünde darbeci bir politika ve yaklaşımdır.

Pan-Türkist düşünce en açık biçimiyle I. Dünya Savaşında kendisini hâkim kılar. O dönem, iktidarda bulunan Enver, Cemal ve Talat paşalar Osmanlının kaybettiği toprakla-

rı yeniden alma gerekçesiyle, Turancı düşünceye destek veren Almanya'nın yanında savaşa girerler. Bu savaşta Türk halkının hiçbir çıkarı olmamasına rağmen, Alman çıkarları için Osmanlıyı savaşa sokarlar. Turancılık veya Pan-Türkizm de bunun kılıfı olur.

Alman devletinin çıkarları için Osmanlı devletini I.Dünya savaşına sokan bu üçlü bu ırkçı milliyetçi ideoloji temelinde Anadolu ve Kürdistan'ı tam bir kan deryasına çevirmişlerdir. Ermeni soykırımı, Rum tehciri, Asurî, Süryani ve Keldani halklarının göçertilmesi bu süreçte gerçekleştirilmiştir.

I.Dünya savaşında Almanya'nın başını çektiği tarafın dolayısıyla Osmanlının yenilgisi İttihat ve Terakkinin olduğu gibi, Pan-Türkist düşüncenin de yenilgisini getirir. Enver, Talat, Cemal Paşalar ile Dr. Bahattin Şakir, Dr. Nazım vb. gibi İttihat ve Terakkinin ileri gelenleri Mondros mütarekesinin imzalanmasından sonra Anadolu'dan kaçarlar. Daha sonra Enver Paşa Orta Asya'da Türkmenistan'da, Talat Paşa Berlin'de, Cemal Paşa Tiflis'te öldürülürler.

İttihat ve Terakki, 14 Kasım 1918 yılında gerçekleştirdikleri Parti kongrelerinde kendilerini feshederler. Ancak bu onları yargılanmaktan kurtarmaz. Partinin önde gelen isimlerinden bazıları yurt dışına kaçarken, bazıları da yargılanıp Malta adasına sürgün edilmişlerdir.

İttihat Terakki ortadan kalkmasına rağmen geliştirdikleri Pan-Türkist düşünceleriyle sonradan kurulan birçok partiye esin kaynağı olmuşlardır. Hatta İttihat ve Terakki'nin Pan-Türkist politikası bu partilerde yaşanıyor denebilir. Çılgın Türkler, Beyaz Türkler, bu politikanın uygulayıcılarıdır.

Bkz: İttihat Terakki, Ziya Gökalp, Pan-İslamizm,

Papalık: Hristiyanlığın Katolik mezhebinin dini liderine denir. Papanın İsa'nın havarisi Aziz Petrus'un halefi olduğuna inanılır.

Hristiyanlığın ilk yıllarında ne kilise, ne papa nede papaz vardır. İlk kilise çok daha sonraları Hatay'da bir mağarada yapılmıştır. Buna rağmen Papalık üçüncü yüzyılda ortaya çıkmış bir kurumdur. Hristiyanlığın resmen kabul edilerek devlet dini haline getirilmesinden sonradır. Hristiyanlık devlet dini haline geldikten sonra değişimci, yenilikçi ve direnişçi geleneğini bir yana bırakarak geleceği, tutucu ve dogmatikleşmiştir. Bu ilk başta dinsel alanda yapılmıştır. 'Tanrı hakim ve mükemmeldir' dedikten sonra, tanrının yeryüzündeki vekili olan kilise ve papa da hakim ve mükemmeldir düşüncesi geliştirilmiştir. Giderek Roma kilisesi bu işin merkezine konularak Roma Kilisesinin eleştirilemeyeceği yaklaşımı getirilmiştir. Roma kilisesine eleştiri yapmak yasaklanmıştır.

Papa sıfatı Hristiyanlığın ilk yıllarında tüm piskoposlara verilen isimdir. Ancak sonraları yalnızca Roma Piskoposu için kullanılmaya başlanmıştır. Katolikler, Petrus ve haleflerinin temsil ettiği en yüce makam olan papalığın kutsal ve tanrısal bir kurum olduğunu iddia eder. Bu inanca göre, İsa papalık görevini Petrus'a devretmiştir. Ve Petrus'da bu görevi aldıktan sonra yerine getirmiştir. Katolikler arasında, Petrus'un Roma'da din adına öldürüldüğü için papalık hakkının doğal olarak Romalı piskoposlara ait olduğuna inanılır.

Papalık tarihi kilise tarihi kadar eskidir. Ama bazı dönemleri farklılık gösterir. Papalar ilk üç yüz yıl ağırlıkta Roma kilisesine önem vermişlerdir. Ancak daha sonraları diğer kiliselere de el atmış ve ilgilenmişlerdir.

MS.451 yılında Kadıköy konsülünün, Aziz Petrus'un Papa Leo'nun ağzından iradesini bildirdiğini öne sürmesi, kiliseleri doğu ve batı olmak üzere ikiye ayırmıştır. Bu ayrışmadan sonra batı kiliseleri üzerinde Papalığın etkisi artarken, doğu kiliseleri papalıktan kopmuştur. Daha sonra papaz Michael Kerularios, buna dayanarak mezhep ayrılığı fikrini geliştirmiş ve 1054 yılında Papalığın yargılama yetkisini tanımadığını ilan etmiştir. Bu dönem papalık tarihi döneminde karanlık veya buhranlı yıllar olarak adlandırılır. Bu aynı zamanda Papalığın Roma'da kimi hihiplerin eline düşmesine yol açmıştır.

Papalık

Papalar bu durumdan kurtulmak için Roma'yı terk ederek Avignon'a yerleşirler. Avignon sürecinde de Fransız siyasetinin etkisi ve baskısı altında kalırlar. 1378-1417 yılları arasında Roma, Avignon ve Pisa olmak üzere üç ayrı yerde papalık bulunur. Bu durum papalığın gücünü zayıflatır. Daha sonra papanın otoritesini yeniden tesis etmek için çeşitli arayışlar gündeme gelir. Kiliseler arası konsüllerin uzlaşması bunun sonucudur. Papalık daha sonraki dönemlerde de özellikle Rönesans, reform, aydınlanma dönemi ve Napolyon zamanında da çeşitli sıkıntılar ve buhranlar, krizler yaşamış, gücünü önemli oranda yitirmiştir.

Papalık tarihi bir yönüyle devletlerin imparatorluk mücadelesi tarihidir. Buna papalık otoritesiyle imparatorluk otoritesinin mücadelesi de denebilir. Daha somut olarak da Almanlarla İtalyanların mücadelesi demek gerekir. Roma imparatorluğunun mirasının sürdürücüsü olan İtalya, Papalık yada uhrevi otoriteyi esas alırken, Roma imparatorluğunu yıkan German kabilelerinin devamı olan Alman imparatorluğu dünyevi otoriteyi esas almıştır. İlk büyük kriz 1154-1250 yıllarında papaz ve piskoposların tayinleri konusunda yaşanır. Bu ciddi bir sorun yaratır. Ancak Almanya'daki kimi piskoposların Roma'dan yana tavır almaları, Alman Ruhban sınıfını olduğu gibi, Alman devleti ve kralını da zayıflatır. Bunun sonucunda Papa Almanya'daki im-

paratorluk sürecine müdahale eder. Almanya'da imparator olan Friedrich Von Hohenstaufen, imparatorluğu daha güçlü bir konuma getirmek ister. Bu konuda yaptığı kimi çalışmalar Almanya'da papalığın otoritesini zayıflatır. Bu papalıkla imparatorluklar arasındaki mücadelenin de temelini oluşturur.

Almanya'da papanın etkisinin zayıflaması, Roma'da isyanların gelişmesine yol açar. Papa IV. Adrianus bu ayaklanmaları bastıramayınca Alman imparatorluğundan yardım ister. Bunu fırsat bilen Alman imparatoru Roma'ya girerek isyanları bastırır. Bu durum ona İtalya üzerinde büyük bir otorite sağlar. Böylece kilise ile imparatorluk arasında bir denge oluşur. Fakat bu denge uzun sürmez. Bunun üzerine Alman imparatoru 1158 yılında Roma'ya girer. IV. Adriyanüs'ün ölümüyle papalık seçimlerine müdahale eder. Kralının seçtiği papa, diğer kardinaller tarafından kabul edilmeyince kriz derinleşir. Alman imparatoru, İtalya'nın birçok şehrini kuşatır, yakar, yıkar. Buna karşılık kardinaller de karşı direnişi örgütlerler. 1167 yılında Alman ordularını Lombardiya önlerinde durdurup yenilgiye uğratırlar.

Papalık 1870 yılına kadar devlet düzeyinde varlığını sürdürmüştür. Ancak 1871 yılında Savov hadenalarının İtalya'nın birliğini yaratarak ulus-devlete yönelmesi, Papalığın işlevini bitirmiştir. Katolik kilisesi ve Papalık, tarihsel süreçte elde ettikleri

ayrıcalıklarının yitirmemek için yeneden arayışa girmiş, 1929 yılında yapılan Lateran anlaşmasıyla Papalığa bağlı Vatikan devleti resmen kurulmuştur.

Papaz: Yunanca bir kelime olup Hristiyan din adamlarına verilen isimdir.

Bkz: Papalık

Paradigma: En genel anlamda izlenecek yol, takip edilecek model veya evrene bakış açısını ifade eder. Daha genel bir ifadeyle, bilimsel sorunlara nasıl yaklaşılabileceğini belirleyen, bilimsel araştırmaların yolunu yordamını gösteren, bir bilimin bakış açısını yönlendiren kalıplaşmış dizinler veya bir bilim dalındaki tüm çalışanların bağlı kaldığı, evrensel olarak kabul edilmiş bilimsel başarıların sınırlarını en ince ayrıntısına kadar çizen kavramsal çerçeveye denir.

Bu kavramı felsefeye kazandıran Amerikalı felsefeci Thomas Khun'dur. Thomas Kuhn, 1962 yılında yazdığı "Bilim Tarihi" kitabında paradigmaya vurgu yaparak, tanımını daha geniş bir alana çekmiştir. Buna göre, herhangi bir bilimde izlenecek kuramsal ve metodolojik kurallar, baş vurulacak araçlar, incelenen sorunlar ve araştırmaları değerlendirecek standartlar konusunda varılan konsensüs ve bu konsensüsün yarattığı modele paradigma adını vermiştir. Her bilimsel gelişmeyi pa-

radigma statüsünde görmemiştir. Kuhn'a göre bir düşüncenin veya bir bilimin paradigma olabilmesi için, yeni bir konsensüsün özünü oluşturmaya yetecek ölçüde uzmanın kendisine bağlılığını kazanmak üzere daha önce ortaya atılmış ve çözümsüz kalmış bazı problemlere ikna edici ve yeni çözümler sunması gerekir. Ayrıca sonraki araştırmaların çözmeye çalışacağı sorunları gündemde tutacak kadar çözülmemiş problemlerin de olması gerekmektedir.

Kuhn, paradigma kavramını pozitivizmin eleştirisi üzerinden geliştirir. Mevcut pozitif düşüncenin sorunları çözmediği gibi, bilgi metodolojisinin de yanlış olduğunu belirtir. Pozitivizme göre bilimsel bilgi parça parça ve birikimsel olarak gelişir. Bilginin bilimsel akılla örtüşmesi gerekir. Ve mutlaka kuramın bir kanıtla örtüşmesi gerekir. Bu bakış açısı aydınlanma dönemi sonrasında gelişen adına bilimsel yöntem veya pozitivizm denen yöntemin sonucudur. Ancak bu yöntemin belli bir gelişmeden sonra tıkanıldığını ve bilimi geliştirmediğini, aksine bilimi krize sürüklediğini gören Kuhn, bu bilgi teorisini sorgular. Yavaş yavaş ilerleyen ve üst üste biriken bilim anlayışının terk edilmesi gerektiğini belirtir. Bunun yerine bilimsel ilerlemenin birikimli bir yapıda olmayıp tam tersine ani, devrimci kesintilerle, kökten kopmalarla ve niteliksel dönüşümle kendisini gösteren paradigmatik bir yapıda olduğunu belirterek

Paradigma

bilim tarihinden verdiği örneklerle bunu kanıtlamaya çalışır. Kuhn'un bu açılımı bilimleri rutin durumdan çıkarıp devrimci bir içeriğe kavuşturmuştur.

Kuhn'un paradigma betimlemesi deneysel yasalar denilen yasalara yer vermez. Kuhn'a göre bir kısım mantıkçı pozitivistin iddialarının aksine deneysel yasalar teoriden önce gelmişlerdir. Deneysel yasalarda daima belli bir paradigmadan hareketle belirlenmişlerdir. Örneğin Newton'un Çekim Yasası gibi bir yasanın belirlenmesi için yer çekiminin ne olduğu ve nasıl işlediğini aşağı yukarı anlatan bir paradigmanın bulunması zorunludur. Bu çeşit yasaların keşfedilerek belirlenmesi normal bilimin işidir.

Kuhn, bu açılımını daha çok ilgilendiği sosyoloji bilimi için yapmıştır. Ancak Kuhn'un bu devrimci yaklaşımı kısa sürede diğer sosyal bilimciler tarafından da kullanılarak alanı daha da geliştirilmiştir. Kavrama asıl önemini veren de bu açılamdır. Bu durum beraberinde alternatif bir yaklaşımda geliştirir.

Bu anlamda paradigmayı insanın gelişimine uyarladığımızda karşımıza iki temel paradigma çıkar. Her ne kadar her paradigma kendi içerisinde değişik versiyonlar, kimi farklılıklar taşısa da bu özünü değiştirmemektedir. Bu durum tüm bilimlere de yansımış, egemen bir düşünce haline gelmiştir.

İnsanın primattan kopup insanlaşmaya başlamasıyla beraber bir ba-

kış açısı olmuştur. Kendisini, varlığını, çevresini, gördüklerini giderek görmediklerini düşünmeye başlamış, bunlar üzerinde soyutlamalarda bulunmuştur. Bu durum insanın ilk hafızasını oluşturmuştur. Bu hafıza neredeyse tüm insanlaşma zamanının % 98'ini oluşturmuştur. Bu bakış açısında çevresindeki her şeyi kendisi gibi canlı görmüştür. Cansız veya ölü gibi bir düşünceye ulaşmamıştır. Her şey bütünün parçaları gibi bir birini tamamlar niteliktedir. Bu anlamda ayrıştıran, parçalayan, bölen, farklılaştıran bir yaklaşım yoktur. Yaşamın her alanına var olan güçleriyle katılan insanlar arasında ne cinse nede başka bir şeye dayalı bir ayrım yoktur. Bu paradigmanda insan doğayla bir uyum ve bütünlük içindedir. Doğayı bağrında büyüdüğü anasına benzetir. Bu dönemde sorunlar olsa da toplumu bölen, parçalayan, zayıflatan sorunlar yoktur.

Ancak sonrasında şaman, yaşlı ve tecrübeli adam ve güçlü erkeğin ittifakıyla yeni bir bakış açısı, yeni bir düşünce, yeni bir yaklaşım geliştirilir. Bu yaklaşım veya bakış açısı, öncesindeki politik ve ahlaki toplum olan doğal topluma alternatif, giderek bir karşı darbe şeklinde gelişir. Politik ve ahlaki toplumun tersi bir yaklaşım sergilenir. Toplum parçalanır. İnsanlar cins ve konumlarına göre sınıflara ayrıştırılır. Doğadan kopuş başlar. Uygarlık, doğadan kopup, doğayı baskı alma tarzında yorumlanır. Sonrası bu paradigmanın

giderek derinleştirilerek geliştirilmesidir. Mitoloji, din, felsefe ve en sonunda bilim bu paradigmanın ifadesidir. İnsanlık tarihinin % 2'lik bir kısmını ancak oluşturmaya rağmen çok büyük gelişmelere yol açmıştır. Gelişmeler kadar sorunlarda yaratmıştır. Bu gelişmeler pozitif bilimle en gelişmiş haline ulaşarak modern paradigmaya dönüşmüştür.

Ancak günümüzde modern paradigma da sorunlara çözüm olmadığı gibi sorunların kaynağı durumuna gelmiştir. Bu durumu Önder APO 'modern paradigma şahsında iflas etti' biçiminde değerlendirmektedir. Sınıflı toplum paradigmasının en gelişmiş hali olan modern paradigma artık sorunları çözemediği gibi sorun olmaktadır.

Paradigmaların böylesine kaos yaşadığı dönemlerde paradigmalar değiştirilerek aşılmalıdır. Ancak paradigmaların aşılması veya değiştirilmesi öyle zannedildiği gibi kolay değildir. Paradigmalar ancak iki yolla değiştirilebilir. Bunlardan birincisi, çok yüksek bir entelektüel birikim, derin bir teorik ifade gerektirir. İkincisi ise, mevcut durumda var olan paradigmanın dışına çıkmak gerekir. Verili paradigmayı eleştirmek için ya dışına çıkmak, ya da onu aşmak gerekir.

Yaşanan sorunları ancak yeni bir bakış açısıyla, yeni bir yöntemle aşmak mümkündür. Bunun içinde paradigmal değişim esastır. Çağımızın felsefecileri modern paradigmayı

eleştirmelerine rağmen bunu bir paradigma düzeyine çıkaramamışlardır. Önder APO tüm bu çalışmalardan da faydalanarak bu gelişmeleri daha da geliştirerek paradigmaya ulaştırmıştır. Demokratik, Ekolojik, Cinsiyet Özgürlükçü Toplum paradigması bunun ifadesidir. Evrene demokratik, ekolojik ve cinsiyet özgürlükçü bakmak, buna göre yorumlamak sorunları aşmanın anahtarıdır

Paradoks: Fransızca bir kelime olup, yerleşik inanç, kanı ve inanç ters düşen, birbirleriyle çelişkiymiş gibi görünen, mantıksal olarak hem doğrulanabilen, hem de yanlışlanabilen düşünce veya önermelere paradoks denir.

Paradokslar yaşamın kendisinde olmasına rağmen, felsefede bir tarz olarak kullanılması antik Yunan dönemine denk gelir. Bu dönemde verili ve yaygın olan düşüncelere karşı geliştirilen düşünceleri ifade etmek için kullanılmıştır. Bu yüzden felsefede çok değişik ve zengin bir paradoks anlatım veya yaklaşım vardır. Antik Yunanda bu konuda en gelişkin olan veya bu yöntemi kullanan Parmenides ve Zenon'dur. Zaten daha sonra kendi adlarını verdikleri paradoksları belirlemişlerdir.

Paradoksları sadece felsefede değil, yaşamın ve bilimin her alanında görmek mümkündür. Bu doğrulanması da, yanlışlanması da mümkün olmayan veya her iki halinde doğru olduğu gerçeğinden dolayıdır. Her-

Parazit

hangi bir şeyi doğru saydığımızda yanlışta olabilmeyi veya yanlış sayıldığında doğru da olabilmeyi ifade eder. Örneğin Kuantumun temellerinden birisi olan Schröder'in Kedisi deneyi buna örnektir. Kedi ölü sayıldığında canlı, canlı sayıldığında ölüdür. Görünüşte her iki sonuç bir birleriyle çelişir. Ancak bu madalyonun iki yüzü gibi bir bütünlük oluşur. Ya da ışığın parçacık mı, dalga mı olduğu ikilemi de böyle bir paradokstur. Işık, parçacıktır dendiğinde dalga seçeneği yanlış olur, ışık dalgadır dendiğinde parçacık seçeneği yanlış olur. Madde aynı anda iki şey olamayacağına göre, birisi yanlış olmalıdır. Mantıksal olarak varacağımız sonuç budur. Ama her ikisi de bir bütünün görünen yüzlerini oluşturan tamamlayıcı parçalardır. Yalnız başlarına ele alındıklarında yetersiz ve yanlış sonuçların ortaya çıkmasına yol açarlar. O yüzden bütünlüklü yaklaşmak, paradoksu da bu bütünlüğün içinde değerlendirmek gerekir.

Bu konuda bir diğer paradoksta insanın zihniyetinin oluşumudur. Zihniyet oluşumunda maddenin mi, düşüncenin mi belirleyici olduğudur. Zihniyetin oluşumunda madde belirleyicidir şıkkı esas alındığında düşünce şıkkı yanlışlanır. Ya da zihniyetin oluşmasında düşüncenin belirleyici olduğunu söyledığımızda madde şıkkı yanlışlanır. Oysa zihniyet madde ve düşüncenin toplamından oluşmuştur. Paradoks olayını anlamak bir zihniyet sorunudur. Buda

zihniyette bir esnekliği, değişkenliği, yaratıcılığı gerekli kılmaktadır. Doğa kendindeki bu paradoksları bu yaklaşımla anlamlandırarak aşar. İnsan da bu paradokslara anlam verdikçe yeni düşüncelere yönelebilir.

Daha genel anlamda varlığın oluşumunda bir çelişki, çatışkı durumu vardır. Varlığın kendisi paradoks üzerinden oluşur. Varlık, varlıkla yokluğun çatışmasından oluşur. Varlık esas alındığında yokluk, yokluk esas alındığında varlık yanlışlanır. Çünkü verili mantık çelişmezlik ilkesi üzerine kurulmuştur. Bu yüzden bu bir yanlışlamadır. Oysa varlığın oluşumu öyledir.

Paradoksları yok etmeye çalışma yerine, bunları anlayarak aşma en mantıklı ve çözümleyici yaklaşımdır.

Parazit: Bir organizmanın içinde veya üstünde geçici veya kalıcı olarak konaklayan, o organizmaya zarar veren ve ondan geçinen değişik canlılara denir. Bunlara asalakta denir. Bu kavram biyolojik anlamının dışında toplumsa alanda da kullanılmaktadır.

Toplumda canlı bir organizma gibidir. Sosyolojide bu metafor çok fazla kullanılır. Buna göre, toplumda da başkasının sırtından beslenen ve geçinen değişik kesimlerin olduğu, olabileceği dile getirilir. Bu yaklaşımla sosyoloji, insanın oluşumunu tarihten koparıp güncelle sınırladığından sınıflı toplum anlayışını meşrulaştırır. Bu yüzden toplum yasala-

rını biyolojik yasalarla eşitleyen, ay-nılaştıran yaklaşımlar vardır.

İnsan bilinçli emeği, toplumsallı-ğı ve düşüncesiyle insan olmuştur. Demek ki, insan olmanın ilk şartları, düşünmek, bilinçli emek üretmek toplu yaşamaktır. Bu toplumsal ya-şamda herkes kendi gücü oranında çalışır. Çocuklar, hastalar ve yaşlılar dışında çalışmayan kimse yoktur. Bu o dönemin yaşam koşullarıyla da bağlantılıdır. Üretimin çok az ve kısıtlı olduğu bir ortamda çalışmayan birisini ekten beslemek zor ve zahmetlidir. Herkesin çalıştığı bu toplumda asalakça yaşamak yoktur. Politik ve ahlaki toplum olan bu toplumda "birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için" anlayışı egemendir. Bu anlayış toplumsallığı ve dayanışmayı geliştiren temel yaklaşımdır.

Tarım ve Köy devrimini ifade eden Neolitik toplumda belli bir üretim tarzına, hatta fazlalığına ulaşıl-masına rağmen çalışma dışında kim-se kalmamıştır. Elde edilen fazla ürünler başta bayramlar olmak üzere doğal afetlerde yeniden topluma dağıtılmıştır. Bu anlamda bir birikim-den, özel mülkiyetten ve bu birikim üzerinden kendisini yaşıtan bir kesimden bahsetmek mümkün değildir.

Şaman, yaşlı ve tecrübeli adam ve güçlü erkeğin kurduğu ittifak so-nucunda yeni bir yaşamın, politik ve ahlaki topluma alternatif bir yaşamın temelleri atılır. Bu doğal topluma karşı geliştirilen bir karşı devrimdir. Bu üçlünün geliştirdiği yeni yakla-

şım giderek erkek egemen ideoloji-ye, sınıflı ve devletli topluma dönü-şür. Toplumdaki bu bölünme ken-disiyle beraber, çalışmadan baş-kasının sırtından geçinen yeni bir ke-sim yaratır. İşte bunlar toplumun sır-tından geçinen asalaklar, parazitlerdir. Zigguratın 2. ve 3. katında oturan rahipler kendilerini tüm-den maddi üretimden koparıp, manevi üretime verirler. Böylece halkın üret-tikleri üzerinden bedava yaşarlar. Güçlü erkek avcı da giderek krala dönüşür. Bu durumda kral da üretim-den kopar ve emeksiz yaşamaya baş-lar. Tecrübeli yaşlılar da meclislerde danışman rolünü oynayarak üretim dışı kalırlar. Böylece asalak yaşama-ya başlarlar. Doğal toplumdaki hasta, yaşlı ve çocukların dışında bu dö-nemde güçlü erkek, şaman, rahip ve tecrübeli yaşlılarda bunun dışına çı-karlar. Sonrasında giderek derinle-şerek gelişen sistem bu yaklaşımları kalıcı hale getirir. Bu anlamda sınıflı uygarlık tarihi bir anlamda asalak ya-ratma, parazit yaratma tarihidir. Sı-nıflı toplum tarihi boyunca dökülen ter ve kan bu kesimleri doyurmak içindir.

Sınıflı toplumla beraber giderek çalışmalar bir kesimin, kölelerin ve-ya alt toplumların işi olarak görülür. Bu anlamda küçümsenir. Üst top-lumdakiler çalışmaktan, emek harca-maktan kaçınırlar. Bu tüm sınıflı top-lum tarihi boyunca böyledir. Bu an-la-yış en derinleşmiş halini kapitalizm-de yaşar. Bu anlamda kapitalizm

Parçacık Dalga İkilemi

özünde asalak ve parazit bir sistemdir. Üretenlerin sırtından geçinen bir sistemdir.

Parazitler, üzerine kondukları organizmayı bozarlar. Organizmanın bütünlüğünü çözerler. Giderek organizmayı hasta ederler. Yani hastalıkların önemli bir nedeni bu parazitlerdir.

Bu metaforu topluma uyarladığımızda, toplumsal bozulma ve çürümelerinin çok büyük bir nedeninin bu olduğu görülür. "Kapitalizm hastalıklı toplumdur" tespiti de bu gerçekliği dile getirmek için belirtilir. Günümüz toplumunda yaşanan hastalıkların, bozulmaların, çürümelelerin, yozlaşmaların ve sapkınlıkların temel nedeni budur. Karadelikler nasıl ki enerjiyi emiyorsa, bu kesim de toplumun enerjisini (kanını) emer durumdadırlar. Toplum toplum yapan ahlak, politika gibi örgüleri çözdüklerinden toplumu dirençsiz bırakırlar.

Nasıl ki parazitli organizma sağlam bir organizma değilse, sınıflı bir toplum da sağlıklı bir toplum değildir. Oysa politik ve ahlaki toplum sağlıklı bir toplumdur. Sağlıklı bir toplum olarak politik ve ahlaki toplum yaratılabilir. Bunun yolu da demokratik ekolojik cinsiyet özgürlükçü toplum paradigmasıyla mücadelemektir.

Parçacık Dalga İkilemi: Fiziğin en temel paradokslarından birisidir. Işığın parçacık mı, dalga mı ol-

duğu yıllardır fizikçiler arasında çelişkilere ve çatışmalara yol açan bir konudur. Son yıllarda kuantum fiziğiyle beraber bu paradoksa da ayrı açılardan yaklaşma ve çözümler bulma arayışı gelişmiştir. Bu gelişmeleri anlayabilmek için kısaca da olsa bu konunun tarihsel gelişimine bakmakta fayda vardır.

Işık üzerinde düşünceler ve bu konuda gözlemler çok eskiden beri insanın ilgisini çekmiştir. Buna göre insanlar çeşitli yorumlar geliştirmiş, dönemlerine göre ellerindeki teknikleri kullanarak bu düşüncelerini deneye de dönüştürmek istemiş ve çalışmışlardır. Astronomi bilimiyle uğraşan tüm bilginler bu konuya el almış ve düşünce belirtmişlerdir.

Bilimin bir paradigma olarak geliştiği 16. yy.da öne sürülen düşünceler hakkında deneyler de yapılmaya başlanmıştır. Deneyi yapılmayan düşünceler doğru kabul edilmemiştir. Bu aynı zamanda pozitif bilim anlayışının kendisini egemen kılmasıdır. Işığın parçacık olduğu üzerine deneyler yapan ve bundan çıkardığı sonuçları teorileştiren fizikçi Newton'dur. Kimi deneyler yapılmış ve teo-ride belirlenen sonuçlar doğrulanmasına rağmen açıklanamayan kimi boşluklar kalmıştır. Bilim adamları bu boşlukları gidermek için yoğun bir çalışmaya girmiştir.

Newton'un bıraktığı boşluğu doldurmak için bu araştırmaları Huggs devralır. Ancak Huggs'un, yaptığı deneylerin sonucunda ulaştığı sonuçlar

Newton'un tersi sonuçlardır. Huggs'un deneyinde ışık dalga boyutunu gösterir. Bu deney, ışık konusunda yeniden derinden bir tartışma başlatır. Gerçekten ışık parçacık mıdır, dalga mıdır?

Bu paradoks devam ederken, Mark Planc "Kara Cisim Işıması" adını verdiği deneyi gerçekleştirir. Bu deneyde ortaya çıkan sonuç, ısıma sonucu oluşan enerjinin paketler halinde, kuanta halinde yani dalga şeklinde yayıldığıdır. Ulaşılan sonuçlardan elde edilen veriler ışığında oluşturulan teoriler pratikte deneyle yeniden yapılır ve aynı sonuçlara ulaşılır. Enerjinin parçacık şeklinde yayıldığı tam kabul göreceği zaman Einstein'ın yaptığı "Foto Elektrik Deneyi" bu teorileri bir kez daha yerle bir eder. Işığın bu ikili durumu deneylerle ispatlanmasına rağmen, mantığa ters gelen bir durumdur. Bir şey ya odur, ya da bu. İki halde birden olamaz. Işıktaki ya parçacıktır, yada dalga.

Einstein bu çelişkinin çözümü konusunda yaptığı çalışmalar sonucunda atom altı parçacıklarda ışığın hem dalga, hem de parçacık özelliği gösterdiği sonucuna varır. Işık hem dalga, hem de parçacık şeklinde hareket etmektedir. Bu deneylerin sonucunda Einstein, 1909 tarihinde ışığın hem parçacık, hem de dalga olduğunu belirtir. Bu yönlü çalışmalara girilir. Ancak bu konuda fazla bir ilerleme sağlanamaz. Bu konuda teoriler oluşturan bir diğer fizikçi bir

Fransız prens olan Broglie'dir. Broglie, eğer ışık hem parçacık, hem de dalga özelliğini gösteriyorsa, elektronların da benzer özellikler göstermesi gerektiğini önere sürerek, çalışmalarını bu konuya odaklaştırır. Sonrasında yapılan birçok deney bu düşüncüyü derinleştirir. Deneylerle ispatlanır.

Işığın hem parçacık, hem de dalga özelliği göstermesi deneylerle ispatlanmasına rağmen, bunun yorumu ve anlaşılması o kadar kolay olmaz. Bu durumu anlamak, kavramak oldukça zordur. Her iki model birbirlerinin tersi durumu ifade ederler. Ayrıca bu sonuç, akla, mantığa ve sağduyuya da uygun değildir. Bu paradoks, bilimde derin bir çatlak veya bilinmezlik yaratır.

Bu paradoksu Niels Bohr, "Tamamlayıcılık ilkesi" ile çözer. Bu ilkeye göre, madde ve ışınının dalga yahut parçacık modelleri birbirini tamamlar. Hiçbir model ayrı ayrı madde ve ışınımı tam olarak tasvir etmek için kullanılamaz. Tam olarak anlama iki modelin de birbirini tamamlayıcı bir biçimde birleştirilmesiyle sağlanır. Bu yaklaşım görünürdeki paradoksu belli ölçülerde çözer. Yapılan kimi deneylerde bu yaklaşımın (tamamlayıcılık yaklaşımının) doğruya daha yakın olduğunu gösterir. Örneğin yapılan deneylerde parçacığın yeri belirlendiğinde hızı, hızı belirlendiğinde yeri tam tespit edilememiştir. Kimi fizikçiler, bu sorunu aletlerin yeterince iyi olmadıklarına

Parçacık Dalga İkilemi

yormalarına rağmen, sonrasında çok gelişmiş cihazlarla yapılan ölçümlerde de aynı sonuç ortaya çıkmıştır. Bu anlamda parçacığın yeri keşfedilirken hızı, hızı keşfedilirken yerinin tam bilinemeyeceği kabul edilmiştir.

Broglie'nin bu teorisini destekleyen bir diğer deneyde Schrödinger'in yaptığı deney ve geliştirdiği teoridir. Bu teoriye göre, her mikroskobik parçacık bir dalga işlevi denklemi ile gösterilir. Buna Schrödinger dalgası denir. Bu yaklaşım daha sonra kuantum mekaniğinin temel yasalarından birisi olmuştur.

Katı yasallığa kaçmamak koşuluyla bu yasa toplumsallıkta da geçerlidir. Daha doğrusu bu yasayı oluşumunu kendisinde görmek mümkündür. Varlık, varlıkla yokluğun birbirini tamamlamasıyla oluşur. Varlık olmadan yokluk, yokluk olmadan varlık olmaz. İkisini karşı karşıya getirip çatıştırmakta bu paradoksu aşmaz. Bu paradoks ancak tamamlayıcılıkla aşılabılır.

Bireysellik ve toplumsallıkta böyle bir paradoks oluşur. Bireyselliğe dayalı modellerde toplumsallık, toplumsallığa dayalı modellerde bireysellik olmaz. Oysa hayat bu iki modelin birbirini tamamlamasından oluşur. Tamamlayıcılık, bütünüyle toplumsal gelişmenin en temel yaklaşımını oluştururlar. Tekçi yaklaşımlar toplumsallıkta olduğu gibi, varlığın gelişmesine de ters ve sakatlayıcı yaklaşımlardır.

Politik ve ahlaki toplum tamamlayıcılık, bütünüylecilik üzerinde kurulup, gelişmiş ve insan hafızasının % 98 gibi bir sürecini oluşturmuştur. Ancak sınıflı ve devletçi toplum ve bunun paradigmasının gelişmesiyle tamamlayıcılık yerine parçalayıcılık esas alınmıştır. Bu parçalayıcılık toplumsal alanda derin yarıklara neden olmuştur. Aynı şey bilimde de olmuştur. Bilimler birbirini tamamlaması gerekirken, birbirlerinden kopartılıp, soyut kavramlara hapsedilmişlerdir. Bu perspektifle gelişen bilim de toplumsal sorunları çözmediği gibi, sorunlaştırmıştır.

20. yüzyılın son çeyreğinde yaşananlar, modern paradigmanın iflası, insanları yeni arayışlara değişik paradigmalara itmiştir. Yaşanan sorunlar paradigmadik olduğundan çözüm mü de ancak bununla mümkün olur. O yüzden gerek bilimde gerekse de toplumsal alanda var olan paradigmaların dışında çözümler aranmıştır. Kuantum biliminin gelişmesi bu arayışın sonucudur. Bu anlamda kuantum bilimi yeni bir paradigma veya yaklaşım yaratmıştır. Bu yaklaşım oluşum ilkesine de uygundur.

İşte parçacık dalga ikilemi de, hayattaki gerçekliğin bilime yansımasıdır. Hayat paradokslarla doludur. Paradokslar inkârla, imhayla veya reddetmekle çözülmeyeceğine göre, tamamlayıcılıkla çözmek, doğruya en yakın yaklaşımdır.

Bkz: Düalizm, Dalga Fiziği,
Kuantum, Paradoks

Paris Komünü: Fransa'nın başkenti Paris'te 18Mart 1871 yılında kurulup, 28 Mayıs 1871 yılında yıkılan kurulan komündür.

Paris komünü üzerine başta Marksistler ve anarşistler olmak üzere birçok kesim değişik değerlendirmeler yapmış, sonuçlar çıkarmışlardır. Bu yapılan değerlendirmeler ve çıkarılan sonuçlar sonraki mücadelelerine damgasını vurmuştur. Ancak tüm bunlara rağmen Paris komününün sağlıklı ve yeterli bir değerlendirilmesi yapılamamıştır. Bu yeterince yapılamadığından sonrasında yaşanan sosyalist devrimler de değişik sıkıntılar çekmişlerdir. Birçok devrim kendisini Paris komününden çıkardığı dersler üzerinden inşa etmiştir. Ancak çıkartılan dersler yanlış olunca, uğrunda onca emek harcanan, bedel ödenen devrimler de yetersiz kalmışlardır.

Paris komünü, politik ve ahlaki toplum olan doğal toplumun, devlet dışı kalmış kesimlerin kendilerini bir sistem gibi örgütledikleri bir komündür. Paris komünü, ortaçağda her biri bir komünar olan şehir devletlerinin en önemlisi ve büyüğüydü. Paris komünü erkek egemenlikli modern paradigmaya karşı bir isyandı. Bu isyan çılgılığı, uygarlık tarihinde fazla yazılmayan, yok sayılan, yazıldığı da kötülüklerle eşit görülen doğal toplumun çılgılığıydı. Sınıfa, devlete karşı özgürlük ve demokraside ısrarın adıydı. Paris komünü çok değişik açılardan değerlendir-

mek ve sonuçlar çıkarmak mümkündür. Bu hareketlerin mücadele tarzını da belirleyici önemdedir.

Paris komünü, kapitalist modernitenin geliştirdiği yeni bir saldırı silahı olan ulus-devlet tekeline karşı başta etnisiteler olmak üzere, cinslerin ve sınıfların, kısaca devlet dışı kalmışların direniş ve mücadelesidir. Demokratik komünal değerlerin direnişidir.

Komünün gelişimi incelendiğinde bu durum daha iyi görülecek ve çözümlenecektir.

Bismarck'ın öncülüğünde birleşen Alman prensleri, Fransa'nın Katolik Alman devletleri üzerinde etkilerini kırmak için Fransa'ya savaş açar. Alman ordusu, III. Napolyon tarafından başlatılan savaşta 1870 yılının sonlarında Sedan'da Fransız ordusunu yenilgiye uğratır. Bu yenilgi Fransa için felaket olur. Alman birlikleri 1870 yılının Kasımından itibaren başta Paris olmak üzere birçok Fransız şehrini kuşatmaya alır. Bu kuşatma toplum içindeki sınıf çelişkilerini daha da derinleştirir. Yiyecek stoklarının azalması, Paris'in Prusyalılar (Almanlar) tarafından sürekli bombalanması halkta büyük öfkelere, tepkilere, giderek isyanlara yol açar. Bu durum aynı zamanda devrimci düşüncelerin gelişmesi için de uygun zemin sunar. Giderek halkta komüne dayalı bir yönetim istemi gelişir. Ancak merkezi hükümet hal-kin bu istemini görmezden gelerek reddeder.

Paris Komünü

1871 yılının Ocak ayında, kuşatmanın dördüncü ayında Fransa Almanya'ya teslim olur ve üçüncü cumhuriyetin başbakanı olan Thiers ateşkes çağrısında bulunur. Almanlar, ateşkese kadar Paris'e girememişlerdir, ancak ateşkesten sonra Fransa'nın teslim olmasıyla Alman ordusu Paris'e girer.

Fransız ordusunun bel kemiğini ulusal muhafızlar oluşturmaktaydılar. Ulusal Muhafızların çoğu da Paris ve çevresinde oturanlardır. Paris'in böylesine teslim edilmesini kabul etmediklerinden, bulundukları alanlarda direnişi örgütlerler. Böylece Fransız ordusu terk etmesine rağmen, ulusal muhafızlar yaklaşık 6 ay Paris'i koruyarak Almanları Paris'in küçük bir semtinde tutarlar.

Ulusal muhafızlar, bir direniş komitesi kurarlar. Bu durumun alternatif bir durum yaratacağını fark eden başbakan Thiers, bir an önce direnişi kırmak, isyanı bastırmak için harekete geçer. Bu duruma hazırlıklı olan direnişçiler de eski ordudan kalmış olan silahları ele geçirerek daha güvenli bir yere taşırlar ve karargâhlarını Montmarte tepelerinde kurarlar.

Direnişçiler giderek daha radikal bir tutum benimserler. Başbakan Thiers, 16 Martta isyanın bastırılması emrini verir. Ancak Fransız askerleri komün üzerine gidip isyanı bastırma yerine silahlarını hükümete çevirip isyancılara katılırlar. Kısa sürede Paris'in yönetimi direnişçilerin eline

geçer. Bu komünün kuruluşudur. Burada daha fazla tutunamayan Thiers ve bürokratları Paris'i terk edip Versay'a sığınır.

Şehir, direniş komitesinin eline geçince ilk yaptıkları şey, tüm halkın iradesinin ortaya çıkacağı bir seçim düzenlemek olur. Bunun hazırlıkları yapılarak 21 Martta yerel yönetim seçimleri yapılır. 92 üyeden oluşan komün konseyinde vasıflı, vasıfsız işçiden, profesyonel gazeteci ve doktorlara, reformcu cumhuriyetçilerden, radikallere, jakobenlerden anarşistlere kadar çeşitli eğilimlerdeki insanlar yer alır. Konsey başkanlığına karizmatik kişiliğiyle direnişe öncülük eden, ancak tutuklanan Louis Auguste Blanqui seçilir. Böylece 16 Martta kurulan komün, 28 Martta resmen ilan edilir.

Komün radikal bir devrimden ziyade, toplumun tüm kesimlerinin üzerinde konsensüse vardıkları, demokratik ve sosyal bir değişimdir. Çok kısa bir süre iktidarda kalınmasına rağmen çok temel yasalar çıkarılır ve uygulanır. Bunların başında gelen, giyotinin kaldırılması, zorunlu askerliğin kaldırılması, borçların silinmesi, kilisenin devlet tekeline çıkarılması vb. sayılabilir.

Her ne kadar komün konseyi reformist bir çizgi benimsemiş olsa da, komünü oluşturan asıl kitle devrimci bir nitelik taşır. Sosyalistler, anarşistler, Blanquistler ve özgürlükçü cumhuriyetçiler bu devrimci eğilimlerin başını çekerler.

Komünün giderek oturması, Versay'a kaçan başbakan Thiers'i ve Fransız burjuvazisini tedirgin eder. Aynı tedirginlik tüm Avrupa burjuvazisi ve Alman burjuvazisi için de geçerlidir. Kapitalist uygarlığa karşı halkların demokratik komünal alternatifi savaş halinde olan alman ve Fransız burjuvazisinin hızla birleşmesine yol açar. Thiers'e bağlı olan Fransız hareket ordusu Alman ordusunun da desteğiyle 2 Nisan günü Paris komününe karşı saldırıya geçer. Komün ise kendi imkânlarıyla bu saldırılara karşı direnir. Ancak parçalı direniş başarı yerine başarısızlık getirir. Bu çatışmalarda oy hakları olmamasına ve konseyde yer almamalarına rağmen Parisli kadınlar çok büyük bir direniş gösterirler. Ancak ne Fransa'nın diğer şehirlerinden ne de dışarıdan destek gelmeyince komün oldukça zorlanır.

21 Mayıs 1871 yılında Paris'in batı yakasındaki barikatlardan birisi iç ihanet sonucu düşer. Versay hükümeti silahlı halka vahşice yönelir. 27 Mayıs'ta sıkıştırdığı direnişçilere yardım ettikleri iddiasıyla yaklaşık 50 rahip vahşice katledilir. Komünün en kanlı direnişleri yoksul emekçilerin kaldığı şehrin doğu tarafında gelişir. Bu bölgelerde direniş en son noktaya kadar sürdürülür.

28 Mayıs 1871 yılında Versay ordusu komüncüleri yenilgiye uğratar ve Paris'in yönetimini yeniden ele alır. Komüne katılan halkın büyük bölümü katledilir. Kadınlar ve ço-

cuklar ise ya sürgün edilir, ya hapsedilir. Hapse gönderilenlerin büyük bir bölümü de idam edilir. Geri kalanlar da bir daha Fransa'ya dönme şartıyla Fransız sömürgelerine gönderilirler.

İşyanın bastırıldığı hafta Fransa tarihinde kanlı hafta olarak anılır. Bu isyanda ölenlerin tam sayısı hiçbir zaman netleştirilmez. İdam edilenlerle beraber bu sayının 50 bini geçtiği belirtilir.

Paris komünü içinde değişik ek-siklik ve yetersizlikler taşısa da devlet dışı kalmış, demokratik komünal değerleri ve politik ahlaki toplumu savunanların egemen sisteme karşı koyuşları, kendi sistemlerinde ısrar etmeleridir. Bu anlamda etnisitenin, kadının büyük direnişini ifade eder.

Paris komünü ve diğer komünleri doğru değerlendirip sonuçlar çıkarıldıkça geleceğe daha güçlü yürüneceği açıktır. Bu anlamda birçok yönüyle öğretici ve yol göstericidir.

Bkz: Komün

Parlamento: İtalyanca bir kelime olup, temsili demokrasilerdeki en üst yönetim organına denir. Temsili demokrasilerde, özellikle de parlamenter rejimlerde yasama yetkisini kullanan ve hükümeti denetleyen organdır. Geniş anlamında parlamento değişik adlarla anılsa bile bütün temsili rejimlerde varolan ve genel seçimler sonucu oluşan yasama organını ifade eder. Günümüzde parla-

Paranoyak

mento kavramı ve terimi uluslararası ve ulus üstü toplumların merkezi ve temsili karar organları için de kullanılmaktadır.

Paranoyak: Paranoya kelimesi Fransızca bir kelime olup, para (değişik) ve noia (düşünme) kavramlarının bileşmesinden oluşmuştur. "Değişik düşünme" demektir. Çok eski zamanlardan beri bilinen bir ruhsal, psikolojik hastalıktır. Sanrılı bozukluk olarak da adlandırılır.

Paranoyak hastalarda en belirgin olan şey sanrı görmeleridir. Yani gerçeğe bağı olmayan, yaşamda yeri olmayan düşünceler edinilmesidir. Hastanın yaşamı neredeyse bunlarla geçer. Bu anlamda gerçeği değerlendirmeye yetisi önemli oranda bozulmuştur. Bu belirtilerin dışında ciddi psikiyatrik bulgular göstermez.

Paranoyak hastalar kolay kolay hasta olduklarını kabul etmezler. Bu anlamda kendi sabit ve gerçek dışı düşüncelerine kilitlenmişlerdir. Onları bu düşüncelerin doğru olmadığına ikna etmek neredeyse imkansızdır. Hastayı ikna etme çabaları çoğu zaman ters tepmektedir. Çünkü bulunduğu ortama güvenmemektedir. Ciddi iç gerginlikler, stresler yaşar. Haksızlığa uğradığını, tehdit edildiğini, hatta öldürülebileceğini düşünür. Bunlardan kurtulmak için zaman zaman saldırgan da olabilmektedir. Bu yüzden paranoyak hastalar, tehlikeli psikolojik hastalıklar boyutunda değerlendirilir.

Hasta hastalığını kabul etmediğinden tedavisi en zorlu hastalıklardan birisidir. Hastayla tartışma, konuşma fazla verimli sonuçlar vermemektedir. Bunun yerine ilaç tedavisi uygulanır.

Hastalık değişik evrelerden oluşur. Bunların başında birinci evre veya erken dönem belirtileri gelir. Bu evrede hastalar, bulundukları çevreye karşı güvensiz yaklaşırlar. Bunun sonucunda kendilerine kimsenin güvenmediğini düşünerek toplumla ilişkilerini sınırlarlar. Büyük bir yalnızlığı yaşamalarına, desteğe ihtiyaç duymalarına rağmen, çevrelerine olan güvensizliklerinden dolayı bunu yapmazlar. Öte taraftan birileri tarafından hep engellendiklerini, haksızlığa uğradıklarını düşünürler.

Bu kişiler çevrelerinde bir takım garip şeylerin döndüğünü, bunu anlayamadıklarını, hiç kimseye güvenemediklerini hissederek, çevrelerinde olup biteni çıkarsamaya çalışırlar. Her şeyin kendileri ile ilgili olduğu ve bir takım gizli anlamlar taşıdığını düşünmeye başlarlar. Aslında ileri sürülen tüm endişe ve korkular kişilerin bilinçdışı uyarıları, bunların inkârı ve dışa yansıtılması ile ilgilidir. Hastalar bu yüzden tüm dikkatin kendi üzerlerinde topladığını sanırlar.

Bu hastalığın ikinci evresi belirtilerin daha da belirginlik kazandığı evredir. Bu dönemde bir takım düşmanlık duygularının dışa yansıtılması sürdürülür. Aslında bu yansıtma

hastanın savunma sisteminin bir parçasıdır. Hastalar bu dönemde bilinmeyen nedenlerden dolayı bazıları tarafından yalnız bırakılmak istedikleri inanç ve düşüncesini taşırlar. Çevrelerinde bulunan bazı insanların iyi niyetten yoksun olduklarını, sürekli kendisiyle uğraştıklarını ve kendisini gözlediklerini düşünürler.

Hastalığın daha ileri aşamasında hasta, tüm toplumun yalancı olduğunu ve kendisine kötü şeyler yaptıklarını düşünür. Bu dönemde hastanın bilinçdışından gelen uyarıları tümünden açığa çıkar. Zaten yalancı toplum düşüncesi böyle gelişir. Kendisine karşı gizli komploların teşkil edildiğini, bunun için örgütlenmeler yürütüldüğünü, bu konuda uzlaşmaların olduğunu düşündüğünden toplumla ilişkileri hezeyanlıdır. Artık kendilerini kendi uydurdukları hayali dünyaya inandırırılar. Buna göre ilişkilendirirler. Kimi hastalarda hastalık bu noktada kalır, daha fazla ilerlemez, ancak daha da ilerleyenler de vardır.

Hastalığın dördüncü evresi, hastanın davranışlarının normal insanlar tarafından anlaşılmaması aşamasıdır. Akut kızgınlık ve şiddetli davranış bozuklukları kendisini gösterir. Kendilerini toplumdan tümenden dışlarlar. İçinde bulundukları toplumu yalancı toplum olarak değerlendirdiklerinden ondan kaçamazlar. Ancak kendilerine zarar verebileceklerini düşündükleri insanlara karşı saldırgan bir pozisyon sergileyebilirler. Hastalığın bu aşamasında hasta en yakın sağlık

kuruluşunda tedavi altına alınmalıdır.

Parsel: Fransızca bir kelime olup, herhangi bir toprak parçasını veya toplumsal alanı parçalara ayırmak ve ona göre konumlanmaktır. Ancak kavram bu anlamın dışında daha fazla kullanılmaktadır. Siyasal, toplumsal, kültürel, ekonomik, coğrafik vb. kısaca tüm alanlar egemen güçlerce denetime alınmış ve kendi aralarında bölüşülmüştür. Bu anlamda bölüşülmedik tek bir alan kalmamıştır.

Sınıfçı ve devletçi toplumun varlık gerekçesi toplumu giderek parçalara bölmektir. Toplumu parçalara böldükçe denetimine alması ve onu yönetmesi mümkündür. Böl, parçala, yönet teorisi bu yaklaşımın sonucudur.

Partlar: MÖ.249-MS.228 yılları arasında başta İran olmak üzere Mezopotamya, Anadolu ve Ortadoğu'ya hüküm eden, İran kökenli bir devlettir. İran'ın kuzeyi olan bugünkü Horasan çevresinde yaşayan aşiretlerin birleşerek oluşturdukları bir aşiretler federasyonudur. Bu birleşmeye öncülük eden de Arşaklı aşiretidir.

MÖ. 330 yılında Büyük İskender'in Pers imparatorluğunu yenmesiyle bölge Helenlerin denetimine girer. Ancak İskender'in erken ölümü, oluşturduğu imparatorluğun erkenden parçalanmasına yol açar. Mısır'da ayrı, Anadolu'nun batısında Bergama'da ayrı Mezopotamya, Kafkasya ve İran'da ayrı olmak üzere üç

Patolojik

devlet oluşur. Mezopotamya, Kafkasya ve İran'ı denetiminde tutan Selekosların uygulamaları bölge halkları tarafından kabul görmez. Dağların doruklarında, vadilerin kuytuluklarında özgürce yaşayan aşiretler, Selekosların halkı köleleştirmesine karşı direnirler. Arşak aşireti öncülüğünde birleşen aşiretler kısa sürede Selekosları bölgeden çıkarırlar.

Aşiret federasyonlarının en temel özellikleri dış tehdit olduğunda birleşmeleri, dış tehdit ortadan kaldırdıktan sonra da ya dağılmaları, ya da merkezi devlete doğru dönüşüm geçirmeleridir. Selekoslara karşı direnen aşiretler de dış tehlike ortadan kalkınca merkezi bir devlet kurarlar ve Part ismini alırlar.

Part devleti bölgede yaklaşık 500 yıl hüküm sürerler. Bu yıllarda bölgenin hâkimiyeti üzerine Romalılarla büyük mücadeleye girerler. Geliştirdikleri okçu birlikleri ve ağır süvari birlikleriyle Roma'ya karşı adeta doğunun kalkını rolünü oynarlar. Bu yaklaşımlarıyla Romalıların Kapadokya'nın doğu yakasına geçmesine izin vermemişlerdir.

Kimi tarihçilerin değerlendirmelerinde Roma imparatorluğunun parçalanıp yıkılmasında en büyük pay Partlarındır. Partlar karşısında başarılı olamayan Roma imparatorluğu ordusunu ve lejyonerlerinin büyük kısmını Partlara karşı savaşa gönderir. Bu durumda Roma'nın kuzeyini savunacak kadar asker kalmaz ve bundan faydalanan Germen kabi-

leleri Roma'nın içlerine kadar seferler düzenleyerek Roma ordusunu yenip imparatorluğu parçalarlar.

Part devleti, İran'da yaşayan başka aşiretlerin federasyonundan oluşan Sasaniler tarafından MS.228 yılında yıkılır.

Pasifik: Fransızca bir kelime olup, deprem ve çeşitli nedenlerle okyanuslarda oluşan çukurların kenarları veya okyanusların kenarları demektir. Ayrıca Asya ile Amerika kıtalarını bir birinden ayıran Büyük okyanusun diğer adıdır.

Patolojik: Fransızca bir kelime olup patoloji sözcüğünden türetilmiştir. Patoloji hastalıklar bilimidir. Patolojik de sağlıklı, hastalıklı, cılız demektir. Ancak bu kavram, biyolojik anlamının dışında toplumsal ve diğer alanlarda da kullanılmaktadır.

Patoloji, organik hastalıkları, bu hastalıkların nedenlerini ve belirtilerini, semptomlarını bilimsel bir tarzda ele alan ve inceleyen bilim dalıdır. Bunun yanında patolojik kavramı hastalığa yakalanma ve anormalliği de akla getirdiğinden psikopat deyişiyle benzer kullanılmaktadır. Bu yüzden psikolojiyle de alakalıdır.

Patolojiyi sosyolojide ilk ve en fazla kullanan Fransız sosyolog Emile Durkheim'dir. Durkheim bunu başta toplumsal sorunlar ve sapkınlıklar için kullanmıştır. Ancak daha sonra bu kavramını daha da geliştire-

rek toplumsal hastalıkları dile getirmede kullanmıştır. Bunu da toplumsal patolojiyle ifade etmiştir.

Toplumsal sorunlar ağırlaştıkça patolojik bulgular tek tek bireylerden ziyade toplumun genelini ilgilendirir duruma gelir. Sapkınlık bireysel bir hastalık olmakla beraber, toplumsal yönü ön plandadır. Toplum canlı bir organizmadır. Nasıl ki, organizma hastalıklar veya fiziki müdahaleler sonucu bozulup çürüyebiliyorsa, toplumu oluşturan parçalarda böyle bir durumu yaşayabilir. Toplumsal alanda yaşanan hastalıklar bu metaforla ifade edilir.

Nasıl ki, organizma sağlıklı olduğu sürece patolojik bozulmalara uğramıyorsa, doğal akışından sapmayan toplumda da patolojik bozukluklar, hastalıklar yoktur. Toplumsallaşmanın doğasına uygun olan politik ve ahlaki toplumda patolojik hastalıklar yoktur. Toplum sağlam, canlı ve bütünlüklü bir organizmadır. Ancak sınıflı ve devletli toplum ve uygarlığın gelişmesiyle beraber toplumda hastalıklar, bozukluklar, sapkınlıklar kendisini göstermiştir. Bu anlamda özü itibarıyla sınıflı uygarlık tarihi patolojik hastalık yaratma tarihidir. Bu sınıflı ve devletli toplumun bir karşı devrim gibi politik ve ahlaki toplumun aleyhine gelişmesiyle bağlantılıdır.

Günümüzde toplumsal hastalıkların bu düzeyde artmasında bu durumun belirleyici bir etkisi vardır. Bu hastalıklardan kurtulmuş, sağlıklı bir

toplum ancak öze dönüşle mümkün olur. Buda politik ve ahlaki toplum özelliklerine dönüştür. Politik ve ahlaki toplum özelliklerinden uzaklaşma, yani devletçiliğin, bireyciliğin, tüketiciliğin, ahlaktan kopuşun gelişmesi toplumsal hastalıkları daha da derinleştirir. Günümüzde milliyetçilik, dincilik, cinsiyetçilik, bilimcilik, sanatçılık vb. yaklaşımlar hastalık üretir durumdadırlar. Nasıl ki bataklıklar hastalık kaynağıysa ve kurutulamadan hastalıklardan kurtulmak mümkün değilse kapitalist moderniteden kurtulmadan toplumsal hastalıklardan kurtulmak mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla toplumsal hastalıkları aşmak mücadeleden geçer. Demokratik ekolojik cinsiyet özgürlükçü toplum paradigmasıyla politik ve ahlaki topluma doğru bir yürüyüş toplumsal sağlığın yakalanması anlamına da gelmektedir.

Pax Romana: Latince Roma barışı demektir. Roma kralı Augustus döneminden başlayarak (M.Ö. 27-M.S. 14) Marcus Aurelius dönemine (M.S. 161-180) kadar devam eden göreceli barış sürecine denir. Bu barış, Akdeniz'i bir iç göl haline getiren Roma topraklarında oluşan barıştır. Buna kılıç zoruyla oluşturulmuş barış da denir. Temelini Augustus'un attığı Pax Romana İskoçya, Kuzey Afrika ve İran'a kadar uzanan bir bölgeyi kapsıyordu. Bu dönemde elindeki eyaletleri koruyan Roma, buyruklarına uymaları koşuluyla bu eyaletlerin

Persler

kendi yasalarını yapmasına ve uygulamasına izin verdi. Pax Romana, Roma'nın öteki halklar karşısındaki üstün gücüne dayanan zoraki bir barıştı. Öte yandan bütün Akdeniz çapında ticaret yollarının güvenliğini de sağlıyor ve böylelikle geniş ölçekli bir işbölümünü ayakta tutan mal ve para akımları için gerekli olan siyasal çerçeveyi oluşturuyordu.

Persler: MÖ. 550 yılında Medlerin yıkılmasıyla kurulmuş, MÖ.330 yılında İskender'in doğu seferleriyle yıkılmış, İran'ın güneybatısında yaşayan Aryen kökenli bir devlettir. Perslere Parsalar veya Parsualar da denir. Bunlara ilişkin ilk yazılı metinler MÖ.10. yüzyılda Asur kaynaklarında geçmektedir. Heredot'ta yazdığı kitapta Perslilere değinmektedir.

Asurlular, bölgede hâkimiyetlerini geliştirdikçe bölge üzerinde işgalci ve sömürgeci yaklaşımlarını derinleştirirler. Baskılar, bölge halklarında büyük bir öfke geliştirir ve bu öfke giderek direnişe dönüşür. Asurlulara karşı bölge halklarının direnişi eksik olmaz, ancak tüm direnişlere rağmen bu zulüm durdurulamaz. Bölge halkları, Zerdüşt düşüncesiyle yakaladıkları birlik ve direniş düşüncesi etrafında bir kez daha örgütlenirler. Başını Kürtlerin çektiği bu örgütlenmeye, Asur zulmünden etkilenen tüm halklar katılır. MÖ.612 yılında Asur'un başkenti Ninova işgal edilir, saray yakılıp yıkılır. Bölge halkları Asur zulmünden kurtuluşu bayram olarak

kutlarlar. Newroz bayramının tarihi gelişimi böyledir.

Asur devletini yıkan bölge halkları aşiret konfederasyonu tarzında kalmayla, merkezi köleci devlet olma arasında bir ikilemi yaşarlar. Bu ikilem yaklaşık 60 yıllık Medlerin iktidarı döneminde devam eder. Med aşiretlerinin üst kesimleriyle anlaşılan Pers egemenleri, Harpagos'un ihaneti sonucunda bir saray darbesiyle iktidarı Medlerden alırlar. Kürtler, merkezi bir devlet olma yerine aşiretler tarzında yaşamlarını devam ettirirler. Böylece sosyal ve kültürel yaşama öncülük ederken, Persler siyasal öncülüğü ele alırlar.

Büyük Kiros (II. Keyhüsrev) Pers aşiretlerini merkezileştirir. Kısa sürede fetih hareketine girişir. Babil'i işgal ederek Yahudilerin 40 yıllık sürgününe son verir. Güney sınırını sağlama aldıktan sonra, Fenike'ye yönelir ve işgal eder. Sonra önce kuzeye yönelerek Ermenistan'ı, sonra batıya yönelerek Lidya'yı fetheder. Böylece Anadolu'yu tümünden denetimine alır. Çevresini denetime aldıktan sonra uzak işgaller için hazırlık yapar. Mısır işgaline hazırlık sırasında Büyük Kiros ölür.

Kiros'un yerine büyük oğlu Kambis geçer. Kambis babasının yarım bıraktığı Mısır seferini tamamlar. Mısır'ın işgalinden sonra Kartaca'ya yönelir, ancak Kartaca'nın direnişi karşısında geri çekilir. Kambis Mısır seferi sırasında ölür. Med rahiplerinin başını çektiği halk ayaklanma-

ları gelişir. Bunlardan en ünlüsü Gomata adlı Med rahibin önderlik ettiği isyandır. İsyân kısa sürede genişler, Pers iktidarından zarar gören, özellikle de Mecusiler yoğun katılır.

Ölen Kambis'in yerine komutanlarından Darius geçer. İlk iş olarak ordusunu geri çeker ve isyancılara yönelerek bastırır. İç bütünlüğü sağladıktan sonra yeniden işgal seferlerine girişir. Darius zamanında Pers devletinin doğu sınırları Hindistan'a kadar dayanır. Kuzeyde Kafkasya'ya yönelir, ancak savaşçı İskit halkı karşısında fazla bir başarı sağlayamaz. Bu sefer yeniden Batı Anadolu'ya, Trakya ve Makedonya'ya seferler düzenler. Ancak Atina'lılarla birleşen Spartalılar ve Yunan site devletleri, Perslerin ilerleyişini durdururlar. Trakya, adeta Perslerle Yunanlılar arasında bir tampon bölge olur.

Darius'un ölümünden sonra yerine oğlu II. Artakserkes geçer. Ancak büyük imparatorluğu kontrol edemez. İmparatorluğu birçok yerinde isyanlar başlar. Mısır ilk elden bağımsızlığını ilan eder. Bu Pers imparatorluğunun baş aşağı gidişidir. Daha sonra tahta çıkan krallar da bu sorunları çözemez ve bir daha pers devletinin birliği sağlanamaz. Pers imparatorluğu böyle kan kaybederken MÖ. 330 yılında İskender'in bir kılıç darbesiyle yıkılır.

Persler işgal ettikleri yerleri satrap adı verilen valilerle yönetirlerdi. Bu bir anlamda özerk eyalet yöneti-

midir. Lidya'nın başkenti Sard'tan başlayıp, Perslerin başkenti Persepolis'te biten kral yolunu yapmışlardır.

Önder APO bu konuda şunları belirtir: *'Med organizasyonu tahminen aşiret konfederasyonu niteliğindedir. Farklı olarak, bu konfederasyonda Pers aşiretleri de yer almaktadır. Hâlbuki Hurri ve Nairi konfederasyonlarında böylesi durumlar yoktur. Bunlar aynı dili ve kültürü paylaşan aşiretleri oluşturmaktaydılar. Her zaman dağ halkıyla ittifak etme alışkanlıklarına sahip olan Sümer geleneği ve onun güçlü sürdürücüsü olan Babillilerle kurulan Med ittifakı, Asur İmparatorluğunun sonunu getirmekle birlikte, zayıf yapısı ve içte her zaman vukubulan akraba aşiret kollarından birinin ihaneti kuralı burada da rol oynar. Persli yeğen Kiros, son Med kralı Astiyag'a karşı komployla iktidarı ele geçirir. Med boylarından Pers boylarına geçen üstünlük, Pers İmparatorluğu olarak adlandırılır. Esasta kuruculuk rolü Medlerindir. Fakat Perslerin taze bir güç olarak ilk defa tarih sahnesine çıkışları da bu dönüşümde rol oynayabilir. Çünkü Hurri kökenli boylar yaklaşık MÖ 2500'lerden 500'lere kadar sürekli direnerek yorulmuş ve yıpranmışlardır. Akrabaları olan, benzer dili konuşan ve kültürü yaşayan Pers boylarından Akhamenidlerin Kiros'un şahsında taze bir güç olarak tarih sahnesine çıkması sürpriz sayılmaz.*

Peygamberlik Geleneği

Büyük İskender'in MÖ 330'lar-da Pers İmparatorluğunu yıkmasıyla, Mezopotamya uygarlığında yeni gelişmeler olur. Artık bölgeyi Batı uygarlığına dayalı gelişmeler etkileyecektir. Yeni adlandırmalar da tıpkı Sümer adlandırmaları gibi bölge gerçeklerini temsil edecektir.'

Perspektivizm (bakışaçısıklık): Dış dünyanın değişik kavram ve inanç dizgeleriyle açıklanabileceğini belirten dünya görüşüdür. Ancak bu felsefede kavramların ve inançların birbirleriyle karşılaştırılmaları ve ölçüştürmeleri olmaz. Kavramların karşılıklı değerlendirileceği bir ölçünün olmadığı belirtilir. Buna göre her kavram veya cümle taşıdığı veya ortaya koyduğu perspektifle ancak anlaşılabilir. Bunun dışında bir ölçü yoktur.

Bu felsefi yaklaşımın öncüsü Nietzsche'dir. Ancak Nietzsche kadar olmasa da Ortega y Gasset'in yaklaşımlarında da bu vardır. Nietzsche, bu yaklaşımı kendi yaşam felsefesi haline getirmiştir. Bu felsefeye göre, bilgilerimiz gereksinimlerimizin uyarmaları sonucunda oluşur. Ancak daha sonra bu durum kişisel gerçekliklerin üstünü örterek unutturur. İşte Nietzsche, bu unutkanlığa parmak basmak, üstü örtülen gerçekliği yeniden açıklamak için böyle bir düşünce geliştirerek yaşam felsefesi haline getirmiştir.

Nietzsche'ye göre, 'olgu diye bir şey yoktur, yalnızca bir takım yo-

rumlar vardır'. Nietzsche, bu yaklaşımla hem pozitivist anlayış ve yaklaşımı, hem de her şeyi tanrıya bağlayan kaba idealist anlayış ve yaklaşımları eleştirmiştir.

Peygamberlik Geleneği: Uygarlık tarihinde köleci aşamaya denk gelen ve köleci devletçi sisteme karşı içten geliştirilen, mevcut sistemi daha çok reforme etmeyi esas alan direniş geleneğine denir. Hz. İbrahim ile başlayan, Hz. Muhammed ile son bulan süreci kapsar.

Ahlaki ve politik toplumun komünalite ve birbirini tamamlamaya dayanan özünden kopma sonucu gelişen ve daha sonra da devletleşen egemenlikli yapı ile doğal toplum sistemi arasındaki mücadele hep sürmüştür. Uygarlığın köleci devlet döneminde dıştan etnisitelerin içten ise sistemden rahatsız olan halk kesimlerinin mücadelesi gelişmiştir. İçten gelişen bu direnişler peygamberlik geleneği ile ifade edilir. Köleci uygarlık aşamasını aşan da bu iki mücadele kanalının birleşik etkisi olmuştur. Köleci dönemin zirvesini temsil eden Roma İmparatorluğu bir yandan dıştan etnisitenin mücadelesiyle içten Hristiyanlığın yürüttüğü mücadelenin birleşik etkisiyle aşılmış ve görece daha yumuşak bir dönem olan feodal döneme geçilmiştir.

Etnisiteye dayalı mücadele daha çok Aryen topluluklar arasında görülürken, peygamberlik geleneği de daha çok Semitik topluluklarda görü-

len bir direniş formudur. Bir hadise göre sayıları 124 bini bulan peygamberler esasında devletçi toplumu kabul etmeyen, toplumdaki ahlaki yozlaşmanın önüne geçmek isteyen ve zihniyet güçleriyle yeni toplumu, daha çok da ahlaka dayanarak yaratmak için mücadele yürüten toplum öncüleri olmaktadır. Köleci sisteme karşı özgürlük, adalet, eşitlik vb demokratik komünal değerler adına mücadele yürüttüklerinden, aynı zamanda tarihte devlet dışı toplulukların tarihi anlamına gelmek üzere demokratik toplumun bir temsili olmaktadır bu gelenek. Ancak amaçları, ütopyaları demokratik komünal değerler çerçevesinde olsa da pratikleri bunu gerçekleştirecek düzeyde güçlü olmamıştır. Neredeyse tüm peygamberler ve onların öğretileri sistem içileşmekten, sistemi daha da güçlendirmekten kurtulamamıştır. Karşısında mücadele yürüttükleri, büyük bedel ödedikleri köleci sistemin olgunluk aşaması kendi dönemlerinde gerçekleşmiştir. Feodal dönem toplumlar tarihinde özü itibarıyla köleci dönemden pek de farklı değildir, hatta köleciliği daha da olgunlaştırmış yani güçlendirmiştir. Bu onların niyetlerinden ve amaçlarından bağımsız bir şekilde gerçekleşmiştir. Zihniyet yapıları, bilme kapasiteleri, kişilikleri karşı oldukları mevcut hiyerarşik devletçi sistemi aşmaya ve alternatif, amaçlarıyla uyumlu bir yaşam ve sistem kurmaya yetmemiştir. Her şeyden önce orta sı-

nıf karakterinde olmaları onların radikal olmalarını engellemiş, bu yönüyle reformist kılmıştır. Önderliğimiz bu geleneği günümüzün sosyal demokratlarına benzetmektedir. Her yumuşatmanın aynı zamanda bir derinleştirme olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, sistemi daha da derinleştirdikleri görülür. Amaçları iyi olan ama amaçlarını gerçekleştirmede iktidarlý yollara sapan, bu nedenle de amaçlarına ters düşen bir pratik sergilemekten kurtulamamışlardır. Devlet zorlandığında, tıpkı Hristiyanlık örneğinde olduğu gibi dinin gücünü de arkasına alarak kendini daha da güçlendirmiştir. Bu yönüyle de devletçi zihniyet ve onun en örgütlü kurumu anlamına gelen devlet tarafından egemenlerin çıkarları temelinde kullanılmış bir gelenektir.

Toplumsal gerçekliklerin inşa edilen gerçeklikler olduğu düşünüldüğünde zihniyet güçlerinin yeni ve özgür bir toplum yaratmaya yetmediği, devletli sistemin sınırlarında seyrettikleri görülür. Toplumun adeta her hücrelerine sirayet etmiş olan hiyerarşiyi, egemenliği, iktidarcılığı aşamamaları, dogmatizm nedeniyle insanın yaratıcılığının, gücünün engellenmiş olması, kulluk ve kadercilik kültürünün hakimiyeti nedeniyle düşünen, üreten, iradeli bir toplum kuramamışlardır. Doğaya yaklaşımları bu dünyayı lanetleme, suçluların sınıandığı ve cezanın çekildiği bir yer olarak ele almaları nedeniyle doğaya yaklaşımları devletçi paradigmanın

Piramitler

sınırlarındadır. Doğayı edilgen, nesne ve kutsallıklardan yalıtık bir şekilde ele alarak gerçek dünyayı ahret yaşamı olarak bellemişlerdir. Bu yaklaşıma göre bu kirli dünyadan ne kadar erken göç gerçekleştirse o kadar iyidir. Esasında bir ikinci doğa olan insan ve onun var oluş koşulu yani yaşam tarzı olan toplumu, toplumsallaşmayı birinci doğadan tümünden kopararak, doğayı ve onun tüm bileşenlerini tanrı tarafından insana sunulmuş bir nimet olarak ele almışlardır. Bu da insan-doğa bütünlüğünü ortadan kaldıran, birini özneleştirirken, diğerini nesneleştiren yanlış bir ilişki biçimini ortaya çıkarmıştır ki bu da zihniyette egemenliği, parçalamayı yani devletçiliği yaşamak, ona açık olmak anlamına gelir.

Yine toplumun genel özgürlük düzeyini belirleyen kadın konusundaki tutumları da son derece geri olup, kadını lanetli ve ilk günahın gerçek sebebi sayma temelindedir. Var oluşsal olarak kadını ikinci, ek-sik, erkeğin kaburga kemiğinden yaratılan bir cins halinde ele almışlardır. İlk insan çifti olan Adem ile Havva'nın var oluş tarzına, ilişki biçimine kölelik ve egemenlik yerleştirilmiştir. İkinci cinsel kırılma denilen ve kadının yaşamdaki pozisyonunda önemli düşüşlerin görüldüğü bu dönem, kaynağını bu zihniyetten alır. Açık ki bu ele alış zihniyetlerini amaçları olan özgürlük, eşitlik, adalet, demokrasi gibi demokratik komünal değerler ve ona dayalı bir sis-

tem ve yaşam tarzı kurmada sorunlu kılmıştır. Bu yönüyle de niyetleri, çabaları iyi, ama gerçekleşme düzeyleri yetersiz hatta tersinden işleyerek karşıt sistemi güçlendiren bir temelde olmuştur. Bunun da temel nedenini Önderliğimiz onların istem olarak alt-toplumu temsil ettikleri halde; üst toplumun yönetim tarzını, yol-yöntemlerini izlediklerini bu yönüyle de aynı anda iki karşıt sistemi kendilerinde çelişkili bir şekilde barındırdıklarını belirtmektedir. Bu gelenekten demokrasi güçleri adına çıkarılabilecek en temel ders ise, sistem içi bir kişilik ve zihniyet yapısıyla sisteme alternatif, sistem karşıtı bir yaşam kurulamayacağıdır. Böylesi bir zihniyetle elde edilecek başarıların da geçici ve karşıt sistemi daha da güçlendirmekten, ona yaramaktan kurtulamayacağıdır.

Piramitler: Mısır'da El-Gizze yakınlarında Nil'in batı kıyısındaki kayalık bir düzlük üzerinde Dördüncü Sülale döneminde (M.Ö. 2613-2494) Firavunlar için yapılmış piramit biçiminde üç mezar yapısı. Dünyanın yedi harikası arasında beşinci sayılırlar. En kuzeyindekini Dördüncü Sülalenin ikinci firavunu Keops yaptırmıştır. Üçü içinde en büyük olduğu için Büyük Piramit adıyla da anılır. Taban kenarlarının uzunluğu yaklaşık 230,4 metredir. Yüksekliği ise yapıldığı sırada 147 metre idi. Ortadakini Firavun Keferen yaptırmıştır, taban kenarlarının

uzunluğu 216 metre, yüksekliği 143 metredir. En son inşa edilen en güneydeki piramit 6. Firavun Mikerri-nos'undur. Taban kenarları 109 metre olan bu piramidin yüksekliği 66 metre idi. Piramitlerin üçü de zaman içinde yağmalanmış olduğundan, içindeki mezar eşyalarının çoğu artık yoktur. Yüksekliklerinde düşüşler vardır. Keops Piramidi, insan elinden çıkma yapıların en büyüğüdür. Piramitlerin nasıl inşa edildiği sorusuna hala doyurucu bir yanıt verilememiştir. Makaralı halat sistemini bilmeyen eski Mısırlıların bunun yerine tuğla, toprak ve kumdan piramitle birlikte yükselen rampalar yaparak taş blokları bunların üstünden silindirdirli takozlar ve manivelalar aracılığıyla çektikleridir.

Pirus Zaferi: Kazananı olmayan zafer. Savaşan tarafların her ikisinin de aşırı güç kaybına uğrayıp yıkımını ifade etmektedir. Taraflardan biri son tahlilde galip gelse de bu zaferden galip gelenin durumu mağlup olanınkinden pek farklı değildir.

Piyasa (Pazar): Piyasa İtalyanca bir kelime olup Türkçe karşılığı pazardır. Piyasa, hem ekonomide hem de sosyolojide iyi tanımlanmış bir metanın alıcılar ile satıcılar arasındaki mübadelenin geliştiği alanlardır. Bu metalar iki türlü olabilir. Bunlardan birisi üretilen ürünlerdir. Diğeri verilen hizmetlerdir. Bu anlamda pazarda hem üretilen ürünler, hem de

bunları açığa çıkartan emek olarak hizmet alınıp satılmaktadır.

Piyanın da kendisine özgü kuralları, kaideleri vardır. Bunların başında gelen de piyasayı oluşturan veya bu dengeyi sağlayan arz-talep yasası ve kuralıdır. Buna inikas yasası da denir. Üretilen veya satılabilecek metaların toplam miktarı arzı oluştururken, satın alınabilecek metaların miktarı da talebi oluşturmaktadır.

Piyanın tarihi neredeyse insanlık tarihi kadar eskidir. İlk pazarlar eldeki üretimi diğer kesimlerle paylaşmak üzerine kurulmuştur. Bu durum giderek mübadelenin geliştiği alanlara dönüşmüştür. Bu yerlerin ilk başta bayramlaşma yerleri olması, sonrasında panayırların olması da bunu gösterir. Sınıflı ve devletli toplum geliştikçe bu yerleri kontrol altına alma, denetim kurma, giderek bunlardan faydalanma durumu gelişmiştir. Başta ihtiyaçların karşılıklı yardımlaşma ve dayanışmayla aşıldığı yerler olmasına rağmen sonrasında kar elde edilen yerlere dönüşmüştür. Bu sınıflı, devletli toplumda ki dönüşümle bağlantılıdır.

Özellikle 12-13. Yüzyıldan sonra giderek kapitalizmin gelişmesi piyasaya yeni anlamlar yüklemiştir. Piyasayı kontrol altına almak için büyük savaşlar verilmiştir. Savaşların büyük çoğunluğu bu nedenlerle olmuştur. Ulusallaşmanın bir ölçütünün Pazar birliği olarak gösterilmesi de bununla bağlantılıdır. Bu anlamda ulusların sınırları veya devletlerin sı-

Piyasa (Pazar)

nırları piyasa sınırları kadardır. Günümüzde bu sınırlar önemli oranda aşınmışlardır. Artık pazarların herhangi bir sınırı yoktur. Ulus devletlerin aşınmalarını veya ulus-devletlerle büyük sermaye güçleri arasındaki çatışmaları bu ekseninde görmek gerekir.

Piyasayı mutlaka fiziksel bir mekanla sınırlamaya ihtiyaç yoktur. Ancak kapitalist sistem bunu bir mekanla sınırlayarak Borsa denen oluşumu yaratmıştır. Bu piyasada alıcılarla satıcıları bir araya getirmek için yapılan düzenlemedir.

Piyasanın ana kurallarından birisi de kar yasasıdır. Bu rekabetin kusursuzluğu teorisi üzerinden vücut bulur. Buna göre, piyasadaki faaliyetlere usulsüz müdahale etmeyi önleyici onlarca kanun, alıcı ve satıcı vardır. Ancak günümüzde bu durumun fazla bir anlamı yoktur. Piyasa fiyatlarını alıcılar ve satıcılar değil, piyasa üzerine bir tekel gibi çöreklenenler yapmaktadır. Bunların ağırlıklı bir kesimi de spekülâtörlerdir. Bu anlamda piyasada bir bütünlük veya organik dayanışma yoktur. Daha çok kara dayalı ve birbirlerinin zararına çalışan bir bileşim vardır. Daha çok kazanmak için, diğer satıcıların iflas etmesi gerekir. Bu anlamda kazancını başkasının kaybı üzerinden inşa eder. Bu anlamda piyasada yardımlaşma, dayanışma gibi insani özelliklere yer yoktur. Bunlar modası geçmiş ve ekonominin gelişmesini önleyen, ekonomiyi boyunduruk altına alan prangalar olarak anlaşılır. Bu

anlamda başta toplumsallığı geliştiren piyasa, günümüzde toplumsallığı dağıtan en önemli araç durumundadır.

Piyasa ekonomisinin en büyük manipülelerinden birisi de bireysel tüketiciyi üretim üzerinde sözü geçer bir duruma getirdiğini söylemesidir. Buna göre herkes, kendi üretici etkinliğinden elde ettiği gelirini kullanır. Böylece gelirini piyasada bulunan çeşitli mal ve hizmetler arasında bölüştürme yoluyla kendi arzu ve tercihlerini ifade ettiği söylenmektedir. Bununla herkes bir şekilde siyasal kurumlarla ilişkili hale getirilir. Bu ilişkiden hareketle piyasa ekonomisinin demokrasinin vazgeçilmezlerinden olduğu belirtilir. Oysa bu teori özü itibarıyla liberalizmin ekonomipolitigidir. Onun meşrulaştırılmasıdır. Demokrasi devlet dışı kalmışların kendilerini örgütleme, yaşama ve ifade etme tarzı ise, bu yaklaşımla bir ilişkisi yoktur. Gerek stoklar, gerek spekülasyonlar ve gerekse de tekel ve reklamların dayatmalarıyla piyasadaki bu sözde göreceli denge bile yok edilir.

Sonuç olarak, piyasa veya pazar insanın toplumsallığı kadar eskidir. Toplumsallığın gelişmesinde, toplumun organik bütünlüğünün oluşmasında olumlu bir işlev de oynamıştır. Ancak sınıflı ve devletli toplumun yaklaşımlarından sonra tersine bir role bürünmüş, toplumu, toplumsallığı çözen, dağıtan bir rol oynamıştır. Günümüzde piyasalarda sadece ih-

tiyaçlar alınıp satılmamaktadır. Bunlar çok daha derinleştirilmiş, içselleştirilmiş durumdadır. Bu piyasalarda her türlü değeri bulmak mümkündür. İnsanı insan yapan en temel değerler bile satılmaktadır.

Platon (Eflatun): M.Ö. 427-347 yılları arasında yaşamış ünlü Yunan filozofu. Nesnel idealizmin kurucusudur. Arap felsefesinde Eflatun olarak bilinir, bunun nedeni Arapça dilinde "P" harfinin "EF" olarak okunmasındandır. Sokrates'in öğrencisi olan Platon özellikle hocasının Atinalılarca ölüme mahkûm edilmesinden sonra Devlet ve yöneticilik üzerine derin tartışma ve araştırmalar yapmıştır. Onun da amacı hocası Sokrates gibi Atina sitesini yaşatmak ve sürdürmektir.

Tümeller (kavramlar) Sisteminde, Sofistlerin Yunan toplumu üzerindeki olumsuz etkileriyle sa-vaşmış olan Platon, işe öncelikle bilgi konusuyla başlamış ve mutlak ve kesin bir bilginin var olduğu konusunda tümüyle dogmatist bir tavır sergilemiştir. Ona göre, değişen hiçbir şekilde bilinmeyeceği için, insan zihninden bağımsız olan, değişmez bir varlık olmalıdır. Mutlak ve kesin bir bilgiye erişmek ve bu bilgiyi başkalarına aktarmak durumundaysak eğer, Platon'a göre, dünyada sabit, kalıcı ve değişmez olan birtakım varlıklar olmalıdır. O bu değişmez, sabit ve kalıcı varlıklara İdealar adını verir. Öyleyse, Platon'a göre, bilgi tikel

olanın ve değişenin beş duyu yoluyla kazanılmış ampirik bilgisi değil de, değişmez ve tümel olanın akıl yoluyla kazanılan ezeli-ebedi bilgisidir. Yunan felsefe tarihine Varlığın Tek ve Değişmezliği (Parmenides) ile Her şeyin Değiştiği (Herakleitos) düşüncesi damgasını vurmuştur ve bundan sonraki tüm filozoflar Varlık konusunda tartışmalarını sürdürürken bu iki kanattan birini ya da ikisinin sentezini yaparak fikir ileri sürmüşlerdir. Elea okulunun kurucusu Parmenides "Tek ve değişmez bir varlık vardır ve o ancak akıl yoluyla anlaşılabilir, değişme ve çokluk sadece duyu organlarımızın bize verdikleri bilgilerdir ve bir aldanmadır". İşte Platon bu okulun akılcılığını (rasyonalizm) ele alıp onu daha da geliştirmiştir.

Bilgi felsefesi: Platona göre bizimiz kaynağı akıldır ve akıl yoluyla bizler gerçekte var olan varlıkların (ide) bilgisini alabiliriz. Duyu organlarımızın bize verdiği bilgiler akıl olmadan bir anlam ifade etmezler. Bizler duyu organlarımızın bize verdikleri bilgileri "akıl-us" yoluyla sınıflandırmalara tabi tutarak en sonunda bu bilgileri tek bir kavramda topluyoruz. Bu kavramlar bizim akıl gücümüzle oluşmaktadır. Bizler kavramlarla düşünerüz, kavramlarla konuşuruz. Bizim bilgilerimiz kavramlarımızdır, kavramlar akıl ürünüdür, o halde akıl yoluyla elde edilen bilgi tek doğru bilgidir. Kavramlar soyut düşüncelerdir ve soyut düşünceler

Bilgi felsefesi

maddi olanın dışındadır. Maddi olan şeylerin bir başlangıç ve sonu vardır, değişim halindedirler, bu yüzden gerçek varlıklar olamazlar. Kavramlar soyutlamaların sonucunda elde edilirler, değişmez olanlardır ve sonsuzdur. **"Sürekli olan geçici olandan daha gerçektir."** Gerçek olanlar maddi değildir, ancak akıl yoluyla elde edilebilirler ya da görülebilirler. Gerçek varlıklar bu maddi dünyada var değildirler onlar farklı bir dünyada İDEALAR dünyasında yer alırlar. Bir örnekle Platonun maddi, değişken ve geçici olanla, değişmez, soyut ve kalıcı olandan ne demek istediğini daha iyi ifade edebiliriz. "Güzel bir gül, güzel bir erkek çocuk, güzel bir kız, güzel bir kedi vb. bunlar maddi olan ve duyu organlarının algılanabilen şeylerdir ama bunlar belli bir zaman sonra kaybolup gidecekler. Güzel kız ve erkek çocuk yaşlanıp ölecekler. Kedi de öyle. Güzel gül bir gün soluyup ve sonra kuruyup gidecek. Ama bunların ortak olan özelliği GÜZELLİK ölmez, kuruyup gitmez. O maddi değildir, akıl yoluyla onun sürekli olduğunu biliriz. Ve güzellik soyuttur, soyut kavramlaştırmadır."

Buradan Platonun idealar düşüncesine geçerse;

Varlık anlayışı (idealar): İdealar yalnızca bilginin nesneleri olmakla kalmazlar onlar aynı zamanda gerçekliği oluşturan varlık kategorisini meydana getiren temel varlıklardır. Başka bir deyişle, Platon, (Gerçekliğin ne olduğu), 'Neyin gerçekten var

olduğu' şeklindeki temel metafiziksel soruya, gerçekliğin madde ya da dış dünyada değil de, dış dünyadaki şeylerin İdealarında olduğu yanıtını vermiştir. Bizim algıladığımız duysal şeyler sürekli olarak değişmektedir.

Ona göre, duysal nesneler, değişmeden mutlak olarak bağımsız olan bir gerçekliğin varoluşunu zorunlu kılacak şekilde, sürekli bir değişmeye maruz kalırlar. Duysal nesneler varlığa geliş ve yok oluş, büyüme ve çürümeden başka, yer değiştirir, niteliksel ve niceliksel değişmeye uğrarlar. Bundan dolayı duysal nesnelere yüklenebilecek tüm nitelikler, yükleme faaliyeti sırasında, algısal yargı ya da önermenin zamansal bir niceleyici ya da belirlemeyle tamamlanmasını gerektirir. Buna göre, aynı şey farklı zamanlarda farklı özelliklere sahip olur. O belirli koşullar altında büyük, başkaca durumlarda küçük görünür. Birine göre büyük, bir başkasına göre ise küçüktür. Belli bir zamanda mat ve karanlık, buna karşın başka bir zamanda parlak ve aydınlık görünür.

Demek ki, bireysel nesnelerden oluşan ve bizim duyularımızla algıladığımız duysal dünyayı incelediğimizde, onda mutlak, kalıcı, duran ve tutarlı hiçbir yön bulunmadığını, ondaki her şeyin değişken ve görel olduğunu görüyoruz. Platon'a göre, böyle bir dünya gerçek değildir, gerçekten var olamaz; o duysal dünyanın yalnızca görünüşlerden meydana gelen bir dünya olduğunu

savunur. Bu duyusal dünya şu masa, şu heykel, şu kitap gibi 'şu' diyerek gösterdiğimiz bireysel nesnelerden meydana gelmektedir. Bu dünyadaki nesneler, değişen, kendilerinde karşıt yüklemeleri barındıracak şekilde eksikli, görelı, bağımlı ve bileşik olan şeylerdir. Beş duyu yoluyla algılanan bu bireysel nesneler Platona göre, gerçekten var değildir. Onlar değişmeyen, mutlak ve kalıcı bir gerçekliğin yalnızca görünüşleridirler. Bu bireysel nesneler aynı anda hem gerçeklikten ve hem de yokluktan pay alırlar; bundan dolayıdır ki, Platon'a göre, onlar hem var ve hem de yokturlar ya da bugün var yarın yokturlar. Otlar varlığa gelir, çeşitli değişmelere maruz kalır ve ölüp giderler. Platona göre, gerçekten var olan şeyler İdealar dır ve İdealar duyusal dünyada söz konusu olan görelı durağanlığın ve anlaşılrlılığın temel nedendirler. İdealar duyusal dünyada hüküm süren değişmelerden etkilenmediği için, onların içinde yaşadığımız görünüşler dünyasından ayrı ve bağımsız bir varoluşa sahip olmaları gerekir.

Bizim kendilerini duyu-deneyi yoluyla değil de, düşünce ve akıl yoluyla bildiğimiz bu İdealar, kendilerine ait ayrı bir dünyada var olurlar. Platona göre, İdealar sahip oldukları özellikleri hepsinin üstünde ve ötesinde bulunan İyi İdeasından alırlar. Devlette yer alan ünlü Güneş Benzetmesinde, o duyusal dünya ile akılla anlaşılabilir dünya, dolayısıyla da

Güneşle İyi İdeası arasında bir analogi yapar ve değişmeceli bir anlatım içinde, İyi İdeasını Güneşe benzetir. Buna göre, nasıl ki duyusal dünyada güneş ışııyla gözle görülen nesneleri aydınlatıyorsa, aynı şekilde İyi İdeası da akılla anlaşılabilir dünyada İdeaları doğrulukla aydınlatır, başka bir deyişle, İdealara anlaşılabilirlik kazandırır. İyi İdeası, bundan başka akılla anlaşılabilir nesnelerin varlık ve gerçekliklerinden sorumludur.

İyi İdeası gerçek varlığın ötesindedir. Platon'a göre, insan uzun yıllar matematiksel bilimlerle ve diyalektikle uğraştıktan sonra, varlığın ve gerçekliğin kaynağı olan İyi İdeasını mistik bir tecrübeyle, özel bir sezgiyle tanır. Çünkü İyi İdeası varlığın ötesinde olduktan başka, insanın kavrayış gücünün sınırlarının da ötesindedir. İyi İdeasının kendisi tanımlanamaz, söze dökülemez ve açıklanamaz, fakat başka her şeyi açıklar. İnsan bu tür bir mistik tecrübeyi yaşadıktan sonra, İdeaların İyi İdeasından pay almak suretiyle varlığa geldiklerini ve oldukları gibi olduklarını anlar. Şu halde, Platonun metafiziğinde İdealar varlıklarını, ya da sahip oldukları temel özellikleri İyi İdeasına borçludurlar.

Aynı ilişki İdealardan meydana gelen gerçek ve akılla anlaşılabilir dünya ile içinde yaşadığımız duyusal dünya arasında vardır. İçinde yaşadığımız duyusal dünyadaki şeyler her bakımdan değişseler bile, bu dünyanın yine belli ölçüler içinde gerçek

Platon (Eflatun)

ve kalıcı olan yönleri vardır. Her bakımdan değişmeye uğrayan bu dünyada, en azından birtakım matematiksel özellikler değişmeden aynı kalır. Örneğin, bir masa şekli zamanın akışı içinde değişse de, onun sergilediği 'dikdörtgen' olma temel özelliği değişmeden aynı kalır. Yine, bir kutunun şekli zaman içinde değişir, bununla birlikte onun sergilediği 'kare' ya da 'küp' olma özelliği değişmeden aynı kalır. İşte duysal dünyadaki şeyler, Platon'a göre, İdeallardan pay aldıkları ya da İdeaları taklit ettikleri için var olurlar ve duysal dünyadaki gerçek ya da kalıcı ve değişmez yönler, bu pay alma ilişkisi sayesinde söz konusu olur.

İnsan felsefesi: Platonun iki dünyalı metafiziği, insanda her biri dikkatini söz konusu bu dünyalardan birine yöneltmiş olan iki temel bileşenin bulunduğunu ortaya koyar. İnsanın duysal dünyaya yönelmiş, duysal dünyaya ait olan parçası bedendir; yine aynı benzerin benzerini bilebileceği, ancak aynı cinsten olanlar arasında bir ilişki bulunabileceği ilkesine göre, insanın bir de gerçek varlığın dünyasına yönelmiş olup, bu bağlamda İdealar dünyasının bir parçası olan ruhu vardır. İnsan ruhu, Platon'a göre, insandaki maddi olmayan, ölümsüz parçadır.

Bunlardan beden söz konusu olduğunda, insan duyular aracılığıyla duysal dünyayla ilgili olarak güvenilmez malumatlar elde etmeye çalışır, maddenin peşinden koşarak bir-

takım fiziki arzuları gerçekleştirmek ve tatmin sağlamak ister. Buna karşın, ruhu ait olduğu dünyaya yönelmek, ezeli-ebedi gerçeklikleri temaşa etmek arzusu içindedir. Öyleyse, ruha düşen kendisini duysal dünyanın sınırlamalarından, bedeninin ve duysal dünyanın oluşturduğu hapseden kurtarmak ve gerçek dünyayı temaşa etmek amacını gerçekleştirmeye çalışmaktır. Bu ise, insanın her ne kadar maddi koşullar içinde yaşayan, birtakım fiziksel ihtiyaçları olan bir varlık olsa da, bu maddi koşullara bağımlı olamayacağı, yalnızca fiziksel ihtiyaçları tarafından belirlenemeyeceği anlamına gelir."

Devlet anlayışı: Platon'un devlet anlayışının temelinde Sokrates'in Atina site devletine olan bağlılığı vardır. Atina sitesinin düzeni ve mutluluğu nasıl sağlanabilir. Platonun devlet anlayışında kölecilik temelinde yaşanan sınıflı toplumun belirlendiği kategorileştirme yatmaktadır. Devlet üç sınıftan oluşmaktadır

YARGIÇLAR (yöneticiler)

ASKERLER (koruyucular)

ÇÖMLEKÇİLER (Zanaatkârlar, köylüler, üreticiler)

Yargıçlar ve askerler mülkiyet hakkına ve evlenip aile kurma hakkına sahip olmamalıdır. Onlar site devletinin yönetimi ve savunması için düşünmeli ve kendilerini eğitmelidirler. Yargıçlar Müzikle, askerler jimnastikle eğitilmelidir. Aile ve mülkiyetleri olursa akılları bu şeylerle takılır ve sitenin işlerini aksatırlar

bu yüzden bu iki şey onlara yasaklanmıştır. Yine bu iki sınıfı oluşturan kadın ve erkeklerin birbirleri arasındaki cinsel ilişkilerde bir düzene göre ayarlanmalıdır, birbirine denk olanların tespit edilmesi gerekir. Bunların çocukları devletin çocukları olarak kabul edilir ve birlikte büyütülüp, eğitilirler. Akrabalık ilişkileri değil yurttaşlık bağı esas olmalıdır. Sitenin akıllı, güçlü nesillere sahip olması için bu gereklidir. Çömlekçiler ise aile kurmalı ve mülkiyet sahibi olmalıdır. Onlar da üretim yaparak bu iki sınıfın yaşaması için gerekli olan malları üretmeli ve gerekli hizmetleri yerine getirmelidirler. Aile ve mülkleri olmalıdır ve onlar bu şeylere bağlı kalarak başka şeylere karışmamalıdır. Bunların mülkiyet hakkı toprağa sahip olma anlamında değildir çünkü toprak sadece devletindir ama kullanma ve miras yoluyla çocuklarına devretme hakkı bunlara verilmiştir. Bunlar dışında birde köle olan fakat hiçbir hakları olmayan insanlar vardır ki bunlardan hiç söz edilmez.

Platonun yöneticiler için yaptığı bir belirleme de şöyle; "Ya filozoflar yönetici olmalıdır ya da yöneticiler filozof olmalıdır" Bunun neden dile getirildiğini anlamak zor değil. Platon, hocası Sokrates'in Yunanlı yöneticiler tarafından nasıl iftira ile ölüm cezasına çarptırılıp, öldürüldüğünü asla unutamayarak bu gerici tutum karşısındaki tavrını bu sözlerle ifade etmektedir.

Platon'un en çarpıcı yaklaşımlarından biri kadına bakış ve ele alışı tarzındadır. Platona göre yöneticilik yapabilmek için insanların çocukluktan alınıp eğitilmesi gerekir. Bilgi akıl yoluyla elde edilir ve her iki cins-te yani kadın ve erkek bu akıla sahiptir. O halde kadın da eğitim yoluyla bu bilgileri elde edebilir. O halde kadın da yöneticilik yapabilir. Ama buradaki kadın sadece üst sınıfta yer alan kadınlardır. Sınıf karakterini bir yana bırakıp felsefik olarak ele alındığında Platon'un kadına bu tarz bir yaklaşımı Yunan ve ondan sonra gelen diğer orta çağ felsefesinde bulmak imkânsızdır.

Platus: Milat döneminde Ortadoğu'da bulunan Roma imparatorluğunun valisidir. Özel olarak da Kudüs valisidir. İsa Peygamberliğini ilan ettiğinde validir. İsa, Hristiyanlıkla Sion'un kızı olarak gördüğü ve tanrı krallığını kurmak istediği Kudüs'ü almak ister. Bu durum yerel egemenlerle, ezilenlerin çatışmasına yol açar. Çıkarlarının sarsıldığını gören Yahudi kâhinleri vali Platus'a giderek, İsa'nın Roma imparatorluğuna karşı çıktığını, Roma'nın iradesini tanımadığını, bu anlamda tehlikeli olduğunu ve öldürülmesi gerektiğini belirtir, ihbar eder ve valiyi kışkırtmaya çalışırlar. Vali eliyle İsa'yı katlederek çıkarlarını devam ettirmek isterler.

Vali Platus, başta İsa'yı asmak istemez, İsa'nın Roma iradesini tanıması koşuluyla bırakacağını be-

Politika

lirtmesine rağmen, İsa bunu kabul etmez. Vali de Yahudi kâhinlerin kışkırtması sonucunda İsa'yı Golgotha'da çarmıha gerdirir.

Polis: Yunanca bir kelime olan, şehir veya şehir devleti anlamına gelir. Kökeni sınıflı toplum tarihi kadar eski olmasına rağmen, dile yerleşmiş ve bilinen anlamıyla polis, Yunan sitedevletlerine ve bundan sonra kurulan şehir devletlerine denir.

Kuzey'deki Neolitik uygarlığa ve onun köy yaşamına karşı, Güney Mezopotamya'da gelişen uygarlık ve yaşam böyledir. Bu anlamda Ur, Uruk vb. şehirler ilk kurulmuş şehirlerdir. Bunlar kent olarak dönemlerinin ilk polisleridirler. Zamanla bu uygarlık daha da gelişir. Başta Nippur, Ninova, Babil, Persepolis olmak üzere birçok şehir kurulur.

Aynı gelişmeyi diğer uygarlıklarda da görmek mümkündür. Mısır merkezi bütünlüğünü oluşturmada önce, böyle kent devletlerinden oluşmaktaydı.

Latin Amerika uygarlıklarından İnka ve Maya uygarlıklarında da bu gelişim vardır. Güçlü ve büyük şehirler kurmuşlardır.

Yunanlılardan sonra kent devlet modelini, ya da polisleri en fazla geliştirenler Romalılardır. Roma imparatorluğu bu anlamda bir kent devletidir. Roma'yı taklit eden Kartaca bunun en belirgin örneğidir.

Ancak, Yunanlılarda geliştirilen polislerin diğer kent devletlerinden

farklı olarak belli kıstasları vardır. Bir yerleşkenin polis olabilmesi için konulan kıstaslar şöyledir;

-Şehirde sosyal haklardan belli düzeyde faydalanan özgür yurttaşların olması

-Büyük bir mekana sahip olması, kendisini besleyecek toprakları ve ekosistemi olması

-Başka egemen devletlerle ilişkiler geliştirebilmesi

Bu anlamda Yunan ve Roma polisleri (kent devletleri) diğer alanlarda gelişen polislerden belli farklılıklar taşırlar.

Politika: Politika ve siyaset kavramlarının aynı içeriğe sahip olduğu genelde ifade edilir. Mevcut siyaset veya politika bilimi tanım olarak bu iki kavramı aynı sayar. İçerik olarak biçilen misyon, her iki kavrama atfedilen tanım aynı olmaktadır. Bu iki kavramın aynı olduğuna dönük tanım devletçi paradigma sahiplerine ait bir tanım olmaktadır. Politika kavramı Hint-Aryen dil grubuna ait bir kavramdır. Ağırlıklı olarak Avrupa uluslarının kullandığı bir kavramdır. Arapçada kullanılan siyaset kelimesinin batıda politika kelimesi olarak anlam kazandığı belirtilmektedir. Örneğin politika kavramının ilk olarak Aristoteles tarafından kullanıldığı belirtilir. Yunanca Hint-Aryen dil grubu içinde yer almaktadır. Dolayısıyla politika kavramı da bundan dolayı siyaset kavramından farklı tanımlanmak durumundadır. Hint-Ar-

yen toplumların, içinde bulundukları koşullar ve buna dayalı olarak kendilerini var etmeleri ve gelişimlerini sürdürme koşulları, Semitik toplumlara göre farklı olacaktır. Dolayısıyla yaşamları farklı olanın kavram sistemleri de farklı olacaktır.

Siyaset kavramı, oluşum ve biçilen misyon itibarıyla ataerkil, yani egemenlikli bir içeriğe sahiptir. Yani kavramın ilk anlamı farklı olsa, devletçi sistem tarafından sonradan çarpıtılarak kullanılmış bir kavramdır. Ama siyaset kavramı köken olarak, içerik olarak ve oluşum olarak egemenliklidir. Yani ataerkil, iktidarcı özelliği sonradan yakıştırılmış değildir. Siyaset kavramı iktidarın kendisini tanımlar.

Politika kavramı bu yönüyle farklı bir tanımlamayı içermektedir. Kavram olarak ilk kullanılış ve kök olarak iktidarcılıktan farklı bir kullanıma sahiptir. Politika kavramı halk toplantısı anlamına gelmektedir. Yani kenti oluşturan halkın, yurttaşların toplantısı anlamına gelmektedir. Yani içerik olarak halk kavramını içermekte ve bu yönüyle demokratik paradigmaya daha yakın durmaktadır. Politika kavramının Yunanca polis kavramından türetildiği genel kabul görmektedir. Bu kabul ediliş içeriği değil sadece kavramlaştırma için olmaktadır. Yoksa içerik ve faaliyet olarak politika olgusu daha eskilere dayanmaktadır. Bu konuya ilişkin çeşitli ifade ediliş biçimleri vardır. "Politikanın kökü eski Yunancadaki

şehir devletleri için kullanılan 'polis', yurttaş için kullanılan 'polites', devlet yapısı, siyasal rejim ve anayasa anlamında kullanılan 'politeia', vatan-daşlık hakkına ilişkin şeyler, devlet yapısını ve egemenlik hakkını ilgilendiren her şey anlamındaki 'politica' ile politika sanatı anlamındaki 'politike' kelimeleriyle aynı kökten gelmekte olup polis/devlet'in yönetimine ilişkin işler, devletle ilgili faaliyetler anlamını taşımaktadır... Aristoteles Politika isimli kitabında aile, köy ve şehir (polis/devlet) birliklerini doğal topluluklar olarak görmek ve polis/devlet'in aile ve bireylere göre önceliği bulunduğunu, çünkü bütünün parçalardan önce geldiğini söylemektedir. İnsanın 'politik bir hayvan (zoon politikon) olduğunu söyleyen Aristoteles'e göre polis/devletin temel amacı 'iyi yaşama'dır ve toplulukların en üstünü ve hepsini kapsayan olan 'her devlet iyi bir amaçla kurulmuş bir topluluk'tur. 'En yüksek iyiyi' polis/devlet amaç edinmekte ve bu topluluk türüne de politik denmektedir. Bu durumda politika, toplulukların en üstünü ve diğer bütün toplulukları kapsayan devletin temel amacı olan iyi yaşamayı temin etmek için gösterilen faaliyetler olmaktadır"

İlk ele almamız gereken kavram polis kavramı olmalıdır. Polis kavramıyla ifade edilmek istenen ne olmaktadır? Polis kavramı alıntıda da ifade edildiği gibi devlet için kullanılan bir kavram mıdır? Yoksa daha

Politika

farklı bir oluşuma mı işaret etmektedir? Ele alınması gereken bir diğer konu ise şehir, devlet ve polis arasındaki ilişki ve bu üç kavramın politika kavramıyla olan ilişkisidir. Ayrıca devlet ve toplum arasındaki ilişki de değerlendirilmesi gereken bir diğer konu olmaktadır. Çünkü alıntından da anlaşıldığı gibi Aristo aile, köy ve şehir (polis/devlet) birliklerini doğal topluluklar olarak görmektedir. Devlet ve toplum arasında nasıl bir ilişki vardır? Politika bilimi açısından bu ilişki biçimini nasıl tanımlamalıyız?

Bu sorulardan kastımız doğru bir politika tanımına ulaşma istemidir. Devletçi sistemin ağır ideolojik belirlemişliği altında tanımlanan kavramların gerçek ve ilk haliyle nasıl ortaya çıktıklarını anlamaya çalışmaktayız. Bugün devletle özdeş olarak anılmayan, tanımlanmayan ne vardır? Hangi konuyu ele alırsak alalım devlet odaklı tanımlanmayan hiçbir şey yoktur.

Polis kavramı eşittir devlet olarak tanımlanmaktadır. Tüm politika ve siyaset bilimi kaynakları açısından esas alınan tanımlama bu olmaktadır. Polis=Devlet formülü hakim devletçi paradigmanın varoluşsal kaynağını oluşturur. "Yaşam devletle başlar. İnsan devletle insan olur. Toplumsallaşma devletle gerçekleşir" Her dönemin temel sloganı bu olmaktadır. Bu durum devletler açısından temel sorun olan meşruiyet probleminin de çözümüne işaret eder. Buna göre Yunan da yaşam devletle başlamıştır.

Yunan uygarlığı tüm insanlığın kaynağını oluşturmaktadır. İnsanlık Yunan uygarlığının kendini dışa açmasıyla oluşur. Doğu ve batının uygarlıksal varoluşunun kaynağı Yunan uygarlığıdır. Yunanda da yaşam devletle başladığına göre devletçi uygarlık insanlığın varoluşsal gerekliliğidir. Varlık gerekçesidir. Bundan dolayı da devlet eşittir her şey demektir. Varlıklı olmak devletli olmak anlamına gelmektedir. Devletsizlik yoklukla eş değerde olmaktadır. Hiçlik eşittir devletsizliktir. Devletsiz olmak hiçbir şeye sahip olmamak anlamına gelmektedir. Devletin yoksa tarihin, toplumun, kültürün yoktur. Maddi ve manevi tüm değerler devlet olmaya göre tanımlanmaktadır. Tarihte kimsin diye sorulacak bir soru karşısında verilecek öncelikli cevap sahip olunan devletlerin sıralanmasıyla olacaktır.

Polis kavramı Yunan toplumunda devleti mi izah eder? Yukarda da belirttiğimiz gibi hakim siyaset bilimi teorisinde polis, şehir devleti olarak ifade edilmektedir. Bunun karşısında polisin devleti ifade etmediğini savunan görüşler de vardır. Toplumsal ekolojist Murray Bookchin'in bu konuda ki yaklaşımı oldukça açıklayıcıdır. Kentsiz Kentleşme isimli kitabı bu konuya ilişkin önemli tespitlerde bulunmaktadır. Kimi alıntılarla konumuzu açıklayalım.

"Kan bağına dayalı klandan, kabileden ve köyden polise(antik Yunancada kent) yani politik kente ge-

çişteki adımlar ile tanımlı toplumsal sorumluluklarıyla doğan kan kardeşlerinden kendi yurttaşlık sorumlulukları hakkında koşullar elverdiğince özgürce karar verip, yakınlarını akılcı ve seküler çıkarları doğrultusunda belirleyen yurttaşlara geçişteki adımlar, kentin anlamlı bir tanımını oluşturur." (10)

Bu alıntıdan da anlaşılacağı gibi polis kavramı kent olarak tanımlanmaktadır. Kent olmak devlet olmak anlamına gelmemektedir. Bundan dolayı da polis eşittir devlet değil, kenttir.

"Politik alanın kendine özgü bir varlık olarak ortaya çıkışı, düşünce tarihinde karmaşık bir yere sahiptir. Politikanın devletten ve toplumsal yaşamdan farklı bir fenomen olarak ele alınması, ilk olarak antik Yunan uygarlığının belki de en önemli toplumsal kuramcısı ve filozofu olan Aristoteles'in yazılarında görülür. Aristoteles'in eserlerinde, hala kent ya da daha doğru bir tabirle polis düzeyindeki insan birlikteliğinden söz edilmektedir; bu sözcük çoğu zaman "kent-devleti" olarak yanlış çevrilmektedir.

Milattan önce beşinci yüzyılda yani Atina demokrasisinin gelişiminin en uç noktasına ulaştığı bir dönemde, devleti, toplumsal kontrolü amaçlayan, profesyonel nitelikli bürokratik bir mekanizma olarak tanımlayan bir kavram mevcut değildi. Atina Yunancasında devlet yer almazdı. Bu sözcük (state=devlet), La-

tince kökenli olmakla birlikte etimolojik kökleri tam olarak belli değildir. İlk anlamıyla, kişinin yaşam koşullarını, yani onun toplumsal statüsünü, yaşam biçimini ve 'toplumsal itibarını' belirtir, ortak çıkarlara sahip bir insan topluluğunu ya da günümüzdeki anlamıyla devleti tanımlamaz. On altıncı yüzyılın başlarında gerçek ulus-devletler ile son derece merkezîyetçi monarşilerin ortaya çıkışıyla birlikte, bu sözcük, belirli bir 'halk kitlesini' yönetme gücüne sahip olan profesyonel nitelikteki sivil bir otoriteyi tanımlamak için kullanılmaya başlanmıştır." (11)

" Bunun yanı sıra, polis sözcüğünü devlet ile karşılamamız, devlet kavramını, bilinçli olarak amatör nitelik taşıyan bir yönetim sistemiyle bir tutmamızı gerektirir; bir yönetim sistemi neredeyse haftada bir toplanan halk meclislerine ve bu meclisleri küçük bir ölçekte temsil eden büyük jürilerden oluşan bir yargı sistemine dayanır; idarecilerin seçimi ve dönüşümü, kura yoluyla sağlanır; profesyonel askerlerin yerine silahlı yurttaşlardan oluşan milisler vardır; bu sistemde profesyonel nitelikte bir politikaya ve bürokrasiye rastlanmaz... Perikles zamanında Atina, monarşi ve tiranlık ile idare edilen devletlerle çevriliydi. Ancak bu devletler, çabucak, Aristoteles ile öğrencileri tarafından ortaya atılan polis kavramı ile karıştırıldı; polis'in idari işlerini belirten politikos sözcüğünü devlet anlamında kullanarak, aynı

Politika

türden bir yanlışı bugün de tekrarlıyoruz. Aristoteles'in düşünce sisteminin merkezinde, belirsiz bir fenomen olan devlet değil polis yatıyordu. Bununla karışıklık içinde olan günümüz düşüncesinin merkezinde ise politika değil devlet yatmaktadır; burada politika sözcüğüyle anlatılmak istenen, polis niteliği taşıyan bir sistemin idari işleridir. Politika ve devlet, her iki durumda da birbirini içine girer; ancak bu girişim, çok farklı yollardan ve bakış açılarından gerçekleşir. "(12)

Tüm bu alıntılardan da anlaşılacağı gibi polis kavramı devleti tanımlamamaktadır. Polis daha çok şehir kavramıyla özdeş ele alınmaktadır. Şehir ise kendi başına devleti ifade etmez. Şehrin gelişmesi devletin gelişmesini gerekli kılmaz. Şehir olmadan devlet gelişemez, fakat devlet olmadan şehir gelişebilir. Şehir tarzındaki gelişme devletten bağımsız olarak gerçekleşmektedir. Yani şehir = devlet demek değildir.

Politika devlet olmanın bir sonucu olarak ortaya çıkmış değildir. Bookchin'e göre politika şehirleşmenin bir gereği olarak ortaya çıkar. Politika şehirleşmeyle var olur. Yine son olarak şunu ifade etmemiz gereklidir ki her otorite ve yönetim sistemi devlet değildir. Devlette bir idari yapılanmadır. Bir otoriteye ve yönetim anlayışına dayanır. Ama devlet olmadan da yönetim ve otorite olabilir. İdari sistemler oluşturulabilir. Bu devlet anlamına gelmemektedir.

Murray Bookchin'in görüşlerini kısaca böyle özetlemek mümkündür.

Bu görüşler bizim için hangi açıdan önemlidir? Öncelikle temel önemli nokta devlet ve politika arasında yapılan ayırmadır. Bu düşünce, siyaset teorisinde yeni bir yaklaşımı ifade etmektedir. Örneğin en radikal devlet muhalifleri olarak anarşistler bile devlet ve politikayı özdeş olarak görmüşlerdir. Bundan dolayı devletten kopma adına politikayı dışlamış ve bilinçli olarak politika karşıtı olmayı seçmişlerdir. Anarşistler ki tarihin en devlet ve iktidar karşıtı, otorite karşıtı kesimleri olarak bilinirler. Politika ve devleti böyle özdeş görmek ve bilinçli apolitikliği savunmak baştan devlete meşruiyet sağlamaktır. Bu anlayışı ortadan kaldırma anlamında Bookchin'in politika ve devleti birbirinden ayırma yaklaşımı önemli bir yer teşkil eder. Politika ayrı devlet ayrıdır.

Yine Bookchin'in politika ve şehir ilişkisi de önemlidir. Politika ve şehir arasında sıkı bir ilişki vardır. Şehirleşmek politikayı geliştirir. Fakat politikayı şehirleşme ortaya çıkarmıştır demek doğru bir tanımlama olmaz. Bu anlamda Bookchin'in şehirleşme olgusuna aşırı derece de önem ve belirleyicilik vermektedir. Bu yaklaşımı yanlıştır. Mutlaka şehirleşme devletle ortaya çıkmaz. Politika şehirleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkmaz. Politika kaynak olarak şehirleşme öncesine dayanır. Şehirleşme ve şehirleşmeyle ortaya

çıkan değerler tarihsel evrimin bir aşamasında şekillenir. Yani kendisinden önce var olan aşamanın üzerinden şekillenir.

Şehirleşme köy toplumsallaşmasının üzerinde şekillenir. Köy toplumu olmadan şehirleşme olgusu gelişemezdi. Neolitik toplum olarak var olan toplumsal biçim olmadan insanlaşmak, yerleşik yaşama geçmek ve toplumsallaşmak mümkün değildir. İnsanlığın varoluşu bu toplumsal biçimlenişle olur. İnsanlık adına tüm değerler adına doğal toplum ya da neolitik toplum dediğimiz bu toplumsal sistemde var olmuştur. Politikanın da kaynağı bu toplumsal sistemdir. Politika şehir toplumunun değil köy toplumunun yaratımıdır. Şehirleşmeyle politika olgusunda farklılaşmalar olmuştur. Bu politikanın var oluşuyla değil gelişim süreciyle ilgili bir konu olmaktadır. Şehirleşmeyle politikanın aldığı biçim nedir sorusu bir öneme sahip olabilir. Ama bir bütünen politikanın var oluşunu şehre dayandırmak doğru olmaz. Şehirlerin gelişimi birebir devletçi sistemin ortaya çıkışına bağlanamaz. Şehirleşmeler ilk oluşum itibarıyla devlet merkezli değildir. Devletler birden ortaya çıkmazlar. Belli bir evrimin gelişimi sonucu ortaya çıkarlar. Köy toplumundan şehir toplumuna geçişte evrimsel bir gelişimi gerekli kılar. Şehirler büyüyen toplumsallığın ortaya çıkardığı bir oluşumdur. Devletlerde bu aşamadan sonra yani şehirleşmeler son-

rasında vücut bulur. Yani devlet oluşum itibarıyla şehirlere muhtaçtır. Ama şehirler devleti gerekli kılmazlar. Burada önemli olan toplumların kendilerini yönetmek için oluşturdukları politik araçları ve yönetim olgusunu devletle özdeş görmemektir. Politika devletle özdeş alınırsa her şeyin devletle başlatılması doğaldır.

Bundan dolayı da ortaya çıkan şehirler devletçidir diyemeyiz. Devletçi şehirler de vardır. Devletler hakim olduktan sonra şehirleşmeler farklılık geçirmiştir. Bu anlamda bunlara dayalı politika nasıl bir seyir izlemiştir tarzındaki bir soru belki devletçi şehir ve politikanın anlaşılması için bir önem taşıyabilir. Ama kendi başına şehirleşme ve politikayı devlete mal etmek bize doğru sonuçlar vermez. Bizi yanlış tanımlamalara ve sonuçlara götürmekten başka bir sonuç doğurmaz.

Konumuzu ilgilendirmesi açısından Bookchin açısından ifade edebileceğimiz bir yetersizlik tarih yaklaşımlarına dönük olabilir. Neden politika olgusunu ele alırken Yunan toplumunu esas alarak çözümlemektedir? Polis olarak ifade ettiği şehirleşme konusunu neden Yunan toplumunda çözümler? Yunan toplumunu esas almak belki bize bu konularda tarihin belli bir aşamasından sonrasını anlamak için kimi verileri verebilir. Ama bunlar da bir evrimin halkasını oluşturur. Yunan toplumsal ve siyasal sistemi tarihin belli bir aşamasını teşkil eder. Tarihe kaynak olarak değerlendir-

Politika

dirilemez. Yunan uygarlığı hâkim tarih paradigmasında tarihin kaynağı olarak değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme yanlış bir değerlendirmedir. Yunan uygarlığı köleci devlet sisteminin çöküş aşamasına denk gelmektedir. İnsanlık tarihe kölecilikle başlamaz. Bu anlamda tarih Yunan uygarlığıyla başlamaz.

"Tarih Sümer'de başlar" deyişi bile eksik bir tanımlama olmasına rağmen tarihi Yunan uygarlığıyla başlatan teze karşı önemli bir karşı duruştur. Bu karşı duruş tarihin yazıyla başladığına dönük tezdır. Devletli tarih Sümerlerle başlar demek daha sağlıklı olabilir. Tarihi sadece yazıyla tarif edemeyeceğimize göre daha derinlikli bir yaklaşıma ihtiyaç vardır. Tarih yazının tarihi değil, insanlığın tarihidir. Dolayısıyla burada bizim için önemli olan yazının tarihi değil, insan toplumunun tarihidir. Yazı bile insanın bir ürünüdür, yaratımıdır. İnsan yazının da anasıdır. Anayı çocukla değil, çocuğu anayla tanımlamak daha sağlıklı sonuçlara götürür. İnsanın ve toplumun varoluşundan başlayarak günümüze gelen tüm bir zaman bize gerçek tarihi vermektedir. Yazı öncesi insan ve toplum yoktur diyemeyiz. Yazılı bir eser bırakmadığı için yazı öncesi insanlığı yok saymak, kendisinin doğru olduğunu iddia eden bir tarih anlayışı için yanlış bir değerlendirme olsa gerek. Bundan dolayı tarih ne Sümer'le, ne de Yunan uygarlığıyla başlar. Tarih bugün bilimsel araştırmala-

ra dayalı olarak ispatlandığı gibi, Zağros-Toros dağ ve ovalarında başlamıştır. Toplumsal tarih neolitik toplumun bir eseri olarak vücut bulur. Bundan kaynaklı olarak insan toplumuyla ilgili tüm ilkleri burada, bu toplum biçiminde aramak temel tezimiz olmalıdır. Politika ve şehir konusunda aranacaksa bir temel, neolitik toplumla bağlantılı olarak ele alınarak yapılabilir. Bu temel ne Yunan da ne de başka bir uygarlıkta aranmaz. Aransa da sağlıklı sonuçlara ulaşılamaz. Yanlış tarih bilinci bize yanlış yaşamdan başka bir şey vermez. Yanlış bilgi doğru yaşamı ortaya çıkarmaz. Doğru yaşam doğru bilgi üzerinde yükselir.

Doğru tarih anlayışı Sümerlerde de aransa, bu konuların mutlaka neolitik toplumla olan bağı kurularak aranmak zorundadır. Eğer bağı kurulamazsa, kendi başına ne şehirleşmeyi ne de politika veya iktidar ve buna benzer olguları tanımlayamayız. Sümerler için bu durum böyleyken, bir Yunan uygarlığı için bu durum daha da geçerlidir, Sümerler devletçi sistemin yaratıcısı iken, Yunan uygarlığı bu sistemin çöküş aşamasını teşkil eder. Dolayısıyla Yunan uygarlığı esas alınarak orijinal tanımlar yapmak mümkün değildir. Bunu ifade ederken Yunan uygarlığının orijinal yaratımlarının olmadığını ifade etmiyoruz. Yunan uygarlığında gelişen orijinallik, kendisinden önceki gelişmelerin, kendi zaman ve mekân koşullarına, yaratıcı bir şekil-

de uyarlamasıyla, sentezlenmesiyle gerçekleşir. Belirttiklerimizden hareketle eğer politika ve şehirleşme tanımlanacaksa, bu tanımlama Yunan veya başka bir uygarlıkla değil, neolitik toplumla bağlantılı olarak tanımlanabilir. Bundan dolayı Bookchin'in çözümlemelerine teşkil eden kaynak doğru olmamaktadır.

Belirtilenlerin dışında sadece Yunan uygarlığını gelişim dinamiğini esas alarak kimi tanımlamalara gitmemiz mümkündür. Yunan uygarlığı ol demekle olmuş bir uygarlık değildir. Her toplumun olduğu gibi Yunan toplumunun da bir oluşum ve gelişim dinamiği vardır. Yunan toplumu da, tarihe devletle merhaba dememiştir. Yunan toplumunun da devletsiz olan bir tarihi vardır. Yunan toplumu ilk elden Zağros-Toros'da yaratılan neolitik toplumun değerlerine dayanarak var olabilmıştır. Var oluşu neolitik toplumun değerlerine dayanarak olmuştur. Neolitik değerler de doğudan yayılarak Yunan toplumuna ulaşmıştır. Yunan toplumu bu değerlerle tanıştığı sırada Ortadoğu devletçi sisteme adım atar. Ortadoğu'da devletçi sistem gericileşmeye, aşılımaya başladığı sırada, Yunan uygarlığı devletle yeni tanışır. Zerdüş'tle doğuda sistem reforma uğratılırken bunun Yunan toplumuna yansımaları felsefeye dayalı seküler bir sistemin gelişimi olmuştur. Felsefenin gelişimi bile Ortadoğu'nun bir ürünüdür. Eğer Yunan toplumunda şehirleşme, politika, seküler bir sis-

tem gelişmişse ve bunlar da felsefi düşünce yapısına dayalı olarak gelişmişse bunun kaynağında neolitik düşünce sistemi ve Sümerlerle başlayan devletçi uygarlık sisteminin Yunan uygarlığına taşınması yatar. Daha özgün olarak tanımlarsak Med-Pers çıkışı ve Zerdüş't zihniyet ve ahlak devrimi yatar. Bundan dolayı özgün Yunan uygarlık gelişimini kendi başına bile ele almak istesek, yine Ortadoğu'ya dönmek zorunda kalırız. Bundan dolayı Yunan uygarlığının kendisinden önceki tarihsel aşamalarla bağı kurulmadan, hiçbir gelişmeye kaynaklık edemez.

Konumuzu toparlarsak; politika olgusu devletle gelişmemiştir. Devlet olmadan da politika olabilir. Adına politika dediğimiz faaliyette, daha sonraki konularımızda da göreceğiz ki devletten önce ortaya çıkmış bir olgudur. Politika devletin bir ürünü değil, devletçi olmayan bir sistem olarak neolitik toplumun bir ürünüdür. Aynı şekilde şehirleşme de devletle birlikte var olmuş değildir. Devletten bağımsız bir gelişimi vardır. Ve hem politikanın, hem de şehrin kaynağı Yunan uygarlığı değil, Doğal (neolitik) Toplumdur. Politika köy toplumunun üretimidir. Bundan kaynaklı olarak da ilk politikacılar KADINLARDIR.

Tekrardan konumuzun başına dönersek kavram olarak politika içerdiği anlam olarak, devletçi bir kavram olmaktan uzaktır. Belki de Aryen dil grubundan türetilen bir kav-

Popüler Kültür

ram olmasından dolayı böyledir. Ama siyaset kavramı Semitik dil grubundan olmasından ötürü devletçi bir mantıkla türetilmiştir. Bundan kaynaklı olarak da demokratik sosyalist paradigma sahiplerince kullanılacak kavram politika kavramı olabilir. Siyaset kavramı kullanılsa da mutlaka demokratik siyaset olarak ifade edilmelidir.

Popüler Kültür: Popüler kültür, Latince halk anlamına gelen People kelimesinden türetilmiştir. Yani halka ait olan kültür veya halk kültürü anlamına gelir. Ancak gerçekte bunun tam tersidir. Kavram bu haliyle çok fazla anlam kaybına uğratılmış ve kökenindeki anlamdan hayli uzaklaştırılmıştır.

Popüler kültürün, elit ve seçkin kültür anlayışına karşı olduğu kesindir. Ancak bayağılığı, sıradanlığı seçmesi de halk kültüründen uzaklığı ifade eder. Opera, Klasik müzik, ciddi ve ağır romanlar, şiir, bale, dans vb. estetik değerleri yüksek kabul edilen ve egemen kesimlerin kültürüyle özdeşleştirilen kültürün tam karşısı bir durum ihtiva eder. Bu anlamda geniş kitleler tarafından kolaylıkla kabul gören popüler kültürün sanat değeri, estetik niteliği zayıf ve düşüktür. Bu yüzden buna kitle kültürü de denir. Daha çok, TV, sinema, vb. kitle iletişim araçlarıyla geliştirilir. Bu kültürü belkide en iyi ifade eden üç 'S' veya üç 'F' formülüdür. 'Sinema, Sex, Spor' bu kültürün ana

temelini oluşturur. Popüler kültür, geniş kitlelerin benimsediği ve tükettiği kültür anlamında da kullanılmaktadır. Geniş kitlelerin benimseyip tükettiği kültür denilirken de halkların kendi tarihinden, yaşamından üretilen kültür kastedilmiyor. Kastedilen popüler kültür; egemen sistemin müzik, medya ve egemenlerin düşünce ve duygu hâkimiyetini, sosyal yaşam düzeyini hâkim kılmak isteyen sektörler tarafından üretilen kültürü ifade ediyor. Halkın, halka ait olanın değil, geniş toplumsal kesimlerin tükettiği kültür anlamında kullanılıyor

Popüler Kültür eğlendirmeyi, hoşça vakit geçirmeyi esas alır. Kapitalist modernitenin demoralize edip körleştirdiği, gerçeklikten kopardığı kesimlerin çok fazla rağbet ettiği bir kültürdür. Bu kültür insanları gerçeklikten uzaklaştırdığı gibi, her şeyi olumluladır. Bu yönüyle tüketim toplumuna hizmet ederek, insanı kültürel olarak da bir tüketim çemberine çeker. En büyük özelliği sisteme dönük eleştirileri yumuşatma, sistem içine çekmesidir. Alternatif arayışları yok etmesi veya sulandırmasıdır.

Kültür, insanların yarattıkları değerlerini yaşam tarzına çevirmeleridir. Bunun içinde maddi, manevi tüm üretimleri alır. İnsanın primattan koparak insanlaşması toplumsallıkla başlar. Bu mücadele ve arayış, kültürü yaratır. Bu anlamda kültür, insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanın kültürel bir varlık olduğu tespiti bun-

dan dolayıdır. İnsanlaşmanın ve toplumsallaşmanın kök hücreleri olan politik ve ahlaki toplumda kültür yaşamın kendisidir. Yaşamı olduğu gibi yansımasıdır. Yaşamın kendisi kültür, kültürün kendisi yaşamdır. Bu anlamda yaşamdan kopuk bir kültür veya kültürden kopuk bir yaşam olmaz. Politik ve ahlaki toplumun gücü bu gerçeklikten gelir. Toplumda bir ayrışma, farklılaşma sınıflaşma olmadığından kültürde de bir ayrışma, farklılaşma yoktur. Ne zamanki, şaman, yaşlı ve güçlü erkeğin ittifakına dayalı yeni bir yaşam tarzı ortaya çıkar, kültürde de bölünmeler, parçalanmalar ortaya çıkar. Şaman, yaşlı ve güçlü adamın ittifakına dayalı yaşamın yarattığı kültür egemenlerin kültürü olurken, bunun karşısında kalan, bu sisteme girmeyen kültür de halk kültürüdür. Bu anlamda halk kültürü sistem ve devlet dışı kalmış kültürdür. Sisteme ve devlete götüren kültür, halk kültürü olamaz. Bu kültür, kendisine göre bir yaşam, ilişki ve tarz yaratır. Buna seçkin ve elit tarz da diyoruz. Yâda devletli, sınıflı toplum diyoruz. Başka bir deyişle politik ve ahlaki toplumdan kopmuş toplum ve kültür diyoruz.

Sınıflı ve devletli toplumda, toplumdaki ayrışmanın benzeri kültür alanında da olur ve bu çok nettir. Bu kültürün bir ucunda egemen sınıfın kültürü vardır. Padişahlar, şahlar, aristokratlar, beyler ve onların yaşam biçimleri bu kültürü oluşturur. Ancak bu kültür saray ve saray çevresiyle

işbirlikçilerinin yaşadığı ve geniş bir kesime yansımayan marjinal bir kültürdür. Sınıflı ve devletli toplum ve kültürünün diğer ucunda ise çok net olan bir halk kültürü, yaşamı vardır. Bu kültürde komünal, demokratik değerlerden kaynağını alır, zalimlere isyan eder, haksızlıklara karşı çıkar. Bütün destanlarda, şiirlerde, müziklerde zalime, haksıza karşı mücadele eden, ona boyun eğmeyen, halkı zalimlere karşı kıskırtan ve hep belli bir direnişi, halkın özelemlerini içeren bir tema hâkimdir. Halk ozanının müziğinde, destanında bunlar güçlü biçimde vardır.

Tarihsel gelişim sürecinde "halk kültürü ya da popüler kültür" denilen kültür böyle bir rol oynar. Eksik ve yetersiz de kalsa, sistemi tam çözemesi de, zafiyetleri aşamasa da böyle bir halk kültür, popüler kültür vardır. Halk bu kültüre göre yaşar ve dindir. Duygularını, bilincini, ahlakını ve yaşam duruşunu bu temelde yeniden oluştuyordu. Özcesi geniş halk kesimlerinin etkilendiği ve bizzat halk içinden çıkanların ürettiği bu kültür böyle bir içerik ve biçimi taşıyordu. Yani sisteme karşıtlığı duygu ve düşüncede ifade eden bir özü içeriyordu.

Ancak anlam kaymasına uğratarak saptırılan popüler kültür böyle midir? Müziğiyle, dizisiyle, halkın kültürüyle egemenlerin kültür dünyasını ayırıştırma bu kültürün işlevinde söz konusu mudur? Var mı böyle bir ayırıştırma, böyle bir netleştirme?

Popüler Kùltür

Aksine; halkın özgürlük, demokrasi duyguarını ve egemen sisteme karşı mücadele duruşunu muğlâklaştıran, yumuşatan bir araç konumundadır. Onun için bütün mücadeleleri sistem sınırları içine, sistem yasallığı ve meşruluğu içine çekmede, bu popüler kùltürlerin fazlasıyla etkisi vardır.

Egemen sistem kendi yaşamını süreklileştirmek ve ebedileştirmenin yolunu bunu bir kùltür haline getirip yeniden topluma dayatmada bulmuştur. Bunu yaparken de çoğu zaman kabul görmemiş, direnişlerle karşılaşmıştır. Bu durum sistem için ciddi bir sorun yaratmıştır. Sistem bu krizli durumunu aşmak için de halk kùltürünü sulandırma, mücadelecı ve direnişçi özünden uzaklaştırma yolunu seçmiştir. Bunun için de günü birlikçi veya günü geçıştirmeci bir felsefe geliştirir. Buna göre bir kùltür yaratır. Bu kùltürün yaratıcılığı, estetiğı ve sanat değeri fazla yoktur. Daha çok günlük sorunlara gönderme yaparak yaşam sorunlarından bunalmış kesimlerde geçici bir rahatlatma yaratır. Böylece toplumu gerçeklikten koparır. Hayal dünyasına götürür. Toplumsallık yerine bireyciliğı, benciliğı geliştirerek bir virüs gibi girdiğı toplumun bütünlüğünü bozar, yozlaştırır ve çürütür.

Popüler kùltürün bir diğér özelliğı de tüm kesimlere hitap etmesidir. Ancak bu hitap onların farklılıklarını gören, kabul eden, saygı gösteren bir hitap değildir. Böyle olsa belki belli bir demokratik değér ifade edebilir.

Ancak büyük tekellerde üretilen kùltür çeşitli yollarla topluma benimsetilerek, farklılıkları ortadan kaldırmaya, başkasına benzetmeye çalışır. Bunu da bireyleri tarihsel toplumsal bilinçten uzaklaştıırıp, kopartarak yapar. Böylece insanı köksüzleştirir. Tarih bilincini yitirmiş bir toplumda gelecek düşüncesi de pek olmaz. Bu anlamda günöbirlikçiliğı mahkum eder. Günlük olaylara hapsettiğinden insanı ütopyasından koparır. Bu anlamda popüler kùltür, köksüz olduğı kadar, geleceksiz ve ütopyasız olan bir kùltürdür.

Kùltürde esas amaç, insanlığın yaratım ve kazanımlarını harmanlayarak yaşama dönderip, yaşamı yeniden yaratmaktır. Ancak popüler kùltürde bu durum yoktur. Popüler kùltür gerek müzik, gerekse dizi, gerekse de sinemayla olsun toplumu yeniden üretmediğı gibi esas olarak da egemen sistemin yeniden üretilmesini sağılayan toplumsal atmosferi ortaya çıkarır. Popüler kùltür bunun için geliştiriliyor, üretiliyor. Bu anlamda pazar için, pazara dönük üretilen bir kùltür oluyor. Pazara dönük üretilen bu kùltüre halk kùltürü demek büyük bir sapmayı ifade ediyor. Bu kùltürün diğér bir özelliğı de toplumu uyuşturarak hipnotize etmesidir. Bu anlamda büyük bir aldatmacayı içinde taşır.

Bu anlayış ve yaklaşım, halk için kùltür yaptıklarını ve yaptıkları kùltüründe halk tarafından kabul gördüğünü öne sürer. "Halk benimsediyse

halk için iyidir" demek doğru değildir. Böyle formel bakmak, sadece sonuçlarla ilgilenmektir. Hâlbuki bu popüler kültürün bir de üretim mekanizması ve içinden geçtiği süreçler vardır. Egemen sistemin planlamasından, ürünün pazara sürülmesine kadar geçen bir süreç vardır. Bu da sistemin ayakta kalmasını sağlayan duyguları yeniden üretmeyi görebilen sektörler, tekeller ve ortaya çıkacak üründen kâr sağlayan diğer bireyler ve kurumların oynadığı rollerdir. Onlar planlıyor, cıralıyor ve pazarlıyor. Tümü de bu egemenlikçi, hiyerarşik, sömürücü sistemden beslenen ve bu yaşam biçiminin parçası olan bireyler ve kurumlardır. Yoksa "halkın isteği öyleydi de üretildi" demek bir saptırma ve yanılgıdır. Bu kültür, medyayla, ajitasyon-propagandayla, her türlü araçla ideolojik saldırı biçiminde halka zorla benimsettirilen bir kültürdür. İçinde zor vardır, ama hangi zor? Askeri zor ya da başka türlü fiziki bir zor değildir. Halkı, halk güçlerini her türlü kültürel üretimden alıkoyma, halkın gerçek kültürü yaratma imkânlarını sınırlama, bütün kültür araçlarını (televizyonu, radyoyu, sinemayı, her türlü kurumları) tekellerine alarak, bu tekeller vasıtasıyla dayatılan yani zorla halka benimsetilen kültür oluyor.

Bu ürünlerde kimi "sistem eleştirileri" de vardır. Onlar bile sistemi yeniden üretmeyle ilgilidir: Sisteme yönelik eleştirileri yumuşatmaya ve kabul edilir kılmaya yöneliktir. Özü

itibariyle yeniden sistemi yaşatmak için üretilen kültürün yansıması olan diziler, müzikler, kitaplardır. Bu, çok tehlikeli bir durumdur. Hatta halkları en fazla zorlayan, kendi çıkarları için düşünmeyi dumura uğratan, özgürlük ve demokrasi mücadelelerini getiren bir kültürdür. Egemen sistemler kendi istedikleri yaşam biçimlerini, toplum duruşunu geniş kitlelere, kesimlere yayıp, onları etkileyerek; sistem karşısındaki direnişlerini kırıyor, azaltıyor, yumuşatıyor ya da onların muhalefetlerini, onların duygularını sistem içi hale getiriyor. Popüler kültürün, dizilerinin, müziğinin rolü budur. Bu rol kesindir ve çok etkili bir roldür. Popüler kültürde sistem karşıtı duruş yoktur. Sisteme dokunurken, olumsuzluklarını sınırlı biçimde ortaya koyarken bile sistemi meşrulaştırıyor. Halkı sisteme karşı bir duruşa, sisteme karşı bir mücadeleye yönlendiren biçim ve içerikte değildir.

Popüler kültürün esası da egemen sistemin "nasıl yaşayacaksın, ne yiyeceksin, ne içeceksin, nasıl ilişkileneceksin, duyguların ne olacak, hatta sözlerin, üslubun nasıl olacak" ölçülerini bireye ve topluma yedirmeyle ilgilidir. Bugünkü kapitalist sistem kendini nasıl üretecek? Kuşkusuz her konuda yoğun tüketimle üretecektir. Tüketimi çok yaygınlaştırmadan bu sistem kendini yaşatamaz. Geçmişte de tüketime dayalı bir sistemdi, şuan çok hızlandırıp her alana yaymadan kendini üretmenin imkânı kalmamıştır.

Popülizm

Feodal toplumun şehirlere, kasabalara girme ihtiyacı yoktu. Feodal toplum, bir yerde beyi, prensi işbirlikçi yapar, ondan vergi ve asker alırdı. Kapitalist sistemin ise kendini yeniden üretmek için, şehirlere, kasabalara kadar hakim olması, metasını bütün köylere kadar yaygınlaştırması gerekiyordu. Başka türlü kendisini yeniden üretemezdi. Şimdi ultra kapitalizm, post modern kapitalizm, globalleşen kapitalizm ya da ne dersek diyelim klasik kapitalizmden daha ileri bir biçimde, kendini yeniden ve yeniden üretebilmesi için, sadece köyü etkisi altına alması değil, bireylerin beyinlerini ve yüreğini tüm hücrelerine kadar etkisi altına alması gerekiyor. Yoksa kendini yeniden üretme imkânı bulamaz. Bunun için geçmişten çok farklı olarak, son 20-30 yıldır ABD'den başlayarak Avrupa'da, bütün dünyada sistem globalleşerek her tarafa hâkim olmak ve bunun için gerektiğinde askeri güçle kendini hâkim kılmak istiyor ama bundan daha fazla da bütün duyguları kendi denetimine alarak, kendini yeniden üretmek istiyor. Popüler kültür de, o diziler, müzikler de bu kendini yeniden üretmenin, hâkim kılmanın aracıdır. Bireyin duygulara ve bütün hücrelerine hâkim olunarak tüketim kültürünü bu düzeyde derinleştirerek sistemin ekonomik sosyal ve kültürel üretiminin yaşaması için uygun birey ve toplum gerçeği ortaya çıkarmaktadır. Popüler kültür çeşitli toplumsal kesimlerde yaygınlaş-

tırılarak, refleks ve duyu farklılığı ortadan kaldırılıyor. Günümüzde egemen sistem tarafından yerel kültürlere önem verildiği ve canlandırıldığı söyleniyor. Bu doğru değildir ve büyük bir kandırmadır. Farklı kültürlere değer vermekten çok, farklı kültürlerin mezar kazıcılığının yapıldığı açıktır. Popüler kültür en fazla da dünyada kültürel farklılıkları yerle bir eden, kültürel farklılıkları ortadan kaldıran, herkese tek rengi ve tek yaşam biçimini dayatan bir tek tipleştirme makinesidir. Bu da egemen sınıfın istediği tipte bir birey ve toplum projesi doğrultusunda işlemektedir. Popüler kültür Türk'e, Kürt'e, Laz'a, Ermeni'ye aynı şeyleri dayatır: "Hepiniz bunu dinleyecek, bunu izleyeceksiniz bu hepinize aittir" diyor. Dolayısıyla kültürel farklılıkları gerçekten anlayan, değerlendiren bir fenomen değildir. Halkların ortak değerlerini ifade eden bir özelliği de yoktur. Aksine sosyal düzeyi ve etnisitesi ne olursa olsun, 'sunu, bunu izleyeceksin" dayatması yapılarak, olumlu anlamda farklı olması gereken renkler ve duygular da yerle bir edilmektedir.

Bkz: Kültür

Popülizm: Kelimenin kökeni Latince olan "Populus"tan gelir. Populus, Roma imparatorluğu sürecinde siyasi iktidar tabakası ve elit kesimin dışında kalan ve çoğunluğu oluşturanlar için kullanılmıştır. Birçok dilde, people-people halk anla-

mına gelmektedir. Bu kavram siyasal literatürde halkçılık veya halk severlik olarak yer almıştır. Bu kavram bir ülkenin nüfusunun büyük çoğunluğunu ifade eder. Siyasal ve sosyolojik olarak da egemen sisteme, onun uygulayıcısı olan devlete bulaşmamış, bulaştırılmamış yoksul ve varlıksız kesimleri ifade eder.

Yeni paradigmamıza uygun olmasına rağmen, sonradan farklı yorumlardan geçirilen veya farklı yorumlarla geliştirilen bu kavramın yeniden değerlendirilmesine, yorumlanmasına, gerçek özüne oturtulmasına ve sonradan eklenenlerin kesilip atılmasına ihtiyaç vardır.

Demokratik ekolojik cinsiyet özgürlükçü toplum paradigması, devlet ve iktidarların dışında kalan kesimlerin paradigmasıdır. Bu anlamda yeni paradigmanın en temel kavramlarından birisi halktır. Toplumun alt ve üst diye ikiye bölünmesi ve toplumun zenginliklerinin çok büyük bir kesiminin üst toplumun elinde toplanması, çoğunluğu oluşturan halkı bunun dışında bırakmıştır. Bu durum politik ve ahlaki toplum olan doğal topluma karşı geliştirilen bir karşı devrimdir. Doğal toplumun geliştiricisi olan ana kadına karşı geliştirilen bir darbedir. Birinci cinsel kırılma kadın şahsında olsa da özünde toplumun kırılmasıdır.

Sınıflı ve devletli toplumun gelişmesiyle beraber toplumdaki bölünmeler derinleşmiştir. Devlet ve devlet eksenli toplumu oluşturan üst top-

lum, var olan değerlerin büyük çoğunluğuna el koyarak, toplumun büyük çoğunluğunu oluşturan alt toplumu bunun dışında tutmuştur. Bu anlamda üst toplum, toplumun tüm değerlerini gasp etmiştir.

Atina sitesinde kadınlar, dışarıdan gelenler, mal ve mülkü az olanlar ile köleler alt toplumu oluştururlar. Bu kesim her türlü imkanların dışında bırakılır. Bu kesimlere yalnızca kaba işlerde kölece çalışma hakkı tanınır. Onun dışında insani hiçbir hakları yoktur. Hatta Atina sitesi dışarıdan gelenleri barbar olarak değerlendirmiştir. Benzer durum Roma devleti içinde geçerlidir. Roma şehrinde olmayanlar yurttaş olarak kabul edilmemişlerdir. Bu çelişkiler derinleştikçe alt toplumun tepkileri gelişir. Bu tepkiler giderek örgütlenerek direnişe dönüşür. Köle isyanları bu örgütlenme sonucunda ortaya çıkar. Ortadoğu merkezli olsa da Hıristiyanlık bunun üzerinden örgütlenerek gelişir. Bu mücadeleler, üst toplumun pervasızlığını kısmen engellemiş ve alt toplumun da kendisini örgütleyebilmesine imkan sağlamıştır. Bu direnişler bir bakıma da demokrasi mücadelesi veya direnişleridirler. Bu yüzden kölelerin, kadınların, devlet ve iktidar dışı kalmışların mücadeleleri demokrasinin en temel ayağını oluşturur.

Popülizm, özünde meşruiyetini halktan alır. Seçkinliğe ve elitizme şiddetle karşı çıkar. Amaç ve hedeflerine ideolojik-politik bir örgütlen-

Popülizm

me ve mücadeleyle ulaşma yerine, halkla doğrudan bağ kurarak, halkla doğrudan ilişki kurarak ulaşmayı hedefler. Bu yaklaşım birçok yerde siyasal bir çizgi haline getirilmiştir.

Bu çizgiyi ilk defa 1892 yılında Amerika'da kurulan Pupulist Party (Halkçı Parti) geliştirir. Bu parti daha çok orta ve küçük üreticileri temsil eder. Bankaları ve demir yolları gibi büyük işletmeleri devletleştirmek ister. Bu tarz bir hareket daha sonra pek çok ülkede gözüktür. Özellikle Arjantin'de Peron iktidarı dönemi böyledir.

Sınıflı toplumun en fazla kirlettiği, içini boşalttığı, yozlaştırdığı kavramlardan birisi de halkçılıktır. Halk devlet dışı kalmış kesimi ifade etmesine rağmen, sonradan faşizme zemin sunan bir duruma gelmiştir. Lümpenler, sınıfdışı kalmışlar, toplum dışına itilmişler faşizmi en fazla besleyen güç olmuştur. Günümüzde adında halk olan partilerin çoğunun halk karşıtlığı, toplum karşıtlığı yapıları bu özelliklerinden dolayıdır.

Sınıflı ve devletli toplum oluşturduğu paradigmayla kendi geleceğini güvenceye almıştır. Bu paradigmanın belki de en güçlü yanı muhaliflerini bile kendisine benzetmesidir. Mevcut paradigma içinde kaldığı sürece hiçbir muhalif hareketin başarılı olmaması bu gerçeklikle bağlantılıdır. Bu paradigmanın gereği olarak üst toplum kendisine olduğu kadar, alt topluma da bir yaşam biçimi oluşturur. Böylece toplumu kendi

değerlerine yabancılaştırır, uzaklaştırır. Üst toplumun değerlerine, yaşamına, ilişkilerine özenen bir durum yaratır. Böylece üst toplum her türlü kötülüğü alt topluma yıkar. Böylece alt toplum kendi toplumsal değerlerinden kopar. Farklı bir sınıfın kültür ve anlayışını temsil eder. Ancak maddi koşulları üst toplum gibi yaşamına uygun olmadığından ilişkilerinde bir yapaylık, sunilik gelişir. Özü farklı, biçimi farklı olur. Günümüzde tüm popülist hareketlerde veya örgütlerde bu parçalanmışlığı, bu ikililiği, bu sahteliği, yapaylığı görmek mümkündür. Tıpkı kedinin ulaşamadığı ciğere pis demesi gibi, egemen kesimlerin yaşamlarına ulaşamadıkları için onlara karşı duran, seçkin olamadığı için seçkinliğe karşı duran, elit olamadığı için elitliğe karşı duran bir pozisyonadırlar. En ufak bir imkan ele geçirdiklerinde uğrunda mücadele ettiklerini söyledikleri halktan koparak uzaklaşmaları bu özelliklerinden dolayıdır.

Oysa halk devlet dışında kalmışları ifade eder. Demokrasi özgürlük ve adalet devlet dışında olanların kendilerini örgütleyerek sistemlerini geliştirmeleriyle gerçekleşebilir. Alternatif sistem, paradigmatal değişim ister. Kendilerine zorla giydirilen egemen gömleği çıkartmak gerekir. Bu ayrı bir anlayış ve yaklaşımdır. Bu halkın kendi oluşum değerleriyle buluşmasıdır. Bu halkın politik ve ahlaki toplum da denilen doğal toplumla buluşmasıdır. Bu her türlü

cins, sınıf ve etnik ayrımcılığa, dayatmacılığa karşı durmadır. Bu değişimi yaşayanlar ancak gerçek anlamda halkçı olabilirler. Bunun dışında halkçılık yapmak, egemenlere hizmet olur ki, günümüz bunun örnekleriyle doludur.

Günümüzde popülizm halk kuyrukçuluğuyla özdeşleşmiştir. Halkın yaptığı her şey doğrudur gibi çok genellemeci bir yaklaşım sergilenmektedir. Bu yaklaşım halk mücadelesine destek vermekten çok engel olur. İçten çürütücü bir rol oynar.

Doğal toplumun değerleriyle bütünleşmeyen halkçılık gerçek anlamda halkçılık değildir. Egemen kesimlerin, üst toplumun yarattığı halkçılıktır. Bu yüzden demokratik ekolojik cinsiyet özgürlükçü toplum paradigmasıyla yönünü politik ve ahlaki topluma dönmeyenlerin halkçılığı olmaz. Devlet ve iktidar dışı kalmışların örgütlenme ve mücadelesi gelişmez.

Bkz: Popüler Kültür

Porto Alegre: Brezilya'da bir kenttir. Bu kenti önemli yapan veya öne çıkaran neo liberal politikaları protesto eden küreselleşme karşıtlarının merkezini teşkil etmesidir. Küreselleşme karşıtları kendilerini Dünya Sosyal Formu olarak örgütlenmişlerdir. Gelişmiş ülkelerin Davos'ta yaptıkları zenginler toplantısına alternatif yoksulların düzenlediği toplantılardır. İlk defa 28 Şubat 2000'de Brezilya'nın Sao Paulo kentinde bir

araya gelen 8 örgütün delegeleri ilk girişim komitesini kurarlar. Bu komite hem Dünya Sosyal Formunun merkezi, hem de Brezilya komitesini teşkil eder. Daha sonra bu komite dünyanın birçok yerinde örgütlenmiştir. Birçok ülkede Sosyal Form seksiyonları kurulmuştur. Bu örgütler, her yıl Davos'ta yapılan zenginler toplantısına alternatif toplantılar yapmaktadırlar. Bu formun düzenlediği ilk toplantı 25-30 Ocak 2001 yılında Porto Alegre'de gerçekleştirilmiştir.

Daha sonra farklı küreselleşme karşıtlarının da katılımıyla oluşan koalisyon, şehrin belediye başkanlığını ve birçok yerel yönetimini kazanmış, kendi kendini yöneten bir model ortaya çıkarmıştır. Geliştirilen kooperatifleşmelerle ortak bir yaşam yaratılmaya çalışılmaktadır. Bu koalisyonda yer alan her örgüt kendi tüzel kişiliğini korumaktadır. Farklılıklar içinde birlik ilkesiyle örgütlenmektedirler. Farklılıklar zayıflamanın değil, aksine güçlenmenin kaynağı durumundadır.

Porto Alegre deneyimi, parçalı ve dağınık olan, bu anlamda bir güç oluşturamayan muhalefetin kendi kimliğini kuruyarak bir örgütlenme ve birlik yaratma modelidir. Herhangi bir yerde uygulanan neo liberal politikalarından olumsuz etkilenen, buna karşı mücadele etmek isteyenlere bir model olmuştur.

Bkz: Dünya Sosyal Formu

Post-Modernizm

Post: -den sonra anlamına gelen Latince önek. Buna göre, post öneki, bileşik bir terim meydana getirmek üzere, bir durumu, yapıyı veya oluşumu, ikinci olarak da bir akımı, yaklaşımı tanımlayan bir sözcüğün önüne gelebilir. Her iki durumda da, eski yapıdan veya bir önceki akımdan birtakım unsurlar içerse de, çok büyük ölçüde yeni ve farklı bir oluşum ya da yaklaşımı tanımlar. Örneğin postmodernizm (modernizmden sonra) gibi.

Bkz: Postmodernizm

Post-Modernizm: Modern dünyayla ilgili yaygın bir kötümserlik ve televizyon, popüler kültür ve seyahat türünden dikkati insan yaşamının şimdisi, şu anı dışında kalan tüm dönemlerden uzaklaştıran araçların yoğunluğuyla belirlenen dönüşümü sonucunda ortaya çıkan kültürel koşulları betimlemek için kullanılan sıfat. Post-modernizm, kapitalist kültürde ya da daha genel olarak Batı dünyasında 20.yy'ın son çeyreğinde resim, edebiyat, mimari vb. güzel sanatlar alanında, bu arada özellikle de felsefe ve sosyolojide belirgin hale gelen hareket, akım, durum veya yaklaşıma verilen addır. Post-modernizm, modernliğe yönelik şiddetli bir eleştiri ve saldırıyla karakterize olur. Bilindiği gibi modernlik, tarihe insanlığı bilgisizlikten, batıl itikat ve irrasyonalizmden kurtarmayı vadeden ilerici bir güç olarak girmiştir. Oysa 20.yy'ın ikinci yarısında modernliğin

sicili iki dünya savaşı, Nazizmin yükselişi, gerek Doğu, gerekse Batıdaki toplama kampları, soykırım, dünya çapında bunalım, yerel savaşlar vb. ile olağanüstü bozulmuştur. Bütün bunlar modernizmin ifade ettiği ilerleme fikrine duyulan inancı aşındırmıştır. Post-modernizm, bu bağlamda modernliğin yarattığı her şeyi (Batı uygarlığının yarattığı deney ve birikimi, sanayileşme, kentleşme, ileri teknoloji, modern ulus devleti) eleştirir. Post-modernizm aynı çerçeve içinde bütün modern önceliklere kariyer, bireysel sorumluluk, bürokrasi, liberal demokrasi, hoşgörü, hümanizm, eşitçilik, yansız işlem ve süreçler gayri şahsi kurallara karşı çıkar. Siyasi, dini veya toplumsal nitelikli bütün küresel her şeyi kucaklayıcı dünya görüşlerine itiraz eder.

Kısacası postmodernizm; genel geçerlilik iddiası taşıyan önermelerin (teoriler, üst anlatıları, evrensel üsluplar) reddini, (dil oyunlarında, ilgi kaynaklarında ya da bilim adamı topluluklarında) çoğulculuğun ve parçalanmanın kabul edilirliliğini, farklılığın (ya da başkalığın) ve çeşitliğin vurgulanması ve son olarak da her şeyin geçici olduğunun ruhsuzca ve alaycı bir şekilde kabul edilmesini esas alır.

Postmodernizm konusunda günümüz itibarıyla en doğru tahlili yapan ve postmodernizme farklı bir anlam yükleyen Reber APO bu konuda şunları söylemektedir:

'Postmodernite, kapitalist modernitenin sürdürülemezliğine yönelik ilk ciddi eleştirel hareketlerden biri olmasına rağmen, alternatif olmaktan uzaktır. Eklektik ve muğlak yapısı, klasik moderniteden farkını bile başarıyla ortaya koymasına fırsat tanımadı. 19. yüzyıl romantiklerinin benzer çabaları bir nevi edebiyat olmaktan öteye gidemedi. F. Nietzsche'nin 19. yüzyılın sonlarında, Michel Foucault'nun 20. yüzyılın ikinci yarısında başını çektiği modernite eleştirileri çok değerli olmalarına rağmen, bireysel çabalar olmaktan çıkıp kolektif ahlaki ve politik akım niteliğini pek kazanamadılar. Daha güncel olan Fernand Braudel, I. Wallerstein, Andre Gunder Frank ve yakın çalışmaya arkadaşları uygarlık ve modern sistem analizleri konuya tarihsel-toplum bütünlüğü içinde daha gerçekçi eleştirel yaklaşımlarına rağmen, alternatif üretmede aynı başarıyı gösterdikleri söylenemez. Sanki uygarlık ve modernite daima sürmek zorunda olan kapalı döngüsel sistemlermiş gibi ele alınmakta; çok kapsamlı eleştiriler getirilmekte, ama alternatiflik adına getirilenler birkaç cümle olmaktan öteye gide-memektedir. Nietzsche'nin çıldır-masını, M. Foucault'nun erken ölümünü anlayabiliriz. Ama F. Braudel'in reel sosyalizmi alternatif sanmasını, I. Wallerstein'ın daha eşitlikçi, özgürlükçü ve demokratikleşme kavramlarıyla yetinmesini, And-

re Gunder Frank'ın çok daha genel olan 'farklılık içinde birlik' söylemini yeterli bulmak mümkün değildir. Çok eleştirdikleri Avrupa merkezli bilimin zincirlerinden kendilerini de tam kurtaramadıklarını bu yetmezlikleriyle adeta itiraf etmiş oluyorlar

Derinden bakıldığında, kapitalizm damgalı modernitenin kendine en güvensiz tür olduğu anlaşılabilir- cektir. Bu kadar eklektizme ihtiyaç duyması bu gerçeği kanıtlamaktadır. Postmodernizm her ne kadar bu güvensizliğin ürünü olarak ortaya çıktıysa da, modernitenin alternatifi olamadı. Moderniteden bıkan aydın çevrelere sadece bir pencere açmak istiyordu. Yaşam tarzı itibarıyla ırtlağına kadar kapitalist moderniteye batmış durumdadır. Bunun tipik örneğini filozof Adorno'da görmek mümkündür. Adorno, "Yanlış hayat doğru yaşanmaz" derken, moderniteyi çok veciz bir biçimde izah ediyordu. Ama alternatif sunmada sıfırdı. Bu yüzden de devrimci gençliğin büyük tepkisini almıştı. Neoliberalizm aslında cilasız dökülmüş moderniteye yeni cila olmak istiyordu. Fakat ne kadar ekleme ve yenileme yapsa da, küresel finans tekel çağının çelişkilerini örtbas etmesi ve sistemi kurtarması kolay olmamaktadır.

Parçalı ve sistemsiz de olsa, modernitenin beş yüz yıllık eleştirisi za-yıf da olsa, son yarım yüz yıl içinde postmodernist düşünceyi doğurabil-miştir. Postmodernizm, çözümleme-

Pozitif Bilim

ye çalıştığım modernite eleştirisini karşılamaktan uzak olmasına karşın, sistemin içine düştüğü krizi ve kaotik durumunu yansıtması açısından önemli bir gelişmedir.

Postmodern dönemde moderniteyle faşizm, soykırım, totalitarizm, otoritarizm, toplumsal cinsiyetçilik, milliyetçilik, endüstriyalizm, iklim değişikliği ve her tür çevre yıkımı, iktidarın azamileşmesi, toplumun karıştırılması ve metalaştırılması, aklın analitikleşmesi, ruhun boşalması, bireylerin posalaşması, herkesin herkesle savaştırılması, toplumun dağıtılması, tarımın yıkılması, maskeli kral tanrıların yerini çıplak ve maskesiz birey-tanrıların alması, yaşamın büyüsunü yitirmesi, kadının soyluluğunu ve güzelliğini yitirmesi ve azami fahişeleşmesi, ahlâkın yerine tecavüzcülüğün egemen olması, yaşam anlamına gelen farklılaşmanın yerini ölüm anlamına gelen homojenliğin alması, politikanın bitimi ve yerine iktidarın ikamesi ve benzer binlerce olumsuzluk arasındaki ilişkileri çözümlemek daha da kolaylaşmakta ve olasılık dahiline girmektedir. Postmodernite kendi başına devrim değildir. Ama modernitenin katı dinsel kalıplarını kırılğan hale getirmekte, ortamı yumuşatmaktadır. Anti-modernite devrimi açık ki bütünlük içinde parçalılık, evrensellik içinde yerellik, uzun süre kapsamında anlık yaklaşımı içinde, anti-kapitalist, anti-ulus-devletçilik ve anti-endüs-

tricilik temelinde, sosyalist, demokratik ve ekolojist amaç etrafında farklı yapılanmaların öz savunma ve kendiliklerini anlamlandırması ve hakikatleştirilmesi olacaktır.

Her ne kadar postmodernizm denenilen bu hakikat araştırmaları da pozitivist eleştirip Avrupa merkezli sosyal bilimi reddediyorlarsa da, bu yaklaşımların kolayca liberalize edilmesi ve daha anti-hakikatçi olan bir anti-Avrupacılık olarak biçim kazanması mümkündür. Sosyal bilimin kriz halinden yararlanarak bu postmodern araştırmalar toptan reddedilmese de, son derece eleştirel yaklaşmak önem taşır. Modernist pozitivistin evrenselci, ilerlemeci, çizgisel yöntemi ve perspektifi ne denli saptırıcı ise, birçok postmodernistin aşırı göreci (izafi) dögüsel yöntemi de benzer sapmalara açıktır. Bu uçlara savrulmamak için bağlı kalınması gereken temel ilkeleri (sıralamaya çalıştığımız) iyi özümsemek şarttır. Krizli ortam neredeyse herkese göre bir hakikat yolu aramaya müsaittir ki, bu husus bile hakikat araştırmalarını kendi başına birçok yönden saptırabilir, boşa çıkarabilir.'

Pozitif Bilim: Pozitif bilim dışsal dünyaya ilişkin kestirmeci ve açıklayıcı bilgi elde etme girişimidir. Bunu yapmak için, dışsal dünyada bulunan düzenli ilişkileri ifade eden oldukça genel önermelerden oluşan teoriler inşa eder. Bu genel önerme-

ler ve yasalar, sistemdeki gözlem ve deney yoluyla keşfettiğimiz olayları hem kestirmemize hem de açıklamamıza imkan verir. Oluşturulan önermelerin doğruluğu gözlem ve deney araçlarıyla objektif olarak test edilmelidir. Gözlem ve deney emin ve kesin ampirik bilginin tek kaynağıdır. Pozitivist anlayışa göre doğada zorunlu bağlantılar yoktur; var olan sadece bilimsel teorilerin evrensel yasalarında sistematik olarak gösterilebilecek olan olayların birbirini izleyişi, düzenlilikleridir. Bunun ötesine gidecek olan her girişim bilimi, en iyi haliyle bilimsellik dışı, en kötü haliyle anlamsızlık olan metafizik ve dinin gerçekleşmesi olanaksız iddiaların tuzağına düşürür.

Pozitivist bilim felsefesi 18 yy. başlarında Hume ve Berkeley'in çalışmalarıyla gelişme göstermiş doğadaki nedensel zorunluluk reddedilmekte, nedensellik ve açıklamanın yerine düzenlilik savunulmakta ve gözlenemeyen şeylere ait tüm kavramlar reddedilmektedir.

Bu yaklaşımın en temel yaklaşımı olguları ve değerleri birbirinden ayırmasıdır. Olguları bilimsel inceleme konusu sayarken, değerleri bunun dışında tutarak metafizik alana ait saymasıdır. Bu yüzden maneviyat pozitif bilimin konusu değildir, ilgi alanına girmez.

Pozitif bilimin yöntemi deney ve gözlemdir. Deney ve gözlem kişilere özelleştirilemeyeceği gibi bir kısmın yapacağı bir şeyde değildir. Bu an-

lamda herkes deney ve gözlem yapabilir ve bu yöntemi kullanabilir. Aşk, sevgi, özgürlük, ahlak, inanç gibi kavramlar metafizik olduğundan bunlara ancak inanılır, bunlar deney ve gözlem konusu yapılamaz.

Pozitif bilim anlayışında rastgele deney ve gözlem yapılamaz. İnsanlar karşılaştıkları ve çözemedikleri sorunları deney ve gözlem konusu yapabilirler. Örneğin Freud'un neden emek yasasını veya Marksın neden evrim yasalarını bulmadıklarını ve bu konuda deneyler yapmadıklarını beklemeyiz. Çünkü her deneyin bir arka bahçesi vardır. Yani her bilim adamı daha önceki bilgileri kullanarak yeni teorilere ulaşır.

Pozitif bilimin bir diğer özelliği de teorileştirilemeyen hiçbir olgunun bilimsel olarak yorumlanamayacağıdır. Bir olgunun bilimsel olabilmesi için bir teoriye kavuşması gerekir. Bu teorilerin kesinlik kazanmaları için deneylerden geçirilmeleri gerekir.

Pozitif bilimlere göre, teori nesnel dünyanın yani dışımızdaki dünyanın beynimizdeki yansımalarıdır. Bu anlamda teori nesneldir ve dışsaldır.

Pozitif bilimlerin bir diğer özelliği de deney ve gözlemlerle bilgiye ulaşma veya bu yolla bilgi elde etmedir. Bunun için her şey sorgulama konusu yapılmaktadır. Ancak, bilginin kendisi bu sorgulamadan uzak tutulur. Bilginin sorgulanması felsefecilerin işi olduğundan, pozitif bi-

Pozitif Mekanik Düşünce

limde felsefe ve bilim birbirlerinden ayrılmışlardır. Yani felsefe ayrı şeydir, bilim ayrı şeydir.

Pozitif Bilim, özünde bilimcilik anlayışıdır. Deney ve gözlemin dışında doğru bilgiye ulaşmada başka bir şey kabul etmemekte, insanın duygu, his ve sezgilerine fazla değer vermemektedir. Bu yöntem ve yaklaşım çağımızda yaşanan sorunların ana kaynağıdır.

Günümüzde gelişen kuantum bilimiyle, pozitif bilimcilik anlayışı aşılmalıdır.

Bkz: Pozitivizm, Bilim

Pozitif Felsefe: Aydınlanma döneminin en temel yöntem ve yaklaşımı pozitivistizmdir. Bu yaklaşım tüm alanlarda kendisini gösterir. Pozitivizmi esas almayan yaklaşımlar fazla rağbet görmedikleri gibi eleştiriye tabi tutulurlar. Tek ve mutlak gerçek ancak deney ve gözleme dayanan bilgidir.

Felsefede kendisini bu yaklaşıma uydurmak zorundadır. Bu yüzden pozitif ve mantıkçı yaklaşması gerekir. Bu anlamda felsefe varlık, değer, tanrı vb. gibi ispatlanamayan, sınınamayan, denenemeyen konuların dışında kalmalıdır. Daha somut, gözle görülebilir şeylerle uğraşmalı ve geliştirdiği teorileri de deneyebilmedir.

Bu felsefe akımı son yıllarda Neo pozitivistler şeklinde kendisini ifade etmektedir. Bunlara göre felsefenin temel işi ve amacı, anlamı arama ye-

rine dilde oluşmuş olan kavramları çözümlemektir.

Bu yaklaşım felsefeyi kendi amacından saptırır. Dünyayı anlama ve yorumlama çabasından uzaklaştırır. Felsefeyi de herhangi bir bilim haline getirerek dar kalıplara sığdırır. Bu felsefeyi de mekanik bir düzleme indirmektir. Yaşam mekanik bir akışla gitmez. Yaşamın bu akışını inceleyen, yorumlayan, anlam yükleyen felsefeyi mekanik seviyeye indirmek yaşamı kurutmaktır. Bu çağımızın en temel hastalıklarından birisidir. İdeolojik yaklaşımlarda yaşanan tıkanmaların ve saptırmaların temelinde bu yaklaşım vardır. Bu da temelini pozitivistizmden alır.

Bkz: Pozitivizm, pozitif bilim

Pozitif Mekanik Düşünce: Batı düşüncesi ve kültürü, esas itibarıyla bilgiyi elde etme biçimi olarak tanımlanan bilimsel yöntemden etkilenmektedir. Batıda 16. yüzyıldan itibaren hakim olan bilimsel düşünme biçimi pozitivistizmdir. Batıda üç yüzyıla damgasını vuran ve mekanistik, kartezyen paradigma diye de adlandırılan bu düşünce fen bilimleri ile sosyal bilimleri derinden etkilemiş ve 20. yüzyılın ortalarına kadar egemen düşünme tarzı olmuştur.

Bu düşünce ağırlıklı olarak 16.-19.yüzyıl arası bilimleri ve yaşam biçimini etkilemiştir. Pozitif bilimsel paradigmayı oluşturan bilim adamları, Galileo, Bacon, Dekart ve New-

ton'dur. Köklerini Galileo, Bacon ve Descartes'ten alan Pozitif-mekanistik düşünce evrensel bir yöntem olarak Newton tarafından formüle edilmiştir. Newton; Bacon'cu gözleme ve deneye dayalı tümevarımsal bilgi yöntemiyle, Dekart'çı akla ve analize dayalı rasyonel tümden gelimci bilgi yöntemini birleştirmeyi başarmış ve tüm bilimlerde kullanılabilen ortak bir bilim anlayışı geliştirmiştir. Söz konusu bilim adamlarının oluşturdukları bilimsel yöntem, tüm bilimleri etkilemiş ve insan ve toplum yapısına ters mekanik bir dünya yaratmıştır. Bahsi geçen bilim adamlarının ortak inançları bilginin ancak ölçülebilir, kesin, mutlak ve bölünebilir nesnelerin incelenmesi ve ölçülmesiyle elde edilebileceğidir. Bu varsayımlar bilimin konusunu sadece maddeyle sınırlamış, insanı ve toplumu mekanik bir bakışla araştırmak zorunda bırakmıştır.

Bkz: Mekanik, Pozitivizm

Pozitivizm: Pozitivizm, Fransızca bir kelime olup olguculuk anlamındadır. Olgu ise, gerçekleşmiş, olmuş olaylara denir. İnsan için bilgide önemli olanın yalnızca bu olguları araştırmak olduğunu, çünkü bilgide olumlu ve yapıcı olanın sadece olguları gözlemleyerek betimlemek olduğunu savunan akımdır.

Reform ve Rönesans sonucunda eski bakış açısı terk edilerek yeni bir bakış açısı oluşturulur. O zamana ka-

dar ilahiyat veya felsefeyle açıklanan olgular ilk defa bunların dışında başka bir yöntemle -bilimsel yöntemle- açıklanmaya başlanır. Bu Avrupa açısından yeni bir dönem olarak ifade edilir. Bu yeni dönemin en temel özelliği ortaçağ karanlığına karşı aydınlığı esas almasıdır. Zaten bundan dolayı bu sürecin bir diğer ismi Aydınlanma Dönemidir. Bu dönem 16. yüzyılda gelişir ve yaklaşık üç yüz yıl Avrupa kültürüne damgasını vurur. Gözlem ve deneye dayanan bu dönemin yaklaşımı pozitivistizmdir. Felsefe veya paradigması da Kartez-yenci Mekaniktir.

Pozitif bilim paradigması, dönemin dört büyük filozofu tarafından oluşturulur. Bunlar Galileo, Bacon, Descartes ve Newton'dur. Bu düşüncenin temelleri Bacon ve Galileo tarafından atılır, Descartes tarafından felsefe haline getirilir ve evrensel bir yöntem olarak Newton tarafından bir paradigmaya dönüştürülür. Newton, Bacon'ın gözlem ve deneye dayalı tümevarımsal bilgi yöntemi ile Descartes'çı akla ve analize dayalı rasyonel tümdengelimci bilgi yöntemlerini birleştirir. Bunun sonucunda oluşan felsefe, sonrasında gelişen tüm bilimleri derinden etkilemiştir.

Pozitivizm, hangi bilginin gerçek, sağlam ve doğru olduğu ihtiyacı üzerinden gelişmiştir. Buna göre olgularla desteklenen ya da olgularla ilgili verilere dayanan bilgi tek sağlam bilgi türüdür. Yani deney konusu olan bilgi en sağlam bilgidir.

Pozitivizm

Pozitivizmin kökenleri ilk çağ filozoflarına kadar gitmesine rağmen, bunu bir felsefi ekol haline getiren aydınlanma dönemi Fransız düşünür ve felsefeci Auguste Comte'dir. Comte bu düşüncesini İngiliz felsefeci David Hume ve Alman düşünür Kant'ın anlayışlarına dayandırır. Bu düşüncenin gelişip yaygınlaşmasında İngiliz siyaset bilimci John Stuart Mill ile Sosyolog Herbert Spencer'in de büyük etkileri vardır. Ancak bu düşünceye olguculuk adını veren ve bunun terminolojisini oluşturan Comte'dir. Bu terminolojide pozitif deyimi, kök olarak yıkıcı olan negatif deyiminin karşılığı olarak kullanılmıştır. Bu deyim kendi felsefesinin, kendi sisteminin en temel kavramıdır veya sistemini bu kavrama dayandırır. Buna göre, kendisinden önceki tüm sistemler negatif, olumsuz, yararsız ve yıkıcı sistemlerdir. Bu yönleriyle olumsuz oldukları ve insanlığın gelişiminde olumsuz bir yer edindiklerini belirttikten sonra kendi felsefesinin yapıcı, olumlu ve pozitif olduğunu belirtir.

Comte göre, insanlığın gelişiminde büyük rol oynayan felsefelerin hepsi, ister idealist olsun, ister materialist olsun olumsuz, yıkıcı ve negatif bir rol oynamışlardır. Bu felsefeler deneyi aştıkları için metafiziktirler ve spekülasyon yaparlar. Bunların bilimle fazla bir ilgileri yoktur. Gerçek bilime ulaşmak için, bilimden felsefeyi atarak salt bilimi esas almak gerekir. Veya bilime dayanan

felsefeyi esas almak gerekir. Bundan dolayı pozitivizm veya olguculuk bilimin kendisi veya bilim felsefesidir. Comte bu yaklaşımıyla daha işin başında felsefeden vazgeçer, bilime dayanmayan felsefeyi reddeder. Böylece felsefenin temel sorunlarını kendisine mesele yapmaz veya yok sayar. Bu anlamda buna 'felsefesiz felsefe' demek daha doğrudur. Comte göre, bilim eğer kendisiyle uyumuyorsa, bütünlük yaratmıyorsa felsefeden vazgeçebilir. Çünkü 'bilim başlı başına bir felsefedir'. Böylece bilim felsefeden kopar ve anlamını yitirir. Bilimi tek yönlü yapar. Bilimin mekanikleşmesine yol açan yaklaşım budur. Bu, yukarıda adları belirtilen filozofların bilimi ele alış tarzlarıyla ilgilidir. Bu felsefecilere göre bilgi, ancak ölçülebilir, kesin, mutlak ve bölünebilir nesnelerin incelenmesi ve ölçülmesiyle elde edilebilir. Bunun dışında kalan şeyler bilimin konusu yapılmamıştır. Bu da beraberinde dışsal ve kaba bir maddeciliğin gelişmesine yol açmıştır. Kaba maddeci yorumların gelişmesinde bu yaklaşımların payı belirleyicidir.

Felsefesini bilime dayandıran Comte'un bilim anlayışı da bilinen bilim anlayışından farklıdır. Her ne kadar deneyci (ampirik) ve olgucu olduğunu söylese de gerçekte olguların açıklanamayacağını belirtir. Ona göre olgular ancak betimlenebilir. Ne madde ne ruh olgu olmadıklarından bilinemezler ve inceleme konusu yapılamazlar. Bunları inceleme konusu

yapmak bilim dışı bir iş olduğu gibi, boş bir uğraştır da. Bu yönüyle olguculuk veya pozitivizm, özünde bilinmezciğin değişik bir versiyonudur. Buna göre, bilim sadece pozitif olanla uğraşır ve bu da olgulardır. Olgular da sadece duyularımız ve algılarımızdır. Bilim, gözlem sonuçlarını bildirebilir ve bu sonuçlar arasındaki ilişkileri gözlemleyebilir. İşte pozitif bilimin konusu olgular arasındaki bu bağlantılardır. Bunun yerine olgunun ne olduğunu araştırmaya kalkmak bilim dışıdır. Bu durum dönemin bilim anlayışına da uygundur. Comte'un bu yaklaşımı, sonradan gelen başta felsefeciler olmak üzere birçok kesim tarafından eleştiri konusu olmuştur. Bu bilim anlayışına karşı en sert tutum Einstein'dan gelmiştir. Sonradan gelişen kuantum da bu yaklaşımı boşa çıkartmıştır.

Comte, nesnel bilgiyle uğraştığından felsefesini idealizm ile materyalizmin üzerinde bir yere oturtur. Hatta varlığın oluşumuyla ilgilenen bu felsefeleri bilim dışı sayar. Buna dayanarak bir metodoloji oluşturur. Bu metodolojide varlığın nasıl oluştuğu ve ne ihtiva ettiği yerine, nasıl ilişkilendiği ele alınır. Neden, niçin ve nasıl sorularına varlığın içsel yapısından çok ilişkileriyle cevap verir. Bu anlamda olguculuk üçüncü bir felsefe adını almıştır. Böylece bilim ve felsefede bir yöntem geliştirerek üçüncü yol denemesinde bulunmuştur. Bu yönüyle maddi yaşamdan koparak sübjektif bir yaklaşım alır.

Comte geliştirdiği metodolojiyi olduğu gibi topluma da uyarlamıştır. Nasıl ki bilimin temelinde matematik ve fizik varsa, toplumun gelişiminde siyaset vardır. Toplumsal gelişmeler, dönüşümlere yön veren siyasettir. Bunun bilgisine veya bilincine tarih gözlemlenerek ulaşılabilir. Böylece tarih ve toplum bilimini birleştirir. 'İyi anlaşılmış bir tarih bilimiyle, akılcılığa indirgenmiş siyaset birbirine uygundur' diyerek bu bağı vurgular. Bu bağ sağlandıktan sonra ancak toplumun özgürlük sorunu kökten çözülebilir.

Sosyolojinin de kurucusu sayılan Comte, kendi siyasal anlayışını şöyle ortaya koyar: *'Batı'yı anarşik bir demokrasıyla, kokuşmuş bir aristokrasiden kurtarmaya geliyoruz. Biz sosyokratlar aristokrat olmadığımız kadar, demokrat da değiliz. Olguculuk, bunların müessif çalışmalarının yerine aralarında zorunlu bir bağımlılık ilişkisi kuracaktır. Siyasetimiz bu iki eksik ve tutarsız yanın üstünde bulunmaktadır.'*

Bu siyasal sonucu gerçekleştirmek için de ne idealist ne materyalist olan ve sadece tarihsel olguların gözlemlenmesine dayanan teorisini geliştirir. Buna göre; *'İnsanın evrimi bilginin evrimiyle gerçekleşmiştir. Bilginin evrimi, insan düşüncesindeki değişiklikleri dile getirir. İnsan düşüncesindeki değişikliklerde üç durum (üç hal yasası) şeklinde gerçekleşir.'*

Bu üç hal yasasını veya insan bilincinin gelişimi de şöyle belirtir:

Pozitivizm

1-Teolojik izahat veya tanrıbilimsel açıklama: Bu yaklaşımla insanın ilk oluşum sürecinden felsefenin başlangıcına kadar olan durumu izah etmiştir. Bu dönemde insan düşüncesi, her şeyi tanrıyla izah etmeye çalışmıştır. Her şeyi tanrısal bir gücün yönettiğini düşünmüş ve öyle davranmıştır. Bu dönem kendi içinde üç döneme ayrılır. Bu dönemlerden ilki, çevresinde olan her şeyi kendisi gibi akıllı ve canlı görmesidir. Buna animist düşünce dönemi de denir. Bu dönemi, kendisini yöneten ama görünmeyen tanrılar dönemi dediği çok tanrıcılık dönemi izlemiştir. Bundan sonraki dönem, birçok tanrının birleşerek teklediği ve tek tanrılı düşüncenin geliştiği dönemdir.

2-Metafizik Açıklama: Bu dönem felsefenin bir sistem olarak gelişmesiyle başlar, pozitif bilimlerin gelişmesine kadar devam eden süreçtir. Comte göre, insan düşüncesi, kendisine benzeyen tanrı düşüncesinden vazgeçerek soyut kavramlarla varlıkları nitelemeye başlamıştır. Kendisinin ve çevresinin oluşumunu ve anlamını bu soyut kavramlarla izah etmiştir.

3-Pozitif Açıklama: Gözlem ve deneye dayalı pozitif bilimlerin gelişmesiyle başlayıp devam eden düşünce yapısıdır. Şimdiye kadarki düşünceler toplum açısından yıkıcı ve olumsuz olduklarından negatif bir rol oynamıştır. Bu düşüncenin yetkince gelişmesinin önünde ciddi bir engeldir. Bu yüzden insan düşüncesi en

yetkin ve yaratıcı duruma ancak pozitivizmle gelebilir. Bunu sağlayacak olan da bilimdir. Bu yapıcı ve faydalı düşüncenin, diğer düşünceler karşısında zaferini ilan etmesidir.

Comte, insan bilgisinin geçirdiği bu değişiklikleri tarihi gözlemleyerek tespit eder. Bunda bilginin gerçek anlamından ziyade ilişkileri ve geçirdiği evreleri önemser. Buradan toplumun geçirdiği evreleri saptayabilmek için de toplum biliminin nasıl oluştuğunu gözlemek gerektiğini belirtir. Bununla bilimler arasında bir ayrışma yaratır. Daha doğrusu toplumdaki hiyerarşik yaklaşımı bilime yerleştirerek bilimler arasında hiyerarşik bir yaklaşım oluşturur.

Comte göre, asıl bilimler pozitif bilimlerdir ve genelden özele giden bir yol, hiyerarşi içinde var olmuşlardır. Bu sıralanışta en altta olan ve en genel bilim olan matematik bilimi vardır. En üstte ise özel bir bilim olan toplum bilimi, yani sosyoloji vardır. Her felsefe, düşünce veya bilim kendi içinde üçlü bir yaklaşım sergiler. Bu öz itibarıyla Hegel'in tez, anti-tez ve sentez üçlemesinin değişik bir versiyonudur. *'Buna her bilimin çocukluk, gençlik ve olgunluk dönemleri. 'Hepimiz çocukluğumuzda tanrı-bilimci, gençliğimizde metafizikçi, olgunluğumuzda fizikçi olduğumuzu anımsamaz mıyız?'*

Buna göre, her bilim mutlaka bu üç evreyi geçirir. Bazı bilimler henüz bu evreleri geçirmemiş olsalar da mutlaka bir gün bu evreleri geçire-

ceklerdir. Bu aşamaları en erken, en sade bilim aşar. Bu da ancak genel yerine olgularla uğraşmakla mümkündür. Bilimler içinde en sade ve olgularla uğraşan ilk bilim matematik olduğundan tanrı bilimsel ve metafizik aşamaları yaşamadan en üst aşamaya çıkmıştır. Comte, bu değerlendirmelerini *'üç kez üçün on etmesi için tanrıya yalvaracak hiçbir sağduyulu kişi çıkmamıştır'* önermesine dayandırır. Ancak diğer bilimlerde değişiklik çok olmuştur. Örneğin, Astronomi de bu değişikliklerin hepsini yaşamıştır. *'Astronomi, Aristoteles'le tanrı bilimsel dönemi, yani çocukluk dönemini, Kopernik ve Kepler'le metafizik, yani gençlik dönemini, Newton'la da fizik dönemini, yani olgunluk dönemini yaşamıştır.'*

Karmaşık bilimler, henüz bu gelişmeyi tam sağlayamamışlardır. Toplumsal fizik olarak adlandırıp, bilimlerin en tepesine yerleştirilerek baş tacı edilen toplum bilimin ise, bu yolda henüz metafizik aşamada olduğunu belirttikten sonra, olgunluk aşamasına ancak pozitivizmle ulaşabileceğini belirtir.

Comte bilimler arasındaki hiyerarşiyi şöyle oluşturur: İlk bilim en genel ve yalın olan bilimdir. Kendisini ifadelendirmek için başka hiçbir bilime ihtiyaç duymaz. Bu özelliklere sahip bilim ise aritmetiktir. Aritmetiği, aritmetik bilgisinin dışında başka bilgi kullanmayan Geometri izler. Geometriden sonra ise, aritmetik ve geometri bilgisini kullanan

Mekanik gelir. Bu üç bilim (aritmetik, geometri, mekanik) tüm bilimlerin temeli olan matematiği oluştururlar. Doğa bilimleri denen bilimler, ilk bilim olan matematik üzerinden gelişirler.

Comte, bilim hiyerarşisinde matematiğin üzerine astronomiyi inşa eder. Böylece astronomi hem kendi özel bilgilerini hem de matematik bilgisini kullanır. Bunun üzerinde de fizik bilimini koyar. Fizik bilimi kendi özel yasaları kadar, matematik ve astronomi bilimlerinden de yararlanır. Fizikin üzerine de kimya bilimini koyar. Kimyanın üzerine de biyoloji bilimini koyar. Biyoloji biliminin üzerine de toplum bilimini koyarak bilimlerin hiyerarşisini tamamlar. Bu dizilişten şöyle bir sonuç çıkarır: Sonraki bilimler bir önceki bilimin yasalarını taşırlar. Ancak önceki bilimler sonraki bilimlerin yasalarını taşımazlar. Bu tespitten hareketle, toplum bilimlerinin yasalarını biyoloji bilimi yasalarına indirger.

Comte, bu bilimleri somut ve soyut olmak üzere iki genel kategoriye ayırır. Soyut bilimler olarak ifadelendirdiği bilimler olguların genel yasalarıyla ilgilenirken, somut bilimler ise bu yasaların uygulandığı varlık ve nesnelerle uğraşır. Örneğin biyoloji genel yasalarla uğraştığından soyutken, biyolojinin alt dalları olan zooloji ve botanik gibi bilimler bu yasaların uygulandığı nesnelerle ilgilendiklerinden somutturlar. Comte, aynı düzlemi toplum bilimleri için de

Pozitivizm

uygular. Tarihsel olaylarda biyoloji-deki zorunlu yasaların birbirine bağılılığı gibi, birbirlerine bağılıdır. Tarih ve toplum bilimini bilim yapan bu yasaların varlığıdır. Bu yasaların sayesinde pratiğe uygulanabilirler.

Sonuç olarak pozitivizm, Comte tarafından oluşturulan, ama izleyicileri tarafından geliştirilen bir felsefedir. Çok farklı anlamlar yüklenmesine rağmen, genelde kabul gören ortak özellikleri vardır. Bunlar kısaca şöyle formüleleştirilebilir.

Bilimlerin yasaları vardır ve bu yasalara göre işler. Bu anlamda eleştirmenin fazla bir anlamı yoktur. Yani eleştiriye kapalıdır.

Geliştirdiğini söylediği bilimsel yöntemle metafiziğin eleştirisini yapar.

Sosyal olguları da diğer nesneler gibi ele alır.

Pozitivizm, kendisini bilimsel görerek, kendisi gibi olmayan eski-yeni bütün yaklaşımları bilim dışı saymasına rağmen, felsefeden, dolayısıyla yaşamdan koptuğundan kendisi bilim dışıdır. Gelişen bilim her gün bu durumu biraz daha göstermektedir. Materyalist, idealist ve metafizik tüm öğretileri dışlamasına rağmen, bunların kötü bir kopyasıdır. Materyalizm, idealizm arasında üçüncü bir yaklaşım olarak kendisini sunmasına rağmen, bunların değişik bir versiyonudur. Çünkü varlıkların özünün bilinemeyeceğini belirtir.

Son bilimsel veriler ışığında evrenin de canlı oluşu düşüncesi giderek ağırlık basmaktadır. Bu canlılığı gör-

meden, bunun oluşumuna anlam biçmeden sadece ilişkilerle açıklamaya kalkmak düz ve kaba bir yaklaşımdır. Bilim her geçen gün bu yaklaşımı dışlamaktadır. Bu yaklaşımı toplumun ve bilimlerin gelişmesi önünde ciddi engel olarak görür.

Doğal toplumda, yaşam anlamlı, canlı ve ortaktır. Düz nedensellik yerine organik ve dayanışmacı yaklaşım esastır. Bundan hareketle oluşumda organiklik ve dayanışmacılık esastır. Bunu tespit etmeyen veya bu gerçeğe göre gelişmeyen bilim, sakat, yanlış ve eksik bilimdir. Önderliğin, 'büyük ahlaksızlıklar sınıfı' olarak nitelendirdiği felsefeciler bu gerçekten kopan veya bunun dışında kalan felsefecilerdir. Bunlar Sümer rahiplerinden daha tehlikeli, daha olumsuz ve yıkıcı rol oynamaktadırlar. Toplumdan inancı, ahlakı, maneviyatı çıkartmak, toplumu iskeletsiz bırakmak gibi bir şeydir. Bu da toplumun felakete sürüklenmesidir. Günümüz toplumu için, 'tarihin sonu' veya 'son insan' denmesinin bu gerçeklikle bağı vardır. Pozitivizm, kendisiyle beraber dünyanın da sonunu getirmektedir. Bu en fazla da egemenlerin işine yaramaktadır. Egemenlerin elinde yeni bir silah olmaktadır.

Bu konuda Önder APO şunları belirtir: **"Pozitif bilimde her şey, kaba materyalizmle izah edilmeye çalışılır. Sıkı bir nedensellik ve düz çizgisel gelişme felsefesi geliştirilir. Tabii daha alt hayvanlar dünyasındaki**

yaklaşımlar da bilinse çok ilginç olur. Sürüngenler, kuşlar ve memeliler acaba nasıl bir hisle dış ortama bakıyorlar? Halkça söylenen 'öküzün trene baktığı gibi' benzetmesinin ilginçtir. Taşların, kum zerrelerinin bakışımı nasıldır? Onların da bir duruşu vardır. Bir bütün olarak evren, doğa bir duruştur. Hem de sınırsız hareket halindeki bir duruş."

Pragmatizm: Fransızca bir kelime olup, herhangi bir şeyin doğruluğu ve gerçekliğini yalnızca sonuçları ve başarılarıyla değerlendiren yaklaşımdır. Buna düşüncelerin ve politikaların doğrulukları ve yararlılıkları işlerlik ve uygulanabilmesi ilkesine dayanan görüşte denir.

Bu anlayış ve yaklaşımın kökeni sınıflı toplum tarihi kadar eskidir. Alt toplumun bağrından çıkan ve ona ters bir gelişim seyri izleyen üst toplum politikalarını bu anlayışa göre uygulamıştır. Üst toplum için bir şeyin doğru olup olmaması, ahlaklı olup olmamasından ziyade pratikte bir işlevliğe sahipse ve sonuç veriyorsa toplumun tersine de olsa uygulanan politikadır. Bunun ilk ifadesini Sümer toplumunda görmek mümkündür. Bu anlamda ilk pragmatistler Sümer rahipleridir veya ilk pragmatist politika Sümer rahiplerinin politikasıdır. Sümer rahipleri daha fazla ürün elde etmek, zigguratı daha da geliştirmek için insanları doğal toplumdan, politik ve ahlaklı toplumdan, özgür toplumdan köleciler topluma ta-

şımışlardır. Köleciliğin insanlık için iyi olduğunu kimse iddia edemez veya iddia edenlerin de tarihi yanlış ve yanlış okudukları gerçeği ortadadır. Politik ve ahlaklı toplum karşısında köleciler toplumu ilerici görmek ve öyle saymak, toplumun gelişim dinamiğini ters yüz etmek veya tarihe pragmatik yaklaşmaktır. Yani doğru olanın ziyade pratikte ortaya çıkması esas almaktır. Ki sınıfsal-devletçi toplumun temel özelliğidir. O yüzden en büyük pragmatist devlet ve onun etrafında şekillenen toplumdur.

Kendi çıkarı için her şeyi mubah gören düşünce, devletçi gelişmenin her aşamasına damgasını vurmuştur. Politik ve ahlaklı topluma ters düşüldükten sonra gelişen tüm iktidarlarda bunu görmek mümkündür. O yüzden sınıfsal ve devletçi toplumların tarihi pragmatizmin tarihidir demek yanlış olmayacaktır.

Pragmatizmi bir felsefe ve siyaset biçimi olarak en fazla kullanan burjuva sınıftır. Burjuvazi insanlığın tüm kazanımlarını kendi sınıf çıkarları için kullanmıştır. İhtiyaç duyduğunda desteklemiş, çıkarı kalmadığında hemen sırt çevirmiştir. 16. Yüzyılda halkın feodallere karşı savaşımında bunu görmek mümkündür. Bu anlamda burjuvazi tarihin tanıdığı en pragmatist sınıftır.

İtalyan siyasetçi Makyavelli yazdığı Hükümdar adlı kitabında bu görüşün felsefesini oluşturmuş, teorik izahını yapmıştır. Ona göre, amaca ulaşmak için her türlü yol ve yöntem

Proletarya Diktatörlüğü

kullanılabilir. Bu yol ve yöntemlerin nasıl olacağı önemli değildir.

Günümüzde bu eğilim ve düşünce Amerika'da başat durumdadır. Bunlara göre eylem düşünceden, tecrübe ilkelerden önce gelir. Amerikan pratikçiliği denen şey bunun ifadesidir.

Pragmatizme göre, herhangi bir düşünce yaşamımız için elverişli olduğu sürece doğrudur. Daha değişik bir ifadeyle çıkarlarımızla uyduğu sürece doğrudur. Buna faydacılık da denir. Yani her şey pratik faydaya vurularak değerlendirilmelidir. Eğer bir düşüncenin faydası varsa doğrudur, faydası yoksa yanlıştır.

Pragmatistlere göre bir düşüncenin kendisinde doğruluk ya da yanlışlık yoktur. Bu anlamda düşünce nötr bir kavramdır. Ona doğruluk veya yanlışlık veren ise onun pratikteki durumudur. Pratikleşmeyen bir düşüncenin doğruluk veya yanlışlığından bahsedilemez. O günün çıkarlarını ifade eden bir düşünce doğru iken o çıkarı ifade etmeyince yanlışlanır. dolayısıyla düşüncelerin doğruluğu yanlışlığı kendilerine göre verir.

Pragmatizm, politik ve ahlaki bir toplum yerine var olan reel toplum gerçekliğine göre hareket eder. Sınıflı toplum gerçekliği de bireyci, faydacı ve çıkarıcı bir gerçekliktir. Bu özellikler toplumu ahlakından koparmaktır. Toplumun ihtiyaçlarından ziyade kendilerini esas alırlar. Bu özünde kökenini Yunanlıların politika tanımından alan yaklaşımdır. Yunanlılara göre politika, "poli" (çok)

"tika" (yüz) kelimelerinden oluşmuştur. Yani politika çok yüzlülüktür. Çıkarına hangisi uyuyorsa onu takmaktır. Bu anlamda pragmatizm, çok yüzlülüktür. Doğrudan ziyade çıkarına uyan yüzü takmadır.

Toplumu özne ve nesne diye ikiye ayırıp kendisini özne konumuna getirip diğerlerini nesne olarak görmektedir. Bu konuda kendine göre verir. Kendine görelik pragmatizmin en belirgin yansımasıdır.

Primat: Fransızca bir kelime olup, insan dahil tüm memeli canlıların atası olan canlı sınıftır. İnsanların ilk atarı sayılan primatlar, bundan yaklaşık 75 milyon yıl önce Afrika riftide görülmüşlerdir. Bugün o alanlarda yapılan arkeolojik kazılarda elde edilen fosiller üzerinde yapılan incelemelerde böyle bir sonuç ortaya çıkmaktadır.

Afrika'da yaşanan iklim değişiklikleri, çeşitli buzul çağları bu primatların koşullarını da değiştirmiştir. Koşullarındaki bu değişme biyolojilerine de yansımış, beden yapısını değiştirmiştir. İki elini kullanabilmesi, dik durması ve iki ayak üzerinde yürümesi biyolojik anlamda geçirdiği evrimleri göstermektedir. Bu biyolojik evrimi Darwin, Evrim Teori-sinde kapsamlı olarak ortaya koymuştur.

Proletarya Diktatörlüğü: Proletaryanın iktidarı ele geçirmesine veya proletaryanın iktidarına proletarya diktatörlüğü denir. İktidarı alan

proletaryanın gerici güçleri tasfiye etmek ve sosyalist inşayı gerçekleştirmek için geliştirdiği iktidar biçimine proletarya diktatörlüğü denir. Ayrıca sosyalizmden komünizme geçme aşamasında başvurulacak iktidar tipidir.

Proletarya diktatörlüğü kavramını ilk başta Babuef kullanmıştır. Ona göre devrimden hemen sonra seçime gitmek, devrimin amacı olan eşitliği ve özgürlüğü getirmeyecektir. Toplumda eşitliği ve özgürlüğü getirmek için devrimden sonra toplumu bu amaca yöneltecek bir aracın olması gerektiğini belirtmiştir.

Proletarya diktatörlüğü tezini teorik olarak en fazla işleyenler de Mark ve Engels'tir. Özellikle Paris Komününden çıkardıkları sonuçlar sonucunda bu teoriyi geliştirmişlerdir. İkinci enternasyonaldeki oportünizm ve sonrasındaki revizyonizm de özü itibarıyla bundan dolayıdır. Bu teoriyi pratikleştiren, pratikte geliştiren ise Lenin'dir. Lenin, II. Enternasyonalden sonra oportünist bir çizgi izleyen Kautsky'e karşı yürüttüğü ideolojik mücadeleyi derlediği kitaba 'Proletarya Diktatörlüğü ve Dönem Kautsky' demesi de konunun önemindedir.

Lenin, devrimin temel sorununu iktidarı almak olarak belirtir. İktidar kimdeyse veya hangi sınıf iktidarı tekeline alırsa onun anlayışının egemen olacağını belirtir. İktidarı işçi, emekçi sınıfı adına alma ve yaşatma ancak proletarya diktatörlüğüyle

mümkündür. Daha değişik bir ifadeyle proleter devrimin ancak proletarya diktatörlüğüyle ete-kemiğe bürüneceğini belirtir. Bu yüzden proletarya diktatörlüğünü devrimin merkez üssü olarak görür. Bunu değişik nedenlere dayandırır. Bunlar;

1-Devrilen ve iktidarı kaybeden sömürücü sınıfların direnişini bastırarak devrimin kazanımlarını sağlamlaştırmak

2-Proleter devrimi sosyalizmin tam zaferine kadar götürmek

Lenin, proletarya diktatörlüğü olmaksızın da devrimin burjuvaziyi yenebileceğini ve burjuvaziyi iktidardan indirebileceğini belirtir. Bunun yanında devrimin ilerleyen günlerinde proletarya kendine özgü bir aygıt kurmazsa, devrimi uzun süre yaşatamayacağını ve tam zaferini sağlayıp sosyalizme götüremeyeceğini, bu noktada burjuvazinin ve sömürücü kesimlerin direncini tam kıramayacağını belirtir.

Sosyalist teoriye göre, iktidarı almak işin başlangıcıdır. Asıl iş ondan sonra başlar. Proletaryanın asıl işlevi iktidarı korumak, sağlamlaştırmak ve yenilmez kılmaktır. Bu hedefe de sıradan yöntemlerle varılamayacağı kesindir. Bunun için özel bir aygıtı ihtiyaç vardır. İşte proletarya diktatörlüğü bu özel aygıttır. Devrimin hemen ertesinde bu aygıtta çok büyük işler düşer. Bu işlerin başında gelen de devrimle iktidardan düşürülen ve mülksüzleştirilen büyük toprak sahiplerinin ve kapitalistlerin direnişini

Proletarya Diktatörlüğü

kırmak, onların sömürücü burjuva sermaye iktidarını yeniden kurma girişimlerini boşa çıkarmak, tüm emekçileri proletarya çevresinde birleştirerek yeni toplumun inşasını örgütlemek, giderek sınıfların tümünden tasfiyesine gidecek bir politika belirlemek ve kitleyi silahlandırarak devrim düşmanlarına ve emperyalizme karşı halkı ve devrimi savunmaktır.

Lenin, kapitalizmden komünizme geçişi bir süreç işi olarak görür. Ona göre bu süreç tamamlanmadan, sömürgeci güçler ve sermaye sınıfları eski toplumu yeniden restore etme umudunu besler, bu konuda girişimlerde de bulunurlar. Bunun için başta sabotaj ve iç savaş olmak üzere her yol ve yöntemle başvururlar. Sermaye sahiplerinin restorasyon denemelerine girişme nedenleri çoktur. Çünkü sermaye sınıfı iktidardan uzaklaştırılsa da uzun süre proletaryadan daha avantajlı konumdadır. Devrildikten sonra bu avantajlarını emekçi sınıfların yararına kullanmak yerine, onu yıkmak için kullanırlar. Bu yüzden proletarya diktatörlüğü, sermaye güçlerine ve bunların geleneklerine karşı inatçı bir mücadele, kanlı kan-sız, şiddetli-barışçıl, askeri-ekonomik, eğitsel-yönetmelidir.

Proletarya diktatörlüğü devlet biçimi olarak Sovyet devriminden sonra gerçekleşir. Bunun örgütlenme biçimi Sovyetlerdir.

Lenin Sovyet devriminden sonra, burjuva demokratik devrimleri çağı-

nın kapandığını ve dünya tarihinde yeni bir dönemin, proletarya diktatörlüğü döneminin başladığını belirtir. Bu devletin proletarya tarzındadır. Devletin örgütlenmesidir. Devlet, zigguratlar da ve devlete egemen kesimler tarafından inşa edilmiş bir araçtır. Halk, tarihsel süreç içerisinde hep devlet dışı kalmıştır. Bu anlamda halkın da tanımını yeniden ele alıp değerlendirmek gerekir. Bu yüzden halkın devleti olmaz. Devlet halka yabancıdır, halkın sırtında bir kamburdur. Asalaklıktır. Bu yüzden böylesine halka yabancılaşmış, asalak egemen sınıfın icadı olan bir araçla egemen sınıflara karşı mücadele edilemez. Kaldı ki, devlet tarihin belli bir aşamasında ortaya çıkmıştır. Toplumun kök hücrelerinde veya toplumun kendisinde devlet yoktur, hatta devlet tipi oluşumlara da gerek yoktur. İnsanlık politik ve ahlaki toplum başta olmak üzere ömrünün çok büyük bir kısmını devletsiz geçirmiştir. Buna rağmen bu araçla egemenlere karşı savaşmak, havanda su dövmek gibi bir şeydir.

Adorno'nun, 'önceden belirlenmiş yollarla gidildiğinde o yol üzerinde kurulu olan kent ve kasabalara uğranılır' tespiti de bu gerçeği dile getirir. Devlet yolu, sermaye sahipleri tarafından daha önceleri çok denenmiştir. Bu yoldan gidildiğinde sonunda uğranacak yer sermaye sınıfının uğrak yerleri olacaktır. 70 yıl sonra Sovyet Rusya'nın geldiği durum tam da bunu ifade etmektedir. Kullandıkları yol onları sermaye sa-

hiplerinin kötü bir kopyası yapmıştır. Politik ve ahlaki toplum arayışçıları kendi yöntem ve araçlarını yaratmak zorundadırlar. Bu araçlar sermaye sahiplerinin araçlarından farklı olmalıdır. Yoksa onların silahıyla savaşmak, onlara benzeşmeye götürür. Bakunin'in, 'en demokratın başına devlet tacını takın, 24 saatte alçağın biri olur' tespiti bunun veciz ifadesidir. Bu konuda Önder APO'da şunları belirtiyor:

"Özgürlük, amaçları kadar araçlarının da temiz olmasını gerektirir. Hiyerarşik ve sınıf temelli uygarlık ve devlet aygıtlarını ezilenler ve sömürülenlerin kullanımına açmak, yozlaşma ve yeni egemen-sömürücü tabakayı ortaya çıkartır; devletin sönmesine değil, daha da azgınlaşmasına yol açar. Proletarya diktatörlüğü, sosyal devlet vb. kavramların birer safsata ve aldatma araçları olduğu, denendiği ülke pratiklerinden yeterince açığa çıkmıştır. O halde devlet amaçlı parti, hareket inşa etmenin amaçlarına uygunluğu şurada kalsın, tersliği söz konusudur."

Devlet sosyalizmine dönüşen proletarya diktatörlüğü, topluma eşitlik ve özgürlük getirmediği gibi, giderek köleliği derinleştirmiştir. İnsana irade kazandırma bir yana iradesizleştirdiği yaşanan örneklerden anlaşılmaktadır. Başkan APO bu tarz sosyalizme 'Firavun sosyalizmi' dedi. Mısır firavunları zamanında uygulanan biçimle, reel sosyalizmde uygu-

lanan biçimler arasında özde bir fark yoktur. Var olan kimi farklar biçimseldir ve aradan geçen sürelerden kaynaklanmaktadır. Bu konuda Önder APO; **"Reel sosyalizm Sümer tapınak ideolojisine daha çok benze-mektedir. Yoğun bir devlet-toplum ideolojisi olarak, ikisi de devlet sosyalizmini, diğer bir deyişle köleliği-ni teşkil etmektedir. Devlet var ol-dukça, onun etrafındaki her üretim biçimi Sümerlerden tatalım Sovyetlere kadar aynı özü temsil etmekten kurtulamaz. Toplum üzerinde aynı köleleştirici etkiyi yaratmaktan geri kalmaz. Devlet ve sosyalizm, sınıfsal anlamda bir arada olamaz. Biri ol-du mu, diğeri olmaz veya köklü dö-nüşüm geçirmek durumundadır. Reel sosyalizmin, devlet sosyaliz-minde ısrar ettikçe, toplum üzerinde nasıl bir komplo ve oyun rejimi ol-duğu, çözülüş sürecinde inanılması zor bir biçimde ortaya çıkmıştır. Bu gerçekliğin de temelinde Sümer ra-hip tarzı devlet yatmaktadır. İdeolo-jik olarak da yine hepsinin temelinde Sümer rahip mitolojisi yatmakta-dır."** demektedir.

Proletarya diktatörlüğü tezi, Marksizm'in en sorunlu tezlerinden birisidir. Bu sorunlu olma durumu sadece uygulamasından değil, anlayışından da kaynaklanmaktadır. Bu konuda Önder Apo'nun eleştirileri çı-ğır açıcı niteliktedir, Marksizm'de yaşanan tıkanmaları aşmıştır. Şunları belirtir: **"Marksist kuramın siyasal devrim ve sonrasına ilişkin tezleri**

Proletarya

ise, daha vahim olarak hiyerarşik ve devletçi karakter taşır. Savaş, proletarya diktatörlüğü, devletçilik kavram olarak neredeyse kutsallaştırılır. Halbuki devlet-iktidar, savaş-ordu sınıflı toplum uygarlığının ürünü olup, mutlak anlamda egemen sömürücü kesimin vazgeçilmez yaşam aygıtlarıdır. Bu araçları proletaryanın eline vermek demek, daha başından kendini onlara benzetmeye karar vermek demektir. Nitekim reel sosyalizmde bu araçların hepsi en yetkince kullanıldı. Zafer elde edildi. Fakat 70 yıl sonra anlaşıldı ki, kapitalizmin en çapulcu biçimi -Batı Avrupa kapitalizmi onun yanında adeta yedi suyla yıkanmıştır- kurulmuştur. Kapitalizmin en totaliter, antidemokratik biçimi söz konusudur. Bu olgunun altında devlet anlayışı yatmaktadır

Engels'te 'yavaş yavaş sönmesi gerekir' denilen devlet, en güçlü aşamasına reel sosyalizmle ulaşmıştır. Burada art niyet, karşıdevrim aramak fazla anlamlı değildir. Başvurduğu araçlar -devlet dört dörtlük ele geçirilse de- sosyalizme değil kapitalizme götürür. Sosyalizm sosyalist araçlar gerektirir. Onlar da baştan sona demokrasi, çevre hareketi, kadın hareketi, insan hakları, toplumun öz savunma mekanizmalarıdır.

Marksizm'e yöneltilecek diğer bir eleştiri konjonktürle ilgilidir. Marks dönemindeki, kapitalizmin olgunluk aşamasıdır. Marks'ın ve

Engels'in bundan çıkardığı sonuç kapitalizmin kaçınılmazlığıdır. Kapitalizm adeta sosyalizmin önünü açan bir buldozer rolündedir. Daha da genelleştirsek, sınıflı toplum uygarlığını kaçınılmaz bir ilerleme olarak görmekte ve idealize ettikleri sistemlerinin kurulması için bu aşamaların gereğine iman etmiş bulunmaktadırlar. Buna köklü bir yanlışlık olarak yaklaşılmaması gerektiğini daha önce açmıştık. Sınıflar ve yönetimin egemenlik aracı olarak devletin zorunlu güvenlik -toplumca vazgeçilmez- kamusal yönetim dışındaki tüm varlıkları, oluşum ve kurumlaşmaları sadece gereksiz değil, tutucu ve engel konumundadır. Devlet kapitalizmi başta olmak üzere bürokrasiyi büyüten içte ve dıştaki aşırı egemenlik, sosyal devlet gibi birçok kurum gerçek toplumsal demokrasinin ve çevrenin önünde engeldir. Ahlaki açıdan da savaş-ordu -zorunlu demokratik savunma dışında- reddedilmesi gereken kurumlardır."

Proletarya: Fransızca bir kelime olup, çalışan, üreten kesimi ifade etmek için kullanılır. Türkçe karşılığı işçidir.

Marksist felsefede bu kavram, emeğinden başka satacak bir şeyi olmayan kesimler için kullanılır. Bu anlamda Marksist felsefede proleter insan mal demektir. Bu yönüyle proletarya normal işçiden ayrılır. İşçiler üretimleri sonucu kullanım değeri

olan ürünleri üretirler. Ancak proletarya bundan fazlasını üretir. Proletarya, harcadığı emekle kullanım değerinin yanında değişim değerini de yaratır. İşçi normal üretim yaparken, proletarya pazara dönük üretim yapar. Bu gerçeklik tarihsel oluşum sürecine de damgasını vurur.

Doğal toplumda herkes eşit olduğundan, herkes gücü oranında toplumsal yaşama katılır. Toplumun ihtiyaçlarını karşılar. Toplumda çalışmayan veya kendini çalışmaya katmayan kimse yoktur. Çünkü 'birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için' yaklaşımı vardır. Bu durum herkesi çalışmaya sevkeder. Organik bir toplum olan doğal toplumda çalışmayan insan, herhangi bir organizmadaki bozuk organ gibidir. Bu durum organizma açısından nasıl bir sorun yaratıyorsa, doğal toplumda da gücü yetenin çalışmaması böyle bir durum yaratır. Ancak doğal toplumdaki politik ve ahlaki yaklaşım bu tür yaklaşımların gelişmesinin önünde engeldir.

Şaman, tecrübeli yaşlı ve güçlü avcı erkeğin ittifakından oluşan yeni sistem kendisini örgütleyerek alternatif haline getirir. Belli bir güce ulaştıktan sonra adeta politik ve ahlaki topluma darbe yaparak kendisini hakim kılar. Oluşan yeni sistem farklılıklar üzerinden kurulur. İnsanlar arasında farklılaşmalar baş gösterir. Buna göre bir yapılanma gelişir. Bu durum giderek organik bir bütünlük oluşturan doğal toplumu böler, parçalar. Bu bölünme ve parçalanma so-

nucunda topluma yabancı olan üst toplum oluşur. Bu üst toplum kendi çıkarlarını süreklileştirmek için devlet denen kurumlaşmayı yaratır. Bu kurumla toplumun çoğunluğunu oluşturan alt toplum üzerinde tahakküm kurarak, ürettikleri değere el koyarlar. Bu anlamda devlet, toplumun ürettiklerine zorla el koymanın adıdır.

Üst toplum kendisini emek isteyen çalışmaların dışında tutarak, alt toplumu köle olarak çalıştırır. Bu anlamda köle, tarihin tanıdığı ilk işçidir. Emeğiyle efendisine değer yaratır. Yaratdığı değer de ağırlıkta kullanım değeri vardır. Köle olarak efendisinin ev işlerinde veya tarlasında çalışmaktadır. Burada harcadığı emek, ancak kullanım değerini yaratır. Burada pazara dönük bir üretim yoktur. Bu durum kapitalizme kadar böyledir. İşte kullanım için üretim yapan üreticilere işçi denir.

Proletarya ise işçiden fazla bir şeyi ifade eder. Proletarya'da bir köledir, ancak öncesindeki kölelerden farklıdır. Farkı şuradan gelir: Proletarya diğer işçiler gibi kullanılmak üzere ürün üretir. Bu haliyle diğer işçilere benzer. Ancak birde değişim için yani Pazar için üretim yapar ki, bu durumuyla da diğer işçilerden farklılaşır. Bu anlamda her işçi proleter değildir. Proletarya tarihin belli bir aşamasında ortaya çıkmış bir sınıftır. İşçi artık değer üretmezken, proleter artık değer üretir. Zaten proleterin değeri ürettiği artık değerle ölçülür. Emeğinden başka satacak bir

Proletarya

şeyi olmayan söylemi buradan gelir. Kapitalist sisteme özgü olan proletarya ikili bir özellik gösterir. Mesela her mal bir değer taşır. Bu değer başka mallarla değiştirilir. Bu malın değeri, kendisini üretmek ve yeniden üretmek için gerekli toplumsal emek tarafından belirlenir. Bu durum tüm mallar için geçerlidir. Proletaryanın birinci özelliği budur. İkinci özelliği ise tüketildikçe (kullanıldıkça) taşıdığı değerden daha büyük değer üretmesidir. Bu özellik diğer mallarda yoktur. Sadece proletaryada vardır. Kapitalizm, proletaryanın emeğini bu yüzden alır ve onunla daha büyük üretim yapmak ister.

Diyalektik materyalizmde emekçi veya proleter, işinde hiçbir bağımsızlığı olmayan, kendisinin ve ailesinin geçiminin dışında hiçbir ihtiyacını karşılayamayan (günümüzde bunu da yapamamaktadır), bu durumdan kurtulma umudunu da taşımayan nitelikleriyle tanınır. Bu durum özünde Hristiyan düşüncesinin diyalektiğe uyarlanmasıdır. Hristiyan düşünür Aquinolu Thomas'ın 'yoksul oldukları için emekçi, emekçi oldukları için yoksul olan insanlar' tanımlamasına benzemektedir.

Diyalektik materyalizme göre, proletarya üretim araçlarına sahip olmadıkları için işlerinde bağımsız değildirlere. Elllerinden başka iş gelmez. Emeğinin ancak çok küçük bir kısmını alabilir. Kapitalist bu kısmı da alabildiğine azaltır. Bu Marksizm'e göre kapitalist mantığın özünü oluş-

turur. Proleter bu durumunu aşmak için fazla umut da taşımaz. Çünkü proleterleşme geliştikçe, kapitalist sisteme bağılılıkta o oranda artar. Kapitalizm öncesi toplumlar da daha fazla çalışarak bağımsızlığını elde etmek mümkün iken, kapitalist toplumda bu mümkün değildir. Daha fazla çalıştıkça, kapitalist sisteme daha fazla birikim yaratılır. Birikim arttıkça proleterin sisteme bağılılığı artar.

Proleterin kurtuluşu, içinde bulunduğu veya çalışmasıyla, emeğiyle besleyip büyüttüğü sistemin çarkını kırarak bunun dışına çıkmasıyla mümkündür. Bu durum kapitalizme olduğu kadar proleterleşmeye karşı da mücadele etmeyi gerektirir. Daha fazla köleleşerek, daha fazla serfleşerek özgürlük getirilemeyeceği gibi daha fazla proleterleşmekte özgürlüğü getirmeyecektir. Bu anlamda proletarya'yı geliştirme mücadelesi toplumun doğasına ters bir oluşumdur. Mücadelenin özü proletaryayı geliştirme değil, proletaryayı ortadan kaldırma olmalıdır.

Proletarya alt toplumu, emekçi kesimi, ezilenleri temsil etse de, sınıflı toplumun bir ucunu oluşturduğundan doğal toplumdan, politik ve ahlaki toplumdan uzaklaşma olarak değerlendirilmelidir. Organik bir bütünlük oluşturan politik ve ahlaki toplumu parçalamak veya bu parçalanmanın bir tarafı olarak bunu geliştirmek özgürlükten uzaklaşmak ve köleleşmektir. Özgürlük, toplumu

bölen, parçalayan anlayışlara karşı mücadele etmektir.

Proleterleşmeye karşı mücadeleden, kapitalist taraftarlık sonucu çıkarılmamalıdır. Proleterleşmeye karşı mücadele kapitalizme karşı mücadeledir. Aksine proletarya geliştirilerek kapitalizme karşı mücadele edilemez. Proletarya güçlendikçe sistem güçlenir. Proletarya zayıfladıkça sistem zayıflar. Bu diyalektik esas alındığında proleterleşmeye karşı mücadele sisteme karşı mücadelenin özünü oluşturur.

Prometheus: Yunan mitolojisiinde tanrılardan ateşi çalarak insanlara veren, bu yüzden Kafkaslardaki kayalıklara zincirlenerek cezalandırılan titan. Yunan mitolojisindeki en değişik ve ilginç tiplerden birisidir.

Yunan mitolojisi, Mezopotamya ve Mısır mitolojisinin değişik bir versiyonu olmakla birlikte kendine özgü özellikler taşır. Bunların başında gelen yaratılış olayıdır. Yunan mitolojisinde tanrılar, titanları yarattıktan sonra uzun süre insanları yaratmadan Olimpos'da oturmuşlardır. İnsanlar yaratılmadığından mitolojik öyküler daha çok tanrılar arasındaki konuları işlemektedir. Tanrıların oluşumu, tanrılar arasındaki savaşlar temel konulardır. O zamana kadar tanrıların savaşlarına damgasını vuran tanrılar arasındaki komplolardır. Bu komplolarda çocuklarını öldürüp birbirlerine yedirmeleridir. Bu anlamda Yunan mitolojisi, özellikle tanrı

hikayeleri daha çok komplo ve entrikalarla örülüdür.

Tanrıların çocuklarını öldürme ve birbirine yedirme hikayesi Mezopotamya kaynaklıdır. Med kralı Astiyages ile askeri komutanı Harpagos arasında geçen öykünün değişik bir versiyonudur. Bu bile Yunan mitolojisinin kökeni hakkında bilgi vermektedir.

Buraya kadar olan mitolojinin sosyolojik bir değerlendirmesini yaptığımızda toplumda henüz komünal değerlerin tümünden geriletilmediği, sınıflaşma ve tabakalaşmanın fazla derinleşmediği, üst toplum, alt toplum ayrışmasının fazla olmadığı ancak bu yönlü eğilim ve çatışmaların mücadelelerin olduğudur. Toplumda bir bölünmenin olduğu, ancak bunun henüz fazla derinleşmediği bir süreci ifade eder. Toplum bölünmesinin derinleşerek kalın çizgilerle belirginlik kazanması, çatışmaların daha açık ve şiddetli olması yansımasını mitolojilerde de bulmuştur. İşte Prometheus mitolojisi bu dönemi ifade eder.

Prometheus ismi, Yunanca bir keleme olup oç alma anlamına gelen Tisis kökünden türetilmiştir. Prometheus bir titan (dev) olmasına rağmen, tanrılar gibi korkutucu ve zorba değildir. Tersine akıllı, duygulu ve iyicildir. Bu özelliklerinden dolayı Zeus'un tepkisini çekmektedir. Zeus kendisinin dışında kimsenin bilgili olmasını istemez. Ancak Prometheus'da bilgiye ulaşmıştır. Bu Zeus'la

Propaganda

Prometheus arasındaki çelişkinin temelini oluşturur. Bu yönüyle Cennetten kovulma hikayesine de benzetilmektedir.

Prometheusla birlikte tanrı serüvenlerinin yerine, insan serüvenleri başlar.

Mitolojide Prometheus öyküsü şöyledir: İapetos ve Kleymne'nin dört oğlundan biridir. Prometheus ve kardeşleri tanrısal düzene kafa tutarak karşı çıkarlar. Bu durum Zeus'u çok kızdırır. Her dört kardeşi de cezalandırır. Bunlardan Atlas'a, gök kubbeyi taşıma cezası vermiştir. Meneifios'a da yerle gök arasındaki sütunu taşıtmıştır. Epimetheus'a da kendi yarattığı bir kadın olan Pandorayı gönderir. Pandora'ya merakından açacağı bir kutu verir. Dünyadaki tüm kötülüklerin bulunduğu kutuyu açan Pandora insanlar arasında her türlü kötülüğün yayılmasına neden olur. Zeus, Prometheus'un yarattığı insanları cezalandırmak için onlara ateşi yasaklar. Ancak Prometheus, ateşi çalarak insanlara yeniden verir. Buna öfkelenen Zeus, Prometheus'u Kafkas kayalıklarına zincirler. Bir kartala karaciğerini parçalatır. Parçalanmış ciğer yeniden oluşur, ertesi gün kartal yeniden ciğerini yemeğe gelir. Prometheus, bir tanrı ve ölümsüz olduğundan bu işkence süreklileşir. Bu anlatımla da kutsal kitaplardaki cehennem yorum ve tasvirlerine benzemektedir.

Prometheus'u bu işkenceden ölümlü bir insan olan Herakles kur-

tarır. Ancak Herakles'e söylediği, 'Zeus tahtından düşmedikçe benim işkencemin sonu yok' sözü özgürlüğü, mücadeleyi gösterir.

Bkz: Pandora'nın kutusu, Yunan Mitolojisi, Zeus

Propaganda: Herhangi bir düşüncüyü halka yaymak için çeşitli araçlardan yararlanılarak yapılan telkindir. Propaganda kelimesi köken olarak Latince'dir. Ve yaymak sözcüğüne karşı gelen propagare sözcüğünden türetilmiş, oradan Yunancaya geçmiştir.

Politik ve ahlaki toplumda toplumu herhangi bir şeye ikna etme gibi bir durum olmadığından özel olarak da propaganda yapılmamıştır. Çünkü herkes isteyerek ve gönüllüce bu yaşama katılmış, üzerine düşeni yapmıştır. Ancak doğal toplumun son aşamalarında başını şamanların ve yaşlıların çektiği yeni bir eğilim ve düşünce gelişir. Bu düşüncenin anatanrıça düşünce ve yaşamından daha iyi olduğu fikri yayılır. Toplumu buna inandırmak için yoğun bir propaganda yapılır. Adeta beyin yıkanır. Sınıflı topluma geçişle birlikte bu daha da artar. Sümer rahipleri toplumu zorun yanında birde ikna yöntemiyle sınıflı topluma çekmişlerdir. İkna içinde en etkili yöntem propagandadır.

Sınıflı toplum tarihi boyunca farklı bir düşünce geliştirenler bunu büyük bir propagandayla topluma ta-

şıyarak toplumu ikna ederler. Bunu sistemli bir tarzda ilk defa kullananlar dinlerini yaymak isteyen peygamberler ve inananlarıdır. Kendi dinlerini, anlayışlarını, yeni yaşama ilişkin düşüncelerini ancak propagandayla yapmışlardır. Bu anlamda peygamberler, filozoflar, düşün adamları, rahipler ilk propagandacılarıdır.

Propagandayı örgütlü bir tarzda ele alıp yapan, bu konuda ilk örgüt kuranlar Hristiyan rahiplerdir. İnançlarını yaymak için kurulan Papaz topluluğu "Congregatio da propaganda fide" deyimini kendileri için kullanmışlardır. Bu örgütlenmeler giderek daha nitelikli hale gelmiştir. Propagandanın anlamı ve kapsamı giderek genişlemiş, ilkelerin tartışılması ve düşünce alış verişi anlamına dönüşmüştür. Günümüzde ise halka düşüncelerini taşıma veya aşılama anlamını kazanmıştır.

Çağımızda propaganda basın, radyo, internet, televizyon, tiyatro, sinema, edebiyat vb. pek çok araçtan yararlanılarak yapılmaktadır. Bu araçlarla en kısa zamanda en geniş alana ulaşmak mümkündür. Bu araçlarla ulaşılan kitlelerin düşüncelerini, hatta davranışlarını, yaşamlarını değiştirmek mümkündür. Sinema bu konuda çok büyük bir rol oynar.

Sınıflı toplumda propagandanın doğruluğu veya yanlışlığından ziyade etki düzeyine bakılır. Kanıtlayıcı tezler yerine göze hitap etmesi yerelidir. Sistem propagandanın bu biçimini geliştirmek için reklam denen

bir sektör kurmuştur. Bununla insanın duygularına, güdülerine dahi hitap ederek etkilemeye çalışmaktadır.

Günümüzdeki teknik imkanların kullanılması sonucunda adeta beyinler yıkanır, yeniden fethedilebilir. En kötü ve olumsuz şeyler en güzel şeylermiş gibi gösterilebilir. Ünlü tarihçi Isaac Deutscher'in, *'siyasal reklamın zekice oyunlarırla kamu şaşkına çevrilir, safdillere düşünce satılır'* tespiti bu gerçeği yansıtır.

Propagandayı toplum yararına olan ve olmayan olmak üzere ikiye ayırmak gerekir. Toplumu geliştiren, ahlakını bozmayan, bireyi toplumdan koparmayan, yalana dayanmayan propaganda toplum için faydalı olandır. Diğer propaganda ise toplumu içten kemiren bir kurtçuk gibidir ve toplumu bozar, giderek dağıtır.

Sağlam ve doğru bir propaganda yapmak veya zararlı propagandalardan etkilenmemek için sağlam bir bakış açısına sahip olmak gerekir. Bu anlamda paradigma bir filtre işlevini görür.

Protestanlık: Hristiyan dininin üç büyük mezhebinden biri olan Protestanlık, dindeki reform hareketleri sonucunda ortaya çıkmıştır.

Protestanlık mezhebi daha çok Germen kabileler arasında gelişmiştir. Zaten Protestanlık kavramı da Almanca Protestieren'den gelmektedir. Protestieren kelimesi, protesto eden, başkaldıran anlamına gelmektedir. Papaz Martin Luther öncülü-

Protestanlık

ğündeki Alman kiliseleri Roma merkezli Katolik kilisesine başkaldırırlar. Özellikle İncil dilinin Latince olması, dini ayinlerin mutlaka Latince olması, İncilin yorumlanması günahların bağışlanması ve bunun maddi kaynak haline getirilmesi başta olmak üzere değişik konulara itiraz ederler. Bu talepler daha derinden incelendiğinde veya sosyolojik bir tahlil yapıldığında yeni gelişen sistemin belirtileri olduğu hemen göze çarpar. Zaten sonrasında gelişen kapitalizmin en fazla Protestancılığa dayanması da bu gerçeklikten dolayıdır. Ayrıca İncil'in ve ibadetin dili, İncil'in yorumu gibi konularda yeni yeni gelişen ulusal eğilimin ön adımlarıdır. Sonrasında yaşanan 30 yıl savaşları da bunun sonucudur.

Protestanlık, esas olarak köy tarım toplumunun roma Katolik kilisesinde temsilini bulan feodal egemenliğe tepkisinin sonucu olarak gelişmiştir. Bu protestoların en dinamik güçleri pagan diye dışlanan germen kabile ve köylüleridir. Avrupa'daki köylüler savaşı bunun ifadesidir. Martin Luther'in başını çektiği hareket kısa sürede dinde reform ve Katolik kilisesinden bağımsızlaşmayı amaçlayan yaygın bir isyana dönüşür. Bu isyan hareketi bir süre sonra feodal devletçi egemenliğe karşı özgürlükçü içeriğinden gelişmekte olan yeni Alman burjuvazisinin çıkarlarına uygun bir içeriğe evrilir ve dinde reform denen sürece yol açar. Alman burjuvazisinin bu isyan hareketine

katılımı daha sonradan ve imtiyazlarını geliştirme temelinde olmuştur. Bu gelişmeleri değerlendirmekte başta Marksizm olmak üzere tüm tarihçiler ve sosyal bilimciler yanılmışlardır. Devlet iktidarının dışında kalan kesimlerin özgürlük ve demokrasi mücadelesi olan bu destansı mücadelelerini burjuvaziye mal etmek tarihin en büyük yanlışlarından birisidir. Bu mücadele altın tepside kapitalizme verildikten sonra, kapitalizm bunu gelişmesinin motoru yapmıştır. Bir vantuz gibi halkların bu direnişlerini emerek kendi potasında şekillendirmiştir.

Protestancılara göre tanrıyla aracısız ilişki kurulabilir. Bunun için Katolik kilisesindeki gibi bir ruhban sınıfına; Hristiyanlıktaki kutsal emanetlere tapınmaya, haç çıkarma ve Katoliklikteki cennetle cehennem arasındaki bölümü teşkil eden Araf inancına yer yoktur. İncil'i yorumlamak için bir papaz veya azize gerek yoktur, her insan onu yorumlayabilir. Protestanlığa göre, tanrı ile insan arasında dolaysız bir bağ vardır ve insan kendi iradesiyle kurtuluşa erebilir. Bu ayırım özü itibarıyla yeni gelişen burjuva sınıfı ile feodal egemenliği temsil eden ruhban kesimi arasındaki mücadeledir. Feodal egemenlik dini yorumla ruhban sınıfıyla toplumu köleleştirirken, yeni gelişen burjuva sınıfı da sekülerleşme, dünyevileşme, laikleşme adı altında insanı tüm toplumsal değerlerinden kopartarak kötü bir bireyci durumuna getirme

mücadelesi yürütmüştür. Bireyi geri bağlardan kurtarıp özgürleştirdiğini iddia etmesine rağmen, esasında toplumu bir arada tutan ahlak bağlarını çözme, toplumu toplum yapan bütün örgüleri ortadan kaldırmayı gerçekleştirmiştir.

Protestanlık hareketi önceleri sadece İncil'e dayansa da zamanla kendisini gelişen koşullara uyarlamış, İncil'i çıkarlarına göre yorumlamıştır. 16-17. Yüzyıllarda Protestanlık hızla gelişmiştir. Önceleri sadece Almanya ve İskandinav ülkelerinde gelişme gösterirken giderek tüm Hristiyan sahalarına yayılmıştır. Günümüzde Almanya, İsviçre, İngiltere, Kanada, Avusturya, ABD ve İskandinav ülkelerinde oldukça yoğunlardır. Günümüzde Protestanlık dünyada kiliseler konseyi aracılığıyla örgütlenmektedir.

Protestanlık mezhebi kendi içerisinde üç ana mezhebe bölünür. Bunlarında alt kiliseleri vardır. Bunlar;

Lutheryanizm; Protestanlığın ilk şeklidir ve Martin Luther'in fikir ve ideallerini benimseyen özel Hristiyan görüşünü temsil eder. Lutheryan kiliseleri Almanya, İskandinav ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri'nde daha çok yaygındır.

Kalvinizm; Günümüz Protestan dünyasının ikinci ekolünü teşkil eder. Bir diğer adı Reforme Hristiyanlıktır. Akımın kurucusu ve önderi John Calvin, sıkı bir dini tecrübeden geçmiş Fransız asıllı, ilahiyat

üzerine yazılarıyla tanınmış bir kişidir. Reform dönemi ürünü olan ikinci büyük Protestan akımı Kalvincilik, günümüzde reform kiliseleri ile Presbiteryen kiliseler biçiminde varlığını sürdürmektedir. Protestanlık özellikle Kalvinci yaklaşımda çok çalışmaya, tutuculuğa, dış ticaretin geliştirilmesi ve dünyevi uğraşlarda başarıya büyük önem veren ahlak anlayışıyla, Avrupa'da kapitalizmin ilk aşamalarına ivme kazandıran önemli etkenlerden biri sayılır.

Anglikanizm; VIII. Henry devrinden beri İngiltere'nin resmi mezhebidir. VIII. Henry (1491-1547) ile Papa arasında boşanma konusunda yaşanan bir anlaşmazlıktan doğduğu öne sürülse de özü böyle değildir. 15.yy.dan itibaren İslami güçlerin Avrupa'dan çekilmesi Roma Katolik kilisesini büyük ve güçlü bir Avrupa oluşturma konusunda çabalara götürmüştür. Bunun bir imparatorluk eliyle sağlanabileceğini düşünen Roma Katolik kilisesi İspanya başta olmak üzere, Portekiz ve Fransız devletlerinin imparatorluk çabalarını desteklemiştir. Bu bağımsızlıklarını koruma ve varlıklarını sürdürme temelinde değişik ülkelerin direnişlerine yol açmıştır. İngiltere'de gelişen Anglikanizm mezhebinin de bu temelde ele almak, bağımsızlığını ve varlığını korumak isteyen İngiltere'nin Roma Katolik kilisesinin otoritesini etkisiz kılmak ve kendine yeni bir meşruiyet kaynağı yaratma çabası olarak görmek en doğrusudur.

Proudhon, Pierre-Joseph

Protestanlık bu üç ana kolun dışında ikinci derecede on küçük gruba daha ayrılmıştır.

Proton: Fransızca bir kelime olup atomu oluşturan ve artı yük taşıyan parçacıktır.

Prototip: Fransızca bir kelime olup herhangi bir şeyin ilk veya ön haline denir.

Proudhon, Pierre-Joseph: 1809 yılında yoksul bir ailenin çocuğu olarak doğar. Bu yüzden okul okuyamaz, erken yaşta çalışmaya başlar. Ama kendisini yetiştirir, geniş bir kültür yaratır. Sol Hegelcilerle birlikte hareket eder. Sosyalist düşünceyi bu dönemde benimser. İktidar, otorite vb. konularda sosyalistlerle çelişir. Giderek sosyalizme ve komünizme dönük eleştiriler geliştirir. Böylece Anarşizme kayar. Bu yüzden anarşizmin kurucuları arasında görülür.

Proudhon, toplumun gelişim tarihini düşüncelerin gelişim ve mücadele tarihi olarak görür. Ancak bunları da oldukça kaba yorumlamış ve öyle uygulamıştır. Her fenomeni iyi ve kötü olarak ele almış ve mekanik tarzda yorumlamıştır. Bu konuda kaba materyalist ve eklektiktir.

Proudhon, felsefenin yanında sosyoloji, iktisat ve siyasetle de ilgilenmiştir. Ekonomide metalar arasında değişimi esas almıştır. Mülkiyeti, özellikle de kapitalist özel mülkiyeti

hırsızlık saymıştır. Mülkiyeti kendi kendini yok eden bir katil olarak görmüş, mülkiyetin toplumu kemirdiği ve adaletin kurulmasını engellediğini belirtmiştir. Ancak sonrasında çağdaş toplumun gelişmesi için mülkiyeti zorunlu görür. Bunun kendiliğinden oluşacak olan siyasal güçlerin baskılarına karşı özgürlüğün bir belirlenimi olacağını söyler. Bu durum Proudhon'un hem çelişkisi hem de büyük hedefi olur. Siyasal baskılara karşı özgürlüğün korunması ve sürdürülmesi için bunun gerekli olduğunu söyler. Proudhon'un anarşizmi buradadır. 'Siyasal özgürlük, ekonomik düzenin haksızlıklarından uçlanır' diye belirtir. Bunu gidermek için vergilerin ve faizlerin kaldırılmasını savunur. Bunun için faizsiz çalışan bir banka kurur. Ancak bu çabalarından istediği ve beklediği sonuçları alamaz.

Proudhon bir süre işçi temsilcisi olarak Fransa meclisinde yer alır. Mecliste işçi hakları için belli bir mücadele yürütür. Ancak insanlar arasında yönetilen, yöneten tarzında bir ayrımın bölünmenin doğru olmadığını, anlaşılır bir durum olmadığını belirtir. Ona göre, insanların doğuştan getirdiği bir üstünlük yoktur. Mutlak bir özgürlük ve eşitliğin olması gerektiğini belirtir.

Siyasal nedenlerle pek çok kere hapse girmesine rağmen düşüncelerinden vazgeçmez. Sonradan siyaset ve federalizm ilkeleri hakkındaki düşüncelerini kitaplaştırır. Bu kitabında

temel düşüncelerini belirtir. Statüye dayanan otorite yerine tarafların eşitliğine dayanan özgür bir sözleşme mekanizmasını geliştirmeyi hedefler. Bu düşünceleri kolektivizm ve federalizmin çerçevesini oluşturur. "Sefaletin Felsefesi", "Mülkiyet Nedir?" eserlerinde kapitalizmin getirdiği sorunları analiz eder. Onun ütöpik olmasının temel nedenlerinden biri, burjuva mülkiyetinin özelliklerini ele alması gerekirken, sorunu üretim ilişkileri açısından, hukuki açıdan ele almasıdır. 1865 yılında ölür.

Psikanaliz: İlk olarak Sigmund Freud'un geliştirdiği ve daha sonraki psikanalizler tarafından çeşitli yollarla genişletilen psikolojik kuram ve psikolojik rahatsızlıkları tedavi yöntemi. Psikanalizin özü id, ego ve süper ego diye adlandırılan ve karşılıklı ilişkili üç sistemden oluşan bilinç dışı ve yapısal psişe modeli kuramıdır. Bilinçdışı, ya içsel bakımdan bireyin var oluşuna yada topluma tehdit oluşturacak biçimde yaşadığı için kabul edilemez düşünceleri (bazıları "duyguları diyebilir") kapsar. Bu düşünceler köken olarak cinsel, saldırgan ve yıkıcı ya da daha önceki korku ve mutsuzluk deneyimleriyle bağlantılı olabilir. İd, acil tatmin arayan dürtülerin kaynağı ve süper ego anne babaya ait otorite ile toplumsal otoritenin içselleştirilmesi olarak görülürken egonun işlevi sonuçta ortaya çıkan çatışan taleplerin arasını bulmaktır.

Psikoloji: Davranış bilimi veya zihin bilimi olarak tanımlanan psikoloji, Leipzig'deki ilk deneysel psikoloji laboratuvarının kurulmasıyla, 19. Yüzyılın ikinci yarısında bağımsız bir bilim olarak gelişmiştir. Bu alanda ilk deneyi 1832-1920 yılları arasında yaşayan Wilhelm Wundt yapmıştır. Eskiden biyoloji ve sosyoloji içinde bir bilimken, daha sonra kendi başına bilim olmuştur. Başlangıçta zeka ve kişilikle ilgili farklılıklara ilgi duymuşsa da daha sonra bir bilim olarak büyük ölçüde, algılama, öğrenme, güdülenme ve bellek gibi süreçleri kapsamaya başlamıştır.

Psikologlar, psikolojiyi incelerken iki konuyu esas alırlar. Bunlar zeka ve bunun davranış üzerindeki etkileri, diğeri de çevre ve kişilik üzerindeki etkileridir. Zekanın ve çevrenin insan kişiliği üzerinde yarattığı etkileri, bunun diyalektik bağlantısını kurar.

Kendi başına bir bilim olduktan sonra kendi alt bilimlerini, dallarını oluşturmuştur.

Psikoterapi: Zihinsel bozukluklarda belirtileri gidermek, davranışları değiştirmek ve kişiliği geliştirmek için eğitilmiş bir uzmanın bir kişi ya da grupla birlikte yürüttüğü tedavi yöntemi. Tedavi boyunca ilaçlardan da yararlanılsa da psikoterapinin temelinde tedavi edenle, tedavi edilen yada edilenler arasında sözel iletişim dayalı duygusal yükleme sahip bir ilişkinin sağlanması yatar. Çağ-

Psikoterapi

daş psikoterapiler yardımı ile çocuklar ve yetişkinlerdeki davranış bozuklukları yaşamdaki güçlüklerin doğurduğu duygusal ve coşkusallıklar, nevrozlar, psikosomatik bozukluklar, psikozlar ve değişik nedenlerle ortaya çıkan çöküntü (depresyon) tedavi edilebilir. İlk psikoterapi kuramları ve yöntemleri ruh hastalıklarının din ve büyü karışımı nedenlere dayandığı görüşünden yada bu hastalıkları bilimsel olarak incelenebilir ve tedavi edilebilir olgular olarak ele alan doğalcı görüşlerden kaynaklanıyordu. Hastalar 19. yüzyılın sonlarına değin genel tıp kurallarına göre tedavi ediliyordu. Psikoterapinin özel bir tedavi yöntemi olması gerektiği düşüncesi 18. yüzyılın sonlarına doğru oluştu. Avusturyalı bir doktor hastalarını trans haline soktuğunda birçok ruhsal belirtinin kaybolduğunu gördü. Bu yöntem hipnozun öncüsü oldu. Daha sonraki süreçte Sigmund Freud ileri yaşlarda görülen ruhsal bozuklukların çocukluk yaşantılarına bağlı olabileceğini ileri sürerek psikanalizin temelini attı. Psikoterapide uygulanan 250 kadar yöntem başlıca üç grupta incelenebilir. Destekleyici tedaviler, eğitici tedaviler ve yapıcı tedaviler. Varolan savunma mekanizmalarını güçlendirmeyi ve kişinin çevreye uyum sağlaması amacıyla etkin yöntemler kullanabilmesini amaçlayan destekleyici tedavilerden bazıları, psikolojik rehberlik ve danışmanlık, psiko-drama müzik ve dans tedavileriyle hipnozdur.

R-r

Ra: Mısır mitolojisinin en büyük tanrısıdır. Tüm tanrıların bundan çoğaldıklarına inanılmaktadır. Mısır mitolojisi Güneş ve Nil nehri üzerine kurulmuştur. Mısır yaşamını en fazla etkileyen olayların başında Güneş ve Nehir gelir. Bu yüzden büyük tanrıların çoğu ya güneş, ya da nehir tanrılarıdır.

Mısır mitolojisinde Güneş tanrılarının en büyüğü Ra'dır. Buna Hehliapolis tanrısı da denir. Güneş diskini başında taşıyan atmaca kafalı insan figürüyle tasvir edilir. Böylece Ra, yaradılışın hükümdarı olarak ele alınır.

Mısır mitolojisi de diğer mitolojiler gibi yaşamın örtük hale getirilmesidir. Henüz toplumda derin çatlaklıklar ve yarıklar oluşmadan, yani toplumsal bölünme ve sınıflaşma gelişmeden önceki mitolojik anlatımlar yerel ve bölgesel düzeydedirler. Mer-

kezi krallıkların oluşmasıyla beraber tanrılar da baş tanrı kategorisine yükselmişlerdir. Ra 18. sülale tarafından baş tanrı ve kral olarak atanmıştır.

Ra formunda olan bir diğer tanrı da Amon'dur. Amon Mısır dilinde 'saklı olan' demektir. İlk zamanlarda sadece Teb şehrinin tanrısıdır. Ancak daha sonra Hermopolis rahipleri Amon'u yaratıcı tanrı olarak kabul etmiş ve öyle ibadet etmişlerdir. Bu aynı zamanda Teb'in Mısır'da iktidarı ele geçirdiği veya merkezileşmeyi yarattığı dönemdir. Amon'un kutsal hayvanları kaz ve koçtur. Tanrı Amon'a adanan Karnak tapınağı Mısır'ın en büyük tapınağıdır.

Mısır mitolojisinin bir diğer özelliği tanrıların birleşmeleri veya iç içe geçerek, birbirlerinden güç almalarıdır. Bu durum muhtemelen sosyal yaşamda şehirlerin ittifakını yansıtmaktadır. Amon tanrısı, kendisini gü-

Radikal İslam

neş kültürünün, yani Ra'nın devamcısı olarak sunar. Böylece Ra'nın da gücünü temsil eder. Böylece Mısır mitolojisinde en büyük tanrı Amon-Ra olur.

Bkz: Mısır Mitolojisi, Mısır uygarlığı

Rab (El-Elohim): Yaratan güç, tanrı veya Allah demektir. Müslümanlar yaratıcı güce Allah derken, Hristiyanlar Tanrı derler, Yahudiler de yaratıcı güce El veya Elohim der. Bu kavramın kökeni Sümer mitolojisinde gök tanrısı olan El'den gelir. Gök tanrısı El, başta Mezopotamya, Ortadoğu ve Arabistan'ın birçok yerinde en büyük tanrı olarak kabul edilir. Böylece bu yaklaşım Kenan bölgesinde yaşayan halklarda da gelişir.

Kenan ellerinde yaygın olan Tanrı El inancı İbrahim'le beraber Elohim'e dönüşür. Bu dönüşüm Musa'yla Yehova'ya dönüşür. Bu tanrının millileştirilmesidir. İbrani kabileleri gittikleri alanlarda yerel güçler tarafından benimsenmezler, dışlanırlar. Kabilelerin parçalı olması da bunda belirleyicidir. Bu durum İbranileri zor durumda bırakır. Bu durumu aşmak için bir ulus tanrısı yaratarak etrafında birliklerini sağlarlar. Zaten "tanrıyla güreşen" anlamına gelen İsrail ismi de buradan gelir.

El kavramının, Elohim'e, Oradan Yehova'ya dönüşmesi tanrının millileşmesi sürecini ifade eder. Rahip Samuel ve sonrasında Davut ve Sü-

leyman'la politik bir güç haline gelecek devlet dini haline gelir. Elohim, yoğunlaşan, politikleşen ve krallığa dönüşen İbrani kavminin, İsrail toplumsal varlığının yeni ifadesidir. Bu yüzden dönüşen toplumun zihinsel soyut ifadesi, kavramlaşmış ideolojik kimliğidir.

Bkz: İsrail, Musevilik, Yahudilik

Raca: Kelimenin kökeni eski Hint dillerinden Sanksiristçedir. Hindistan'daki prens ve prenseslere verilen unvanlardan birisidir. Hindistan'daki kast sistemine göre en büyük yöneticilere veya krallara mihrace denir. Raca bunun altındaki unvandır.

Radikal İslam: Ortadoğu'da Batının dayattığı kapitalist modernitenin çıkmaza soktuğu ve paramparça ettiği toplumsal yaşama karşı İslama sarılışı ifade eden fundemantalist akım. Ulus-devlet, endüstriyalizm ve kapitalizm üçlüsünün büyük saldırıganlığı altındaki Ortadoğu gerçeğinin batı tarafından yutulma girişimlerine bir direniş formu olarak da değerlendirilebilir. Ancak 'Radikal İslam' yenilenmeyi değil, tutuculuğun canlandırılmasını ifade eder. Radikal İslamcılık bir iktidar hastalığıdır. İslam'ı canlandırmak şurada kalsın, provoke edilerek hiç hak etmediği kadar batırmaktadır.

Siyasi, radikal İslamcılığı oryantlizmin bağlamında ve moderniz-

min oryantal biçimi olarak değerlendirilmek mümkündür. Kesinlikle alternatif oluşturma değerleri yoktur. Laik milliyetçiliğe tepki olarak dinci milliyetçilik argümanını kullanmaktan öteye gitmezler. Her ne kadar kendini anti-modern olarak sunsa da din adına radikal dincilik de modernitenin bir eğilimidir.

Radikal İslam, İslami Cumhuriyet, cemaat arayışları ne teorik ne pratik olarak kapitalist moderniteyi aşmak derdinde değildir. Azami programları İslami cıralı bir kapitalist modernitedir. Yani İslam'ın ya yeni selefileri ya da Protestanları -Calvinist- olmak devleti ve toplumu bu temelde ele geçirmek derdindedirler. Laiklerin seküler dini olan milliyetçilikle yapmak isteyip de tam başaramadıklarını İslami maskeyle tamamlamak istemektedirler. Özleri aynıdır ve kapitalist modernitedir.

İster radikal ister ılımlı halleriyle olsun, modernite ve ulus-devletin kullanımındaki din, gerçek toplumsal işlevinden (ahlaki ve politik toplumdaki büyük rolü) koparılıp iğdiş edilmiş haliyle sunulur. Toplumdaki rolü, ulus-devletin izin verdiği ölçüdedir. Ahlaki ve politik toplumdaki olumlu işlevini sürdürmesinin önüne sert engeller konulur. Laiklik bu konuda başta gelen engel konumundadır. Dolayısıyla ikisi arasında zaman zaman mücadelelerin patlak vermesine şaşmamak gerekir. Ulus-devletin dinden (eski gelenek olarak) tamamen vazgeçmemesi, dinin top-

lum üstündeki büyük ağırlığının yanı sıra, kullanılmaya ve milliyetçileştirilmeye çok elverişli yapısından ötürüdür de. Bazen dinin kendisi milliyetçilik rolünü oynar. İran'da sunumda olan Şiilik, günümüzde İran ulus-devletinin en güçlü hegemonik ideolojik silahıdır. Şiilik en geliştirilmiş dinin milliyetçilik örneğidir. Benzeri çoktur. Türkiye'de Sünnilik sınırlı da olsa milliyetçiliğe en yakın ve kolay kayan dini ideoloji konumundadır.

ABD 'yeşil kuşak' teorisiyle komünizme karşı yürüttüğü İslami hareketi, günümüzde sözde radikal İslam'a karşı ılımlı İslam olarak devam ettirmek istemektedir. Bunu Türkiye üzerinde deneyerek, özellikle Fettullah Gülen önderliğinde bölge ve dünya çapında büyük bir İslami reform projesi yürüterek gerçekleştirmeye çalışmaktadır.

Radikal ve yeniden İslam'a sarılış ise, kapitalizmin en büyük küresel hamlesine karşı umutsuzluğun doğurduğu intihar eğilim ve çırpınılarından başka bir anlama gelememektedir. Farklı bir gücü ve çözümü ortaya çıkarması söz konusu olamamaktadır.'

Radikalizm: Fransızca bir keleme olup, "kesin ve köklü çözüm" demektir. Politik sistemde geniş, kapsamlı ve temel bir dönüşümün gerekliliğini savunan düşünce akımıdır. Siyasal olarak da uçlarda olma durumudur. Radikalizm, Fransız devrimiyle birlikte bir felsefe olarak

Rant

siyasal yaşama girmiştir. Feodal düzen savunucularına muhafazakar denirken, devrimin yavaş, kansız ve kimi değişikliklerle olmasını isteyen eğilime de liberalizm denir. Radikalizm ise, gerici feodal düzen karşısında bu tutumları yetersiz gören ve monarşinin mutlaka yıkılmasını veya değişmesini isteyen üçüncü bir eğilim olarak gelişir. Fransız devrimine asıl damgasını vuran ve gelişmelere yol açan da bu eğilimdir.

Radikalizm, Fransız devriminde cumhuriyet ve sekülerlikle özdeşleşen veya onları tamamlayan bir akım iken, İngiltere'de, bireycilik, liberalizm, akılcılık ve pragmatiklikle özdeşleşmiştir. Buna felsefi radikalizm de denir. Öncülüğünü Jeremy Bentham, John Stuart Mill vb. siyaset felsefecileri yapar.

Radikaller toplumun değişmesini mutlak bir gereklilik olarak görürler. Toplumun değişmesini böyle gören değişik eğilimler vardır. Ancak radikallerin en önemli özelliği bu değişimin en kısa zamanda ve en hızlı tarzda olmasıdır. Bu yaklaşımlarıyla toplumda değişim isteyen diğer kesimlerden ayrılırlar. Toplumun mutlaka en kısa zamanda ve hızlı bir tarzda, gerekirse şiddet kullanarak değiştirilmesini esas alır. Bunun yanında Anarşizm gibi daha radikal olan düşünce akımları da vardır.

Radyoaktif: Herhangi bir atom çekirdeğinin kararsızlığından dolayı atomun kendiliğinden ve sürekli ola-

rak çeşitli ışımlar yaparak enerji yayması durumunu ifade eder.

Rahip: Hristiyanlık dininde din görevlilerine verilen isimdir. Bunlara papaz ve aziz de denir. Kadın olanlara da rahibe veya azize denir.

Bkz: Aziz, Papaz

Rant: Fransızca bir kelime olan rant, sahibi hiçbir emek harcamadan bir malın kendiliğinden getirdiği gelire denir. Bu anlamda her türlü kirayı kaplar. Sözcük anlamıyla kira bedeli de denmektedir. Kiraları toplayarak ama çalışmayarak bunlarla geçinenlere rantıye sınıfı denir Rantın değişik biçimleri vardır. Topraktan toprak rantı tarzında, diğer mallardan da kira tarzında alınır. Klasik ekonomi-politik teorilerde rant denince sadece topraktan elde edilen anlaşılır. Çünkü toprak en fazla gelir getiren araçtır. Bu anlayış, toprak kirasının dışında kalan bütün kira gelirlerini sermayenin geliri olarak görür.

Bu terimi ilk kullanan İngiliz ekonomist David Ricardo'dur. Ancak günümüzde kullanılan anlamıyla Ricardo'nun kullandığı anlam arasında derin farklılıklar vardır.

İnsanlar sınıflı topluma geçişle birlikte rant ödemeye başlamışlardır. İlk ödeme şekli ürünlerle olmuştur. İktisatçılar buna aynı rant yada emek rantı diyorlar. Bu özünde angaryadır. Daha sonra bu rant para olarak öde-

nir. Buna da nakti rant, yada para rantı denmektedir. Rantı para olarak ödemek, toplumsal bir değişimi de beraberinde getirir. Üretici durumunda olan köylüler, ellerindeki ürünleri satıp rantı para olarak ödeyebilmek için pazara gitmek, orada ürünlerini satmak zorundadırlar. Bu paranın değişim değeri olarak dolaşıma girmesi demektir. Artık mübadele yerine alım-satım başlamıştır. Bu aynı zamanda köylünün mutlaka bir feodal beye veya toprak sahibine bağlı olması ilkesini aşındırır. Feodalın daha fazla para kazanmak için, daha fazla rant elde etmesi gerekir. Bunun için de köylülere daha fazla serbest hareket etme hakkı tanınır. Bu toprağa dayalı üretiminde çözülmesi demektir.

Rant ve rantiye denen şey, sınıflı ve devletli toplumun oluşmasıyla açığa çıkmış ve toplum yaşamına girmiştir. Çünkü toplum alt ve üst toplum olmak üzere ikiye bölünerek derin yarıklar oluşturmuştur. Alt toplumu oluşturanlar emekçiler, çalışanlar olurken, üst toplumu oluşturanlar da çalışmadan, alt toplumun ürettikleriyle veya onlardan zorla veya değişik yollarla aldıkları kazançlarla yaşayanlardır. İşte rant burada kendisini açığa vurur. Egemen sınıflar veya üst toplum rantla geçinenlerdir. Bu yüzden rantiye sınıfını oluştururlar.

Rasyonalizm: Fransızca bir kelime olup, akli esas alan yaklaşımdır. Akılcılık da denmektedir.

Felsefe tarihi bir anlamda bilgilerin kaynağına ilişkin soruların cevaplandırılması tarihidir. Bu soruya değişik cevaplar veren ve verdikleri bu cevapları bir ekol haline getirip, yayan değişik filozoflar vardır. Aydınlanma dönemine kadar bilgilerimizin kaynağını dıșsal bir güce, ilahi bir güce, giderek tanrıya dayandırmak temel yaklaşımı oluşturmaktaydı. Her ne kadar bunun dışında izahlar olsa da egemen düşünce veya eğilim haline gelememişlerdir. Aydınlanma dönemiyle birlikte bilginin kaynağına ilişkin bu yorum ve değerlendirme önemli oranda değişir. Bilginin kaynağı duyumlara dayanan gözlemler ve bunların deneylerle sınanması olarak kabul edilir. Bu yüzden gözleme ve deneye dayanan bilgi doğru bilgi olarak kabul edilmez. Ölçünün gözlem, ağırlıkta da deney olmasından dolayı buna Deneycilik veya Ampirizm denir. Aydınlanma döneminin başat yaklaşımı budur. Ancak bu yaklaşımın yeterli olmadığını gören kimi felsefeciler, bilginin temel kaynağının deney değil aklımız olduğunu ileri sürerler. Bilginin sınanabilirliğinin de deneyle değil, ancak akılla olabileceğini belirtirler. İşte kendisini Akılcılık üzerine inşa eden bu deneycilik karşıtı felsefeye Rasyonalizm denir.

Rasyonalizme göre, evrenin akılsal bir düzeni vardır ve bu akılsal düzen içinde parçalar bir bütünü oluşturur. Bu parçalar arasında zorunlu bir

Rasyonalizm

birlik olduğunu, bu zorunluluğun bilinip kavranabileceğini belirtir. Kendisini ampirizmin karşıtı olarak ilan etse de bu yönüyle ampirizmin değişik bir versiyonudur. Başlıca esin kaynağını matematikten alması veya kendisini matematiğin mutlak doğrularına göre ayarlaması da bu gerçekliğin ifadesidir.

Rasyonalizm, doğuştan ve değişmez olarak her insanda bir akıl bulunduğunu esas alır. Akıl, deneyden, özel durumlardan tamamen bağımsız bir durumu olduğunu ifade eder. İşte ölçü her şeyden bağımsız olan bu akıldır. Bu akıla uymayan hiçbir şey doğru kabul edilmez. Bu haliyle insanın metafizik yanını görmez, hatta reddeder.

Rasyonalizm kendisini en açık bilgi teorisinde dışa vurur. Buna göre, bazı bilgilerin kaynağı aydınlanma çağı öncesi döneme, deney öncesine dayanır. Bunlar akılsal sezgilerdir. Bilgi bu sezgilerin akıl tarafından tam anlaşılmasıyla oluşur. Bilginin bu oluşum tarzı hem zorunlu, hem de evrenseldir. Mantık ve matematik başta olmak üzere pek çok bilim, bu tür bilginin kapsamına girer.

Bilginin kaynağını akla dayandıran çeşitli filozoflar vardır. Özellikle antik çağ Yunan felsefecilerinden Sokrates, Aristoteles, Platon vb. gibiler bilgiyi akla dayandırmışlardır. Aristoteles'e göre, bilgi duyumla başlamasına rağmen, sadece duyum da değildir. Duyumların yanında akıl da işe karışır. Akıl işe karışmazsa bi-

lim veya felsefe gelişmez. Bu yüzden felsefe tarihinde Aristoteles, "İlmimli rasyonalist" olarak değerlendirilir. Platon, Aristoteles'in bu yaklaşımını biraz daha ilerletir. İçine duyumların karıştığı bilgiyi gerçek anlamda bilgi kabul etmez. Platon'a göre, bilginin tek bir kaynağı vardır, o da akıldır. Sadece akılla bilimsel veya felsefi bilgiye, bunun standartlarına ulaşabileceğini belirtir. Platon'a göre, duygular akıllı geliştirmez, bilgiyi derinleştirmezler. Aksine gerçek bilgiye ulaşmanın önünde engel teşkil ederler.

Modern rasyonalizmin en büyük temsilcisi Rene Descartes'dir. Descartes, matematikteki kesinliği felsefede de uygulamak ister. Bunu başarabilmek içinde 'Şüpheciliği' alabilmesine geliştirir. Hakkında şüphe duyduğu hiçbir şeyi doğru kabul etmez. Bu şüpheciliği öyle bir noktaya vardırır ki, varlığını bile ancak bunun üzerine inşa eder. 'Düşünüyorum, öyleyse varım' söylemini bunun üzerinden geliştirir. Cartezyencilik de denen felsefesini bunun ışığında geliştirir. Spinoza ve Leibniz gibi felsefeciler de Descartes'in yöntemini benimsemelerine rağmen, onun gibi şüpheli değillerdir. Çıkış noktalarını şüphe üzerine inşa etmezler.

Rasyonalist filozoflara göre, 'her olayın bir nedeni vardır' önermesine deney yoluyla ulaşılmamıştır. Çünkü, her olayın bir nedeni olduğunu hiçbir zaman tam olarak göremeyiz. O yüzden bu önermeye akılla ulaşılmıştır.

Rasyonalizm her ne kadar, aydınlanma döneminin felsefesi olan deneyciliğe karşı gelmişse de, felsefe-deki bölünmeyi aşamadığından yaşanan sorunların bir tarafı olmuştur. Oysa hayat bir bütündür ve bütünlük oluşturur. Hayatın ifadesi olan bilgi de böyle bir bütünlük oluşturmaz. Tek bir nedenle veya tek bir olguyla bilginin kaynağı izah edilemez. Bilgi kompleks bir süreci ifade eder. Bunda duyumların, sezgilerin, deneylerin, aklın payı vardır. Tüm bunları bir bütün içinde ele almak ve değerlendirmek gerekir. Hangi yöntem kullanılırsa kullanılsın tüm bilgilerimizin kaynağı insandır. O duyumu, sezgiyi alan, o deneyi yapan veya düşünen insandır. Yani insan olmazsa bilgilerimizin bir anlamı olmaz. Bu gerçeklik ışığında insanın metafizik yanını unutmamak, her zaman göz önünde tutmak gerekir. İnsanın kendisi fizik ve metafizik bütünlükten oluşur. Maddi ve manevi bir bütündür. Bu yüzden hem duyguya, hem de analitiğe ait zekası vardır. Yada sağlam insan bu iki zekayı beraber geliştiren insandır.

Ancak, sınıflı toplumun yarattığı bölünmenin sonucu olarak, rasyonalizmde bu bölünmenin bir tarafında kalarak, gerçeği parçalamış, anlaşılır kılmaktan ziyade muğlaklaştırmıştır. Duygusal ve analitik zekayı ayırıştırarak, insanın bütünlüklü ve sağlam gelişmesini engellemiş, sakatlamıştır.

Reaksiyon: Fransızca bir kelime olup, herhangi bir cismin kendisine

uygulanan baskılara veya etkilemelere karşı gösterdiği direnç veya tepkiye denir.

Realizm: Fransızca bir kelime olup gerçekçilik anlamına gelmektedir. Varlığın insan bilincinden, duyumlarından bağımsız ve nesnel olarak var olduğunu belirtir.

Realizm, birçok konuda karşımıza çıkmaktadır. Bunu tüm felsefi, siyasi, kültürel, edebi, sanatsal hatta siyasal alanlarda görmek mümkündür.

Realizm bilgi kuramı açısından öznenen çok nesneyi esas alır. Bu anlamda idealizmin karşısında, öznelciliğin karşısında yer alır. Zaten realizm önemli oranda nesnelcilikle izah edilir. Yine varlığın yapısını, özünü, gerçekliğini sadece isimle, adla sınırlayan kavramcılığın da karşısında yer alır.

Yapılan bilimsel tespitlere göre, evrenin yaşı 20 milyar yılın üstündedir. Bunun içinde insanın yaşı küçük bir dilimi oluşturur. Bu yüzden insandan önce ve insandan bağımsız bir evrenin olduğu gerçeği doğrudur. Ancak tüm bilincimizin bilgimizin kaynağı insandır. Yani bilginin yaşı da insanlık yaşı kadar eskidir. Bilincimizin dışında nesnel bir dünya olduğu gerçekliğine karşın buna anlam veren, anlamlı kılan bilincimiz olduğuna göre bilginiz veya bilincimiz bunun toplamına eşittir.

Bilginizin, bilincimizin kaynağı felsefenin en tartışmalı konularından

Realizm

birisini teşkil eder. Bilincimizin kaynağının bilincimizin dışında olduğunu, nesnel bir dünyanın olduğunu, bilincimizin de bunların yansıması olduğunu söyleyen materyalist okullara karşı, bilincimizin veya bilgilerimizin kaynağının düşüncelerimiz, idelerimiz olduğunu söyleyen, maddi varlıklarında bu düşüncelerin yansıması olduğunu söyleyen idealist okullar kurulmuştur. Bu iki büyük eğilim neredeyse felsefenin tümüne damgasını vurmuştur. Bunların dışında kimi arayışlar olsa da bu okulların felsefe üzerinde kurdukları tahakkümü kıramadıklarından ikisinin birine yanaşmışlardır.

İnsan çevresine anlam verdiği, kendisini bu çevreye kattığı, kendisini ve çevresini değiştirdiği oranda insanlaşmasını geliştirmiştir. Bu yüzden ilk çağlardan itibaren insanın çevresine ilgisi gelişmiş, çevresini araştırmış ve anlam vermeye çalışmıştır. Bu anlam arayışı giderek bir düşünceye, eyleme dönüşmüştür. Bu öğrenme tarzı giderek bir felsefeye dönüşmüştür. İnsan dışındaki gerçekliği öğrenmenin, bilgilenenmenin temelini koyan bu anlayışa realizm denir.

İlk çağ felsefecilerinde kendiliğinden de olsa bir realizm vardır. Çoğu kişi buna kendiliğinden realizm demektedir. İlk çağ felsefecilerine atfen söylenen, 'timarhaneden veya idealist okullarından çıkanların dışında herkes çevresinde bilinçten bağımsız bir dünya olduğunu bilir' düşüncesi bu gerçekliği ifade eder. Bu

ilk çağ felsefecileri, doğaya anlam verdikçe, doğanın kendilerinden daha büyük olduğunu görmüşlerdir. Taşlar, ağaçlar, kuşlar vb. varlıklar insandan, insan bilincinden önce ve bağımsız olarak vardırlar. Bu maddeci anlayış, doğal realizmin temellerini oluşturur. Bu felsefenin başını çeken de Aristoteles'tir.

Ortaçağda realizm, bu maddeci özelliğini yitirir ve giderek idealist öğretiye yakınlaşır. Bu yüzden bilimselliğini kaybeder. Ortaçağ realizmi, nesnel gerçekliği gerçek saymaz. Bu nesnel gerçekliğin düşüncenin ürünleri olduğunu öne sürer. Bu düşüncenin gelişmesinde dini düşüncenin etkisi büyüktür. Tanrının evrensel olduğu gerçeği bunda etkilidir. Bu düşünce akımı her üç semavi dine de girmiştir. Bu düşünce temelini Platon'dan alır.

Descartes ve John Locke gibi 16-17.yüzyıl felsefecileri, duyumlarımızın sadece düşünceden kaynaklanmadığını, düşüncemizin dışındaki dünyanın da duyumlarımıza kaynaklık edebileceğini belirtirler. Gelişen bu eğilime yeni-Platonculuk denir. 18.yüzyılda Berkeley, Yeni-Platoncu anlayışları kabul etmeyerek karşı çıkar. Ona göre, bilginin dışında duyulur bir dünyanın olmadığını öne sürer.

Aydınlanma dönemiyle beraber yeniden nesnel gerçeklik öne çıkar. Bilincimizin dışında maddi dünya düşüncesi ağır basar. Bu düşünce giderek pozitif düşünceye evrilerek gelişir. Gözlem ve deneyle de bu ispat-

lanır. Bu yüzden aydınlanma dönemi ve sonrasındaki en gözde akım halini alır. En iddialı bilim olan sosyalizm bile bu gerçeklikten kendisini kurtaramamıştır.

Günümüzde bu eğilim başta politikada olmak üzere, sanatta ve edebiyatta yoğunca kullanılmaktadır.

Ancak realizm de gerçekliğin sadece bir yönünü, maddi yönünü görür. Gördüğü bu gerçeği mutlak gerçeklik, doğru gerçeklik, olması gereken gerçeklik olarak dayattığından ciddi bir açmaz içindedir. Oysa gerçeklik paradoksta olsa düalist bir özellik gösterir. Gerçeği tek bir yaklaşıma indirgemek doğru değildir.

İnsan ve toplum gerçekliği hem maddi, hem de manevi bir gerçekliktir. İnsan ve toplum gerçekliğindeki bu düaliteyi görmeden sadece maddi olanla yetinmek veya onu tek ve mutlak doğru olarak ele alıp, kabul etmek doğru bir yaklaşım değildir. Bu toplum ve insan gerçekliğine de uymaz. Bu durum atom altı dünyada da kendini gösterir.

Oluşumun kendisi ikili bir karakter taşır. Bu teke indirgenemez. Bu tekçi yaklaşım, aydınlanma dönemiyle gelişen ve pozitif bilimle derinleşen anlayışın sonucudur. Bu yaklaşım kaba bir yorum ve yaklaşımdır. Materyalist olarak görünse de özünde idealisttir.

Bunun da ötesinde realizm, toplumun gerçekliğini parçalar. Varlığı bir bütün içinde ele alma yerine, dışsal gerçekliğiyle, görüntüsüyle ele

alma durumu vardır. Bu da gerçeklik hakkında derinlemesine bir bilgi ve bilince ulaşmayı engeller. Biçimsel ve yüzeysel bırakır.

Reform: Skolastik Ortaçağ karanlığına karşı başta edebiyat ve sanatta olmak üzere birçok konuda karşı duruşlar, farklı algılayışlar, yeni yaklaşımlar gelişir. Bu yaklaşımlar sanat ve edebiyattan giderek doğaya, oradan da siyasete kayar. Yeni bir algılayış biçimi gelişir. O zamana kadar, bu dünyanın geçiciliği üzerine kurulan felsefi yaklaşım eleştirilerek aşılmaya çalışılır. Kuru, soğuk ve cansız bir doğa anlayışı yerine canlı, renkli ve sıcak bir doğa anlayışı gelişir. Değersiz ve kul olan insan yerine giderek, değer kazanan, önemsenen, insan olmaktan kaynaklı saygınlık gören hümaniter bir anlayış gelişir. Bunlar Rönesans'la yaşanan değişimlerdir. Zaten Rönesans'a 'Yeni den doğuş' veya 'Doğaya dönüş' denmesi bu nedenledir. Rönesans'ın nedenleri ve yattığı sonuçlar çok geniş bir etki yapmıştır. Bu etkiyi yaşamın her alanında görmek mümkündür.

Bu etkilerin kendisini en açık yansıttığı durumlardan birisi de dindir. Dindeki reform çalışmaları, Rönesans'ın dindeki yansımalarıdır. Ortaçağda Katolik kilisesi her şeyin merkezindedir. Her şey kilisenin süzgecinden geçer. Kilisenin süzgecinden geçmeyen hiçbir şeye yaşam hakkı tanınmaz. Kilisenin bu durumunu aşma çabası içinde olan kimi

Reform

filozoflar çok ağır işkencelerden geçirilmiş veya katledilmişlerdir. Katolik kilisesi geliştirdiği engizisyonlarla bu yönlü çabaların önünü kesmeye çalışmıştır. Bunlar içten yaşanan nedenlerdir.

Bunun dışında doğal toplumun özgür ruhunu temsil eden, henüz tümenden Katolik kilisesinin kontrol ve denetimine girmemiş Avrupa'nın kuzeyindeki kimi halklar karşı bir duruş gerçekleştirmişlerdir. Bu karşı duruşlar belki de Avrupa'da etnisitenin son büyük direnişi durumundadır. Özellikle Germen kabilelerinin Katolikliği kabul etmemeleri, kendi doğal dinlerini yaşama istemleri bu gelişmelerin diğer önemli bir nedenidir.

İçten Rönesans'ın etkileri, dışarıdan etnisite ve kabilelerin direnişi yeni bir hareket başlatır. Feodal egemenliğe karşı özgürlükçü ve eşitlikçi yaşam arayışı olarak başlayan bu hareketlenme Hristiyanlığın bozulmuş Katolik kilisesine karşı dinde yenilenme şeklinde sonuçlanır. İşte reform dindeki bu yenilenmeye denir. Bu hareket Avrupa'nın kuzeyinde özellikle de Almanya'da başlamış oradan tüm Avrupa'ya yayılmıştır.

Katolik kilisesinde reform düşüncesi öncelikle Alman piskopos Martin Luther tarafından geliştirilir. Kısa sürede Katolik kilisesinden zarar görenler tarafından benimsenerek bir karşı harekete dönüşür. Bu hareketin sonucunda Protestanlık mezhebi oluşur. Protestanlık mezhebi,

özünde Germen kabilelerinin Hristiyanlığı kendi çıkarlarına göre yorumlama ve uyarlamalarıdır.

Roma'daki Katolik kilisesinden kurtulmak isteyen Alman Prenslernin büyük çoğunluğu bu hareketi desteklerler. Kilise ordusuyla 1550'lerde yapılan savaşları kazanırlar. En sonunda 1555 yılında Katolik kilisesiyle Ogsburg anlaşması imzalanır. Bu anlaşmayla kuzeydeki Germen kabilelerin çoğu Protestan olur.

Bu hareket Avrupa'nın diğer ülkelerinde de etkili olur. Katolik olmasına rağmen, Roma'nın hâkimiyetini kabul etmeyen Fransa'da bile reformlar gelişir. Fransa'daki reform hareketlerine Calvin öncülük eder.

Bir dünya devleti olmak isteyen İngiltere de Roma imparatorluğuyla çatışır. Roma'nın Hristiyanlığı yorumlama biçimine katılmaz. Kendi özgün yorumunu geliştirir (Anglikanizm). Özellikle İngiltere kralı VIII. Henry zamanında bu yaklaşım alabildiğine geliştirilir.

Reform, özünde Hristiyanlık dininin yeniden gözden geçirilerek yorumlanmasıdır. Ancak pratikte bu amacını çok fazla aşmıştır. Özellikle yeni yeni gelişen kapitalist sistem bunu çıkarları uğruna kullanmıştır. Reform veya Protestanlık kapitalizm elinde bir kılıca dönüşmüş, toplumun ahlaki örgülerini çözmenin temel aracı durumuna getirilmiştir.

Bkz: Hristiyanlık, Protestanlık, Reformasyon

Reformasyon: 16.yüzyılda Almanya'da M. Luther öncülüğünde gelişen ve Protestanlığı doğuran gelişmelere denir. Buna dinsel devrim diyenler de vardır. Kilisenin karmaşık yapısı ve yozlaşması bu reformların temel nedenidir. Bu dönemde kilise ve Papalığın kendisi Avrupa'nın siyasal yaşamıyla oldukça içli dışlı olmuşlardır. Siyasal entrika ve manevralar, kilisenin artan gücü ve zenginliğiyle birleşince kilise ruhani bir güç kaynağı olarak yozlaşmaya başlar. Din adamları arasındaki yolsuzluklar ile kutsal emanetlerin satışa çıkarılması, dindarların sömürülmesine ve kilisenin manevi etkisinin zayıflamasına neden olur. Her ne kadar daha önce de kilisede reform yapılması gerektiğini öne süren din adamları çıkmışlarsa da kimse bunları dikkate almamış, hatta kimileri papa tarafından aforoz edilmiştir. Papaz Desiderios ve Herasmos kilisenin bu yozlaşmış durumunu liberal reformlarla düzeltebileceklerini öne sürmüşlerse de bunda pek başarılı olmamışlardır.

Katolik kilisesinin ve Papanın uygulamaları dayanılmaz bir noktaya geldiğinde Papaz Martin Luther bu duruma karşı çıkar. Yaşadığı kent olan Württemberg kilise kapısına 95 tezden oluşan düşüncelerini 31 Ekim 1517'de asar. Bu davranışıyla Katolik kilisesine ve Papaya başkaldırır. Luther, kendisinden önceki reformcuların sadece kilisenin yozlaşmasıyla ilgilendiklerini belirttikten sonra

bir adım daha atar. Luther hem kilisedeki yozlaşmayı, hem de kilisenin kurtuluş öğretisindeki sapmayı hedefler. Luther'e göre, tanrı insanı kutsal yaratmıştır. İnsanın kutsanması yetkisi sadece tanrıdadır. Oysa Katolik kilisesi ve papa bu yetkiyi tanrı adına kullanmaktadır. Luther bunun Hristiyanlık inancıyla ilişkisinin olmadığını söyleyerek kabul etmediğini belirtir. Zaten düşüncelerini kilise duvarına asması da bunun sonucudur. Luther bu tavır ve yaklaşımlarıyla kilisenin politikasını eleştirir. Kilisenin başta ahlak olmak üzere birçok konuda yenilenmesi, düzeltilmesi gerektiğini belirtir. Tüm bunlara rağmen Katolik kilisesiyle ve Papalıkla tüm bağların kopartılmasının doğru olmayacağını, Papayla mutlak ilişkilerin olması gerektiğini de belirtir. Buna rağmen Papayla çatışmaktan kurtulamaz. Martin Luther yakalanarak imparatorluk meclisi önünde yargılanıp aforoz edilir. Bu aforoz, daha önce Ortodoks ve Katolik olarak ikiye bölünen Hristiyanlığı daha fazla böler.

Martin Luther Papalık yargılamasını kabul etmez, protesto eder ve aforoz kağıdını yırtar. Böylece yeni bir mezhep geliştirir. Martin Luther'in bu çıkışı kısa sürede Avrupa'nın büyük bölümüne yayılır. İtalya ve İspanya dışındaki bütün kuzey Avrupa'da Protestanlık en etkili ve büyük mezhep haline gelir. İngiltere'de kral VIII. Henri papalık yetkisini reddederek Katolik kilisesini kapatır.

Leyla İle Mecnun

Modernist paradigmanın Rönesans ve reform bakış açıları, bütün bu gelişmelerin burjuva iktidarının öngünleri olduğu, sanki burjuva ideologlarının bütün bunların hazırlayıcısı ve kahramanları olduğu şeklin dedir. Oysa dönem yaygın köylü isyanlarının yaşandığı, kiliseye dayanan feodal egemenliğin çıkmazı yaşadığı bunalım yıllarıdır. Burjuvazinin bütün bunları kendi hizmetine koştuktan başka amacı ve rolü yoktur. Önderliğin yeni paradigmada ayrıntılı eleştirip sorgulamak kadar, gerçek kaynaklarına da işaret ettiği reformasyon sürecine yönelik değerlendirmesi şöyledir:

"Rönesans'ın temeli diyebileceğimiz ve tanrıdan tamamen kopmuş bir düşünce ve duyuş tarzı, en büyük paradigma değişimidir. Gerçekleşen zihniyet devrimini sıradan görmemek gerekir. Bu, en zor gerçekleşen devrim türüdür. Dinsel dogmatizmden kurtulmak ve öz duygu-düşünce gücüyle yaşama anlam vermek Batı uygarlığının en önemli kazanımıdır. İkinci büyük değişim dindeki reformdur. Doğal toplum anlayışına aşırı ters düşen Hristiyanlık dogmatizmine tepki kaçınılmazdı. Germenlerin doğal toplum gelenekleri, dinle yeni tanışmaları reformun bu kültürden gelmesinin koşullarını teşkil etmektedir. Protestanlık aslında Germen halkının Hristiyanlık yorumudur. Dogmatizmin daha yumuşatılmış, çalışmayı engellemeyen, bilime açık revizyon

ve reformasyonunu temsil etmektedir. Bir nevi dinin saltanatına tepkidir. Dinin aşırı siyasallaşmış, pratik gelişmelere engel teşkil eden, halkların özgünlüğüne ve özgürlüğüne yer vermeyen büyük tutuculuğuna vurulan bir darbedir. Zihniyet devriminin teolojik anlamdaki yansımasıdır. Dogmatik kalıpların yıkılmasıyla felsefi düşünce hızlı bir gelişme sürecine girmiştir.

Reformasyon, aynı devletin kilisece savunulan tanrı-devlet ideolojisi ve bürokrasisinin dokunulmazlık ve bütünlüğünü parçaladı. Toplum üzerindeki korku saltanatını kaldırdı. Herkesin kendi inanç tarzını özgürce tanımlayabilmesine yol açtı.

Rönesans, reformasyon ve aydınlanma hareketini burjuva sınıfının esas aldığını iddia etmek abartılıdır. Sınıf olarak burjuvazi, yükselirken - tüm çabası olarak- kâr'a dayalı sermaye birikiminden başka bir şey düşünmüyordu. Şüphesiz kâr'a giden yolun, devlet erkiyle bağının bilincindeydi. İktidarı etkilemek ve ele geçirmek için çaba içindeydi. Ama elinde bir devrim teorisi ve pratiği bile özel anlamda yoktu. Devrimlerin temelindeki objektif koşullar tarihin bir ürünüydü."

Bkz: Hristiyanlık, Protestanlık

Rejim: Bir devletin, bir örgütün veya bir cemaatin kendisini düzenleme ve yönetme biçimine rejim denir. Her toplum kendisine göre bazı doğ-

ricular, ilkeler oluşturur ve bunlarla kendisini yönetmek ister. İşte bu doğrultu veya ilkelerin toplamı rejimi oluşturur. Bu anlamda rejim toplumsallaşmayla beraber ortaya çıkmış ve gelişmiştir. İnsan bilinçle hareket etmesi ve toplu yaşamaya başlamasıyla kendi rejimini yaratmıştır. O yüzden rejim insanın, toplumların, cemaatlerin, örgütlerin, devletlerin yaşayış biçimleridir.

Bu tarihsel süreçte insanlık iki temel rejim görmüş ve yaşamıştır. Her rejim de kendi içinde farklılıkları olan onlarca rejimi barındırmıştır. Ancak bu özde ciddi bir değişiklik getirmemiştir. Bunlardan birincisi insanlık hafızasının % 98'ini oluşturan, devlet, sınıf ve bunların yaratımlarından uzak, özgürlüğe ve eşitliğe dayalı rejimlerdir. Politik ve ahlaki toplum böyle bir rejimdir. Bir de buna karşıt gelişen sınıflı, devletli ve bunların her türlü yaratımlarıyla dolu olan rejimdir. Sınıflı toplum tarihi boyunca geliştirilen tüm rejimler bu kategoriye girerler. Bu anlamda rejim özünde paradigma, olay ve olgulara bakmadır. Önderliğin "Hakikat Rejimi" dediği gerçeklik de budur.

Doğal toplumda rejim, toplumun genel yaşayışını ifade eder. Bu doğrudan demokrasidir. Sınıflı toplumda ise devletin yönetim biçimini ifade eder. Bu da Cumhuriyet, Oligarşi, Aristokrasi, Monarşi, Otokrasi vb. biçimler alabilir. Ancak bu biçimler sınıflı olan toplumun özünü değiştirmez ve çıkar üzerine kurulur.

Resmi Devlet Toplum: Toplum alt, üst ve ara tabakalar olarak bölen devletçi toplumda üst ve ara tabakadakiler devletin resmi toplumu olmaktadır. Üst olanlar sistem sahipleri olurken ara tabakalar da özellikle ekonomik faaliyetle devlet toplumuna bağlanmışlığı ifade ederler. İlk olarak köleler, hizmetçiler ve zanaatkarların oluşturduğu ara tabaka süreçle gelişmiş ve derinleşmiş olarak günümüze kadar gelmiştir. Devletçi toplum komünal olarak doğuşunu gerçekleştiren toplumsal yapıya bilinçli bir müdahale olduğundan ilk yaptığı şeylerden biri toplumu bölmek olmuştur. Eşitliğe dayalı olarak bir toplumsal yapı kurulmak durumunda olduğundan yeni bir toplum biçimi olarak devletçi toplumun bunu aşması ve yerine yeni bazı değer yargıları yaratması gerekmiştir. Dolayısıyla devletçi toplum yapısında insanlar arasındaki eşitliği bozmak temel bir karakterdir. Dolayısıyla devletçi toplum sahipleri ya da bu toplum tarzından büyük yararlar görenler ile bunlara çok değişik şekilde hizmet edenler resmi devlet toplumunu oluştururlar.

Resmi ideoloji: İdeoloji, kelime olarak Yunanca olup "İdea" kelimesinden türetilmiştir. Genel düşünceler veya fikirler demektir. Toplumun tarihsel süreç içerisinde bölünmesiyle oluşan üst sınıfı, toplumu ifade etmek için resmi toplum ifadesi kullanılmıştır. Bu anlamda resmi ideolo-

Resmi ideoloji

ji üst toplumun, egemen kesimlerin ideolojisi. Daha genel bir ifadeyle, insanlara hangi konuları düşünmeleri, hangi konuları düşünmemeleri veya nasıl düşünecekleri konusunda verilen direktiflerin toplamına resmi ideoloji denir. Resmi ideoloji bir anlamda yönetim erkini ellerinde tutan egemenlerin bakış açısını veya ideolojisini yansıtır. Egemenler tarihsel süreç içerisinde bunun dışında bir düşüncenin veya ideolojinin gelişmemesi için çok büyük çabalar sarf etmiş, önlemler almışlardır. Bu amacı gerçekleştirmek içinde başta zindanlar olmak üzere etkili bir ceza sistemini geliştirip uygulamışlardır.

Resmi ideoloji egemenleri ifade ettiğinden hep olumsuz bir içerik ve anlam taşımıştır. Daha çok halklar üzerinde geliştirilen asimilasyonu geliştirmek veya meşrulaştırmak için kullanılmıştır.

Resmi ideoloji, kandırmayı, tahrif etmeyi, saptırmayı, özünden uzaklaştırmayı, unutturmayı esas alan bir ideolojidir. Bunda amaç toplumsal bellek denen toplumsal hafızayı kırmak veya silmektir. Böylece toplumun doğal ve özgür gelişmesinin önündeki en büyük engeldir. Bu anlamda resmi ideolojinin güçlü olduğu yerde özgürlük ve demokrasi zayıftır. Bunlar birbirleriyle ters orantılıdır.

Toplumsallaşmanın kök hücreleri olan politik ve ahlaki toplumda herhangi bir bölünme olmadığından resmi ideoloji gibi resmi yaklaşımlara

ihtiyaç yoktur. Bu politik ve ahlaki toplum olan doğal toplumun özelliğinden kaynaklıdır. Yoksa bundan doğal toplumda ideoloji olmadığı veya ideolojiye göre bir yaşam olmadığı gibi bir sonuç çıkmaz. İnsanlar o dönemde de inandıkları inançları doğrultusunda yaşamışlardır. Şaman, tecrübeli yaşlı ve güçlü avcı erkeğin ittifakına dayanan yeni bir oluşum ve yapılanmanın oluşması, alternatif bir düzen ve düşüncenin gelişmesine yol açmıştır. İşte resmi ideoloji bu süreçten sonra toplum yaşamında varlığını bulmuştur.

Resmi ideoloji ilk defa kendisini mitolojik düşünceyle topluma dayatır. Giderek büyük ve baş tanrı gelişir, her şey bu tanrının etrafında döner. Diğer tüm oluşumlar bu tanrı tarafından yaratılır. Büyük tanrının bu düşüncesiyle çalışmak veya bunu kabul etmemek, farklı bir yaşam aramak ölümle eş değerdedir. Marduk'un Tiatmat'ı yenip parçalamasından sonra baş tanrı olması ve her şeyi belirleyici konuma gelmesi bunun ifadesidir. Marduk'un tanrılığını kabul etmeyen her türlü güç sapkın olarak değerlendirilmiştir. Bunun düzeltilmesi için de her türlü yola başvurulmuştur. Mitolojilerin sosyolojik çözümleri yapıldığında bu gerçeklik kendiliğinden ortaya çıkar. Resmi ideoloji ve buna karşı mücadeleyi en açık olarak Zeus ve Prometheus'un mücadelesinde görmek mümkündür.

Ortaçağın resmi ideolojisi kilisede cisimleşen Hıristiyanlıktır. O dö-

nemde tüm bilimler ve kurumlar, kilisenin ve dinin hizmetindeydi. 'Bilim' Hristiyanlık düşüncesini desteklemek ve doğrulamak görevini üstlenmişti. Resmi ideolojiye destek verme görevini üstlenen bilimin 'bilimsel' açıklamaları Hristiyanlık düşüncesinin dogmaları çerçevesini aşmaz. Kiliseye göre şekillenen bu bilimsel çabaların amacı, yaşananların Hristiyanlık düşüncesine uygun olup olmadığını araştırmaktan ibaretti. Kilisenin otoritesi, düşüncede doğruluk ölçüsü olmuştu. Bunu kabul etmeyenlerde ya zindanlarda çürütülmüş, ya giyotinlerde kelleleri vurulmuş veya Bruno gibi ateşlerde yakılmışlardır.

Aynı şeyi İslam dünyası için de belirtmek mümkündür. Devrimci bir çıkış yaparak iktidarı aldıktan sonra hızla karşı İslam'a dönüşerek kendisini koruma arayışına girmiştir. Resmi ideoloji yaratarak işe başlamıştır. Giderek Kuran'ın dışındaki her şeyi yok saymıştır. Buna uymayanlara da zor uygulamıştır. İbni Gazali'nin içti hat kapılarını kapatmasıyla resmi düşünce önemli oranda varlığını tamamlamıştır. Bununla uyuşmayan aydınları, yazarları zindana atmış, öldürmüş, derilerini yüzmüştür. Farklı hiçbir sese tahammül göstermemiştir.

Ortaçağ tarihi bir anlamda resmi ideolojinin savunucuları olan kilise, cami ve bunların uygulayıcıları olan prensliklerle, sultanlıklarla buna karşı mücadele eden, politik ve ahlaki

toplumu hedefleyenlerin, komünal yaşam arayışında olanların mücadele tarihidir. Bu mücadelede çoğu zaman köhnemiş yapıyı temsil eden resmi ideolojiler yıkılmışlardır. Resmi ideolojilerin bu yıkılışı düşünce ve demokrasinin gelişmesinde büyük bir aşamayı temsil eder. Toplumda en fazla demokratik ortam resmi ideolojinin yıkıldığı, parçalandığı süreçtir. Ortaçağın resmi ideolojisi ilkin Rönesansla yıkılır. Ortaçağın karanlık yüzüne karşı aydınlık bir yüz gelişir. Rönesansın özgürlük ve demokrasi tarihinde önemli bir rol oynaması bu özelliğinden dolayıdır. Ancak kısa sürede kendisini toparlayan egemen kesimler iktidarı ele geçirerek yeni bir resmi ideoloji yaratırlar. Ortaçağ karanlığını ifade eden dogmatizmi yıkan akılcılık, kısa sürede yeni dönemin resmi ideolojisi haline gelir. Egemenler akılcılık düşüncesine dört elle sarılarak kendi çıkarlarına uyarlayıp resmi ideoloji haline getirirler.

Tarihsel gerçekler göstermiştir ki, egemenler kendi çıkarlarını ancak oluşturdukları resmi ideoloji sayesinde yaşatabilmişlerdir. Resmi ideolojiyi inşa etme işine de tarihle el atmışlardır. Bu yüzden tarih resmi ideolojinin en güçlü dayanağıdır. Bu durum tarihin özelliğinden ve oynadığı rolden dolayıdır. Bu anlamda egemenler kendilerine göre bir tarih anlayışı yaratırlar. Resmi ideolojinin yanına resmi tarihi yerleştirirler. Hakim tarih, egemenlerin bilinmesini istediği tarihtir. Yada geçmişin ikti-

Resmi Devlet Toplumu

dar sahiplerinin çıkarlarına göre kurgulanmasıdır.

Resmi ideolojiyi oluşturup egemen kılmak için toplumsal hafızayı yok etmek gerekir. İşte resmi tarihin işi burada devreye girer. Böylece toplumsal belleği sakatlar. Resmi tarih, yalan, tahrifat, yok sayma, sansür ve oto sansüre dayanan bir tarihtir. Resmi tarih, toplumsal belleği egemenlerin çıkarlarına göre yeniden kurgulamadır. Buna uydurulmuş ve ısmarlanmış tarih de denir. Böyle düşünüldüğünde resmi ideolojinin uydurma bir ideoloji olduğu ortaya çıkar.

Egemenler, iktidar olmanın, iktidarda kalmanın yolunun gizlemekten, unutturmaktan, toplumu geçmişine yabancılaştırmaktan, tarihsizleştirmekten, kimliksizleştirmekten geçtiğini yaşam tecrübeleriyle öğrenmişlerdir. Toplumun kimliği hafızasıyla oluşur. Toplumsal hafızasını yitirenlerin toplumsal kimlikleri olmaz. Toplumsal kimliği olmayanın kişiliği, mücadelesi, direnişi de olmaz. Bu anlamda toplumsal kimliğini yitirenler sürüleşirler. İşte resmi ideolojinin bir diğer amacı budur. Yani toplumu kolay yönetebilmek için sürü haline getirmek! Çünkü toplumsal hafızasını, kişiliğini, kimliğini yitiren, nereden geldiğini bilmeyen kısaca kendisine yabancılaşanları yönetmek kolaydır. Egemenler, tarihten edindikleri tecrübeler ışığında toplumun geçmişine hakim olmadan, bu gününe ve geleceğine ha-

kim olamayacaklarını iyi kavramışlardır. İşte toplumsal hafızayı sekteye uğratmak, mümkünse silmek bu ihtiyaçtan doğmuştur. Bunu sağlamak için kendilerini gizlemelidirler. 'İktidar gizlemesini bilenindir' sözü bu gerçeği dile getirir. Önderliğin 'Maskeli tanrılar ve örtük krallar çağı' tespiti de bunu ifade eder.

Sonuç olarak resmi ideoloji, yalana, çarpıtmaya, yok saymaya, inkar etmeye, gizlemeye dayanan, bunun üzerinden kendisine yaşam alanları bulan egemen sınıfların kendilerini meşrulaştırmak için uydurdıkları paradigmadır.

Resmi Devlet Toplumu: Toplum alt, üst ve ara tabakalar olarak bölen devletçi toplumda üst ve ara tabakadakiler devletin resmi toplumu olmaktadır. Üst olanlar sistem sahipleri olurken ara tabakalar da özellikle ekonomik faaliyetle devlet toplumuna bağlanmışlığı ifade ederler. İlk olarak köleler, hizmetçiler ve zanaatkârların oluşturduğu ara tabaka süreçle gelişmiş ve derinleşmiş olarak günümüze kadar gelmiştir. Dolayısıyla devletçi toplum sahipleri ya da bu toplum tarzından büyük yararlar görenler ile bunlara çok değişik şekilde hizmet edenler resmi devlet toplumunu oluştururlar.

Kendi aralarındaki ilişkilerde devletin koyduğu kanunlar belirleyicidir. Toplumun geneline karşı her zaman mesafeli soğuk ve üstten bakmayı devletli olmanın nimeti olarak

kabul ederler. Özellikle şehirde yoğunlaşmış bu kesimlerin emekleri, daha çok devletin arkasına saklandığı iş ve rol koordinasyonunu yerine getirirken kullandığı yöntemlerle kendini gizlediği maskeleri üretmek ya da takmakla gerçekleşir. Devletçi toplum sahipleriyle bunlara göbekten bağlı resmi devlet toplumunun diğer bileşenleri tüm sancılı süreçlerde karşı karşıya gelme gibi bir görüntü çizseler de asıl istedikleri reformdur. Komünal özelliklerin en az yaşandığı toplum kesimi olması bu toplumu tümüyle yönetmelikler, tüzükler, yasalar ile yaşar ve hareket eder duruma getirmiştir. Çünkü toplumsal inanç ve ahlaka dayalı komünal ilişkiler değil; siyasi ve ekonomik alanların çıkar ilişkileri yaşamın belirleyicileri olmaktadır. Devletin sahipleri yanında yönetici sınıf, bürokratik aygıt oluşturan kesimler, memurlar, askerler bu toplumun temel bileşenleri olarak değerlendirilebilir.

Bkz; Devlet toplumu

Retorik: Fransızca bir kelime olan retorik, fikirleri, düşünceleri en iyi bir biçimde ifade etme, etkili konuşma sanatıdır. Buna hitabet veya belagat sanatı da denir.

Revizyon: Fransızca bir kelime olup, bir öğretinin temel ilkelerini içten tartışma konusu yaparak değiştirmeye denir. Sistemi köklü ele alıp değiştirme yerine temeline, özüne dokunmadan kimi değişiklikler yap-

madır. Bunlar özden çok, biçimsel değişikliklerdir.

Sınıflı ve devletli toplum, politik ve ahlaki topluma karşı bir karşı devrim tarzında gelişmiştir. Örgütlenmesiyle, düşünce ve felsefesiyle karşıt bir durum oluşturur. O yüzden sınıflı ve devletli toplum, ya da devletli uygarlık doğal topluma karşı darbe tarzında gelişmiştir. Ancak, sınıflı toplum içindeki değişimler zaman zaman radikal dönüşümlere gitmişse de özünde revizyonizmi aşamamıştır. Sınıflı toplum içindeki bu gelişmeler, sistemi içten yenileyerek sürekliliğine zemin olmuşlardır. En iddialı sosyal bilim olan Marksizm bile bu durumu aşamamıştır. Marksizm, kapitalizme karşı cepheden yönelmesine rağmen, sınıflı ve devletli toplumu aşma konusunda bu durumu aşamamıştır.

Toplum içindeki bu gelişmeye kendiliğinden revizyonizm demek daha doğrudur. Bunun bir düşünce ve felsefe haline gelmesi 19-20.yüzyılda olmuştur. Bu yaklaşımda daha çok sosyalist mücadele içinde olmuştur.

Kapitalist sisteme karşı sosyalist mücadelenin radikal bir tarzda, devrim niteliğinde olması gerektiği yaşanan derslerden çıkarılan sonuçlardır. Paris komününün yenilgisinden sonra çıkarılan en temel sonuçtur.

Sosyalist mücadelede devrimsel mücadele esas alınır. Ancak Engels bir değerlendirmesinde, 'Burjuva demokrasisinin bazı ülkelerde şiddete başvurmadan sosyalizme geçmeye

Ritüel

olanak tanıyabileceğini' vurgulamıştır. Ancak bu durumun istisnai ve demokrasinin gelişmiş olan ülkelerde olabileceğini belirtir. Bu durum Marksizm'in geneli için geçerli değildir. Koşullar el verdiğinde onları değerlendirmek doğru bir yaklaşımdır. Ancak bunların genel mücadeleye çizgisine dönüştürülmesi yanlıştır. Tali olan bu yaklaşımı temel yapıp, esas alma beraberinde saptırmayı getirir. Sosyalist düşüncede bu eğilimi geliştirenlere revizyoncu sosyalistler denmektedir. Bunların başını Bernstein, Jean Jaures gibiler çekmektedirler. Jean Jaures bir değerlendirmesinde, silahlı bir ayaklanmayı gereksiz, hatta işçi sınıfı aleyhine gördüğünü belirtir. Kendisine göre şiddet kullanmak umutsuzluğun ifadesidir ve bunu devrimin temel yöntemi haline getirmek doğru değildir. Yasal, parlamenter yoldan çoğunluğu sağlamaya çalışmanın çok daha sağlıklı ve olanaklı olduğunu belirtir. Başka bir değerlendirmesinde de, demokrasinin hem işçi, hem de işverenlere büyük güvenceler verdiğini, yeni bir düzen kurmak için ise olanak sağladığını belirtir. Devamla, bu süreçlerin kent soyluları ödünler vermeye, işçileri de şiddetten uzaklaştırmaya zorlayacağını belirtir.

Başını Alman Sosyal Demokrat Partisinin çektiği bu eğilim, halkı örgütleyip devrime götürme yerine kapitalist sınıflarla en kötüsünden bir uzlaşma ve anlaşmaya girişmiş, halkı devrimden koparmıştır. Bu yönüyle

devrim kırılcılığı yapmıştır. Revizyonizm köklü değişikliklere gitmediği gibi, mevcut düşünceyi sulandırır, gevşetir, mücadele azmi ve direncini zayıflatır. Bu yönüyle inanç kırma girişimidir. Sistem içileşmektir.

Revizyonizm, insanlığın kök hücreleri olan politik ve ahlaki topluma ulaşmada aşılması gereken bir engel veya yola kurulmuş bir tuzaktır. Bu engeli aşıp bu tuzaktan kurtulmak hayati önemdedir. Bu engellere takılan, bu tuzaklara düşen birçok hareket amaçlarıyla çelişir durumlara düşmüşlerdir.

Ritüel: Uygun zamanlarda yerine getirilen ve sembollerinde kullanıldığı ve sık sık tekrarlanan davranış model veya kalıplarına denir. Ritüeller en fazla dinlerde kullanılır. Ancak seküler ve dini yapılarda da kullanılır.

Bu teoriyi en fazla geliştiren Durkheim ekolünden gelen sosyologlardır. Durkheimcılar, kutsallıkla kutsal olmayan arasında bir ayrım yapar. Bu ayrım sonucunda ritüelleri kutsal olan tarafa koyarlar. Onlara göre, ritüeller, toplumu bir arada tutmaya yarayan ve gerekli olan dayanışmacı kurallardır. Durkheim, ritüeller üzerindeki araştırmasında bunu topluma indirger ve insanlar toplum içinde ilişkilerinin doğruluğunu ritüel modellerle denetlerler. Durkheim, ritüellerde en anlamlı şeyin eylem olduğunu belirtir. Ona göre inançları doğuranlar eylemlerdir,

yoksa eylemi geliştirenler inançlar değildir. Bu yüzden kendi sosyolojisi-nde buna öncelikli bir yer verir. Toplumun ortak coşkusunu, sevincini veya üzüntüsünü ritüellerle gösterdiğini belirtir. Bu anlamda bir birey veya toplumu tanımada ritüellerin önemli bir rolü olduğunu belirtir.

Marksist yaklaşım ise, Durkheim'in tersidir. Ritüelleri yanlış bilincin yayılması olarak görüp değerlendirebilirler. Ritüellerin toplum ilişkilerini yanlış biçimde temsil ettiklerini, bu anlamda toplumun anlaşılmasını zorlaştırdıklarını belirtirler.

Ritüeller üzerinde araştırma yapan Belçikalı antropolog, Arnold Von Gennap ritüellerin insan yaşamındaki etkilerini farklı ele alır. Ona göre, 'insan yalnızca toplum içinde doğmaz, aynı zamanda toplumsal bir birey olarak geçiş törenleri aracılığıyla yeniden yaratılır ve toplumda kabul görür.'

İster Durkheimci, ister Marksist yorumla olsun, ritüellerin insan yaşamı üzerinde oldukça derin etkileri vardır. Toplamları bir arada tuttuğu gibi parçalama yaklaşımları da vardır. Bu yüzden önceden ve toptan bir tarzda Durkheimcilerin yaptığı gibi ne iyi, nede Marksistlerin yaptığı gibi kötü ilan edilmelidirler. Bunlar toplumsal perspektifle yeniden ele alınmalı, eleştiriye tabi tutulmalı ve ayıklanmalıdır.

Politik ve ahlaki bir toplum olan doğal toplumda ritüeller topluma güç verdiği gibi, toplum içi ilişkilerin

sağlam ve doğru gelişmesini de sağlamıştır. Burada kendisine oluşturduğu totem ve bu toteme sunulan saygıyı ifade eden ritüeller toplumun temel dinamiklerini oluşturur. Bu anlamda doğal toplumu tanımak için ritüellerini, bu ritüellerin oynadığı rolleri iyi bilmek gerekir. Bu ritüeller çeşitli biçimde günümüzde de varlığını sürdürmektedirler.

Doğal toplumun sonlarına doğru özellikle avcılıkta güçlenen erkek, tecrübeli yaşlılar ve şamanın ittifakı sonucu gelişen yaklaşım ve anlayış yeni bir düzeni ifade eder. Bu doğal toplumun tersine bir oluşumdur. Ucu sınıflaşmaya ve devletleşmeye açıktır. Özellikle şaman tarafından geliştirilen ritüeller, toplumu kandırma, yanıltma içeriklidir. Bu ritüeller toplumu geliştirmedeği gibi zayıflatmıştır. Toplum arasında farklılıklar yaratmış, giderek onları meşrulaştırmıştır. Bu anlamda sınıflı toplumun gelişmesini ifade eden ritüeller bozuk ve yanıltırlar. Toplumu zayıflatırlar. Örneğin bereketli bir hasat mevsiminden sonra yapılan bayramlar, bir doğuma gösterilen sevinçler veya ölüme gösterilen hüznler vb. toplumsal bir dayanışmayı ifade ettiğinden toplumu güçlendirirler. Bu yüzden bu tür ritüeller olumludur ve geliştirilmesi gerekir. Ama dinin kaba yorumu olan ve biçimciliği aşmayan ritüeller ise toplumu zayıflatana olumsuz ritüellerdir ve aşılması gerekir.

Ritüeller metafiziktir. İnsanın metafiziğine, maneviyatına seslenir-

Robert Owen

ler. Madem insan hem fizik, hem de metafizikse ritüellere ihtiyaç duyar. Bunlar yaşamı güzel, renkli ve zengin kılar. İnsanı manevi doyuma ulaştırır.

Ritüellere yaklaşım, paradigmal bir yaklaşımdır. Bunun dışındaki tümünden olumlayıcı veya olumsuzlayıcı yaklaşımlar doğru değildir.

Robert Owen: 14 Mayıs 1771 yılında Galler'e bağlı Montgomerishire'de doğan Robert Owen Marks öncesi sosyalizmin öncülerindendir. Temel eğitimi doğduğu şehirde alır. Ancak 10 yaşında bir kumaş atölyesinde çırak olarak çalışmaya başlar. Daha sonra sanayi kenti olan Manchester'e gider ve orada çalışmaya başlar. Keskin bir zekâ ve kavrayış gücüne sahiptir. Çalıştığı işte kısa sürede yükselir. 19 yaşında iken bir pamuk fabrikasında yönetici olur. Daha sonra bir pamuk fabrikasına ortak olarak kendi işini kurar. Gerek yöneticilik yaptığı fabrikada, gerekse de kendi fabrikasında işçilerle derin ilişkiler geliştirir. Diğer yöneticilerin aksine işçilerden yana bir tavır sergiler. Ağır koşullarda çalışan işçilerin durumunu düzeltmek için çalışmalar yürütür. Bu durum kar dışında başka bir şey düşünmeyen ortaklarını rahatsız eder. Bunun üzerine ortaklarından ayrılarak kendi iş yerini kurar.

Kendi iş yerinde fikirlerine uygun bir yönetim kurar. Sosyalist fikirlere uygun bir fabrikayı çalıştırmayı dener. Buradaki deneyimlerini yazdığı

ilk eserini 1813 yılında yayınlar. Teoloji dışında bir insan karakterini işlemeye çalışır. Bu eserinde insan karakterinin oluşmasında çevre koşullarının belirleyici olduğunu belirtir. Bu koşulların insanın iradesinden bağımsız, tamamen dışındaki nesnel dünyanın koşulları veya yasaları olduğunu belirtir. Böylece döneminde gelişen aydınlanmacı, seküler, pozitif ve nesnelci yaklaşımı aşamaz, kendi şahsında tekrar eder.

Robert Owen'in kendi düşüncelerine göre örgütlediği New Lanark'taki çalışmaları Avrupa çapında büyük ilgi görür. Sosyalizmin fabrikada işbirliğini, verimi ve üretimi her yönüyle arttırdığı görülür. Bu konuda değişik işletmeler tarafından ziyaret edilir, örnek alınır.

Robert Owen'in en büyük düşüncelerinden birisi işçileri eğitmek, bilinçli insanlar durumuna getirmektir. İşçilerin böyle ezilip sömürülmesinde bilinçsizliğin payının büyük olduğunu söyler. İşçilerin eğitimi hakkında büyük mücadele verir. Bunun bir hak olarak kanunlarla güvenceye alınmasını ister. Bu düşüncelerine destek bulmak için başta İngiltere olmak üzere Avrup'a'da birçok düşünür ve siyasetçisiyle görüşür. 1819 yılında Fabrika Kanunu adında bir kanun çıkar, ancak bu R.Owen'i tatmin etmez. Owen bunu yeterli görmez ve mücadelesine devam eder. Bu düşünce ve eylemlerinden dolayı işçiler tarafından sevilen, değer verilen biri durumuna gelir. Taraftar kitlesi

giderek artar. New Lanark'ta kar yeline eşitliğe dayalı komünal bir düzen kurar. Ona göre fakirliğin ve işçi sorunlarının tek çözümü filantropist (insan severlik, insana yararlılık) sosyalist reformların yapılmasından geçer. Sanayide böylesine reformlar yapılırken, tarımda da kooperatifçiliğin geliştirilmesi gerektiğini belirtir. Bu çalışmalarıyla sadece işçilerin değil, işsizlerin, köylülerin, yoksulların kısaca sistem dışında kalanların büyük desteğini alır.

Londra'da düzenlenen kitlesel bir mitinge katılarak bir konuşma yapar. Bu konuşma R.Owen için sonun başlangıcı olur. Burada işçi haklarından ziyade dine karşı bir tutum takınır ve eleştiri uçlarını, dine, kiliseye çevirir. Dini bağların güçlü olduğu işçiler ve köylüler arasında bu konuşma ters teper. İşçiler ve köylüler böylece R.Owen'den uzaklaşırlar. Owen'in bastığı zeminden kumlar kaymaya başlar.

Robert Owen, bu fikirlerine uygun ortamı Amerika ve İrlanda'da bulur. Bir süre buralara gider. Amerika'da New Harmony adlı fabrikada bu düşüncelerini hayata geçirmeye çalışır. İlk birkaç seneden sonra işleri kötüye gider. Fabrika zarar edince bu çalışmasını durdurur. İyi bir öğrencisi olan Abram Combe'de benzer bir proje gerçekleştirmeye çalışır. Ancak o da bir iki yıl sonra zarar eder ve fabrikayı kapatır.

1828 yılında Amerika'dan İngiltere'ye dönerek, kaldığı yerden sos-

yalist çalışmalarına devam eder. Birkaç komünal fabrika girişiminde bulunur. Bunlardan biri dışında hiç biri tutmaz.

Robert Owen zamanında İngiltere'de ilk işçi sendikası ve ticaret odası kurulmuştur. Owen, sosyalist reformculuğundan dolayı İngiliz işçi sınıfı içinde Owenizm olarak anılır. Gençlik yıllarında ateşli bir din karşıtı olan Owen, ömrünün sonuna doğru tinselci akımlara katılmıştır.

Robert Owen 17 Kasım 1858 yılında Newtown'da ölmüştür.

Roma İmparatorluğu: MÖ 27 yılında Augustus'un önderliğinde kurulan ve 1453 yılında Osmanlı devletinin İstanbul'u almasıyla resmen sona eren Roma merkezli imparatorluktur. Roma imparatorluğu Roma şehrinde kurulduktan sonra bütün Akdeniz ülkelerine hâkim olan ilk çağın son büyük devletidir.

Roma şehir devletinin ne zaman kurulduğu bilinmemekle beraber, MÖ yaklaşık 1000 yıllarında Etrüsklerden kaçan veya onlara karşı kendilerini koruyan Albalılar tarafından kurulduğu söylenmektedir. Albalılar ağırlıkta hayvancılık yapan göçer aşiretlerden oluşmuştur. Bu yüzden Roma'yı çobanları kurduğu söylenir. Daha sonra Etrüskler, Albalılarla savaşıp Roma'yı onlardan alırlar. Kendi anlayışlarına göre bir yaklaşım belirleyip yönetim oluştururlar. Ancak Etrüskler zayıflayınca Romalılar, Etrüsklerle savaşıp şehri alırlar. Roma-

Roma İmparatorluğu

İlalar Etrüsklerin tersine kralın yanında bir senato ve halk meclisi kurarlar. Böylece cumhuriyetlerin temeli atılmış olur. Bir anlamda sınıflı toplumdaki cumhuriyet yönetimleri köklerini buradan alır. Ancak bu cumhuriyet, ezilenleri, yoksulları, dolayısıyla alt toplumdan olanları kapsamaz. Alt toplumdan olan bu kesimlere Plebler denir ve bu kesimin hiçbir hakkı yoktur. Bu durum pleblerin isyanlarına yol açar. Plebler, Roma'nın daha demokratik olması için büyük mücadele vermelerine rağmen bunu sonuca götüremezler. Buna rağmen Roma devletinde kimi değişiklikler yaptırırlar. MÖ.450 yılında çıkartılan ve vatandaşların eşitliğine dayalı bu on iki levha kanunları bunların başında gelir. Bu yüzden Roma'daki pleblerin direniş ve mücadeleleri demokratik toplumun temel ayaklarından birini oluştururlar. Roma devleti MÖ.3. yüzyılda tüm İtalya'yı denetimi altına alır. Ancak daha önce vatandaşların eşitliğini fazla gözetmezler. Özellikle Roma dışında yaşayanları özgür ve eşit vatandaşlar olarak görmezler. Bunlara hep köle muamelesi yaparlar.

Roma devleti kısa sürede büyük bir deniz gücüne ulaşır. İspanya'yı fetheder, Kartaca'ya yönelir. MÖ. 264 yılında Kartaca'ya savaş açar. 100 yıldan fazla süren bu savaşlardan sonra Kartaca'yı topraklarına katar. Batı sınırlarını güvenceye aldıktan sonra doğuya yönelir. Önce Makedonya ve Yunanistan'ı işgal eder.

Ardından Batı Anadolu'yu alır. Burada kendisine bağlı Bergama krallığını kurar. Giderek Ortadoğu'ya da hakim olur. Bunun sonucunda Akdeniz'in her tarafındaki zenginlik Roma'ya akar. "Tüm yollar Roma'ya çıkar" deyiimi buradan gelir. İşgal edilen yerlerden köle olarak getirilip satılan tutsaklar ve İtalya'nın diğer halkları çeşitli defa isyan ederler. Tarihe geçen büyük köle isyanlarının çoğu Roma devletine karşıdır. Bunlardan en bilineni MÖ.73 yılındaki Spartaküs isyanıdır.

Roma, Sezar döneminde en parlak dönemini yaşar. Mısır bu dönemde Roma topraklarına katılır. Bu dönemde Roma'nın yaklaşık 5.900.000 km2 yüz ölçümüne ulaştığı söyleniyor.

Sezar'ın öldürülmesinden sonra yerine yeğeni Oktavianus geçer. İşte asıl Roma imparatorluğu bu dönemde kurulur. Oktavius, MÖ.27 yılında ulu, büyük, yüce anlamına gelen Agustus unvanını ve dini yetkiyi alır. Bununla Roma tarihindeki Cumhuriyet dönemini bitirir ve imparatorluk dönemini başlatır. Daha önce Pleblerin direnişiyle elde edilen birçok hak, geri alınır. Giderek daha merkezi bir yapı oluşturulur. Eyaletlerin ve meclislerin yetkileri atanan memurlara verilir. Böylece hanedanlıklar dönemi başlar.

Roma imparatorluğunun ağır baskılarına karşı her yerde direnişler gelişir. Bunların bir kısmı köle isyanları olurken, önemli bir kısmı da dini içerikli isyanlardır. Dini isyanların ağır-

lık merkezi ise Ortadoğu'dur. Her yerde kurtarıcılar, peygamberler, me-sihler ortaya çıkar. Bunlardan en önemlisi Hristiyanlığın kurucu olan İsa'dır. Kudüs valisi Platus İsa'yı çar-mıha gerer ve İsa'nın düşüncelerini yasaklar.

MS. 284-305 yılları arasında im-parator olan Diocletianus, Roma top-raklarını dört parçaya taksim eder. Böylece dörtlü bir idare kurar. İm-paratorluğun merkezini de İzmit ve Milano olmak üzere iki bölgeye ayırır. Her bölgenin başına da bir im-parator ve Sezar unvanlı yardımcılar gönderir. Diocletianus'un ölümünden sonra imparatorlar ve Sezarlar ara-sında iktidar savaşları derinleşir. Dörtlü yönetim içinde yer alan Bü-yük Konstantin (1.Konstantin) Hris-tiyanlığı resmen kabul eder. MÖ 325 yılında İznik'te yaklaşık 310 papaz toplayarak yeni bir İncil yazdırır. Yazdırdığı İncil'e kendi felsefi ve dünya görüşlerini yerleştirir. Hristi-yanlığın özünde olmayan Teslis (ba-ba, oğul, kutsal ruh) üçlemesi ve Ru-hul Kudüs inancını yerleştirir. Bu du-rumun Hristiyanlığın özünü çelişti-ğini söyleyen papaz Arius'u aforoz eder. O zamana kadar kullanılan Bar-nabas İncilini yasaklar, bunun yerine Matta, Markos, Lukka, Yuhanna İn-cilleri esas alınır. Büyük Konstantin, Noel gecesini bayram ilan eder ve Kostantiniye adıyla yeni bir şehir (İs-tanbul) kurar ve başkenti buraya taşır.

Büyük Konstantin'in ölümünden sonra da İmparatorlar ve Sezarlar

arasında iktidar savaşları devam eder. İmparator Theodosius zamanın-da bu çatışmalar alabildiğine derinle-şir. İmparator da 395 yılında Roma imparatorluğunu iki oğlu arasında paylaştırır. Böylece Roma İmparator-luğu doğu ve batı olmak üzere ikiye bölünür. Kavimlerin saldırıları sonu-cunda 476 yılında Batı Roma İmpa-ratorluğu yıkılır. Doğu Roma İmpa-ratorluğu ise, Bizans ismiyle devam eder. Doğu Roma İmparatorluğu da 1453 yılında Osmanlı devletinin İs-tanbul'u almasıyla yıkılır.

Roma İmparatorluğu hakkında Önder APO şunları belirtir: **'Roma'-nın yükselişini hazırlayan koşullar-da, Kuzeyde 12 bölgeye dayalı Et-rüsk Konfederasyonu gelişmesini sürdürmektedir. Daha derinlerde neolitik kültürün sızması ve Latin kökenli halkın MÖ 1000'lerden baş-layarak demir işleme tekniğine da-yalı olarak daha fazla güçlenip ya-yılması ve yarımadanın etnik yapısı-na damgasını vurması söz konusu-dur. Etrüskler Anadolu üzerinden Mezopotamya uygarlık değerlerini getirdiler ve Roma'nın yükselişine kadar öncülük rolü oynadılar. Ro-ma'yı besleyen en önemli kaynak Etrüsklerdir. Güneyde Helen kolo-nileşmesi neredeyse ikinci bir Batı Anadolu durumunu yaratmakta, birçok küçük kent devletçikleri oluşturmaktadır. Ticari, kültürel ve ideolojik hakimiyeti sürekli gelişme halindedir. Daha güneyde Sirakuza Krallığı ve Kuzey Afrika'da Fenike**

Roma İmparatorluğu

kökenli Kartaca uygarlığı parlak bir dönemi yaşamaktadır. Ortadoğu uygarlık etkileri, tüm bu kanallar üzerinden Roma'nın temeline döşenmektedir. MÖ 750 yıllarında Roma'nın bir kent krallık devleti olarak varlık kazandığı görülmektedir. Etrüsklerin derin etkisi olmakla birlikte, Latin kökenli etnik gruplar sürece giderek damgasını vuracaklardır. MÖ 500'lere doğru Roma, Latin kökenli bir cumhuriyet olarak yükselişe geçmektedir. Özellikle etnik yapının ayrışmasına dayanan soylularla (patrici) alt kesimi teşkil eden yoksullar (plebler) arasındaki sert sınıf mücadelesi, uzlaşmaya dayalı cumhuriyet kurumlaşmalarına yol açarak düzenlenmeye çalışılmaktadır. Senato ve halk meclisleri Atina'daki örneklerinden daha güçlü oluşmuş bulunmaktadır. Yürütme (magistra) ve yargılama (preator) kurumlara ayrışmaktadır. İhtiyaçlar dayattıkça benzer kurumlaşmalar ortaya çıkacaklardır.

Roma vatandaşlığı ayrı bir önem kazanmaktadır. Önce Roma kent halkına tanınan vatandaşlık hakkı tüm yarımadaı kapsadığında, cumhuriyetin sorunları artış göstermektedir. Kartaca tehlikesi (MÖ 264-146) atlatıldıktan sonra, Helen dünyası üzerine yavaş yavaş hakimiyet süreci tesis edilecektir. MÖ son yüzyıla girildiğinde, özellikle Sezar'ın seferleriyle; Galya (Fransa), Güney Almanya, Britanya adasının güneyi, İspanya ve Doğu Akdeniz'le Ana-

dolu'nun fethi tamamlanmak üzere-
dir. Mısır düşmekte ve bağımlı bir
eyalet olmaktadır. Uygarlığın temel
kaleleri kadar, birçok bakir toprak
parçası da artık Roma'nın hüküm-
ranlığı altındadır. Şair Vergilius'un
altın çağı gelmiş bulunmaktadır.
Cumhuriyet rejimi yerine impara-
torluk günleri (principa) imparator-
ların, kudretlilerin, birinci derece-
den yurttaşların dönemi gelip çat-
mıştır.

Roma kölecî uygarlığının bu yük-
selişi ve yayılışının o döneme kadar
oluşturulan en büyük gücü temsil
ettiğine dair tarihin hükmü kesin-
dir. Fakat bunun temelinde yatan
etkenler, objektif kriterler esas alı-
narak izah edilmekten uzaktır. Tıpkı
Grek doğuşundaki mitolojik, abar-
tılı ve fanatik yaklaşım Roma örneği
için de geçerlidir. Uygarlıkların gü-
nümüze kadar 'benmerkezli' ele alı-
nış biçimi, burada da iddiasını so-
nuna kadar sürdürmek durumun-
dadır. Bilimsel tarihe düşen görev
ise, ölçüleri yerli yerine koyarak iza-
hatı doğru kılmaktır. Büyük şair
Vergilius'un, Aieneas Destanında,
Roma'nın kuruluşunu Troya dire-
nişinde bulunup daha sonra İtal-
ya'ya gelen Aieneas'a dayandırması
tesadüf değildir. Böylece o, Roma'yı
doğuran kültürel kökene gönderme
yapmaktadır. Roma'nın Grek kültü-
ründen en yakından ve şiddetle etki-
lendiği, hatta onun devamını teşkil
ettiği inkâr edilemez bir hakikattir.
Bu durumda doğrudan Anadolu,

Fenike ve Mısır'dan etkilenmesi ikinci plandadır. Bu kanaldan beslenen Grek uygarlığı vasıtasıyla, dolaylı beslenmesi söz konusudur. Böyle de olsa, Etrüsklerdeki Sümer etkisine baktığımızda, Batıdaki uygarlığın Ortadoğu kaynağından yayılan son büyük halkasını oluşturduğu da bir o kadar doğrudur. Nasıl ki Doğudaki en büyük halka Büyük Okyanusa dayanan Çin İmparatorluğu ise, Batıda da Atlas Okyanusuna dayanan en son halka Roma İmparatorluğudur. Böylece bir anlamda Roma, uygarlık doğuran Altın Hilal'den yayılmanın üçüncü ve son büyük halkasını teşkil etmektedir. Uygarlıkların gelişme ve yayılma dili biraz da böyledir.

Roma uygarlığını çözümlemeye çalışırken, onu Sümerlerle kıyaslamak hayli öğretici olacaktır. Sümerler kölecî toplumsal yapının orijinali iken, Roma onun en yetkin tamamlayıcı gücü konumundadır. Sümerler sistemlerinin tüm alt ve üst yapısını, gökyüzü düzeninin yeryüzünde temsili temelinde mitolojik bir düşünceyle ve rahiplerin kutsal tapınak kültürüyle donatırken; Roma arkasına Grek kültürünü de alarak, daha rasyonel ve laik bir cumhuriyet yapılanması biçiminde somutlaştırmaktadır. Tanrı-krallar yerini imparator-tanrılara bırakmıştır. İmparator Sargon tüm imparatorların ilk modeli olduğu gibi, Roma imparatorlarının da esin kaynağı ve temel karakteridir. Sümer mitolojisi

orijinal iken, Roma'nınki onun üçüncü elden bir kopyası durumundadır. Gılgamış Destanı, Aieneas Destanına dönüşmüştür. Kıyaslamayı daha birçok benzer konuda geliştirmek mümkündür. Aralarındaki bağlar kesin ve benzerdir. Farklılıklar özde değil, zaman ve mekânın doğal olarak yol açtığı biçime özgüdür. Kaba bir benzetmede bulunursak, Zağros-Toros eteklerinden yuvarlanan ve tanrıça İştar'ın (İnanna) 'Benim me'lerim, yasalarım' dediği uygarlık değerlerinin küçük kartopunun, Mezopotamya düzlüklerinden Nil vadisine, oradan daha da büyüyerek Anadolu'ya ve tüm Ortadoğu'ya, giderek Grek yarımadasına ve hayli yüklenip İtalyan yarımadasına, Kuzey Alpler üzerinden, tanıdık ve kendi öncellerine ait olan izler üzerinden Roma tepelerine kadar ulaştığında, dev bir kartopuna dönüşmesini andırır. Bu anlamda uygarlık bir kartopuna, düştüğü her yerden yeni değerler alıp büyüyen ve önünde durulamayan bir çığa benzer. Bu tür bir değerlendirmeye, Roma'nın büyüklüğünü ve özgün yönlerini küçümseme durumuna düştüğümüzü düşünmüyoruz. Tersine, onu besleyen kaynakları doğru ve ölçülü olarak tespit ederek gerçek değerini tanımlamak istiyoruz. Bir şeyi doğru tanımlamadan, hakkında doğru karar vermek ve değerlendirmede bulunmak mümkün değildir.

Roma İmparatorluğu

Şüphesiz Roma'nın özgünleş-tirip karakterize ettiği temel öneme haiz uygarlık değerleri vardır. Ana hatlarıyla izlemeye çalışırsak;

1- Mitolojik yapıda fazla özgün-lük yoktur. Babil tanrısı Marduk ve Grek baş tanrısı Zeus'un yerini Jüpiter almıştır. Dionysos'un yerini Liberte alırken, Afrodite Venüs'e dö-nüşmüştür. Anadolu tanrıçası Ki-bele, tapınağıyla birlikte olduğu gibi Roma'ya taşınmıştır. Sıralama böy-le önemini yitirerek devam eder. Bu-rada söylenmesi gereken en temel husus, Sümerlerin ana yaratılış mi-tolojisinin asalet ve orijinalitesi, za-man ve mekânda sürekli yaşanan özgünleştirme ve asimilasyondan sonra Roma'ya vardığında, hayli sönükleşmiş ve inandırıcılıktan ol-dukça uzaklaşmıştır. Aldığı yeni bi-çimler artık birer sembol değerinde olup, sadece saygı gösterilmektedir. Bir anlamda Roma dini eklektik olup sunidir; tıpkı günümüz ABD'si gibi. Esas din, siyasette yoğunlaş-mıştır. Siyasetin kendisi din kadar kutsallık kazanmıştır. Yüceltilen ku-rum klasik anlamda din değil si-yasettir. Roma'nın ideolojisi dini ör-tüye fazla ihtiyaç duymamakta, açık siyasal değerleriyle kendisini ortaya koymaktan daha çok hoşlanmakta-dır. Hieratik (kutsal) devletten laik (dindışı) devlete doğru temel bir adım atılmakta, zemin kazanılmak-tadır.

2- Daha anlamlı olan, Roma'da siyaset kurumunun gelişmesinin

uygarlığa katkısıdır. Sınıf demokra-sisinde Atina ne kadar özgün bir ko-numa sahipse, onun daha konum-lanmış, daha etkin, yasa değeri ka-zanmış biçimi olarak cumhuriyetin bir yönetim biçimi olarak başköşeye oturmasında Roma'nın payı o kadar belirgindir. Kaldı ki her demokrasi cumhuriyetçi, her cumhuriyet de demokratik olmak durumunda de-ğildir. İkisi arasında eşitlik de kuru-lamaz. Kaldı ki, ilk meclis örnekleri-ne, bir anlamda sınıf demokrasile-rinin en önemli kurumuna Sümer-lerde rastlandığı kanıtlanmıştır. Ama sınırlı bir sınıfsal içeriğe daya-lı ve seçimi tanıyan bir yönetim biç-i-mi olan en uzun süreli, gelişmiş ku-rum ve yasalara sahip bir rejim ola-rak Roma düzeni, bir uygarlık kat-kısıdır. Sınıf egemenliğinin en ge-lişmiş biçimidir. Atina demokrasisi töresel demokrasinin biraz daha ge-lişmiş ve kısa sürmüş bir biçimi ola-rak da değerlendirilebilir. Roma Cumhuriyetinin laik karakteri de önemli bir özgünlüktür. Yönetenler dinsel örtüye sığınma gereğini fazla duymadıkları gibi, her dine mesafe-lidirler ve çıkarlarını tehdit etme-dikçe uzlaşarak ve hatta benimseye-rek çok dinli bir rejim olmayı da ba-şarmışlardır. Bir Sümer, Mısır veya Atina dininden bahsetmek müm-kündür. Ama Roma dininden bah-setmek kolay değildir. Bu konuda da Roma, günümüzdeki ABD ve AB gi-bi gelişmiş uygarlık bölgelerindeki çoğulculuğa ulaşmış gibi görün-

mektedir. Ama iki örnek Roma siyasi dönemi ve din anlayışı bakımından çarpıcıdır. Askeri sınıfın gelişmesinde katkısı görülen ve kökeni Hint-Aryenlere dayanan Mitra dini, Hristiyanlıktan önce neredeyse resmi din haline gelecekti. O nedenle Avrupa içlerine kadar Mitra mabetlerine izin verilmiş ve kalıntıları günümüze kadar gelebilmiştir. Hristiyanlık ise, özellikle askeri yapıyı zayıflattığı için hedef alınmış, en vahşi işkencelere uğratılmaktan geri kalınmamıştır. Çözülüş sürecinde ise, birleştirici bir çimento rolü oynayabileceği görüldüğünde, resmi din olarak ilan etmekten geri kalınmamıştır. Kaldı ki, din ve devlet ilişkilerinde yararcılık, her zaman ilkel öz bir yana bırakılarak esas alınmıştır.

3- Roma'nın uygarlıksal gelişmede en önemli kurumsal katkısı hukuk alanındadır. O döneme kadar daha çok geçerli olan töre hukukunun yanı sıra, kendilerini tanrı iradesinin ya kendisi veya temsilcisi olarak kabul eden yönetici kişi ve kurumların söylemleri hukuk alanında etkilidir. Ne bir hukuk bilimi, ne de bir yasal kurumun hukuk üretmesi fazla söz konusu değildir. Sınıf iradesinin çarpıcı, yazılı ve resmi bir kural düzeni olarak ilanı ve uygulanması, Roma cumhuriyetinde temel bir işlevdir. Bunun için patrici ve pleb kesimlerin yüzyılları bulan bir mücadelesi gerekmiştir. Bir anlamda gelişen ve karmaşık bir

hal alan toplumsal kargaşa, hukuk düzenini zorunlu kılmıştır. Bu biraz da Roma'nın kaderidir. Önce Roma şehri bu düzenlemeyi zorunlu kılarken, daha sonraları tüm imparatorluk için bir düzenlemeye gidilmesi, yani hukuk kurallarının resmen geçerli olduğu bir aşamaya geçilmesi kaçınılmaz olmuştur. Tarihte meşhur Pax Romana, Roma barışı; dar anlamda Roma hukukuna dayalı resmi düzenin egemenliği demektir.

Modern hukukun da en temel kaynaklarından biri Roma hukukudur. Bu hukukun ilkeleri günümüzde de önemli ölçüde geçerliliğini korumaktadır. Bu, onun çok önemli bir toplumsal işlevi yerine getirmesinden ötürüdür. Hukuku geliştiren toplumların uygarlık değeri hep yüksek ve kalıcı olmuştur. Toplum geliştikçe, salt din ve töre kurallarıyla yönetilemez hale gelir. Siyasal yönetimin emir düzeni de, özü gereği, düzeni kurmaya ve korumaya yetmez. Siyaset günlük kural ve denetim gerektiren bir iş iken, hukuk soğuk, uzun erimli ve herkesi (tüm vatandaşları ve kurumları) kapsamına almak durumunda olan bir kurumdur. Kalıcılaşmış, üzerinde temel uzlaşma sağlanmış, herkes için gerekli müeyyidesi (uygulama gücü) olan, yoğunlaşmış temel bir siyaset olarak da ifade edilebilir. Bu anlamda Roma Cumhuriyeti'nin hukuksal değeri yüksek ve uygarlık-saldır.

Roma İmparatorluğu

4- Roma'nın askeri alanda dönemin en büyük gücü olduğu kuşkusuzdur. Fakat Babil, Asur, Pers ve Mısır'ın askeri alanda gerçekleştirdikleri ilerlemeyi öзде aşmaktan ziyade, belli bir özerkliğe ulaşmış bir güç olarak, özgünlüğünü ifade etmek daha gerçekçi olacaktır. Siyasetçiler sınıfı karşısında, özellikle Sezar'la başlayan özerk bir askeri kanadın siyaset üzerine ağırlık kurmaya çalıştığı görülmektedir. Şüphesiz daha konfederasyonlar aşamasında askeri gücü ve maddi otoritesi önde olanlar genelde şef, başkan, kral veya imparator olarak, kendi şahıslarında siyasal, askeri, hukuki ve hatta dini sıfatları birleştirmişlerdi. Uygarlık tarihi, bir anlamda bu kurumların gelişme, ayrışma ve özerkliğe kavuşmasının da tarihidir. Roma Cumhuriyeti'nde (daha sonra İmparatorluğunda) gerçekleşen en temel ayrışma, askeri ve siyasal ağırlık merkezlerinin ayrışmasıdır. Sümer ve Mısır'da ise, temel ayrışma rahiplik ve krallık kurumu arasındadır. Her iki ayrışma da çok uzun bir süre içinde ve sert geçen mücadeleler boyunca gerçekleşip, önem ve güçlerine göre kurumlaşmışlardır. Kurulan her devlet, bu tür bir ayrışma veya birleşmeyi esas almıştır. Aslında, gerçekleşeni pratik sisteme kavuşturmuştur. Yani yaratmamıştır. Yaratma, bir anlamda özgün olanı, tarihi dönemi ve toplumsal ihtiyacı karşılama da temel olanı gerçekleştirme

eylemidir. Onun ardında çok yönlü bir zihniyet, ruhsal, sınıfsal mücadeleye yatmaktadır.

Roma'nın askeri teknik ve taktikten ziyade, ordu örgütlenmesinde merkezi ve bölgesel lejyonları esas alması önem taşımaktadır. Askerlik kalıcı ve asil bir meslektir. Bu özelliğiyle günümüze kadar etkisini sürdürmüştür. Tüm toplumsal ve siyasal güçler karşısında askeri kurumun üstünlük kazanması, Roma'nın bu alandaki zihniyet, ruh yapısı ve kurumsal geleneğiyle yakından bağlantılıdır. Bir anlamda her asker veya general sivrilme istediğinde, siyasete ağırlık koymaya çalıştığında, aslında Roma geleneğini sürdürmektedir.

Bunun ilk örneğini Akadlı Sarгон oluştururken, son görkemli örneğini de Napoleon Bonaparte temsil etmektedir. Fakat günümüzde de siyaset üzerinde potansiyel bir eğilim olarak etkisini sürdürmekte, özellikle bunalım süreçlerinde işlevsel roller üstlenebilmektedir. Bu köken siyasal eğilimlere genel olarak 'Sezarizm' veya 'Bonapartizm' denilmektedir.

5- Toplumsal sınıfların statüsü nü belirlemede de Roma'nın katkısı önemlidir. Özellikle her sınıfı hukuk kapsamına alıp işlevsel kılması, vatandaşlık ve sınıfsallık arasındaki bağları netleştirmesi, hak ve görevlere kadar ayrıntılı düzenlemelere tabi kılması, onun özgünlük arz eden yanları olmaktadır. Sınıfsallık

kavramına kesin bir resmiyet kazandırmıştır. Hatta imparatorluğun son döneminde her meslek ve tabakanın konumu bile ayrıntılı hukuki düzenlemelere tabi kılınmıştır. Vatandaşlık haklarından bahsedilmekle birlikte, temel insan haklarını tanıdığından ve bunu resmileştirdiğinden bahsetmek güçtür. Latince yükselen bir dil olarak egemenlik alanında öne çıkmakta ve Grekçe'yi ikinci planda bırakmaktadır. Eğitim ve sağlık alanında ciddi bir özgünlüğü gözlemlenmemektedir. Felsefi düşünce alanında, siyasal düşünce ve hitabet sanatında bir ilerlemeye sahip olmakla birlikte, esasta Grek filozofisine bağlı olarak, daha çok Stoacılık ve Epikürcülük kurumsallaşmış eğilimler olarak gelişme sağlamış ve etkili olmuşlardır. Ama Grek filozofisindeki yaratıcılık ve ekol oluşturmaya karşılaştırıldığında, Roma'nın yaratıcılıktan son derece uzak kaldığı görülmektedir. Daha doğrusu Grek rolünü oynadığından, bu alanda Roma'nın payına düşen öğrencilik rolüdür. Helen kültürü ağırlığını korumakta ve sistemi besleyen kaynak olarak rolünü oynamaktadır. Roma'nın siyasal ve askeri üstünlüğü yanında, Helenizmin düşünce ve kültür üstünlüğüyle karşılıklı bir dengeleme ve uzlaşma ihtiyacı tüm imparatorluk tarihi boyunca için için işlemiş ve uygulanmıştır. Bu nedenle Greko-Romen sistemi denilmekte ve bu daha gerçekçi bir ta-

nımlama olmaktadır. İki uygarlık gücü arasında sayısız ilişki biçimi, kurum ve düşünce ortak rol oynamakta; sistemi geliştirmekte, güç konumlarına göre paylaşmakta, zaman zaman da tasfiye etmektedir. İki temel sistem, adeta rol paylaşımına dayalı olarak şekillenmekte ve daha çok birbirini besleme esas olmaktadır.

6- Ekonomik alan derinliğine ve genişliğine bir büyüklük kazanmıştır. Avrupa'nın önemli bir kısmını köleci tarz bir ekonomiye kazandırmış, bu anlamda uygarlaştırmıştır. Demiri yaygın olarak tarımda kullanmıştır. Tarım, asillerin temel mesleği olarak en sağlıklı ekonomik faaliyet alanıdır. Çiftlik sistemi (latifundia) geçerlidir, sulama kemer ve kanalları gelişmiştir. Ticaret ve zanaat ikinci planda işler olarak görülmekte ve asaletten yoksun sayılmaktadır. İtibarı yüksek değildir. Çok gelişmiş bir yol sistemi vardır. "Tüm yollar Roma'ya gider" özdeyişinden de anlaşıldığı gibi, gelişmiş bir ulaşım ağı -askerlikle bağlantılı olmakla birlikte- ticaretin gelişmesinde de büyük rol oynamıştır. Akdeniz bir Roma gölü olarak ticaretteki önemini de geliştirerek sürdürmüştür. Gemicilik gelişmiş bir zanaattır. Fakat Sümer ve Mısır'la kıyaslandığında, Roma'nın uygarlık katkısı ekonomide çok sınırlıdır. Gerçekleştirilenin kurumlaştırılması ve düzenlenmesinden ileri gitmemiştir. Ekonomik araç rolünde, bir

Roma İmparatorluğu

tarımcı (latifundia) köle sınıfını büyük bir kapsama ulaştırmıştır. Köle emeği doruğa çıkarılmıştır. Şehirlerde ilk defa adına proletarya denilen işçi sınıfına benzer bir sosyal katman oluşmuştur. Aslında Atina ve Roma şehirleri, kapitalist sistem temelinde oluşan çağdaş şehirleşmenin de prototipleridir. Pazarı, çarşısı, tiyatro ve arenasıyla, akademi, tapınak ve meclis saraylarıyla, kurumlaşmalarını Mısır ve Sümer düzenlerine göre ilerletmişlerdir. Sağlam bir mimariye dayanan bu şehirler, bugün bile harabeleriyle büyüleyici bir etkiye sahiptir. Şehir devleti ilk önce nasıl bir Sümer ana kurumuyorsa, şehrin kendisi de esas olarak Grek ve Roma'ya özgü bir kurumsal yerleşme düzenidir. Mısır ve Sümer ilk örnekleriye, daha çok tapınak ve kral sarayları etrafında sıkı bir işbölümüne dayalı kargâh, yönetim ve tapınma merkezleri rolünü oynamaktadır. İhtiyaçları kadar zanaatçı köleyi de barındıran bu merkezlerin nüfusunun on binleri aşması, çok az gözlemlenen bir husustur. Tabii bu durum orta sınıfın gelişmeyişi ve bağımsızlaşmasıyla bağlantılıdır. Şehir, esasta tüccar ve zanaatkârın yerleşim düzeni olarak gelişim gösterir.

Şehir, MÖ 3000-2000 yılları arasında doğar, 2000-1000 yılları arasında yaygınlaşır, Greko-Romen tarzı şehir bu döneme rastlar, MÖ 1000 ve sonrasında da büyüme ve kurumlaşma aşamasında önem ka-

zanır. Temel tarımsal yerleşim düzeni olan köye karşı daha belirleyici bir konum kazanması da Greko-Romen döneminde gerçekleşir. MÖ 2 binlere kadar dünya, bir köyler ve komlar denizinde birkaç adacıktan ibaret bir şehirleşme düzeninde yaşamaktadır. Şehirlerin üstünlük dönemi MÖ 500'lerden başlar ve günümüzde ezici bir hâkimiyet kazanır. Her ne kadar uygarlaşmanın diğer bir adı medeniyet (Arapça şehir düzeni) ise de, yol açtığı temel sorunlar açısından şehir ve şehircilik, uygarlığı en çok tehdit eden düzen yaşamının, ama aynı zamanda toplumun da temel kaynağı durumundadır. Şehir uygarlığın adı ve sembolü olduğu kadar, temelini çürüten kaynağıdır da. Salt büyümüş bir yerleşim alanı olmaktan öte, derinliğine çözümlenmesi gereken bir toplumsal sorundur. Güçlü bir hastalık kaynağı haline gelmiş bulunması yüksek bir ihtimaldir. Sadece çevre kirlenmesi olarak değil, tüm doğal akışa ters yaşam biçimleri şehirleşmeyle bağlantılı ele alınmalıdır. Genellikle yapılan değerlendirmelerde şehir hep ilerleme ölçütü olarak ele alınmıştır. İlgili bölümde daha geniş ele almak üzere, uygarlıkla birlikte bir şehircilik çözümlenmesinin büyük önem taşıdığını bu vesileyle belirtmekle yetineceğim.

7- Sanat ve bilimde Roma'nın uygarlık katkısı birkaç alanla sınırlıdır. Özellikle mimarlık sanatında Mısır'dan sonra en büyük ilerleme-

ye tanık olunmuştur. Bir mimarlık ve mühendislik sanatından bahsetmek mümkündür. Kaldı ki, bu alanda Mısır ve Grek tarzı esas alınarak bir görkemliliğe ulaştığını söylemek daha doğrudur. Gerçekleşmesini sınırsız köleci egemenliğine borçludur. Köle emeği düşünülmeden, ne Mısır piramitleri, ne mimari değeri yüksek Greko-Romen eserleri asla gerçekleşemezdi. Bir kısmı tarafından insanlık soyu üzerinde en acımasız bir uygulama, daha çok bu mimarlık şaheserlerinin gerçekleştirilmesinde kendini göstermiştir.

Şehir mimarisinin merkezinde yer alan tiyatro, arena, agora, tapınak ve önemli yöneticilerin sarayları ve diğer binalarının, yaşanılan tarihin canlı kanıtları olarak, adeta ulaşılamaz birer varlık gibi hislerimizi etki altına almalarını bu dönemin mimarlık sanatına borçluyuz. Herhangi bir şeyin kölelik döneminden kalma mimarlık şaheserleri kadar bir etkiye sahip olacağına inanmak zordur. Bu sihirli gerçeğin altında, sanıyorum köle emeğinin toplu ve sınırsız olduğu kadar, acımasız kullanılmasının payı belirleyicidir. İhtişamı ve ürpertiye veren, emek ve onun kullanılış tarzıdır. Aynı görkemliliği köprü, kemer, mezarlık, kale ve sur yapımlarında da görmek mümkündür. Roma uygarlığı, kölelik döneminde gerçekleşen ne kadar mimari örnek varsa hepsini incelemeye dayanan ve güçlü bir senteze ulaşan kendi özgün mi-

marisini yaratırken, gerçekten doruk aşamasındadır. Köleliğe hakkını (köleliğe hak olmaz, ama onların diliyle) en layıkıyla veren ne varsa, Roma onun gereğini yapmıştır. Her kurumlaşmada olduğu gibi, mimarlıkta da bu husus en çarpıcı bir ifadeye sahiptir.

Heykel de Greklerin bir uzantısı gibidir. Farklı bir orijinaliteden bahsetmek güçtür. Müzikte, özellikle askeri alanda marşlar ve zafer şarkıları özgünleştirilmiştir. Roma'ya has bir giyim modelinden bahsetmek mümkündür. Roma asaleti, kendini giyim kuşamda da belli eder; fakat tüm bu alanlarda Doğu'dan devşirme yaptığı çok açıktır. Edebiyat sanatında Helenizmin etkisi belirgindir. Vergilius biraz da Homeros'un İlyada'sına özenerek, Roma kuruluş destanı olan 'Aeneas'ı büyük Augustus'un anısına yazmıştır. Ama yine de değerli bir edebi klasiktir. Tiyatro sanatı gelişmiştir. Hitabet olağanüstü önem kazanmış ve kurumsallaşmıştır. İtalya dilinin günümüzdeki çarpıcı, hakim ifade ediş tarzının da bu dönemin hitap gücüyle bağlantılı olduğu kanısındayım. Tabii bu hitabın da altında dünyaya hâkim bir gücün iradesi yatmaktadır. En güçlü egemenler, en güçlü ve belagatlı dile ulaşırken; kölelerin payına düşen, 'Ezop'un lanetli, anlaşılamaz dili olmuştur. Güç ve özgürlük ile dil hâkimiyeti ve güzel konuşma arasında sıkı bir ilişki olduğunu dü-

Roma İmparatorluğu

şünürken, aklıma hep Roma egemenlerinin hatipçe konuşmaları gelir. Araplar, İspanyollar, İranlılar bu sanatı ikinci derecede geliştiren kavimlerin başında gelir. Vergilius, hem karakter ve hem dil olarak bu görkemliliğin ve asaletin ifadesi olarak anlaşılmalıdır. Bilimsel alanda Roma uygarlığına ilişkin ciddi bir buluşa tanık olunmamakla birlikte, bilinenlerin azami bir uygulanmasına önem verildiği görülmektedir.

Tanımlanma düzeyinde bu değerlendirmelerden çıkarılabilecek en temel sonuç, köleci uygarlık tarihinde klasik Roma'nın yeri, çöküş öncesi doruktur. Roma, köleci sistemin içindeki tüm özlü değerleri önemlerine göre iyi inceliyor, derliyor ve onları azami bir devlet kurumlaşmasına dönüştürüyor. Şunun çok iyi farkındadır: Daha dünyanın neolitik toplulukları zor bela karınlarını doyururken, yanı başlarında en az 3 bin yıllık bir kölecilik mirasının beslenmesine dayanan uygarlık değerleri filizlenmektedir. Latin etnik toplulukları için bu, 'altın çağ'ın rüyası demektir. Sümer'den Mısır'a, Perslerden Greklere irili ufaklı birçok uygarlaştırma gücü ve kültürü, Roma uygarlığı adı altında bir senteze doğru gitmekte, en üst düzeyde bir özgünleşme ve kurumlaşmayla yüz yüze bulunmaktadır. Bu aynı zamanda Roma'nın büyük şansısıdır. Tarihte böylesine fırsat anları doğar. Değer-

lendirilmesi bilinirse, kendileri de tarih olabilecek gelişmelere yol açar. Sümerlerin şansı, Fırat-Dicle kaynaklarında gelişen köy devrimiydi. Kendilerinin katkısı, şehir devrimi ve uygarlık sisteminin yaratılmasıdır. Aynı şansı Mısırlılar Nil vadisinde yakaladılar. Sarı Irmak vadilerinde Çin, İndus ve Pencap vadilerinde Hint uygarlıkları bu şans zincirinin diğer büyük halkalarıdır. Aslında yeri olsa da anlatılsa! Bu bazıları için şans haline gelen gelişmenin altında hangi muazzam insan emeği ve adsız kahramanların büyüleyici çabası yatmaktadır? Bu bir anlaşılabilse! Bu emekler üzerine o görkemli mitolojiler ve yeryüzü cennetleri nasıl kuruldu? Bir hakkı teslim edilse! Büyük umut dünyaları kadar, cehennem kavramını doğuran acılar da anlatılsa, belki biraz adalet yerini balacak, gerçek doğru dillendirilecektir.

Grekler, dört koldan yakaladıkları uygarlık şansının en erkenden farkına varan Batılı kavimdir. Büyük bir iştahla Doğudan geleni yediler, özümstediler ve bir üst evrede uygarlık gücü olarak doğuşlarını gerçekleştirdiler. Baş tanrı Zeus etrafında geliştirilen tanrılar diyalogunda bunu büyük bir heyecanla takip etmek mümkündür. Bu mitolojide anlatılmak istenen şey, aslında Grek etnik gruplarından ayrışan soyluların egemen sınıf haline gelişlerinin ve Ortadoğu kaynaklı uy-

garlık değerlerini özümseyişlerinin hikâyesidir. Bu hikâye şiir diliyle söylenmiş, destan olmuştur. İlyada, Odysseia olmuştur. Tanrıbilimi, 'Theologia' olmuştur. Akıl güçlerini bu temele dayatıp harekete geçirerek felsefeye ulaşmışlardır.

Grekler Batı uygarlığı için özgün beşik olma rollerini iyi oynamışlardır. Bebeği sağlıklı büyütmüşlerdir. Nereden bakılırsa bakılsın, Doğuyla yapılan evlilik hayli verimli olmuş ve bu evlilikten doğan çocuk İskender haline geldiğinde, kendini boşuna Babil'de Semiramis'le bir evlilikle tekrar karşı karşıya bulmamıştır. Hem sembolik, hem gerçek olarak İskender-Semiramis evliliği, bir uygarlık evliliğidir ve doğan çocuğa 'Helenizm' adı verilmiştir. Bu ilk Doğu-Batı karışımıdır. İskender'in 20 bin askerini Mezopotamya boylarında yerli kadınlarla evlendirdiği söylenir. Kùltürler böyle karışıyor ve kendi sentezini doğuruyor. Aynı mitolojik evlilikleri Sümer'in kurnaz tanrısı, yani yükselen soylular sınıfının sembolik temsilcisi 'Enki' dağ tanrıçası Ninhursag'la yaparken, doğan çocuğun Sümer uygarlığı olduğunu iyi biliyoruz. İnanna şahsında dağ kraliçesi, "Benim kutsal 'me'lerimi geri ver" dediğinde, burada neolitik tarım devriminin yaratıcısı olan kadının inkâr edilen yaratım değerleri, uygarlık araçları ve hakkının istendiğini de biliyoruz. Mitolojinin dilini doğru çözümlediğimizde tari-

hi doğru yazabileceğimiz gibi, çok büyüleyici ve şiirsel bir öze sahip olduğunu da iyi hissederek, acısı ve sevinci içinde öğrenebileceğiz. Bin yıllardan beri üzeri karartılan tarih böylesine yeşillendiğinde, yanı başımızda meyvesini vermeye devam eden sağlam köklere sahip bir ağaç olduğunu da göreceğiz.

Roma bu şansı yakaladığında, uygarlık ağacı en verimli çağında ve adeta devşirtilmeyi bekler gibiydi. Roma bütün hışımıyla öyle yüklendi ve vurarak devşirdi ki, ağacımız gövdesinden yarılarak çöktü ve bir daha kendine gelemedi.

Roma uygarlığının büyük başarısı kadar, beklenmedik biçimde çöküşünün altındaki temel gerçeklik karşısında da -eğer sistemi bu kaba kıyaslamalarla anlaşılır kılmak istediğimiz gibi çözümleyebilirsek- fazla şaşırmamak gerekecektir. Doğada olduğu gibi toplumdaki bir varlık da, diyalektik kural gereği kendini tam yaşanılır kılmak için tüm potansiyelini kullanacaktır. Zıtların birlikteliği olarak da formüle edilen bu ilkeye göre, çelişik yanlar mücadeleyle üst bir sentezle sonuçlanıncaya kadar bu süreç devam edecektir. Roma'nın çözdüğü, sisteme göre gerilik arz eden her önemli toplumu kapsamına almak ve dönüştürmektir. Köleciliğin geri toplumsal yanlarla kurduğu hâkimiyet ilişkisi, bu geri yanların sistem içinde tasfiye edilip, yeni fikir ve ruh kalıplarına göre kurumlaştırılarak yaşamlarına

Roma İmparatorluğu

yenı biçimler altında devam etmesi-
dir. Roma bu anlamda muazzam bir
öğütme makinesine benzetilebilir.
Ulaşabildiği tüm insan toplulukla-
rını bu makineden geçirerek kendi-
ne benzetecektir. Tıpkı günümüzde-
ki küreselleşme olgusu ve bunda
ABD'nin başı çekmesi gibi.

Bilinmektedir ki, doğada hiçbir
şey yok olmaz. Gerçekleşen şey, de-
ğişim ve dönüşümdür. Metafizik
yaklaşım bu süreci ya imkânsız gö-
rür, ya da yok olma biçiminde anlar.
Bu mantık yapısı son derece tehlike-
lidir. Uygarlıkları değerlendirirken,
bu değişim ve dönüşüm yasasını her
an göz önünde tutmak gerekir. Ro-
ma'nın dönüştürme eylemi, sadece
sisteme ilk defa dahil edilen Av-
rupa'nın neolitik yapıları üzerinde
yürümüyor. O bu eylemini, daha
önce uygarlık kapsamında olup da
tüm potansiyelini kullanamayan es-
ki yapılar üzerinde de sürdürüyor.
Kapsayıcılığı ve büyüklüğü bu an-
lamdadır. Sümer, Mısır, Hitit, Grek
ve daha alt düzeyde birçok uygarlık,
kendi alanlarında doğuş ve ge-
lişmelerini sağladılar. Sınırlı da ol-
sa, bir yayılma dalgasıyla kendileri-
ni taşırdılar. Katkıları hem alan ola-
rak dar, hem de derinlik anlamında
doğuş ve gelişme çağlarıyla sınırlı-
dır. Çöküş için vakit erkendir, ileri
yaşlara daha birçok yeni gelişme
sığdırılacaktır.

Şüphesiz uygarlığın ilk kentle-
rinden tutalım, en kozmopolit bir-
liklerine kadar hepsinde iddia dü-

zeyinde bir evrenselleşme yanı var-
dır. Ama gerçekleştirme anlamında-
ki katkıları sınırlıdır. Sargon kendi-
ni tüm evrenin ilahı sayabilir. Ama
gerçekte attığı sınırlı birkaç adım-
dır. Babil, Asur daha büyük adımlar
attılar, ama yine de Ortadoğu coğ-
rafasının tümüne bile hâkim ola-
madılar. İçsel olarak da hiçbir za-
man Sümer özgünlüğünü aşamadı-
lar. Diğer birçok devletçik sistemin
uç beyliği olmaktan öteye fonksiyon
sahibi değildir. İskender'in Doğu-
Batı sentezi daha ciddi bir cihan de-
neyimidir. Katkısı daha derin ve ka-
lıcı olmuştur. Roma uygarlık sistemi
ise, tüm bu kendini önceleyen uy-
garlık adımlarının özümsemesi
üzerinde yükselirken, Avrupa'nın
bakir topraklarını da kapsamına
alarak, döneminde cihan impara-
torluğuna en yakın model olmayı
başarmıştır. Nasıl bugün her tarafta
ABD yaşam kültürünün etkilerin-
den bahsediliyorsa, Roma'da da dö-
neminde bu etkiye ulaşma ve temsil
etme yüzyıllarca bir tutku halin-
dedir. Köleci sistemin tüm egemen
güçleri Roma tarzına göre yaşamayı
asaletin ve uygarlığın gereği sayar-
lar. Çin ve Hint gibi kendi içinde ka-
palı ve halen de öyle olmaktan kur-
tulamamış bir iki ada dışında, Pax-
Romana bir dünya düzenidir. Bin
yıllık ömründe, bir sosyal ve siyasal
sistemin kendi mantık çerçevesi ve
zemin bulduğu değerler çerçevesin-
de, ne kadar kurumlaşabiliyorsa o
kadar kurumlaşmış, ne kadar fet-

hetmek gerekiyorsa o kadar fethetmiş ve özüne göre ne kadar yaşamak gerekiyorsa o kadar yaşamış eşine bir daha rastlanmayan bir tarih gerçekliğidir.

Fakat bu gerçekliğin adı Roma olarak kalmıştır. Hele son dönemlerinde her etnik topluluktan yetişen imparatorlarıyla, bölgelerin üstünlük kazanmalarıyla, en çok bütünleştiği sanılan dönemde içten içe parçalanma denemeleriyle, bağrındaki çelişkileri üst düzeye sıçratmanın da bütün işaretlerini vermektedir. Zaten Roma'nın görkemi ve uzun ömürlü olmasının altındaki temel neden de, ileri düzeyde yaşama sanatını benimsetme gücüdür. Şovenist değil, kozmopolittir. Her soylu ve üst tabakada yaşamak isteyen güç bunun Roma düzeninde ideal düzeyde yaşandığını bilerek ilgi göstermekte, böylece gücüne ve ömrüne katkıda bulunmaktadır. Zorun rolü sanıldığıının aksine belirleyici olmaktan uzaktır. Asurlular ve Persler de zoru sistemli uygulamışlardır. Ama aynı kalıcılığı ve etkileyiciliği gösterememişler, yerel kalmayı fazla aşamamışlardır. Sistemlerindeki kurumlaşmanın belkemiğini hanedanlar oluşturmuş ve daha başından bu yönleriyle darlığa mahkûm olmuşlardır. Hâlbuki Roma'nın kurumları hanedan, din ve etnik farklılıklara göre değil, sistem içindeki katkı gücüne göredir. Bu da rasyonalite, yaratıcı çaba, karakter ve güçle beslenen kurumlar an-

lamına gelmektedir. Kişiye ve kurumlara tam hakkını verdiğinizde, güçlenen sistemin ömrü uzuyor. Bu niteliklerini yitirdi mi, doğal olarak bir mozaik gibi olan zemininde ve kurumları arasındaki denge bozulup parçalanıyor ve dağılma sürecine giriliyor.

Sonuç olarak, Roma uygarlığının büyüklüğü ve uzun ömürlülüğü; kurumlarının çağdaşlığı, her tür gelişmeye açık niteliği, kendinden önceki tüm toplumsal varlıklara kendisiyle bütünleştiği oranda en geniş özerkliği veren bir felsefeye sahip olması, bu zihniyet ve kurumlaşmayı kesin yasal ifadeye kavuşturması ve sistemde rol alma ve yükselmeyi kaliteli çabanın ve savaşımın başarı gücüne bağlaması, onun asıl sırlarını teşkil etmektedir.

Roma sisteminin çözülüşü ve aşılmasının nedenlerine bakarken, sistemin diğer ucundaki Pers İmparatorluğunun rolünü de tanımlayıp toplu olarak değerlendirmek daha öğretici olacaktır.

Rönesans Felsefesi: Fransızca bir kelime olup "Yeniden doğuş" demektir. 12. yüzyılın sonunda İtalya'da başlayarak diğer Avrupa ülkelerine yayılmıştır. Temel felsefesi, dönemin iktidarcı ve baskıcı yönetimlerine karşı laik, demokratik ve hümanizmi savunma temelindedir. Karanlık ortaçağa karşı 'Altın çağ' olarak da ifade edilen ilk çağlardaki Helen ve Roma uygarlığına dönüş olarak

Rönesans Felsefesi

ifade edilir. Oysa Rönesans iktidara, sisteme, hiyerarşiye başkaldıran hal-kın kendini ifade edişidir.

15. yüzyıldan itibaren gelişen Rönesans, insan zihnini ve ruhunu dinsel dogmalardan kurtarıp dünyevi ve insana yönelik bir çizgiye sokmakla bilimin yolu ardına kadar açmıştır.

Birey her kölelik zincirini parçaladığında, olağanüstü bir yaşamın farkına varmaktadır. Dünyanın kendisi cennet olmaya başlamaktadır. Günahkâr ilan edilen arzular en güzel yaşam biçimlerine dönüşmektedir. Muazzam bir laiklikleşme başlamaktadır. Sanatla yaşamı güzelleştirmenin farkına varılmıştır. İlk çağın görkemli sanat eserlerinden esinlenme yeni doğuşu, Rönesans'ı mümkün kılmaktadır. Bilimin verdiği cesaretle, dogmaların hükmünden korkmadan, dünyanın sanatla daha da güzel kılınarak sevilmesi ve yaşanılır kılınması, bireyleşmeye büyük güç vermektedir. Birey olmak da daha fazla özgür düşünmeye, keyfince ve cesaretle yaşamaya, yeni sevgi ve aşka götürmektedir. Ülke kavramına ulaşma, dünyevileşme, zenginleşme, bu dünyada yaşama bağlanma, tüm güzelleştiren sanatlara değer verme Rönesans'ın yeni ideolojik kimliğinin önceliklerindendir. Eskiden kopuş o kadar köklü ve yeni yaratıcı yaşam biçimine bağlanma o kadar güçlüdür ki, eski toplumun aşılması ve yeninin kurulması önünde engel teşkil edecek tek bir ilişki ve tek bir kurum dayanamayacak gibidir.

Rönesans'ın ideolojik kimliğinde dünyevileşme, ideal toplumu kurma ve birey özgürlüğü iç içedir. Cennet hayali tekrar dünyaya iade edilmektedir. Sümerler kadar yeni yaşam karşısında bir heyecanlanma, şiirleşme durumu yaşanmaktadır.

Gerek doğayı derinlemesine incelemesi, gerekse toplumsal dogmalara kuşkuyla yaklaşması, Rönesans'ın temelini oluşturmaktadır. Aşırı karanlığa boğulan zihniyet durumuyla iradesi yok edilmiş bireyi iki koldan ele alıp aydınlatarak cesaretlendiriyor ve özgür yürüyüşünü hazırlıyor. Bilimsel yöntem zihnin aydınlatılması için en sağlam yoldur. Dogmatizmden kopmuş bireysel özgürlük arayışları ise, özgür ahlakı ve iradeyi geliştirecektir.

Rönesans zihniyetinin en önemli özellikleri Ortaçağın yok ettiği insan ruhunu tekrar kazanma, alabildiğine kötülen dünyaya, doğaya dönüş, dogmalardan kopuş ve insan aklına güveniştir

Yaklaşık üç yüzyıllık birikime (M.S 1.400-1.700) sahip olan Rönesans dönemi Batı uygarlığının esas itibarıyla düşünme tarzını ortaya çıkarmıştır. Doğa ve toplumdan koparılmış insan zihnini yeniden, daha derinlikli bir felsefe ve bilimsel yola bağlayarak yeni uygarlık için gereken yolu ardına kadar açmıştır.

Rönesans tanımı -genel kabul gören haliyle- öz olarak doğayı, toplumu ve bireyi her tür dogmadan uzak, tutku derecesinde kavramayı, sevmeyi

yi esas almaktadır. Doğanın ve bireyin kutsallığına dönüşür. Bu bireyin de kapitalist birey olmadığı; doğa bilgisiyle, sanat ve felsefeyle yüklü, savaştan kaçınan, doğal, eşit ve özgür bir toplum arayışında olduğu ortak bir yargıdır. Rönesans ütopyaları kapitalist değil, komünalisttir.

Rönesans'la büyümüş insanlık - hümanizm- ve birey kapitalist modernitede tersine bir sürece konu olur. Adeta saldırı hedefi haline gelirler. Bu gerçeklik bile tek başına kapitalizmle Rönesans değerleri arasındaki aykırılığı göstermeye yeterlidir. Kapitalist büyürken birey küçülür. Hümanizm içi boş bir kavrama veya küreselcilik adı altında büyük şirketlerin azgın fetih savaşları karşısında utanılacak bir kavrama dönüştürülür. Ulusal devlet dışındaki tüm diğer kurumlar eritilmesi, sömürgeleştirilmesi gereken olgular haline gelir. "Hiçbir değer ulus-devletten daha yüce olamaz" ilkesi bu hale getirilmekle, hiçbir çağ devletin ulaşamayacağı bir kutsallık zırhına büründürülür. Her şey milli devlet için! Aslında milli devlet kisvesi veya kurnazlığı altında her şey kapitalist içindir. Devlet, özellikle ulusal devlet, o kadar kestirmeden kâr, aşırı kâr getirme sihrine sahiptir ki, ulus-devlet ideolojisi olarak milliyetçilik, hiçbir mitolojik, felsefi ve dini kavrayış ve inancın erişemeyeceği boyutlarda bir inanç ve iman akımı haline getirilir. Tüm ilgili gözleri ve yürekleri adeta kör eder, milli gerçekliğin abartılmış

figürleri dışında hiçbir değer anlamlı gelmez. Kutsallık yalnız milli değerlerin abartılmış unsurlarında gizlidir. Buna karşın yurttaş olarak birey adeta ortaçağ tarikatlarına üye yapılır gibi, 'devlet tarikatına' bağlanmaya çalışılır.

Rönesans özünde doğayla kopan zihniyet bağının yeniden kurulmasıdır. Rönesans zihniyet devrimini doğanın canlılığı, üretkenliği, kutsallığı üzerinde geliştirdi. Ne varsa doğada var inancını esas aldı. Sanatla doğanın güzelliklerini daha iyi yansıttı. Bilimsel yaklaşımla doğa sınırlarının kapısını araladı. İnsanı temel alarak tüm gerçekliğiyle tanınmasını bilim ve sanatın görevlerinden saydı. Yeniçağı bu zihniyet değişikliği doğurdu. Sanıldığına aksine, kapitalist uygarlık bu sürecin doğal sonucu olmayıp saptırıcı ve geriletici bir rol oynadı. Geliştirilen insan sömürü yöntemlerini doğanın istismarıyla birlikte yürüttü. İnsana hakimi-yet doğaya hakimiyetle bütünleşti. Tarihte doğa üzerine en yoğun saldırıyı başlattı. Doğanın hiçbir kutsallığını, canlılığını, dengesini düşünmeden istismar edilmesini devrimci rolü olarak kavradı. Daha önceki zihniyetlerde çarpık da olsa yer eden kutsallığı tümüyle dışladı. Hiçbir korku ve endişe duymadan doğa üzerinde tasarrufta bulunmayı hak belledi.

Rönesans: Rönesans'ı insanlık tarihinin üçüncü büyük anlama gücü olarak değerlendirebiliriz. İlki

Rönesans

M.Ö 4.000 yıllarında Zağros-Toros sisteminin iç kavisinde zirveye erişen neolitik zihniyet aşamasıdır. İnsanlığın uygarlığa geçiş yapabilmesi için gerekli bütün teknik aygıtların bu aşamada oluştuğunu görüyoruz. Tekerlek, dokuma, çift sürme aletleri, büyük köyler, belirginleşen diller, etnik yapılar, kahramanlık destanları kadın-ananın büyük üretken gücü etrafında harikalar yaratmaktadır. Tanrıça dini aslında büyük bir zihniyet yücelmesidir; kadının üretkenliğinin kutsanmasıdır. Bu dönemden kalma bütün buluntalar bu gerçeği doğrulamaktadır.

İkinci büyük zihniyet dönemi M.Ö 600-300 yıllarında Ege Denizinin her iki kıyısında gerçekleşmiştir. Köleci mitolojiye karşı felsefe ve bilim zihniyetinin büyük sıçrama yaptığı bir aşamadır bu. 'Hikmetler yüzyılları' da denilmektedir. O dönemin Batı Avrupa'sı aslında Batı Anadolu'dur. Doğudaki uygarlık dalgasının Ege kıyılarındaki yankısıdır.

Batı Avrupa Rönesans'ının temelinde öncelikle bu iki büyük Rönesans yatmaktadır. Toros-Zağros eteklerindeki Rönesans'ı anlamadan Ege kıyılarındaki Rönesans'ı, bunu da anlamadan Avrupa'dakini anlayamayız. Daha da derinleştirirsek, aynı kavisten oluşan neolitik Aryen devrimi, kültürü ve dilinin M.Ö 5000-4000 yıllarında Çin'den Avrupa'ya, Kuzey Afrika'dan Kafkasya'ya yayılımı olmadan, bu alan-

lardaki neolitik toplumlarla daha sonraki uygarlıkların oluşumunu anlayamayız. Tarihin bu yönlü zincirleme akışını anlamak büyük zihniyet devrimlerini, dinleri ve toplumsal yapıları anlamak açısından büyük önem taşır. Bu hususları şunun için önemlidir: her bir Avrupalı ve torunu için uygarlık denince en çok Grek-Roma ve Rönesans aklına gelmektedir. Bir de Hristiyanlık. Halbuki bu alanlardaki gelişmeler binlerce yıllık uygarlık çağlarının dibine vura vura, etrafını genişlete genişlete, önünü aç aça, üstünü yücelte yücelte akan kutsal ırmağının birer durağından ibarettir.

Batı Avrupa toplumundaki iki özellik Rönesans zihniyetinin doğusunda etkili olmuştur. Devlet kültürünün zayıflığı ve doğal toplum zihniyetinin taze anıları, yaratıcı özgür düşünce için elverişli koşulları oluşturmuştur. Hristiyanlığın katı dogmaları bu koşulları durduramamaktadır. Haçlı seferleri sonucunda Ortadoğu'dan gelen bilgi kültürüyle, Grek-Roma kültürünün birleşik etkisi aynı koşullarla bütünleşince, Hristiyan dogmatizminin aşılması imkân dahiline girmektedir. Hristiyanlığın 13. yüzyıldaki mezhepleşme süreci de hem bu gelişmelerin sonucu, hem nedeni olarak rol oynamaktadır. Dominiken ve Fransiskan mezhepleri dikkate değer gelişmelerdir.

15. yüzyıla başlatılan Rönesans -yeniden doğuş- hareketi, aslında

babası da annesi de Doğulu binlerce yıllık sülalenin son çocuğudur. Onu sanki Avrupa'nın Adem'le Havva'sından doğmuş gibi sanmak büyük bir yanılgıdır. Belki de Doğunun sürgün çocuğudur. Rönesans açık ki 13. ve 14. yüzyılların giderek hızlanan bir devamıdır. Büyütüldüğü zemin Roma kopyası krallık ve piskoposluk sarayı değil, kırsal alan manastırlarıyla yeni yükselen kent üniversiteleridir. Ne siyasal-askeri güç, ne de feodal-tüccar ekonomik güç bu çıkışta belirleyicidir. Kır manastırı ve kent üniversitesi kendi emekleriyle geçinen, halkın beslediği ve umut bağladığı, desteklediği, özgürlük ve bilincin yükseltildiği bağımsız çalışma mekânlarıdır. Şunu önemle vurgulayacağım: Rönesans'a götüren yol belirleyici olarak kral ve kilisenin saraylarından değil, halkın komünal okullarından geçmektedir. Ne feodal sınıfın, ne de ortada olmayan burjuvazinin çizdiği bir yoldur.

Rönesans'ın en doğru tanımı zihniyet devrimi olarak yapılanıdır. Devrim birkaç alanda köklüdür. Birincisi, dinsel düşüncenin tanrısallık adına adeta hiçleştirildiği birey yeniden doğmuştur. Hristiyanlık teolojisi M.S 1.250'lerde Aristo sentezi ile skolastik dönemin zirvesine ulaşmıştır. Metafizikğin en gelişkin hali de denilebilir. İnsan adeta unutulmuştur. Tanrının kuklası bile olamayacak kadar yaşamdan silinmiştir. Dine dayalı toplumsallığın

en aşırı bir biçimine varılmıştır. Pratik-somut yaşamla hiç bağdaşmayan bu biçime insan doğallığının uzun süre dayanması zordur. Herezizm -sapkın mezhepçilik- cadılık -Hristiyanlaşmamış doğal toplum kadını- ve simyacılık -doğa elementlerinden altın oluşturmak; bilimsel arayış- çabaları, Hristiyan dogmatizmine karşı özgün zihniyet direnişini temsil etmektedir. Engizisyonun önlemek istediği, özgür bireye yol açabilecek gelişmelerdir. Hristiyan dogmatizminden kopup özgür doğa düşüncesine sığrama yapan en çarpıcı örnek Giordano Bruno'dur. Tam bir doğa tutkunu olan Bruno tanrı-doğa ayrımı yapmaz. Canlı bir doğa -evren- anlayışı ile sarhoş gibidir. Doğanın kendi başına işleyişine o denli hayrandır ki, sonuçta coşkun Rönesans öncüsü Roma'da M.S 1.600'de cayır cayır yakılmıştır.

Doğaya dogmatizmden kopmuş bakış tarzı ile yaklaşmanın önemli bir sonucu da bilimsel yöntemin gelişmesidir. Metafizik kurgusal yöntemin doğal gerçeklikten kopardığı insan zihni yöntem değişikliğiyle yeniden doğaya yönelmeyi bilmiştir. Bilimsel yöntemin adeta peygamberleri olan Roger ve Francis Bacon'la Galileo Galilei gözlem, deney ve ölçüyü doğaya dayatarak bilimin gelişeceği yolu ardına kadar açmışlardır. Bilimsel zihniyetin gittikçe gelişmesi, yöntemi ile yakından bağlantılıdır. Felsefi yaklaşım doğaya umutla yaklaşım anlamına ge-

Rönesans

lirken, yöntem de bu umudun gerçeğe dönüşmesi demektir. Felsefi öngörü ve varsayımlar bilimsel alanları ve olgularını aydınlatırken, gözlem, deney ve ölçü bilimsel kanıtlamayı sağlamaktadır. Deney ve ölçü olmadıktan sonra, sadece felsefi varsayımlarla doğadan yararlanmak mümkün değildir. Deney ve ölçüye vurulmayan her olgu hakkında nelerin nasıl sonuç vereceği anlaşılamaz. İslam dünyasında bu yönlü atılan adımlar bazı sonuçlar vermişse de, sistemli bir yönetime dayanmadıkları için bilimsel bilgiye sınırlı katkıda bulunmuşlardır. Batı uygarlığının temel dayanağı olan bilimsel bilgi, ancak temel yöntem sorununu çözümledikten sonra hızlı bir gelişme sürecine girmiştir. Yöntem sorununun çözümü bilimsel devrime yol açmıştır. Rönesans'la gerçekleşen bilimsel yöntem arayışları yeni felsefe ekollerinin gelişiminde de rol oynamışlardır. Felsefe ile bilimin birbirine yakınlığı ve bağlantısı, daha verimli bilimsel bir sürecin gelişmesi kadar, bilimle bağlantısı yapılan gelişkin felsefi yapıların ortaya çıkmasına da yol açmıştır.

Rönesans'ın temeli de diyebileceğimiz ve tanrıdan tamamen kopmuş bu düşünce ve duyuş tarzı en büyük paradigma değişimidir. Gerçekleşen zihniyet devrimini sıradan görmemek gerekir. Bu en zor gerçekleşen devrim türüdür. Dinsel dogmatizmden kurtulmak ve öz

duygu-düşünce gücüyle yaşama anlam vermek Batı uygarlığının en önemli kazanımıdır. Cıvıl cıvıl, canlı, renkli, her şeyiyle heyecanlandırılan, kendinde büyük potansiyeller barındıran doğa büyük umutlar vaat etmektedir. İnsanın binlerce yıl aradan sonra doğaya önemli bilinç birikimi ile dönüşü diğer tüm gelişmelerin kaynağıdır.

İkinci büyük değişim dindeki reformdur. Doğal toplum anlayışına aşırı ters düşen Hristiyanlık dogmatizmine tepki kaçınılmazdı. Germenlerin doğal toplum gelenekleri, dinle yeni tanışmaları reformun bu kültürden gelmesinin koşullarını teşkil etmektedir. Protestanlık aslında Germen halkının Hristiyanlık yorumudur. Dogmatizmin daha yumuşatılmış, çalışmayı engelleme-yen, bilime açık revizyon ve reformasyonunu temsil etmektedir. Bir nevi din saltanatına tepkidir. Dinin aşırı siyasallaşmış, pratik gelişmelere engel teşkil eden, halkların özgünlüğüne ve özgürlüğüne yer vermeyen büyük tutuculuğuna vurulan bir darbedir. Zihniyet devriminin teolojik anlamdaki yansımasıdır. Dogmatik kalıpların yıkılmasıyla felsefi düşünce hızlı bir gelişme sürecine girmiştir. Nasıl ki Batı Anadolu'da M.Ö 600'lerde mitolojik düşüncenin aşılmasıyla tarihi felsefi dönem açılmışsa, Batı Avrupa bölgesinde de dinsel dogmatizmin aşılmasıyla daha gelişkin bir felsefi çağa ulaşılmıştır. Zihniyet devriminin

en gelişkin alanı olan felsefe, Spinoza ve Descartes'ta adeta peygamberlerini bulmuştur.

Rönesans'la doğan üçüncü bir gelişme insan merkezli yaşam biçimidir. İnsan her şeyiyle tanrının olmalıdır anlayışı köleci zihniyetin değişik bir formudur. Tanrı-kral kültüründen tek tanrılı dinlere sızmış mitolojik düşünce formu olarak bireyi yaşamdan adeta silmiştir. Bu, kölenin her şeyiyle efendisinin aracı olmasından kalmazdır. Bireyin efendi ve tanrı kimliğinde bu denli yitirilişi, kendine ait bir yaşamının olmaması anlamına da gelmektedir. Tanrı ona ait değil, o tanrıya aittir. Tercüme edersek, insanlığın devletleşmiş din hiyerarşisine aşırı bağımlılığıdır. Dinin egemen sınıf lehine bu yönlü gizli bir köleliği her dinde mevcuttur. Rönesans'ın insana saygıyı canlandırması, toplumun bireyin yaşamını daha anlamlı kılmanın varoluş tarzı olduğu biçimindeki tanıma da uygundur. Toplumsal varoluş bireysel yanı yok ettiğinde, orada kölelik yerleşmiş demektir. Sovyet sosyalizminde gerçekleşenle Sümer rahip devlet sosyalizminde gerçekleşenler özde aynıdır. Birey ne adına olursa olsun eritildiğinde, onun adına kölecilik denilir. Klan ve ilkçağ çok tanrılı, totemli dinlerinde esas olan bir nevi toplumun yansımış figürü olan bu kavramlar bireye güç veriyordu. Ortaçağın dinsel anlayışı bireyi silmesi açısından asıl toplumsallıktan ciddi bir

sapmayı temsil eder. Hümanizm, bireysellik ve reformasyon insanı yaşamın merkezine çekmekle toplumsal varoluş tarzındaki sapmaya ciddi bir karşı koyuşu gerçekleştirmiştir. Rönesans bu yönüyle tarihte en temel zihniyet aşamalarından biridir. İnsan yaratıcılığı, doğallığı için gerekli olan en önemli adımdır. Ekolojik toplumun dayanabileceği bir yola, zemine giriştir. Fakat daha sonraki kapitalizm zihniyetinin hakimiyetini geliştirmesi, bireysellikten bireyciliğe geçişi tüm kazanımları geri aldığı gibi, tarihte en büyük ekolojik sapmanın da yolunu ardına kadar açmıştır. Ekolojik felaketin kaynağı Rönesans zihniyeti değil, onun kapitalizmle saptırılması, özünden boşaltılması ve tersinden toplumsal varoluş halinden kopartılmasıdır. Mitolojik ve dinsel dogmatizmin tanrı toplumu biçimindeki toplumsal varoluş gerçekliğinde yaptığı sapmayı, kapitalizm toplumsallığı bireycilik lehine silerek tersinden gerçekleştirmektedir

Rönesans özünde doğayla kopan zihniyet bağının yeniden kurulmasıdır. Rönesans zihniyet devrimini doğanın canlılığı, üretkenliği, kutsallığı üzerinde geliştirdi. Ne varsa doğada var inancını esas aldı. Sanatla doğanın güzelliğini daha iyi yansıttı. Bilimsel yaklaşımla doğa sınırlarının kapısını araladı. İnsanı temel alarak tüm gerçekliğiyle tanınmasını bilim ve sanatın görevlerinden saydı. Yeniçağ bu zihniyet

Rönesans

değişikliği doğurdu. Sanıldığıının aksine, kapitalist toplum bu sürecin doğal sonucu olmayıp saptırıcı ve geriletici bir rol oynadı. Geliştirilen insan sömürü yöntemlerini doğanın istismarıyla birlikte yürüttü. İnsana hakimiyet doğaya hakimiyetle bütünleşti. Tarihte doğa üzerine en yoğun saldırıyı başlattı. Doğanın hiçbir kutsallığını, canlılığını, dengesini düşünmeden istismar edilmesini devrimci rolü olarak kavradı. Daha önceki zihniyetlerde çarpık da olsa yer eden kutsallığı tümüyle dışladı. Hiçbir korku ve endişe duymadan doğa üzerinde tasarrufta bulunmayı hak belledi.

Toplumsal sistem değerlendirmelerinde içine düşülmemesi gereken bir anlayış aşırı genellemecilik-tir. Örneğin kapitalizmi tanımlarken sanki toplumun her şeyi, ta kendisi olduğu gibi bir sonuç son derece yanlıştır. Hiçbir hakim sistem toplumun tamamını oluşturmaz. Bu, diyalektik ikilemin gerçeğine de aykırıdır. Kendi zıddını geliştirmeden, tek yanlı gelişmeler idealist, olgusal geçerliliği olmayan bir yaklaşımdır. Sanıldığıının tersine, hakim sistemlerin dışında geniş bir toplumsal alan bulunur. Burada eski sistemlerin artığı, hakim sistemin zıtları ve gelecek alternatifler iç içe bulunur. Toplum son derece canlı bir işleyiş içinde olup, daha sık yasallıklar geliştirerek değişimini sürrekli kılar. Sistemleri şemalaştırmak anlamı kolaylaştırdığından yararlı-

dır. Ama tüm gerçeklerin yerine konulma riski birçok dogmatik yaklaşıma da neden olabilir. Dolayısıyla şematikleştirmeyi gerçekliğin son derece karmaşık yapısıyla özdeşleştirmemek gerekir.

Kapitalizme ilişkin yapılan da bir şemalaştırmadır. Gerçeğin bütünlüğünden hayli uzak kalacak noktaları olacaktır. Bazı yönleri abartılmış da olabilir. Tanımlama üzerinde bu nedenle yoğun durduk. Sistemin gelişim sürecinin ne çok eksikli ne de abartılı olmasına dikkat etmek objektif değerlendirmeler için önemlidir. Ne bir kadercilikle gelişim modeli doğrudur, ne de kaçınılmaz sonuçlar gibi kehanetle gelecek kestirilebilir. Toplumsal yasallıkların aralığı kısadır. Anlam geliştirme ve bağlantılı olarak yapılandırmalar da sıkça mümkündür. Yine de kaderciliğe ve kehanete başvurmadan sistemleri öz dinamikleri içinde yakalamak, anlamı somutluk üzerinde edinmek bilimsel bilginin avantajıdır. Fakat felsefe mitolojiyle de anlam zenginliğine katkıda bulunabilir. Toplum gibi doğal evrimin tümünü bağrında taşıyan bir olguyu basit fizik yasaları gibi tanımlamayacağımız açıktır. Kendimiz de bu olgunun yakın bir parçası olduğumuzdan, birçok belirsizlikten kaçınamayacağımız kuantum fiziğinde de kanıtlanmış bir gerçektir.

Rönesans aralığından sadece kapitalist sisteme taşıyan değerler alınmadı. Hayli zengin olan malze-

mesinden kolektif toplum yapıları için gerekli anlam gücünü bulmak da olasılıklardan biriydi. İlk ütopyacılar Campanella, Thomas Moore, Francis Bacon, daha sonraları Fourier, Robert Owen, Proudhon çok sayıda komünal toplumsal sistemleri tasarlıyor, yer yer örgütlenmelerine girişiyorlardı. Aydınlanma döneminde yine birçok filozof oluşacak yeni toplumun nitelikleri üzerinde kafa patlatıyorlardı. Başta gelen devrimlerin hep sola açık, bitmemiş bir yanları vardı. Kapitalist sistem yerleşmiş haliyle hiçbir önemli düşünürün tasarımı olarak oluşmamıştır. Ciddi düşünürlerin peşinde koştukları toplumsal ütopyaları kolektif karakterlidir. Ahlakla belirleyici bir rol tanınmaktadır. Buna rağmen kapitalizmin başarısında devlet kültürünün gücü, eski aristokrasinin olanca ağırlığı, yeni burjuva sınıfın kendi zıddından daha gelişkinliği gibi objektif nedenler etkili olmuştur. Eski hakim toplumun izlerini yoğunca üzerinde taşıyan yeni toplumcuların kolayca istismarı anlaşılırdır. Devlet-iktidar sistemini aşacak düşünce gücü ve yapılandırma programı olmadan yapılacak her iktidar savaşı, 'senin yerine ben' köşe kapmacılığından öteye anlam ifade etmez. Tarihsel bir temeli olan ganimet peşinde koşma, coğrafi keşiflerin sağladığı muazzam servetler, bilimsel keşiflerle manifaktürden sanayi devrimine geçiş, siyasal devrimden ikti-

dara turmanma, merkantilist devletçilikten ulus-devletin güç merkezine yerleşme, sistemin özündeki kâr ve sermaye birikimini sistem hakimiyetine taşıyan temel faktörlerdi. 19. yüzyılda ütopyacıların beklentilerini boşa çıkaran sermayenin sanayi devrimiyle sistematize olması, ona karşı daha köklü, ayağı yere basan teorik bir çıkışa ve siyasal bir mücadeleye ihtiyaç gösteriyordu. Karl Marks ve Friedrich Engels'in peygamberliği bu aşamada devreye girecektir.

Uygurlık sisteminde kapitalizmin zaferini kesinleştirdiği 19. yüzyıl, ona karşıt düşüncenin de sistemlice gelişmesi ve siyasi eyleme geçmesiyle karakterize edilebilir. Her iki hareketin de temelinde Rönesans, Aydınlanma ve sanayi devrimi vardır. Dinsel bakış açısı hakimiyetini yitirmiş, laik dünya görüşü ağırlık kazanmıştır. Bilimsel devrim ve modern sanat akımları bu gelişmeler için gereken ölçüt ve perspektifleri rahatlıkla esinleyebilecek yetkinlikteydiler.

Sisteme karşıt düşünceler içinde gittikçe yükselen akım Marksizm'di. Karl Marks ve Friedrich Engels kendi düşünce yapılarından önceki muhalif akımlara 'ütöfik sosyalistler' der; kapitalizmin hakim üretim biçimi haline gelmemiş olmasının bunda temel rol oynadığını belirtirler. Düşünce sistemleri katı bir ekonomik determinizme bağlılığıyla diğerlerinden farkını koyar; Hegel'in

Rus Devrimi

diyalektik düşünme sistemini esas almakla birlikte, onu baş aşağılık-tan ayağı üstüne diktiklerini iddia ederler. İngiliz ekonomi politiğini ve Fransız ütöpik sosyalizmini diğer temel esin kaynakları olarak belirtirler. Tabii Almanya'nın payına düşen felsefi esinlenmedir. Kendi dönemleri için güçlü bir sentezi yakaladıkları açıktır. Sistemli bir toplum karşılarında zaferini yaşarken, buna karşı muhalefeti böylesine sistemli oluşturmak, gerçekten öngörü ve sorumluluk duygusu yüksek bir çabadır. Çabalarının ilk ürünü 'Komünist Manifesto'dur. Adeta bir parti programı gibidir. Zaten kısa bir süre içinde komünistliğin (partisinin) programı olarak ilan edilir. K. Marks ve F. Engels kendilerini diğer sosyalistlerden ayırt etmek için 'bilimsel sosyalist' olarak vasıflandırırılar. Önder Apo -Bir Halkı Savunmak

Ruhban Yüzyılı: Ruhban kelimesi, Hristiyan dinine göre atanmış dini liderler için kullanılan bir terimdir. Hristiyanlıkta papaz olma bir statü sağlasa da kendi başına bir ayrıcalık anlamına gelmez. Ancak 1000'li yıllardan sonra kilisenin etkisinin artması, papazlarında etkisini artırır. Papazlar giderek kralların atanmasına karışır duruma gelirler. Geliştirdikleri engizisyonla bunun karşısında duran birçok kesimi tasfiye ederek iktidardaki tek güç olurlar. 1000-1500 yılları arasındaki dönem bir an-

lamda kilisenin en etkin olduğu dönemdir. Bu dönemde papalık en güçlü otorite durumuna gelir. İşte papalığın bu otoritesinin durukta olduğu yıllara Ruhban yüzyılı denir.

Bkz: Ortaçağ Felsefesi, Papalık

Rus Devrimi: Ekim devrimi olarak da bilinen bu devrim, 1917 yılında Lenin önderliğinde geliştirilen, sınıflı toplumun tanıdığı ezilenlerin ilk devrimidir. İktidarı burjuvaziden almanın veya burjuvaziye alaşağı etmenin adıdır. Ezilenlerin, emekçilerin Paris komünüyle denedikleri, ama başarılı olamadıkları iktidar yürüyüşünün zafere ulaşmasıdır.

Rus devrimi üzerinde yandaş, yada karşıt onlarca değerlendirme yapılmıştır. Ancak her kesimin üzerinde anlaştığı nokta 20. yüzyılı en fazla etkileyen devrim olduğudur. Rus devrimi, Rusların kullandığı Jülyen takvimine göre 24 Ekim 1917 yılında başlar. Bu tarih miladi takvimde 7 Kasım 1917'ye denk gelir. Bu tarihte Bolşevik partisinin lideri Lenin önderliğinde harekete geçen işçi ve emekçi kitleler Petrograt'ta bulunan çarın kışlık sarayını ele geçirir. Böylece yüzlerce yıldır Çarlıkla yönetilen Çarlık Rusya'sı yeni bir sürece girer.

19.yüzyıl Avrupa'sında sosyalist düşünceler çığ gibi gelişir. Birçok yerde devrimler an meselesidir. Fransa'da her ne kadar başarısızlıkla da sonuçlansa Paris Komünü önemli

bir deneyim sağlar. Sosyalizm ütopyası bir heyula gibi Avrupa'nın her yerinde dolaşır. Diğer kıtalarda yaşayan halklar da bu gelişmelerden belli oranda etkilenirler. Zayıfta olsa sosyalist düşünceler oralarda da hayat bulur. Sosyalist düşüncenin temel kuramcıları olan Marks ve Engels, bir işçi devrimi düşüncesini taşıdıklarından, bunun ancak işçilerin mücadelesiyle olabileceğini öngörmektedirler. Devrim için en uygun zeminin Avrupa olduğu, Avrupa içinde de gelişmiş, sanayileşmiş, işçi sınıfın yoğun olduğu ülkelerin devrim potansiyeli taşıdığı düşüncesindedirler. Ancak Paris Komünü örneğinde olduğu gibi Avrupa burjuvazisinin aralarındaki çelişkileri bir tarafa bırakarak sosyalizm karşısında birlikte hareket etmeleri, sosyalizme çok acımasız ve vahşice yönelmeleri devrim dalgasında bir kırılmaya ve yön değiştirmeye yol açmıştır. Avrupa semalarında dolaşan heyula yönünü doğuya, 'Halklar Hapishanesi' olarak tanımlanan Çarlık Rusya'sına döner.

Çarlık Rusya'sı, Osmanlı imparatorluğuyla beraber, 20.yüzyılın son büyük feodal imparatorluğudur. Her ne kadar Avrupa'dan etkilenecek kendisini modernleştirmeye çalışsa da, yoksulluk, açlık en temel özelliği durumundadır. Yaşanan bu sıkıntılar sosyalist düşüncenin boy verip gelişmesine ortam sunar. 19.yüzyıl boyunca Çara karşı mücadele eden ve bir köylü hareketi olan Narodnikler de bu mücadelede önemli rol alır. Bir

yanda Narodnikler, diğer taraftan sosyalist düşüncenin Rusya'daki öncülerinin mücadelesi Çar'ı oldukça zorlar.

İşçilerin çalışma saatlerinin azaltılması ve halkın yaşam standartlarının yükseltilmesi için yoğun bir mücadele yürütülür. 9 Eylül 1905 yılında Rusya genelinde bir grev gerçekleştirilir. Bu grev Çarlık Rusya'sını felç eder. Bunun üzerine Çarın askerleri greve giden kitlenin üzerine ateş ederek büyük bir katliam gerçekleştirir. Rusya tarihinde Kanlı Hafta veya Kanlı Pazar olarak bilinen bu olay, Çar'ı çok daha fazla zorlar. Halkın bu direnişine daha fazla dayanamayan Çar II. Nikolay, 1906 yılında Anayasa oluşturarak çok partili ve parlamenter bir sisteme geçtiğini ilan eder. Aynı yıllarda benzer bir durum Çarlık Rusya'yla aynı kaderi paylaşan Osmanlılarda da gelişir. Çarlık karşıtı gelişen bu direnişlerde Lenin en ön sıralarda yer alır. Bu durum Lenin'i daha fazla öne çıkarır.

Çar, ülkede denetimi sağladıktan sonra 1906 yılında ilan ettiği anayasayı, parlamentoyu feshetmek ister. Ancak Çarın bu istemlerine karşı halk mücadeleyi daha da geliştirir. Özellikle ücret dengesinin yeniden ve adil bir şekilde düzenlenmesi bu mücadelenin belkemiğini oluşturur. Ancak Çar buna yaklaşmaz. Bunun üzerine halkın protestosu sokaklara yayılır. 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günündeki protesto eylemleri ba-

Rus Devrimi

rişçıl bir şekilde başlasa da Çarın müdahalesiyle kanlı bir hal alır. Sokaktaki halkın mücadelesinden güç alan Rusya Parlamento başkanı, Çara karşı darbe gerçekleştirerek yönetime el koyar ve Çar rejimi yerine liberal bir yönetim geliştirir.

Bu süreçte Lenin Avrupa ülkelerini dolaşır. Birçok sosyalist kuramcı ve eylemciyle tanışır, pratiklerinden etkilenir. Ancak bunları taklit etmez. Bunlardan esinlense de kendi yolunu, çizgisini kendisi çizer. Marks, proletaryanın sınıf bilincine kendisinin varacağını, bu bilince de vardığında devrimi gerçekleştireceğini söyler. Lenin Marks'ın bu tezini yeniden yorumlar. Proletaryanın kendiliğinden bilinçlenerek eyleme geçmesini beklemenin, devrimi 500 yıl daha ertelemekle eş anlamlı olduğunu, bu nedenle proletaryaya bilincin dışarıdan taşırılması gerektiğini belirterek kendi devrimci çizgisini oluşturur.

Lenin, İsviçre'deyken Çara karşı darbe gerçekleşir. Ancak Lenin, hiçbir şekilde yeni kurulan darbe hükümetini tanımayacağını, bu hükümetin kuracağı parlamentoda yer almayacaklarını ve yeni hükümete yardımcı olmayacaklarını ve mücadeleyi sürdüreceklerini belirtir. Lenin Almanların yardımıyla Finlandiya üzerinden gizlice Rusya'ya gelir. Nisan 1917 yılındaki bir değerlendirmesinde 'bugün erken, yarın geç olabilir' diyerek sürecin hassasiyetini belirtir. Bu değerlendirmesi daha sonra

Nisan tezleri olarak kitaplaştırılır ve Rus devrim tarihinde önemli bir yeri teşkil eder. Burjuva liberal bir hükümet olan Krensky hükümetine karşı (Darbeci hükümete karşı) isyan başlatır. Ancak Çarla anlaşılan Krensky hükümeti isyanı bastırır ve Lenin yeniden yurt dışına çıkar. Yaklaşık üç aylık bir süreden sonra yeniden Rusya'ya döner. Ülkeye döner dönmez genel grev çağrısı yapar. Bu çağrıya uyan işçiler ve halk, fabrikalardan çıkıp Çarlık sarayını ve hükümet binasını işgal eder. Yaklaşık bir hafta süren eylemlerden sonra Çar II.Nikolay tahttan çekilir. Böylece Çarın Rusya üzerindeki hakimiyeti sona erer. Romanov ailesinden olan Çar ve tüm ailesi hapsedilir ve cumhuriyet ilan edilir. Krensky hükümeti lağvedilir, yerine Lenin'in başkanlığında yeni bir hükümet kurulur.

Lenin değişik dönemlerde karşı karşıya gelse de mücadele arkadaşı ve Kızılordunun kurucusu olan Leon Troçki'yi dışişleri bakanlığına getirir. Almanlarla Brest-Litovsk anlaşması imzalayarak I.Dünya savaşından çekilir. Ancak Rusya içinde iç kargaşalıklar derinleşerek devam eder. Yaklaşık 4 yıl süren bir iç savaş yaşanır. Bu iç savaş sonunda Lenin, mutlak hakimiyetini kurar.

Lenin bir gezi sırasında suikasta uğrayarak bıçaklanır, yarası iyileşmez ve 1924 yılında ölür. Lenin öldüğünde Sovyetler Birliğinde tek parti olan Komünist partisi vardır ve oda iktidardır. Lenin'in ölümünden

sonra parti genel sekreteri olan Stalin devlet başkanı olur. Troçki başlarda Stalin'i destekler, ancak Stalin'in sonradan Lenin'in uygulamalarından vazgeçmesi ve demokratik bir devlet yerine bürokratik bir devlete yönelmesi yüzünden muhalefet etmeye başlar. Stalin adım adım Troçki'yi yalnızlaştırır, elindeki tüm yetkileri alır ve 1928 yılında sürgüne gönderir. Troçki sürgünd bulunduğu Meksika'da Sovyet ajanları tarafından öldürülür. Böylece Stalin giderek farklı düşünen, muhalefet edenleri partiden uzaklaştırır. İç temizlik adı altında geliştirilen tutuklama ve yargılamalarda yüz binlerce insan tutuklanır, yargılanır. Bunların önemli bir kısmı öldürülür.

Hitler'le 1939 yılında saldırmazlık anlaşması imzalar. Ancak Hitler kendi konumunu sağlamlaştırdıktan ve dış desteklerini sağladıktan sonra Sovyetler Birliğine saldırır. Yaklaşık 20 milyon insanın ölümüyle sonuçlanan II. Dünya savaşını böyle derinleştirir. Stalin önderliğinde yek vücut olan Rusya halkı ve dünyanın değişik ezilen halkları büyük bedeller sonucunda Hitler şahsında faşizmi yenilgiye uğratarak savaşı bitirir. II. Dünya savaşı Doğu Avrupa devletlerinde Rusya'daki Sovyetlere benzer Halk cumhuriyetlerinin kurulmasına yol açar.

Stalin, II. Dünya savaşından sonra emperyalist devletlerle Yalta'da yaptığı anlaşmayla adeta sıcak savaşı bitirip, soğuk savaşı başlatır. Bu du-

rum Sovyetler Birliğinin dağıldığı 1990'lara kadar devam eder. Sovyetler Birliği, 1986 yılında devlet başkanı olan Mihail Gorbaçov'la kimi açılımlar yapmak ister. Adına Glasnost ve Prestroyka denen bu açılımlar başarıya ulaşmaz ve Sovyetler Birliğinin yaşadığı çıkmaz derinleşir. 2 Ağustos 1990 yılında gerçekleştirilen bir darbeyle Sovyetler Birliği tarihe karışır. Böylece Lenin önderliğinde 1917 yılında gerçekleştirilen Rus devrimi de fiilen son bulur.

Rus devrimi, birçok yönüyle incelenip dersler çıkarılması gereken bir devrimdir. İlk çıkarılması gereken ders egemenlerin paradigmasıyla, egemenlerin silahıyla egemenlere karşı mücadele verilemeyeceğidir. Egemen paradigma terk edilmedikçe sonuç, egemenlerle bütünleşmek olur. Rus devrimi bu anlamda öğreticidir.

Sorunların devleti ele geçirmekle değil, devletin aşılmasıyla çözülebileceği Rus devriminin gösterdiği diğer temel derslerden biridir. Dünyanın neredeyse üçte birini elinde tutan bir sistem haline gelmesine rağmen yaşanan sorunlara cevap olamaması veya çözememesi bundan kaynağını alır. Adorno'nun "Bilinen yol ve patikalardan gidildiğinde bunlar üzerinde kurulu şehir ve kasabalara ulaşılır" tespiti en çok da Rus devriminde kendisini göstermiştir.

Toplumsal sorunların kaynağında katı otoriterlik vardır. Bu toplumun gelişmesini de önler. O yüzden mer-

Rus Devrimi

kezi, bürokratik devlet yapılanması yerine yerel komünlerin ve demokrasinin geliştirilmesi gerekir. Demokrasinin zayıf ve cılız kalması halkı güç yapmadığı gibi, devrimi halkın gücünden yoksun kılmıştır.

Kapitalizm, bir hastalık gibi girdiği bünyeyi çökertir, dağıtır. Bu toplum için de böyledir. Bu yüzden kapitalizmle rekabet etme yerine kapitalizmi aşmayı hedeflemelidir. Kapitalizmi aşmayan her türlü mücadele kapitalizmin değirmenine su taşır.

Paradigmal değişim olmadığından, kadın, ekoloji ve demokrasi konusunda ciddi çalışmalar yürütülmemesi de Rus devriminin diğer bir eksikliğidir.

Ancak böyle de olsa politik ve ahlaki toplumun miraslarından, dayanaklarından biridir.

PKK önderlik gerçekte ahlaki tutum ideolojik, politik ve örgütsel çizgi temelinde oluşan yeni toplumsallığa kanun ve kurallardan da öte tutkuyla bağlanmayı ifade eder.

Bu yeni toplumsallığı yaşamın varoluş biçimi olarak algılar. Yaşam yeni toplumsallığımızdır. Bunun dışındaki yaşam arayışları, kaçamakları boşluk, kayıp anlamına gelmektedir. Mümince bir yaşamdan ziyade bilimselliği esas alan, politik özgürlüğü yeni yaratımların çabası olarak gören bir yaşam ustalığı, bilgeliğidir; çağdaş müminliktir. Bu ahlaki gücü gösteremeyenin her çabası sapmalara uğramaktan kurtulamaz. Ahlaki yaşam özünde insan toplumunun varoluş tarzına sürekli zihniyet ve özgür irade ile katılım gücünü göstermeyi ifade eder. PKK'nin gerçek büyük değerleri bu ahlaki tutuma sahip olanlarca gerçekleştirilmiştir. Gerçekten PKK çizgisinde bir yaşam çizgisine sahip olmak isteyenler bu ahlaki gücü göstermek durumundadır.

